

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК
ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК
ИЛИМДЕР БӨЛҮМҮ

Ч. АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

«ЗАЛКАР АКЫНДАР» СЕРИЯСЫ

**МОЛДО НИЯЗ
МОЛДО БАГЫШ
НЫЯЗААЛЫ МОЛДО
ӨМӨР МОЛДО**

10-ТОМ

Академик Абдылдажан Акматалиевдин
жалпы редакциясы астында

Араб арибиндеги тексттерди азыркы кыргыз тамгасына
көчүрүп, китеп кылып түзгөн, баш сөздөрүн жана
түшүндүрмөлөрүн жазган **О.Сооронов**

БИШКЕК
«ПРИНТ-ЭКСПРЕСС» – 2016

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5
М 75

Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгынын (2014-ж. 2-июнь, № 119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 151) негизинде жарык көрдү.

Басмага Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар кеңеши тарабынан сунуш кылынды.

Р е д к е н е ш:

<i>Аеі аСаеёаа А.А.</i>	<i>І опааа Ы.А.</i>
<i>Ааёааҗеаа Ы.</i>	<i>Наауёіа О.</i>
<i>Ааеі деіаа А.А.</i>	<i>ОіёОіі аёеаа Е.О.</i>
<i>І ааауёіа О.</i>	<i>Үдеааааа А.Ү.</i>

Р е ц е н з е н т и М.Осмоналиев – филология
илимдеринин кандидаты

М 75 **Молдо Нияз, Молдо Багыш, Ныязаалы
Молдо, Өмөр Молдо.** 10-том: /Түз. О. Сооронов. – Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 526 б.
(«Залкар акындар» сериясы)

ISBN 978-9967-12-593-3

Бул китепке кыргыз жазма адабиятынын баштоочусу, жазма акын Молдо Нияздын Академиянын Кол жазмалар фондусунда сакталып турган үч кол китебиндеги ырлар жана эл оозунан жыйналган тексттер топтолду. Араб арибинен азыркы тамгага кайрадан көчүрүлүп, 1993-жылы жарык көргөн «Санат дигарасттар» китебиндеги чыгармалар кайрадан окулуп, ар бир чыгармага аталыштар берилип, кайрадан түзүлдү.

Ошондой эле, Молдо Багыштын 1998-жылы жарык көргөн «Абак дептери» аттуу китебиндеги тексттер кыскартуулар менен кошо жарыяланды. Аягына ата-бала жазма акындар: Ныязаалы Молдо менен Өмөр Молдонун да «Жигиттерге насыят», «Санат ыр» деген эмгектери кошо жалганды.

М 4702300200-16

УДК
ББК 84 Ки 7-5

ISBN 978-9967-12-593-3

© КР УИА, 2016
© «Принт-экспресс», 2016
© Сооронов О., 2016

УЛУУ АКЫН, УНУТУЛГУС МУРАС

Бул эмгекти Молдо Нияздын кол жазмаларын окууга чакырган агайым, академик
Болот Мураталы уулу Юнусалиевдин,
араб арибин тааныткан агайым,
ардактуу профессор Зыяш Бектеновдун,
иш учурунда таасирлүү кеңештерин
берген чыгаан адабиятчы, профессор
Салижан аке Жигитовдун
жаркыраган эстеликтерине арнаймын.

«Калем менен жазганды балталап да жок кыла албайсың» – делет эл макалында. Бул акыйкат сөздүн Молдо Нияздын кол жазмаларына да тиешеси бар. Анын «Санаттары» XIX кылымдын орто ченинен жазыла баштаганы белгилүү. Андан нарылаганда Молдо Сайпидин Аксикентинин «Мажмугат-таварих» (1503), дагы түпкүрлөгөндө түрк элдеринин орток мурастары болгон Барскандык-Кашикарлык Махмуддун «Дивану лугати-т түрк» («Түркий тилдер сөз жыйнагынын», 1072), Жусуп Баласагундун «Кутатгу билиг» (1069), Орхон, Енисей жазмалары (V–VIII кылым) түбөлүктүү монументтей терең тамырлап турат.

Баласагундук жердешибиз Жусуптун: «Чогулткан байлык кетер суудай агып// Жазуунун өмүрү узун, күндөй жарык» деген кош сап ырында айтылгандай, кыргыз жазма адабиятынын көчүн баштаган кадамжайлык Молдо Нияздын өз колу менен

жазып калтырган ырлары көп жагынан өтө маанилүү. Улуу тилчи, илимпоз, академик Болот Мураталы уулу Юнусалиев Молдо Нияздын мурасын мындайча баалаган: «...Анын жазгандары өзү жашап өткөн тарыхый жана саясий окуяларды чагылдырган азырынча жападан жалгыз факты (сөздөр) болгондуктан адабиятчылардын гана көңүлүн бурбастан, тарыхчылар үчүн да баа жеткис кымбат. Лингвисттикалык илимдин көзү менен караганда, бул колжазма эстелик катары анын бир жарым кылым илгерки абалын чагылдырып турган жападан жалгыз документ болгону менен баа жеткис мааниге ээ» (Юнусалиев Б.М. Отражение диалектных особенностей в санатах Молдо Нияза. // Тюркологические исследования. Сборник статей, посвященных 80-летию академика К.К.Юдахина. – Фрунзе: «Илим», 1970, 50-бет).

Кыргыз коомунун XIX кылымдагы зор гуманисти, ойчул акыны жана насаатчысы, кыргыз жазма адабиятынын чыныгы төл башы Молдо Нияз Эрназар уулу 1823-жылы азыркы администрациялык бөлүнүш боюнча Баткен (мурдагы Ош) областындагы Кадамжай районуна караштуу Кызыл-Булак кыштагынын Ак-Суу бою Ак-Кыя деген жеринде туулган. Уруусу найман, анын ичинде кошон деген уруктан. Анын алтынчы атасынан наркы аталарынын аттарына «бий» деген сөз кошо айтылганына караганда (Сазан бий, Кочкор бий, Болот бий, Дулдул бий, Сумбул бий ж.б.) теги түптүү болуп келип, кийинки аталары Молдо Рахман, Адил, Кошон, Күйүк, Эрназар) Молдо Ниязга келгенде жардыланып калган окшойт.

Молдо Нияз:

«Көрдүм жүрүп далайды,
Каратегин, Алайды,

Кашкар менен Арпаны...» (Молдо Нияз. Санаты дигарасттар. – Б. «Учкун», 1993-ж. 93-б.),

«Алай менен Анжийан,
Азизи көп Наманган,
Паитахтуу маргалаң,

Жакшыларды көп көрдүм». (Жогоруда аталган китеп, 82-б.) – дегендей, ыр түрмөктөрүн көп жазган. Бирок ал көзү өткөндөн кийинки бир кылымга жакын созулган мезгил аралыгында Кадамжайдын айланасындагы чөлкөмдөргө гана белгилүү болуп, бүткүл кыргыз элине таанылган эмес.

Анын кол китеп түрүндө таштап кеткен бир нече колжазмалары бар экенин Б.М.Юнусалиев 1951-жылы эле Кадамжай (ал кездеги Фрунзе) районуна караштуу Охна кыштагынын тургуну Баит Исмаиловдон угуп, 1956-жылы Азиз Токтобаев (Ошондогу «Кызыл-Кыякөмүр» кен башкармасынын башчысынын орун басары) аркылуу бир колкитебин таап, 1957-жылы Академиянын Колжазмалар фондусуна өткөргөн. Б.М.Юнусалиевдин Кыргыз Улуттук университетинин филология факультетинде окуган лекцияларында, көзү өткөндөн кийин жарык көргөн илимий макалаларында жаңы табылган кымбат баа мурас биринчи жолу журтчулукка маалымданды. Ошол макаланын негизинде коомдук илимдерди аркалаган окумуштуулардын ай-рымдарынын эмгектеринде Молдо Нияздын ысымы атала баштады. Ошондо да анын колкитептери Колжазмалар фондусунда бар экени белгиленсе да, колжазмалардын ички мазмуну табышмак бойдон калып келди. Ойчул акындын 1993-жылы жарык көргөн китеби гана ал табышмактын жандырмагы катары кызмат өтөп келатат десек болот. Ага Колжазмалар фондусунда сакталып турган бардык чыгармалары камтылып, ар бир колкитебинде бар санаттары өзүнчө бөлөк-бөлөк берилген эле.

Молдо Нияздын биз шарттуу түрдө «Биринчи колкитеп» деп атаган колжазмасынын форматы

18x10см., ар бир бетинде 14-16 жол , 28-32 ыр сабынан туруп (ар бир жолунда 2-3төн ыр сабы бар), 68 бетти түзөт. Бул колкитеп Академиянын Колжазмалар фондусуна 1957-жылы өткөрүлгөн, 172/429 деген номерда сакталып турат.

Экинчи колкитептин форматы 17,5x10,5 см., ар бир бетинде 10-11 ыр сабы бар. Колкитеп 118 беттен турат, башынан жана аягынан барактары жок. Мындагы айрым ырлар редакцияланган түрдө «Биринчи колкитепке» да көчүрүлгөн. Фондуда сакталып турган номеру 173/553. Аны 1961-1963-жылдарда Баткен областынын (мурдагы Ош) Кадамжай районунда мугалим болуп иштеген Камбарбек Сыдыкбаев Б.М.Юнусалиевдин тапшыруусу боюнча Эрмек молдодон алып келген.

Үчүнчү колкитептин форматы 19x13 см. Бул колкитептин бар экендиги жөнүндөгү кабарды алгач ышкыбоз фольклорист жана этнограф Тайтөрө Батыркулов билдирип, 1989-жылы «Ала-Тоо» журналынын №1 санына эки санатын жарыялаган. Колкитептин өзүн академик Абдыганы Эркебаев Алай районунун Жайылма кыштагында жашоочу Азимов Аманулладан 1988-жылы октябрь айында алып келип, Колжазмалар фондусуна өткөргөн. Бул колкитеп азыр 171/147-номер менен сакталууда. Ал 75 беттен туруп, ар бир бетине эки катардан кылып, Чыгыш поэзиялык жазмаларына ылайык ыкмада (биринчи катардагы биринчи сап окулат, анан экинчи катардагы биринчи сап, анан кайра биринчи катардагы сап окулат, ошентип кете берет) кара сыя менен жазылган.

Молдо Ниязга тиешелүү төртүнчү колжазма китепте шарттуу түрдө «Кат» деген наам менен кирген 117 ыр сабы бар. Бул басылышта ал циклге «Мадина» деген ат берилди. Ал акын бирөөгө кошок таризинде жазып берген, чоң кагазга түшүрүлгөн ыр. «Мадина» кошогу 1974-жылкы экспедиция

да С.Закиров, Ж.Мусаева, П.Ирисов деген фольклористтер ошол эле Кадамжай районунда жашоочу Айдар молдо Сулайман уулунан алып келип, фондуга өткөрүшкөн.

Молдо Нияздын жердеши акын Эгемберди Эрматовдун макаласында Молдо Нияздын дагы бир колкитеби табылганы айтылат. Бирок газета беттерине жарыялаган тексттерге караганда алар жогоруда аталган үч колкитептеги санаттардын көчүрмөсү (болгондо да азыркы тамгада) сыяктанат.

Молдо Нияз жана анын чыгармалары жөнүндө: макалалар, эмгектер жана китептер акындын жогоруда аталган «Санат дигарасттар» аттуу китеби жарык көргөндөн кийин арбый баштады, жогорку окуу жайларында дипломдук иштер жазылып, адабият таануу, тил, тарых, философия багытында кандадаттык диссертациялар корголууга жол алды (Эрматов Э. Молдо Нияз жазма адабияттын көч башы.-«Тулпар» журналы, 1993, №1, 26-27-бб; Стамов А. Акыл наркы же Молдо Нияз эң биринчи жазма акын.-«Кыргыз Туусу», 1993, 30-сентябрь; Какеев А.Ч. Атын атаса куту сүйүнөт.-«Кыргыз Туусу», 1993, 12, 15-октябрь; Сооронов О. Басмачылар баяны же Молдо Нияздын «Санат дигарасттарин» барактап...-«Заман Кыргызстан», 1993, 1-15-октябрь; Масалиев А. Молдо Нияз же белгилүү акындын тегерегиндеги белгисиз ойлор.-«Кыргыз руху», 1994, 21-январь; Борбугулов М. Өткөн доордогу кыргыз адабияты.- «Заман Кыргызстан», 1994, 22,29-июль; Топчубаев А. Молдо Ниязды окуу.- «Ош жаңырыгы», 1997, 16-апрель; Эргешбаева Р. Молдо Нияз – XIX кылымдагы кыргыз эл акыны жана философ.- «Заман Кыргызстан», 1997,3-октябрь; Акматов Ө. Молдо Нияз философиясы жана улуттук идеология... «Заман Кыргызстан», 1999, 9-апрель. ж.б.). Улуу акындын өмүр жолуна тиешелүү

маалыматтар такталып, чыгармаларын ар тараптан илимий иликтөө да кеңири кулач жайды. (Колдошев М. Молдо Нияз таалими. Б.,1995-ж.; Жээнбаев Г. Молдо Нияз – жазгыч акын. Ош ш. ОшМУ, 1997; Эргешбаева Р. Д. Философский анализ мировоззрения Молдо Нияза (Автореферат канд. Дисс.) Б.,2000-ж.; Акматов А.С. Молдо Нияз-гуманист ойчул. Ош ш., 2000-ж.).

Эл оозунан жыйналган маалыматтарга караганда Молдо Нияз бешинчи атасы Молдо Рахмандын салтын улантып, бала чагында айылдык молдодон кат-сабатын ачыптыр, анан Каратегиндеги медреседен таалим алыптыр, Маргалаң менен Кашкарда, андан соң билимин Маргалан, Кашкар шаарларындагы медреселерде толуктаптыр. Ошентсе да ал диний кызматка караганда ыр артынан көбүрөөк түшүп, эл аралап, адам, жер, суу таанып, жазган ырларын кыргыз журтчулугуна таратууга көп көңүл бурган экен. Чыгыштагы Наманган, Маргалаң шаарларынан тартып Батыштагы Кашкарга чейин, Түштүктөгү Каратегин, Алайдан тартып, Түндүктөгү Талас, Чүй, Ысык-Көлгө чейин кыдырып, поэзия жаратып, колжазма китептеринен элге окуп берип жүргөн сыяктуу. Ошондой эле жылдын жылуу мезгилдеринде туулган жери Кызыл-Булактын Ак-Кыясындагы кысыктагы үңкүргө балдарды чогултуп, өз ырларын жатка айтып, төгүп ырдап, агартуучулук иш менен алектенчү экен.

Ошол ырларынан окуп берип, балдарга тамга таанытып, сабатын ачкан үңкүр эмгиче «Молдо Нияз дарс окуган үңкүр» деп аталып келет. Молдо Нияздын жердеши, белгилүү акын Эгемберди Эрматов анын агартуучулук иштерин мындайча баяндайт: «Молдо Нияз ушул чөлкөмдө, а мүмкүн бүтүндөй кыргыз жергесинде биринчи жолу өзүнчө мектеп, медресе ачып, жаш балдарды араб тамга-

сы менен кыргызча окуткан алгачкы агартуучу-мугалим. Кызыл-Булактагы Базарбай, Назарбай деген аксакалдар жаш кезинде Молдо Нияздан тарбия-таалим алышкандыгы, анын окуткан дарстари кызыктуу экендигин, ар кандай чыгыш акындарынын, өзүнүн ырларын окуп бергендиги жөнүндөгү маалыматтар элдин ичинде аңыз кеп болуп айтылып жүрөт» (Эрматов Э. Молдо Нияз – жазма адабияттын көч башы. – «Тулпар» журналы, 1993, 11–26-беттер).

Экинчи колкитептеги «Кудаа пендем дебесе...» (X1 Санат дигараст) же Биринчи колкитептеги «Бул аманат дүнүйада» (111 Санат дигараст) деген ырларын, дагы айрым санаттарды Молдо Нияз медресесиндеги балдардын таанып билүү жөндөмүн арттыруу үчүн жазышы да мүмкүн. Андагы Ысык-Көл барып балалап, Индустан кетет куш деген» сыяктуу кош саптын өзүндө жыл мезгилинин ысык, суугуна жараша куштардын жашоо өткөрүү, тукум калтыруусуна жараша жер которуп тураары жөнүндөгү түшүнүктү, «Франктан келет чыт деген» сыяктуу сапта кездеме-материалдар Европа тараптан келээрин туюнкан түшүнүктөрдү жаш өспүрүмдөрдүн акылдарына салууну максаттаган болуу керек. Ал эми:

*«Баатырдын баари майданда,
Тыт-майиз кани Шайданда.
Илимнин кани Бухарда,
Койдун кани Хиссарда.
Кандек өрүк Хушарда.
Күрүчтүн кани – Анжийан,
Майиздин кани – Наманган.
Парчанин кани – Маргалаң,
Кара чай кани Кашкарда,
Койдун кани Кочкордо.
Жылкынын жайы Жумгалда.*

Түлкүнүн кани Тарколдо,
Котоздун кани Сарколдо». –

деген ыр саптарында айтылгандар жаш муундардын эс тутумуна географиялык, биологиялык, экономикалык түшүнүктөрдөн кабар салат. Дүйнө таануу жөндөмдөрүн өркүндөтөт. Мындан башка темалардагы санаттарынан да шакирттерине окуп бергени талашсыз. Маселен, акындын акыл-сезимине ар дайым будуңчаң салып келген орус баскынчыларынын Борбордук Азия мусулмандарына, анын ичинде кыргыз элине көрсөткөн мыкаачылык аракеттерин ашкерелеген ырларын жана жаштык, сүйүү сезимдерин билдирген ырларын эстесек болот.

Молдо Нияздын колкитептериндеги санаттарга аталыш берилген эмес, бир чыгарма экинчисинен айрымаланып туруш үчүн «Санат-ы дигарасттар» (башка санат), «Санат-ы дигар» (дагы бир санат), «Санат-ы хасират» (арман санат) деген фарсы сөздөрүн пайдаланып, ар бир санаттын башына кызыл сыя менен жазып жүрүп отурган. Ошондуктан лирикалык же дидактикалык багыттагы, атүгүл эпикалык масштабдагы чыгармалардын бардыгы эле бир катарда аталып кете берген. Мындай шарттан чыгыш үчүн Молдо Нияз санаттарынын ушул экинчи басылышында ар бир санатка атама берилди, кээ бир санаттар майда бөлүктөргө ажыратылып, өзүнчө аталышка ээ болду. Маселен, биринчи колкитептеги «1 Санаттар» деген биринчи ыр «Жан эгем өзү жараткан» деп аталып, «Бейнысап кылба, кудаыйм!», «Жаратты», «Берип коюптур», «Көп көрдүм» жана «Миң башы» деген бөлүктөргө бөлүндү. БРды кабыл алганга ыңгайлуу болот го деген ниеттен улам ушундай иш жасалды.

Акындын дидактикалык багыттагы көптөгөн ырлары «болот» («Катын алса үй болот, // Карөзгөй болсо, бий болот»), «көп айттым» («Аргын-аргын

жүгүргөн//Ат жакшысын көп айттым»), «деген» («Он эки айды жыл деген, //Онтотпойт оору сил деген»), «кылат» («Жаман катын жолукса//Жакшы эрини кул кылат»), «бар бекен?» («Көзүнүн нуру барыда, //Көргөндөн жакшы бар бекен?»), «даври экен» («Ээрге баштуу отуруш//Ийгиликтин даври экен»), «жаратты» («Жан-жаныбар тукумдап, //Жазды Кудай жаратты»), «берип коюптур» («Акылы жок бирөөгө//Бойду берип коюптур»), «немине?» («Азыр айтар санатның//Бир мааниси немине?») ж.б. деген сөздөрдүн кайталаныш жолу менен түзүлгөн.

Ошондой эле «Кымча бел», «Даткайым», «Өмүрзак», «Көрдүм жүрүп далайды» дегендей өз турмушу, сүйүүсү кошо берилген лирикалык чыгармаларды, «Дыйканбай», «Курманжан датка», «Мадинам», «Апандим» сыяктуу арман, кошокторду, «Алымкул» өңдүү дастанды, «Замана чапка айланды», «Албарс кафир заманы», «Күйөмүн» ж.б. орус баскынчыларынын жүзү кара, жырткыч мүнөздөрүн ашкерелеген тарыхый темадагы, «Жаман катын, жакшы катын» дегендей Чыгыш поэзиясында илгертен салт болуп айтылып келаткан ырлар да бар.

Молдо Нияз орус баскынчыларынын ыплас, карөзгөй иштерин айтып келип, «Алыстан келген басмачы//Ада болуп калса экен» деген тилек-каргышын билдирип, чыныгы басмачылар ошолор экенин ырастаган. Орус басмачылар эл ичиндеги баш көтөргөн, биларман делгендерди жоготуп (Катка түштү үйүбүз, //Калбады жакшы бийибиз. Тартылды танап жерлерге, //Тынбас болду элдерге. Жаман иш болду марттарга»), ар түрдүү кордуктарды көрсөткөнүн («Салат мүшкүл ойнуга, // Мусулманды бутпарас // Буйлалап хам ноктолоп, // Минип алды мойнуга») ченемсиз кыжыр, өлчөмсүз ыза менен жазат. Орусташтыруу саясаты ошондо

эле жүрүп («Кафирди Кудай зор кылып, // Мусулманды кор кылып, // Омар атын Бор (Боря) кылып // Бор үстүнө сыр кылып»), Сатыбалды, Зиябүдүн Максым, Маматали, Атабек, Ашир наип, Үрүстөмбек, Хидаяткан ж.б. азаматтардын көздөрү тазаланып, атүгүл айрым журттун эли бүт бойдон дайынсыз жок кылынганын айтып («Өмөрбек журту атылып, // Кырылганга күйөмүн»), ызаланат.

«Албарс кафир заманы
Арзан болбойт галабыз,
Адепти билбейт балабыз.
Акыретин бербесе,
Ара жолдо калабыз» –

деп тынчсызданып, ушулардын баарина өзүбүз, мусулмандар, күнөөлүү деп түшүнөт, биримдиктин жоктугун көрсөтүп, мынтип отурсак «Кудайым асан кылбаса, Кутулбаган кун түшөт» деген жыйынтык чыгарат.

Молдо Нияздын «Санат дигарасттар» китеби жарык көргөндөн кийин (1993-ж.), мындан бир жарым кылымча мурдатан берки орус баскынчылары кыргыздарга карата жасап келген баскынчыл мамилеси көркөм документ катары көрсөтүп, көздү ачып алат. Демек, Молдо Нияздын кагазга түшүрүп кеткен мурастары көркөм жана мазмун жагындагы артыкчылыктары менен гана эмес, тарыхтын жазууга түшпөй калган, ой тутумунда ар дайым сактап сак боло турган, сырттан келген басмачыларга кайдигер карабоого чакырган милдеттерди эске салат, кыраакы болгонго үйрөтөт.

«Алымкул» (1 Санат дигар) аттуу дастанга орус баскынчылары Орто Азияга биринчи басып келгендеги, мусулмандардын беттешүүсү жөнүндө

айтылат. Алымкул аталык баштаган алгачкы ай-каш тең чыгуу менен аяктап, эки жылдан кийин кайра башталган согушта Алымкул өз кишилеринин чыккынчылыгынан курман болот. Сөөгү Ташкенде калат («Мусапыр Ташкен шаарында // Бейит болдуң Алымкул. Чочкого уруп өзүңдү // Шейит болдуң Алымкул»). Бул дастандын аты аталган каарманы Алымкул Кыргыз адабиятындагы атайын көңүл бура турган образ, тарыхый чындыкка салганда бүткүл Борбордук Азия, Кавказ, Сибирди басып алган орустун өтө күчтүү согуштук машинасына каршы үч жолу казат кылган («Капырга карап үч жолу // Казат кылды Алымкул») теңдисиз баатыр экенин көрөбүз. Бул кыргыз адамдарын чыныгы баатырдыкка, өз жеринин нагыз патриоту болууга тарбиялоодо табылгыс үлгү болот. Өз уруусунан, өзү жашаган коллоттон башы чыкпаган «баатырларды» көбөйтүп, көбүртүп-жабыртып мактаганча, ушул Алымкулдай басмачы орустар менен бел салышып курман болгон азаматтарыбызды даңазалап, капырларга каршы барган кайратынын алдында курчутсак, жаштарыбызга жугумдуу, таасирдүү болбойт беле. Бул бир айыл менен экинчи айыл же бир уруу менен экинчи уруу, бир киши менен экинчи кишинин чатагында көрүнө коюп, баатыр наамын алгандардан эмес, бүткүл Орто Азия, анда жашаган бардык мусулмандар үчүн беттешүүгө аскерлерди уюштуруп, өзү башында туруп, майдандын чок ортосунда курман болуп атат.

Орус баскынчыларынын мусулмандар жерин, Орто Азияны тепсеп киргенине Алымкулдун каны кайнап, жаалы келген учурун акын мындайча айтат:

«Карадан чыккан Алымкул
Камандир кайдан келди деп,
Кайратыга куп келди.

*Куюшкан салбай ат минип,
Кутура чыккан Алымкул.
Кубандар кайдан келди деп,
Курушуга куп келди».*

Жогорку саптарга жана бул «Алымкул» аттуу чыгарманын мазмунуна назар салганда, Молдо Нияз ошондогу орустарга каршы жүргүзүлгөн казаттарды жакындан көргөнү, атүгүл баскынчылардын аскерин, анын башчыларын даана таанып, кайдан келгендерине, аскердик белгилерине чейин ажырата айтканы «кубандык» (Кубан тараптан келген козак аскерлери туурасында айтып атат), «командир» деген сөздөрдөн байкалып турат.

«Күйөмүн» деген ырда («IV Санат дигарда») акын орус баскынчыларынын XIX кылым соңундагы «Анжиян көтөрүлүшү» деген аталыш алган шовинисттик саясатын сынга алат. Санаттын башталышында:

*«Арка журттун баарисин –
Сардарини көргөмүн.
Атантай менен Тайлактын
Балдарыны көргөмүн.
Жантай баатыр баласы
Шабдандарды көргөмүн.
Алымбек менен Койчунун
Үлфатини көргөмүн».* –

дегендей тейде өзүнө замандаш бүткүл кыргыздын баш көтөргөн адамдарын көргөндүгүн, баарлашкандыгын, дубаларын алгандыгын санаттап келип, орус баскынчыларынын элге көрсөткөн кордуктарын «Кифирдин зулуму бу журтка // өткөнүнү айтамын» деген саптар менен баштап, «Орус келет деп койсо, // Олтура албай адамдар // Качканыны айтамын» деп алардын зулумдугу, мыкаачылыктары өтө

жогорку чекке жеткенин көрсөтөт. Бул «Отуз жылга жакындап, орус келип зор болгондон» кийинки окуя (көтөрүлүш) экендигин белгилейт. Ал көтөрүлүш Анжиянда болуп, Молдо Нияз бул окуяга катыша албагандыгын:

*«Экинчи калпа жөн жүрбөй,
Жыйын кылды дешедир.
Дүйнө журттун баарига
Дайын кылды дешедир.
Анжийанда көп адам
Абак болду дешедир.
Ачылып кетип бар зили
Чатак болду дешедир...»*

деген саптарда айтат. Анын «Отуз жылга жакындап, // Орус келип зор болду, // Оң, солдун баары кор болду» деген саптарында өзү жашаган Түштүк тарапты орус баскынчылары басып алганына ошончо жыл болуп, б.а. 1998-жылкы Анжийан көтөрүлүшү мезгилинде өзү бар экендигин далилдеп, (Ошондо ал 1996-жылы эмес, 1998-жылы же андан кийин көз жумган болот) «Өмүрбек журту атылып, // Кырылганга күйөмүн» деп, ал баскынчылардын мыкаачылыгынан канчалаган эл кырылып калганына күйөт. Бул санаттын жыйынтыгында Молдо Нияз «Мусулмандар башыга // Муңайтып кандай күн түшөт? // Азап кылса момундар, // Караңгы башка түн түшөт. // Кулу болсоң пул түшөт, // Кудай асан кылбаса, // Кутулбаган кун түшөт» деп өтө терең, кийинки «киргиздешүүнү», башка диндерге кирип аткандарды, улуттук маданиятыбыздын бүдөмүктөп бараткандыгын кун катары божомол түшүнүп, ыр саптарына салган. Чынында эле ошондо басып келген орус баскынчыларынын бүгүнкүгө чейинки үстөмдүгү кыргыз эли үчүн кун жеткис азапка айланып, арапка уугуп, баласы ата-энесине балта көтөрүп,

жаштары эне тилин унутуп, түркүн диндерге кирип, башаламан-будуң чаң түшүп турган кезибиз. Олуялык, көрөгөчтүк деп ушуну айтсак болот.

Ашыглык мотиви айкашкан аялдар темасы да, жогоруда атап кеткендей, Молдо Үияздын поэзиясында кеңири орун алган, буга «Кымча бел», «Даткайым», «Жаман катын, жакшы катын» ж.б. чыгармаларды мисалга тартууга болот. Молдо Нияз ысмын Кымчабел коюп алган келин туурасындагы ашыглык дастаны Барпы акындын азыр бизге кеңири белгилүү «Мырзайым», «Бурак жан», «Ак Дилвар», «Карайкөз» аттуу ашыглык ырларынын башаты сыяктуу элестейт. Ага «Кымча белдин» жазылуу ыкмасы, сөз ыргактары, эки жаштын махабатынын күч алуу диалектикасы ишенич берет. Маселен, «Суу боюнда суу талдай // Бураласың Кымчажан. // Сыр бербей, өзүң бирөвдөн // Сыр аласың Кымчажан» деген Молдо Нияздын саптарына Барпы акындын «Алма-Алыштын боюнан // Суу аласың Мырзайым. // Алты кар баскан түлкүдөй / / Чубаласың Мырзайым» деген саптары үндөшүп турганын ким тана алат. Мындай үндөштүктөр эки акындын башка чыгармаларынан да кезигет. Муну Барпы акындын жазма булактар менен тааныштыгы бар экендигинен көрүүгө болот.

Молдо Нияздын бул чыгармасы Чыгыш поэзиясындагы ашыктык ырларынын үлгүсүндө жазылып, жазма адабияттан кабары бар Бекназар, Жеңижок, Барпы сыяктуу акындардын махабат ырларына таасирин тийгизген, айрыкча Түштүк элинин оозеки поэзиясына камыр-жумур болуп аралашып, өз боёгун жуктуруп турган десек чекилик кетирбейбиз. Мынчалык болду бир-эки мисал тарта кетели. Атактуу Жеңижоктун «Жаман катын» деген ырындагы жакшы аял:

«Алмадай камыр аш кылат,
Адамдын көөнүн куш кылат»,

Жаман аял:

*Аш кыл десең нан кылат,
Анын орто жерин кам кылат». –*

*деген саптары Молдо Нияздын «Жакшы катын,
жаман катын» деген ырындагы жакшы аял:*

*«Аябай берип ашыны,
Азиз кылат ар жерге
Алганынын башыны»,
Жаман аял:
Йакшы эрини кул кылат,
Аш кылса үстүн кыл кылат.
Алган эрин сил кылат». –*

*дегендей саптарына үндөшүп, эки акындын ырла-
рынын композициялык курулушу, мазмундарынын
жыйынтыктары да бирдей болуп чыгат. Ал эми
Жеңижоктун «Үй-бүлөсүндөгү»*

*«Же саамайын саксайтып,
Сата албасаң базарга.
Же эки көзүн чакчайтып,
Көмө албасаң мазарга». –*

*деген ыр түрмөгү Молдо Нияз Өмүрзак аттуу досу-
на жазган катындагы өз аялынын караңгылыгын
белгилей келип, өзү жокто Өмүрзак үйгө келсе, аялы:
«Үйгө кириңиз! Чай ичиңиз!» – дебей койгондуктан,
тарынып кеткендигин жазган ырына сапма-сап дал
келип атпайбы. Ошондой эле Барпы апыздын:*

*«Сылыктын сөзү: «Сиз» деген,
Отуз эки даамды
Ширин кылат туз деген».*

*«Адаштырбайт жол деген,
Кайырды берет кол деген».*

*«Үшкүртөт эрди дарт деген,
Калктан чыгат март деген». –*

сыяктуу саптары Молдо Нияздын «Санаттарында» жыш кездешет. Бирок муну Молдо Нияздан кийин жашап өткөн акындардын чабалдыгы катары түшүнбөстөн, өзүнөн мурунку акындардын мыкты жана өзүнө жаккан саптарын, ыр түрмөктөрүн эсине тутуп, ырларында айта жүргөн мыкты элдик шайырлар катары кабылдоо керек. Оозеки адабияттын жаралуу жана таралуу, өркүндөө шарты ошондой болот.

Аялзат темасындагы экинчи дастан «Даткайым» же «Даткайым сулуу» деп аталып, мундуз уруусунун Базар-Коргондогу миң башысы Максыйттын Даткайым аттуу зайыбына арналат. Чыгармада Молдо Нияз Кан-Абад, Сузак, Топурак-Белди ашып, Базар-Коргонго келип, Максыйт миң башы (мундуздардын болушун ушундай атап атат) менен таанышканы, миң башы акынды үйүнө ээрчитип келгени («Өкүмдар Максыйт миң башы // Алып кирди үйүгө»), зайыбы салам айтып, кабыл алганы («Саркардага мүнөсип // Салам кылды алганы») туурасында сөз улап келип, Максыйт миң башынын аялын Агачайымга (Кудаяр хандын зайыбы), Курманжан даткага (Алымбек датканын зайыбы), Канышага (Рыскулбектин зайыбы), Камарханга (Казы Календин зайыбы) ж.б. көптөгөн кыргыз чыгаандарынын алдыңкы аялдарына салыштырып, узун сабак ыр кылат. Даткайымды «Бир шаардын баасына» барабар деп зор баалайт. Максыйт миң башы апкелген базарлыгына «Кыя көзүн салбаган» нысаптуулугун белгилейт. Анын «Эки колу боорунда» баштуулугун, «Баштыгыны тор кылган // Базардай үйүн гүл кылган» иштүүлүгүн, «Азиз кылган ар жерде // Алганынын башыны» билармандыгын, «Көк чайды көп аччык деп, // Памил чайды сасык деп, // каймактап кара чай ичкен» ак сөөктүгүн бийиктеге кеп салат. «Суксур мойну суу талдай» сулуулугун айтып келип, анын жамалын»

*«Ак бети Айдын жүзүндөй,
Көздөрү чилги жүзүмдөй,
Чачы кара кундуздай,
Сааркы Чолпон жылдыздай.
Кашы кара пиликтей,
Колдору коюн жиликтей,
Конодо озгон күлүктөй». –*

деп сүрөттөйт да, дастандын жыйынтыгын: «Даткайымдын атыны // Көчкөндө кулдар токусун. // Санатыны саз айттым, Көргөндөр түзүк окусун». – деп аяктайт. Демек, ашыктыкты арттырган, сулуулугу суктанткан Даткайым же датка жөнүндө сөз болгондо кадимки Алай ханшасы, Алымбек датканын зайыбы Курманжан датканы элестетпестен, Максат миң башынын суйкайган сулуу зайыбы, атактуу Молдо Нияз шилекейи агып ырга кошкон, кол жазмасы бир жарым кылымдан бери аман сакталып келген, Фергана өрөөнүнө атагы кеткен сулуу Даткайымды эстешибиз зарыл. Арстанбап аймагындагы Датка, Даткайым деген кыз-келиндердин ысымдарынын жана ушундай аталыштагы ашыктык ырларынын көп болушуна акындын ыры жана анын каарманы болгон Базар-Коргондук Максат Миң башынын (болуштун) сулуу аялы себепкер болгон деп түшүнүү керек.

Молдо Нияздын колкитептериндеги негизги орунду ээлеген санаттарды. термелерди, армандарды, кошокторду, дастандарды, лирикалык багыттагы ырлардын баарын ушундай жолдо талдап айттып отурсак, сөз көпкө созулуп кетет, ошондуктан Молдо Нияз ырчылар поэзиясынын жазгыч акындарына киргендигине карабастан, чыгармаларын иликтей келгенде профессионал акындарга жакындашкан жактары да барлыгын айта кеткенибиз жөн болор.

Молдо Нияздын «Санат дигарасттар» (1993), жана кайрадан окулуп сунушталып аткан «Санаттар» (2016) китебине кирген үч колкитептин жазылуу мезгилдерин божомолдоп көрсөк, Биринчи колкитеп калгандарынан кийин жасалган сыяктуу. Анткени, берки колкитептердеги ырлардын айрымдары Биринчи колкитепке кошумчаланып-алымчаланып (редакцияланган тейде) кайра кийирилгени байкалып атат. Мисал катары үчүнчү колкитептеги: «Давлаттин зору баш деген, // Жердин зору аш деген» деп берилген кош саптын экинчисинин мааниси орунсуз айтылып калгандыктан, Биринчи колкитепке көчүргөндө «жердин зору» деген сөз айкалышын «кайырдын зору» деген сөз айкалышы менен алмаштырган. Экинчи колкитептеги («Көрдүм жүрүп далайды» деген ырда):

*«Айта берсе түгөнбөйт,
Айтып жүргөн адатты.
Айтып-айтып ар жерде
Адат болуп калыптыр,
Жакшыларды көп айтып,
Санат болуп калыптыр»*

деген ыр түрмөгүн Биринчи колкитепке көчүргөндө («Катка салдым санатты» деген ырдан караңыз!) «адатты» деген сөздү «санатты» деген сөз менен, «ар жерде» деген сөз айкалышын «жер-жерде» менен, дагы «адатты» деген сөз «санатты» деген сөз менен алмаштырган. Бешинчи ыр сабынын ордуна «Айтпай койсом эл койбойт» деген жаңы сапты жазган. Ошондо Экинчи колкитептеги чаржайыт, орунсуз (жайсыз) айтылган сөздөр, саптар оңолуп калганы мындайча көрүнөт:

*«Айта берсе түгөнбөйт,
Айтып жүргөн санатты.*

*Айтып-айтып жер-жерде
Санат болуп калыптыр.
Айтпай жүрсөм эл койбойт,
Адат болуп калыптыр»*

Мындай мисалдардан дагы бир нечени келтирсе болот. Ошолорго байкоо салганда Молдо Нияз бизде жазгыч акын (ырчы) аталып жүргөндөрдөн айрымаланып, ырларын редакциялап, оңдоп-түзөп, айрым сөздөрүн же саптарын алып салып же тескерисинче кошуп отурган профессионалдарга жакындаша түшкөн учурлары байкалат.

Ошондой эле, жогоруда айтылгандарды тыянактай келгенде, Молдо Нияздын санаттары жазыла баштаган мезгили, ыр токуган ыкмалары жагынан аны (Молдо Ниязды) кыргыз жазма адабиятынын баштоочусу экенин айкын далилдөө менен «Кыргыз жазма адабияты 1924-жылдан башталат» деген жасалма датаны да төгүнгө чыгарып, улуу окумуштуу-лингвист, академик Болот Мураталы уулу Юнусалиев өмүрүнүн аягына чейин кыргыз жазмасы мурда эле болгондугу жөнүндөгү илимий иликтөөлөрүнө далилдүү факты болуп, «а» тыбышынын ичкерген тамгасын кыргыз алфавитине киргизүүнүн зарылдыгын да аныктады деп айта алам.

1969-жылы 3-декабрда Бишкек шаарынын Панфилов көчөсүндө келатып устатым, академик Болот Мураталы уулу Юнусалиев табыштаган Молдо Нияздын «Санаттарын» азыркы кыргыз тамгасына көчүрүүнү көп жылдар аракеттенип жүрүп, 1993-жылы кыргыздын ичкилик диалектисинин өкүлү, медресе бүтүргөн Р.Зулпкарров деген жигиттин жардамы менен китеп кылып чыгарганыма карабастан, санаттарга араб, фарсы тилдеринен кирген сөздөрдүн окулушуна, ошондой эле,

чагатай тилинче жазылган сздөрдүн тактыгына дагы эле ичим чыкпай жүрүп, 2002-жылы белгилүү лингвист-окумуштуу Кадыралы Конкобаевдин көмөгү менен Бишкек шаарындагы Манас-Түрк университетиндеги Мустафа Качалин аттуу түрк окумуштуусу менен да кол жазманы бир сыйра карап чыгууга туура келди. 1993-жылы жарык көргөн китептин нускаларына кол тамга менен жүргүзүлгөн кошумча оңдоолорум өзүмдүн архивимде сакталуу (Архив №559, 644 (экөө) жана компютерден чыгарылганы №605). Жардамдашкан инсандарга зор ыраазычылыгымды билдирем.

*О. Сооронов,
Кыргыз Республикасынын
маданиятына эмгек сиңирген ишмер,
КРдин Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты*

**БИРИНЧИ
КОЛ КИТЕП**

ЖАН ЭГЕМ ӨЗУ ЖАРАТКАН

(1 Санаттар)

1. Бейнасип кылба, Кудайым!

Бисмиллаахир-рахмаанир-рахим!

Ыраак кылып шааридан,
Бейнасип кылды Кудайым
Жакшылардын бааридан.

Жаратты бизди кыр жерге,
Жамаат намаз окубай,
Жашыбыз жетти бир жерге.

Узатса жетип ар жерге,
Узун кылып Кудайым
Баазилардин колуну.
Кайыр-сахаба кыла албай,
Каралга жетти жашыбыз.
Кантип таап кетебиз,
Акыреттин жолуну.

Сапарың каттык ыраакка
Бу жалганчы дүнүйадан
Өлүп барсаң бир күнү,
Паришта кирет суракка.
Жобобуну бербесең
Жаның калар фракка.
Жан Эгем койгон муаккил,

Жалынсан койбойт буякка.
Жан күйөрдөн айрылып,
Жайланасиң шуякка.
Баари калып кайтмак жок,
Байланасиң шуякка.

Байыркы сөздөн айтмак жок,
Базарга мал сатмак жок,
Мындагыдай мүлкүң жок,
Рахат, уйку, күлкүң жок.

Атка минип желмек жок,
Үйүнө кайтып келмек жок.
Ар кандай сөздү демек жок,
Ичип, кийип, жемек жок.
Кубанып тон киймек жок,
Катын, бала сүймөк жок.

Кадырлуу азиз бу башың
Кара жерге коюлар,
Эти-териң союлар,
Кара чачиң төгүлөр,
Жүүндөрүң сөгүлөр.

Турпак толор көзүнө,
Турфа күн түшөр өзүнө.

Карындаш келбес кашыңа,
Каттык күн түшөр башыңа.

Жан Эгем койгон асыл жан
Бир күн(дөрү) кас кылар,
Эгиз боюн пас кылар.
Этинди куртка аш кылар.
Желкенден башың үзүлүп,
Жер тагинда таш кылар.

Жаның тандан үзүлсө,
Жаккан отуң бир өчөр.
Жайланбай жаның кыйналса,
Адамзат, алың не кечер?

Авалыдан мен айтсам,
Жан Эгем өзү жараткан
Он сегиз миң ааламды.
Асманда азиз жаратты –
Арши күрс, лауху каламды.

Өзү калкка жаратты
Авал Адам атаны.
Сабап болуп Аазил
Билип туруп өлүмдү
Пандалар кылат катаны.
Үмүт кылып пандаси
Кудайымдын бир аты –
Гаффар деп кылаар атааны.

Панданин иши хаттарлик,
Акыйкат падыша Кудайым
Кылар бекен саттарлик?

Арзынча болсо күнөөсү
Азап кылат Кудайым.
Маарипат кылса күнөөсүн
Азат кылат Кудайым.

Паитакта отурган
Падышаны алат бир күнү.
Өкүмү кетип колудан
Башыдагы бөркүнү...

Падшалардын падшасы
Жан Эгемнин бир аты –
Жаббар деп үмүт кылабыз.

Хатарлүү панда күнөөкөр
Гаффар деп үмүт кылабыз.
Акыйкат мараз-касалга
Табып деп үмүт кылабыз.
Өз нурудан жараткан
Хабиб деп үмүт кылабыз.

Масала билген молдолор
Макүрү дейт гүманди.
Жазыктуу панда күнакар
Жан Эгем берсин иманды.

Без кылат касип нандани,
Шайтан жолдон азгырат,
Кам сүт эмген пандани.
Пайгамбарым үмнат деп,
Аси, жафи, гүмрахни,
Кыяматтын хауфики
Иман жолдош хамрахни.

Касип токуйт парчани,
Каапыр коруйт арчаны.
Бөзчүлөр салат найчани,
Атка салат шалчаны.
Йамулжаза – каттыг күн
Жаннати кылсын Кудайым,
Жамалыны көрсөтүп,
Жалакасын парчани,
Азабы каттык дозоктон
Аман кылсын кудайым,
Ара-жолго таштабай
Аси, жафи – барчани.

2. Жаратты

Беш күн өтөр дүньяда
Беймарга дава кылсын деп,
Табыпты Кудай жаратты.

Асиларга мээрибан
Кабипти Кудай жаратты.

Шариат жарый болсун деп,
Аалымдарды жаратты.
Арам, аамий, желмогуз
Залымдарды жаратты.

Эл ичинде жок эмес,
Эминдерди жаратты.
Мойну салык бечара
Момундарды жаратты.

Түрлүү немат пандага
Лазиздарди жаратты.
Шаарларда жок эмес,
Азиздарди жаратты.

Жан-жаныбар тукумдап,
Жазды Кудай жаратты.
Жаңы өспүрүм уланга
Назды кудай жаратты.

Кара калем, ак кагаз
Катты Кудай жаратты.
Самавардан чыкпаган,
Сартты Кудай жаратты.
Майданга кирип баш берген,
Мартти Кудай жаратты.

Бирөө балант, бирөө пас
Бойду Кудай жаратты.
Жаннаттан чыккан асили
Койду Кудай жаратты.

Бирөө момун – түз жолдо
Турууну Кудай жаратты.
Миң тили бар макрөө
Ууруну Кудай жваратты.

3. Берип коюптур

Акылы жок бирөөгө
Бойду берип коюптур.
Бирөө жарды, бирөөгө
Койду берип коюптур.

Бирөө ссхат, бирөөгө
Касалди берип коюптур.
Бирөө таппайт кайнак суу,
Кант, набатты бирөөгө
Асалди берип коюптур.

Жетинбейт бирөө бир пулга,
Бирөө кылат кызматты
Каралга түшүп бир жылга.

Тегирменге таш кесип,
Бирөө дайым матиндар
Эне сүтүнө тойбостон,
Ата жүзүн көрбөстөн,
Какшап калган жетимдер.
Жетинбейт бирөө бир пулга,
Жеткенге берип коюптур
Дүнүйөнү бир кылга.

Бирөө жүрүп тоолордо,
Кар басса көзү карыгат.
Бир нече мискин карыштар
Бир пул таппай зарыгат.

Көргөн билет шунча-ки
Дүнүйанин каарини.
Эгем билет эсебин
Эки дүнүйа баарини.

Илимдар кылып бирөөгө
Калды берип коюптур.

Таужүт менен нафи исбад
Түн тербеткен эшенге
Халды берип коюптур.

Күмүш соккон устага
Калайды берип коюптур.
Сомдуу келген бетбакка
Баласыны көтөртүп,
Малайды берип коюптур.
Тойгон көзү байларга
Жылкысын айдап жаз болсо,
Жыргал менен байларга
Алайды берип коюптур.

Азирети кожолор
Аламан куштай энтелеп,
Назирди берип коюптур.
Алайда жакшы байларга
Ширваздын гөшү-бал кымыз
Өзүрдү берип коюптур.

Сарайдагы байларга
Сандыкка кагаз толтуруп,
Пулду берип коюптур.
Түндө тынбай сайраган,
Тили ширин булбулга
Гүлдү берип коюптур.

Фараизхан молдого
Катты берип коюптур.
Чабандаз убактын чак кылып,
Оозуп кетсе дак кылып,
Канаттуу куштай ойнотуп,
Атты берип коюптур.
Бирөөгө кудай давасыз
Дартти берип коюптур.

Базарда мата баалуу
Отуз эки таамды
Ширин кылат шахийа,
Тузду берип коюптур.
Жаңы өспүрүм уланга
Жанынан артык жаштыкта
Бели тутам, беш көкүл
Кызды берип коюптур.

Чытпуруш кылып бирөөнү
Кыймат харит Ыстамбул
Касаны берип коюптур.
Бирөвдү Кудай көр кылып,
Жетелетип колуга
Асаны берип коюптур.
Канты, набат, курут, печек,
Асалди жалап, бирөөгө
Балды берип коюптур.
Айдай албай бирөөгө
Малды берип коюптур.
Башы Анжийан, Маргалан,
Шарбати суудай Наманган
Сарайдагы байларга
Жайды берип коюптур.
Самаварды кызытып,
Сары чөөгүн, ак чайнек
Чайды берип коюптур.
Саратанда салкын жай,
Тамды берип коюптур.

Түрктүн кою кыштаарга
Кумду берип коюптур.
Кутуруп жаткан бетбакка
Сумду берип коюптур.
Үч-коргондун үстүндө
Уйгур менен буйгага,
Аустан менен кара уул
Пумду берип коюптур.

4. Көп көрдүм

Жаңы өспүрүм – жаштыкта,
Балачылык – мастыкта,
Баары журтту аралап,
Жакшыларды көп көрдүм.
Башы Токмок, Чүй, Талас,
Кетмен-Төбө, Суусамыр,
Кочкор, Жумгал, Ат-Башы,
Алай менен Анжиан,
Азизи көп Наманган
Жакшыларды көп көрдүм.

Ак арпа ташын терведим,
Ат багып күндө берведим,
Алай журттун султаны
Азимдай мартти көрөдүм.

5. Миң башы

Кыздар каалайт турбайбы.
Кызыл жибек, жашылды.
Кыргыздык кылып миң башы
Кыпчак, теит, асилди
Анжийан билер иши жок
Аласчыдан чөө чыкты.
Астыртадан тил жетпей,
Айрылдыбы билбеймин
Алдаканча пул чыкты.

Биринчи султан Миң башы
Бир миң кетсе иши жок.
Өларман жаман алайчы
Өзүдөн башка киши жок.

Атка минип желгенсип,
Айдан баари келгенсип,

Апта жатып калгансып,
Апырды (бүт) алгансып,
Атыга фейди салгансып,
Катынына мактанып.
Балдарыга жеткизер
Кыямат харит бакалга
Алганын берип кеткендир.

Асырам каттык узак жол
Жаман атын кагынып,
Алайдан көбү аттанып,
Анжийан келет дамыгып.
Ар жерде жүрүп тездетип,
Тапканыны тартынып,
Атка минип артынып,
Жаныга бычак тагынып,
Кайтып барат Алайга
Катунуну сагынып.

Уста алат көмүрдү
Үйдөн чыкпай калды дейт,
Карылык хамсап темирди.
Кудай берген байлардын
Алайда кою семирди.

Беш күн өтөр дүйнада
Беклер көрөт давирди.
Бел байлап келип алайчы
Пикир кылды гавирди.
Бир жыл болду сайлоого
Биригип журтун баариси
Миң башы наамга миндирип,
Бу кылганы түзүкбү?
Бир адамды сындырып...
Эси жок жаман алайчы
Кеткизээр көөнүн тындырып,
Кыйландын кылар ишинди
Кыямыга миндирип.

Көп адам көчөт жайлавга,
Көп пурсат бар сайлавга.
Эл көчөт жазда жайлавга
Эки жыл бар сайлавга.
Алдап кылар ишинди,
Акырсыз алар тишинди.
Жылгада тосор жолунду,
Жипке байлар колунду.
Кыяда тосор жолунду,
Кыйландын байлар колунду.

Ойнобогун мисил менен
Оозунда кызыл тил менен.
Кыямыга келтирип,
Кыйланды байлар кыл менен.

Жылып жүрүп алганың,
Жылдык болгон эместир.
Асылып жүрүп алганың
Айлык болгон эместир.
Эришип жүрүп алганың
Ырыскы болгон эместир.

Кууса качкан куландай,
Жыргаарсын жыландай.
Жаман иттей үрөрсүң
Жайы-жайы келгенде
Жалтанчаак болуп жүрөрсүң.

Айтып дарттан чыгамын,
Алыстан жатып угамын.
Таги жок ишти гүман кыл
Таир менен Субанкул
Элде адам калбаса,
Экөвү журтка баш болуп,
Кайрылып мундан баргыча
Катындары мас болуп,

Колуда тытып жүнүнү,
Колон сасык, бейнамаз
Койчулар көрсүн күнүнү.

Беш бойдок менен билишсе,
Белгиси жок сабилдин.
Алтоо менен билишсе,
Айыбы жок сабилдин.
Тагига жетип болду го,
Таги жок чочко сабилдин.

Таир менен Субанкул,
Нактайы ишти кылбадың.
Намарттыгың билдирип,
Найманнын баарин жедирип,
Нарктуу ишти кылбадың.
Миң башы басып койду эде,
Билекти филлинг (.....)
Зомбулук кылып нечендер
Зор балаага жолукчу.
Шарияттүү шерлердин
Шерлигини билбесе,
Бир балаага жолукчу.
Миң башы барар Алайга
Алдыга басып келе албай,
Урулук кылган итке окшоп,
Уялып жүрөр далайга.

ЫР МААНИСИ НЕМИНЕ?

(I Санат-ы дигараст)

Кыямат күнү колдогон
Пир мааниси немине?
Азыр айтар санаттын
Ыр мааниси немине?

Башкы учар канаттын
Ат мааниси немине?
Масала, маани кураан
Башкасы баари жүзйат
Кат мааниси немине?

Алал менен арамдын
Барк мааниси немине?
Санат калган кадымнан
Нарк мааниси немине?
Дилде болот хафи сыр
Сыр мааниси немине?
Бетинде болот накш аалам
Нур мааниси немине?
Бейиштин гылман зыйнаты
Үр мааниси немине?
Билбеген шайтан сөзү дейт,
Ыр мааниси немине?

Толуп-ташып жайнап көр,
Даш казанга кайнап көр.
Кыргызда болот ураан,
Масала маани куран,
Казынын зору казыят
Мазмуну куран Айтышдур
Китептин көбү жүзйат.
Сазга жылкы жок шугун
Менин айткан сөздөрүм
Жүзйатка окшогон.
Гүлбахирден тилесе
Айтып көр адам баласы,
Билиң ырдын маанисин
Бир жерде жоктур чаласы,

Бир жерде жоктур чаласы.
Бейбактын тиет балааси,
Казаннын жугат карасы.

Кардыда кызыл чок болот
Казынын жеген парасы.
Кара ниет көп болот,
Жакын келбей жаныга
Жаманның тиет жалаасы.

ЭГЕМ ЖАЛГАСЫН

(II Санат-ы дигараст)

1. Кетет

Азиз кылган пандаси
Үнник болот жашида.
Доору келген панданин
Давлати кетпейт башыдан.
Мейманкана шыпыртып,
Мейманы күндө үзүлбөй
Береке бар ашыда.
Алганы сулуу кашыда.

Давлат кетсе, аш кетет,
Ажал жетсе баш кетет.
Азиз таннан жан кетет,
Насибаси үзүлсө
Тактан тайып хан кетет.
Аргымактан жал кетет,
Адамзат бирдей турабы
Айдап жүргөн мал кетет.

Карлуу күнү сонор деп,
Алты ай түлкү актарып,
Адырга чыкса мүнүшкөр
Арымдай басып из кетет.
Уул, кыз үйдүн урматы
Кошкон панда короочу.
Келин келет, кыз кетет,

Токсон чыкса, муз кетет.
Асманда жүргөн паранда
Индустан карап күз кетет.

Машырыктан баш багып,
Магрып карап Ай кетет.
Алалуу жылкы айдатып,
Алайга жазда бай кетет.

Дүнүйөнүн бурчуга
Соодегер болуп сарт кетет.
Өлүмдү алып мойнуга
Чымынча жанын каркытып,
Маккага карап март кетет.
Узун болсо өмүрүн
Беш күн мейман, дарт кетет.

Конолуу катта тойлордо
Колтугуну керилтип,
Эликтей көзүн кызартып,
Эл жүрөгүн жылгартып,
Кыл куйругун шүйдүрүп,
Кыздай жалын өрдүрүп,
Айдаса алыс ат кетет.
Өтө кызыл бат кетет.
Саилга дейт дүңяда
Самаркан карап сарт кетет.

Таң жарыса түн кетет,
Оонардан нары Күн кетет.

Кара товдун бооруда
Кара теке ойновчу
Кандуу ок тийсе кан кетет.
Азираил алганда
Аршка карап жан кетет.
Кыяматтын бир эшиги
Көрүстөн карап тан кетет.

2. Жайыңы кылсын жаннатта

Сафарың каттык ыраакка
Мардана болгон карып баш
Паришта кирет суракка.
Асан кылса Кудайым
Арытаар баштан туманын.
Атаа кылар ыйманын
Ар пандани илаим
Намулжаза махшарда
Салык кылып амалин
Насип кылсын жамалын.

Азирети Аали жайлари
Хавзу кавсар шарбатта.
Азали тагдыр, албатта,
Аси, жафи. гумрахни
Жалакасын жан Эгем
Жайини кылып жаннатта.

БУЛ АМАНАТ ДҮНҮЙАДА

(III Санат-ы дигараст)

1. Деген

Буйласы бирге түйада
Бул аманат дүнүйада,
Эгерде болот сыр деген.
Эрмек болот ыр деген.
Жолго салат пир деген.
Жуанчак экен эр деген.

Мачитта болот сыр деген,
Маанилүү болот ыр деген.
Көйнөктө болот кир деген,
Жууса агартат суу деген.

Күзгүдө болот сыр деген,
Кавлайт дилин пир деген.
Бегинде болот нур деген,
Белинде болот кур деген.
Бикирди болот тоо деген,
Чакмакта болот куу деген.
Мерген белин какшатат,
Беш карыш теке уу деген.

Хандарда болот так деген,
Кара болбойт ак деген.
Насия болбойт нак деген,
Санаалуу болбойт сак деген.
Багвандын жайы бак деген,
Хандар күндө кант жеген.
Айярдын баари панж экен
Эр канаты ат деген.
Акмак келет сарт деген,
Калтак жесе «дат» деген.
Өзөктөн тиет дарт деген,
Өлүмдөн кайтпайт март деген.
Саргартат оору-дарт деген.
Сопу болот март деген.

Үч ай токсон кыш деген.
Ырыскы экен тиш деген.
Уйкуда өтөт түш деген.
Пешене терин шыпырып,
Пештүү кетмен көтөрүп,
Баш-этегин кайырып,
Азамат чөлдө иштеген.
Ысык-Көл барып балалап,
Индустан кетет куш деген.
Акмак кылса күл кылат
Жоон билек муш деген.
Илгери келсе иш деген,
Сары чаян куйругу

Сая турган шиш деген.
Чулдураган тажиктер
Чычканды көрсө «муш» деген
Каманны көрсө «гуш» деген.

Байларда болот мал деген,
Маковго шерик кал деген.
Саялуу болот тал деген,
Шакардан болот бал деген.
Аргымакта жок болчу
Көшүлүп түшкөн жал деген.
Илимнин жолун кал деген.
Соолуктун жолун хал деген,

Самовар салкын жай деген.
Салтанаты чай деген.
Сайып койсо азоону
Сарт атыны тай деген.
Камыштан болот най деген
Канаат кылып камбагал
Кайырлуу болот бай деген.
Кызыл куйрук нар деген,
Кызыл тилла зар деген.
Кылмышың мында көп болсо,
Кыямат жолу тар деген.
Какшатат экен жигитти
Карап коюп, каш кагып,
Калемкаш сулуу жар деген.
Кушту учурат пар деген,
Эрди учурат зар деген.
Эркегини нар деген,
Эшекти тажик «хар» деген,
Жыланды көрсө «мар» деген.

Чымбайдан келет туз дегег,
Чырайлуу болот кыз деген.
Пул-мастар жүрүп издеген

Адамкерчилик «Сиз» деген,
Чебердин баарын уз деген,
Чилдеде болот муз деген,
Уруну көрсө «дуз» деген,
Эчкини тажик «буз» деген.

Байларда болот пул деген,
Бактарда болот гүл деген.
Боекчу жөөт амали
Иштеткенди «ныл» деген.
Амалга келбейт чагында
Аптап суукту сел деген.

Он эки айды жыл деген,
Онтотпойт оору сил деген.
Эр(и) өлгөн катын тул деген.
Жаман сөздү айтпаңар,
Адамдын көңүлү гүл деген.
Жалган эмес бул деген.
Кызматкер болот кул деген,
Ыштаныны «изар» деп,
Ылайды тажик «гил» деген

Коргондо болот авиз деген,
Кулатат душман-жоо деген.
Кожондон нары Ноу деген.
Арканды салса жетпеген,
Айланып куштар кетпеген,
Асман фалак – зоо деген.

Кардан келет суу деген,
Кечикпей өлөт уу жеген.

Түндө уктабайт ит деген,
Жетимдин мойнун бит жеген.
Байларда болот кут деген,
Кафирда болот бут деген.

Франкнан келет чыт деген,
Назик(чи)лик маалда
Миванин алды тыт деген.

Давлаттин зору баш деген,
Кайырдын зору аш деген.
Каттуунун зору таш деген,
Макоонун дарди каш деген.

Сакоонун дарди тил деген,
Санаты улук пашанын
Салтанаты фил деген.

Чавандез дарди ат деген,
Илими балант молдонун
Имараты хат деген.

Байлардын дарди той деген,
Бийлердин дарди ой деген.

2. Кыяматкайым болгуча

Эшендин дарди мурутта,
Катындын дарди курутта.
Жамгырдын жайы булутта.

Кембагал дарди оокатта,
Буудайдын кани Ноокатта.
Дыйкандын дарди галада,
Отунчу дайым талаада.

Жылкычы көөнү жылкыда,
Бүркүтчү көөнү түлкүдө.
Койчунун дарди уйкуда,
Кекилик учат кырынан
Чакчыгай алат коёнду.

Чагыны тапса жарайды
Жибек килем жыйылбайт
Кудай берген байлардын
Ак үйүнүн төрүнөн.

Жылкынын кани казакта,
Шалынын кани Сузакта.
Өлүп кетсе бейкуман
Каапырдын жайы дозокто.
Өрдөктөй мойнун созгондо
Өзбеги көп Өзгөндө.
Кар кетип, баар-жаз болот,
Карга, кузгун тозгондо.

Баатырдын баары майданда,
Тыт – майиз кани Шайданда.

Илимдин кани Бухарда,
Койдун кани Хиссарда.
Кандек өрүк Кушарда.

Күрүчтүн кани – Анжийан,
Майиздин кани Наманган.

Парчанын кани – Маргалан,
Арчанын кани тоолордо.
Блаачын ойнойт зоолордо.

Кара чай кани Кашкарда,
Койдун кани Кочкордо.
Жылкынын жайы Жумгалда,
Түлкүнүн кани Тар-Колдо,
Котоздун кани Сарколдо.
Хандардын такты Кокондо.

Бейызат каапыр бекитти
Салдаттар сувдун сайыда,

Балыктын жүрөт пайыда.
Миң башы менен аминдар
Пул алышат ар айда.
Каашырдын дарди малайда,
Гөш, кымыз кани Алайда.

Жолго жүргөн жолоочу
Адашат калың туманда.
Азалдан душман адамга,
Шайтандин дарди ыйманда.
Үмүтү көп пандалар
Кетип барат гүманда.
Сыпайчылар казада,
Пандам десин Кудайым
Барчани йамулжазада.

Шайтан иман кастыда,
Көп хам болбо азада
Каласың жердин астыды.

Нысап берген пандалар
Көөнү дайым пикирде.
Колу кылып кайырды,
Тили дайым зикирде.

Мергендин оту чакмакта,
Иттин дарди капмакта.
Бакылдын көөнү ар кимде,
Баламатка такмакта.
Акыл болбойт акмакта,
Тамагыны жүн баскан
Тармал сакал факмакта.

Кыздын дарди жигитте,
Койдун жайы топукта.
Төөнүн дарди жантакта,
Бойдоктун дарди катында.
Эшендин дарди батында.

Сопунун дарди азанда,
Соргоктун көзү казанда.
Сарт маилис кызытып,
Каныш кылат сазанда.
Саакылар көп ыйлачу
Саар туруп азанда.
Карчыга сындуу калем каш
Катын болсо фазанда.
Эшикке чыкпай эригип,
Олтурса үйдүн төрүдө.
Күндөштүү катын күнөөлөп,
Күнү-түн дарди эриде.
Жеп үйрөнгөн желмогуз
Жазасын көрөр көрүдө.

Чавандаз дарди улакта,
Чабактын жайы булакта.
Дервиштин көөнү мачитта,
Суучунун көөнү кечитте.

Сарттын байы сарайда,
Кыргыздын байы Алайда.
Басмачы көөнү байларда,
Шыбырга кеткен уурулар
Баштары калат кайларда?

Урунун дарди тувчада,
Саллаттын дарди нымчада.
Касаптын дарди семизде,
Каапырдын дарди тоңузда.
Эли бай жазда эгизде,
Сарттын жайы тегизде.

Уурулар алмак пайыда,
Сарт адамсыйт жайыды.
Суксур сувдун сайыда.
Кызыл гүлдөй ачылып,

Казынактын төрүдө,
Кыямат кайым болгуча
Өлгөндөр калат гөрүдө.

ЗАМАНА ЧАПКА АЙЛАНДЫ

(IV Санат-ы дигараст)

Буйласы бирге түйада,
Бул аманат дүньяда:
Эгерде болот сыр деген,
Эрмек болот ыр деген.
Эсиме келди өткөндөр –
О дүньяга кеткендер.
Эсиз марттар жок болуп,
Жер тагинда өткөндөр.

Мусулман абад жок болуп,
Мурунку марттар жайланды.
Бутпарас каапыр жок болуп,
Замана чапка айланды.
Миң башы менен аминдар
Үч жылда бир шайланды.
Колдон анча иш келер
Койбоду каапыр тирикти.
Кошоматчы сартыбыз
Кошулуп кетип, бирикти.

Кыргыз жазда кылчандап,
Кыш амалин таппады.
Эргешвейди сартыбыз
Эч амалин таппады.

Дин жолуну ачардан
Таппады жай качардан.
Болду жаами сартыбыз

Моюн сунду начардан.
Сарттан кыргыз бөлүн деп,
Салманы болсун түтүн деп,
Сарт өлфөнгөн жөн кылды.
Түтүндү кылса өң кылды,
Өңү менен курусун.
Чачы сары, жез мурут
Өңү менен курусун.

Сарт баласы кумарпаз
Саркар болуп каапырга
Галасыны көтөрөт.
Малай болуп, пул алып,
Баласыны көтөрөт.

Сары баш каапыр оруска
Катындары саз болуп,
Сартка бул күн аз болуп,
Бетпак каапыр бутпарас
Басмачыга жол берди.

Басмачылар байлардын
Басып келет кашыга,
Балта чабат башыга.
Байларды көп байлады,
Пулун алып, үстүгө
Өлтүрүп өзүн жайлады.
Үмүтү жок Кудайдан
Уурулук кылмак дарт экен,
Айландырып карасам,
Басмачынын баарысы
Байвант экен, сарт экен.

Суук болвойт жаз күндө
Сомго кирет сарт өлө.
Баары калбай жакында
Уруш болор аз күндө.

Басмачынын баариси
Максатыга жетпесин.
Кыямат кайым болгуча
Кыргыздан дин кетпесин.

ЖАКШЫ КАТЫН, ЖАМАН КАТЫН

(V Санат-ы дигараст)

Иши бүтүн адамдар
Эсеп менен пул кылат.
Ишкилиги кул кылат.
Эшик тышын жол кылат.
Короосуга кой кылат,
Конок күтүп той кылат.
Кайыр жолун казгандар
Кайриеттүү иш кылат.
Уул, кызын урматтап,
Кийгенин кымкап, киш кылат.
Дүнүйөсү көп болсо,
Итаягын мис кылат.
Ыкыбалдуу эрлерге
Кыз жакшысын туш кылат.

Салганыны куш кылат,
Катындын жакшы чебери
Базардай үйүн гүл кылат.
Баштыгыны тор кылат,
Тул бээни сойдуруп,
Туздатып коюп суу кылат.

1. Жаман катын

Жаман катын жолукса,
Жакшы эрини кул кылат.
Аш кылса, ичин кыл кылат,
Ак үйүнү жол кылат,

Алган эрин сил кылат.
Айтса гапти албастан,
Адамды бир пул кылат.
Арам, адал иш кылып,
Жакшы көңүл кир кылат.

Оромолун кайырып,
Ачып коёт уялбай,
Кир басып калган тамагын,
Чайкап койбойт шунча ки...
Казан, аяк, табагын.
Чала-була жуугансып,
Баласыны бакыртып,
Урган болот туугансып.
Загара кылса сындырат.
Нары-бери кармалап,
Уктап калса эрини
Уйкусун бузуп чочутат.

.....

Аптада жуват башыны,
Арзулап кылбайт ашыны.
Көйнөктөрү самтырап,
Көрсөң көөнүң кир кылат.
Ондой жаман палитти
Он күнгөчө тим жүрүп,

.....

Жаман катын курусун
Кылган ашы бозодой,
Далылары жаздыктай,
Эмчектери баштыктай,
Карарган буту амачтай,
Эчтеме менен иши жок,
Эч сүйлөбөйт корсоюп.
Белини байлайт үстүдөн

.....

Жаман катын курусун
Көзү өлүңкү, көр кабак,
Күнкүлдөмө күң тамак.
Түртмө түндүк, өсмөчөк
Сыртты сулуу, бей акыл
Шыпырып койвойт үйүнү,
Чырайы менен курусун.
Жыйып койвойт жүгүнү,
Жулуп койвойт түгүнү,

.....
Сары таман, тулга бет
Туткан үйү тополоң
Ар жерде жатат чачылып,
Тил сүйлөсө баладай.

.....
Жаман катын курусун
Жаз өтүп ссра иш кылбайт.
Жазда кылар ишини
Эч болбосо кыш кылбайт.
Жатып уктайт жаз болсо,
Эринин малы аз болсо,
Эки колу күнч болсо,
Иш кылбай өзү тынч болсо.
Айыбы жок өзүгө
Ар кандай сөздү деп койсо.
Эринин иши жок болсо,
Алты нанды жеп койсо.

Санаттагы сөздү айтсам,
Сары жесин катыннын
Эки көзү көк болсо.
Эринин иши жок болсо,
Азилкаш бойдок бар болсо,
Ажап эмес гар болсо.
Жакабели жар болсо,
Жаңы өспүрүм бар болсо,
Жазда конор конушу

Карагандуу чөп болсо,
Катылар бойдок көп болсо,
Көзү көк, сары катыннын
Көөнүдөгү иш болот.
Көөнү дайым куш болот.

2. Жакшы катын

Катыннын хал-хал жакшысы
Беш убак намаз окувчу.
Беш күндө шалча токувчу.
Намехрим багар көзү жок,
Нашр(и)дех сөзү жок,
Сыпатыны кылабыз.
Ол катын мында өзү жок.

Жаман аял пейли жок,
Арам ишке майли жок.
Жаман айтпайт эриге,
Жакшы болот элиге.
Ондой катын жолукса,
Алган мартин ыкыбалы.
Аябай берип ашыны,
Азиз кылат ар жерге
Алганынын башыны.

Алган эри март болсо,
Түрлөп-түрлөп жемекти
Түймөлүү топчу ар жери,
Кештелүү токум, ак тердик,
Жалпооч жакшы өрүмү
Жасап коёт атыны.

Укурук бойлуу, узун чач,
Бели тутам, калем каш,
Колу чебер, кара каш
Назари балант марттардин
Шундай болсун алганы.

Боз карчыга салганы,
Боларман чыккан марттардин
Бойдоктор күйүп өлгүдөй,
Ботокөз болсун алганы.

Сарала туйгун салганы,
Санатка кирген марттардин
Уландар күйүп өлгүдөй,
Узун чач болсун алганы.

Ак шумкар болсун салганы,
Ак жолборстой марттардин
Ак жамал болсун алганы.

Көк бедөө минип ойнотуп,
Көк тайганды жойлотуп,
Көөнү калыс марттардин
Көрктүү болсун алганы.

Бедерлүү туйгун салганы,
Бели каттыг марттардин
Белгилүү сулуу ар жерге
Беш көкүл болсун алганы.

Карчыга болсун чүйгөнү,
Кара көз болсун сүйгөнү.
Карабоз болсун чапканы,
Кайырга кетсин тапканы.

Тобурчак болсун мингени,
Торколуу болсун кийгени.
Тойго кетсин жыйганы.
Машру болсун кийгени,
Мачитка пулун сарп кылып,
Маккага кетсин жыйганы.

БЕШ КҮН ӨТӨР ДҮНҮЙАДА

(VI Санат-ы дигараст)

Беш күн өтөр дүңйада
Белинде пулуң барыда,
Бергенден жакшы бар бекен,
Көзүннүн нуру барыда
Көргөннөн жакшы бар бекен,
Бул аманат дүңйада?

Бейиштен чыккан беш соолук,
Көзү көхар көк кочкор
Көбөйткөн Муса пайгамбар
Жүрсө жазда төбөктөй,
Жүнү майин жибектей,
Тиштери тизген мерветтей,
Куйругу кант да наваттай,
Сүтү ширин шарваттай
Козголбос конур жанивар
Койдон жакшы бар бекен?
Жан Эгемдин казынасы
Тойдон жакшы бар бекен?
Желеге кулун байласа,
Жылкы ичинде жез билек
Гөхардан жакшы бар бекен?
Сопулар нап аларга
Саардан жакшы бар бекен?
Үч ай, токсон өткөндө
Баардан жакшы бар бекен?

Айланма көлдө жарк этип,
Айланып учуп «карк» этип,
Каздан жакшы бар бекен?
Алалчылык көп жатса,
Саздан жакшы бар бекен?
Агын суудай айран, сүт,

Гөш куурдак, гүл кымыз
Көчмөн байлар Алайда
Жаздан жакшы бар бекен?
Жаңы өспүрүм уланга
Бели тутам, беш көкүл
Наздан жакшы бар бекен?

Желеге кулун байласа,
Кара кыяк, каз гр(у)т
Казысы болот жылкынын
Жери жатык, көк шивер
Түздөн жакшы бар бекен?
Жемиштин баары тең бышып,
Күздөн жакшы бар бекен?
Чарчага(н)дай майышып,
Кытайы чач, кыйгач каш,
Укурук бойлуу, узун чач
Кыздан жакшы бар бекен?
Нар тайлактай ойнорго
Нар болуп турган кызыл гүл
Түздөн жакшы бар бекен?
Нарголдон кийип көйнөгүн
Кылыгы артык, кымча бел
Кыздан жакшы бар бекен?

Кара башы жаз чыга
Хан алды(н)да желбиреп,
Туудан жакшы бар бекен?
Карабоз күлүк пайгадан
Кат(т)к чыгып келгенде
Карап турган марттардан
Тайдай туйлап жүрөгү
Чувдан жакшы бар бекен?
Карчыга салып, каз алса
Увдан жакшы бар бекен?

Суусап жүрүп бир жутса,
Сууктугу музча бар

Суудан жакшы бар бекен?
Суктанып жүрүп бир кучса,
Суук кол тийбес кызча бар,
Суусар ичик суйсалган,
Сулуудан жакшы бар бекен?

Асманда жүрсө жарытып,
Айдан жакшы бар бекен?
Жокчулукта эр карып,
Жок ажатын чыгарып,
Байдан жакшы бар бекен?

Эгемнин тутуп амирин,
Эрте чыгып, кеч батып,
Күндөн жакшы бар бекен?
Эри-катын.....
Эч адамдын иши жок,
Түндөн жакшы бар бекен?

Алаканга саласын
Ак буудайды аз чачып,
Арбытып гала аласың,
Жерден жакшы бар бекен?
Ата-эне болот бирөөнө
Акылы жок катынга
Эрден жакшы бар бекен?

Эри өлгөн катын көп ыйлап,
Кийин билчү мазасин.
Эр кордогон катындын
Тулдук берсин жазасын.
Эси жок бир кыл катындар
Эри менен эгешип,
Күндө кылат кооганы.
Коогасыга ишенип,
Жатса көөнү бузулуп,
Түндө кылат сооданы.

Күндөштүктөн күнүлөп,
Кечкече кылат кир ишти
Түндө көргөн бир ишти.
Айып (катар) көрбөнөр
Айтканым куп келишти.

Кара калам, ак кагаз
Хандардын ишин бүткөрүп,
Каттан жакшы бар бекен?
Сары жилик, кой жорго
Саман тору, кара жал
Самаган жерге жеткирген
Аттан жакшы бар бекен?
Жайы-жайы келгенде
Жараган мүшкүл ишине
Марттан жакшы бар бекен?
Узун болсо өмүрү
Пак болот дейт күнөөдөн
Дарттан жакшы бар бекен?

Жолго салат гумрахны
Пиринден жакшы бар бекен?
Азиз кылат ар жерге
Илимден жакшы бар бекен?

Алыска учар канатын
Атындан жакшы бар бекен?
Кадырга жетип кыз алган
Катындан жакшы бар бекен?

Сайа салкын сафалуу
Талындан жакшы бар бекен?
Айдап жүрсөң алдында
Малындан жакшы бар бекен?
Бей иллат карчтап ар канча
Белинде жүрсө кубанып,
Пулундан жакшы бар бекен?

Кызматың кылып жүрөргө
Кулундан жакшы бар бекен?
Курматын Кудай көрсөтсө,
Уулунан жакшы бар бекен?

Келип турса үзүлбөй,
Меймандан жакшы бар бекен?
Жаннати болсо жолдошун,
Үрлөр болор колдоочун,
Гылмандан жакшы бар бекен?
Көтөрсөң оор таш бекен
Көңүл көйүн буза албай,
Көзүндөн чыкпайт жаш деген,
Жамгыр болсо жаз күндө,
Тумандан жакшы бар бекен?
Йамулжаза махшарда
Жан Эгем казы болгондо
Жаннатта кылып жаныңды
Жамалыны көрсөтсө,
Дидардан жакшы бар бекен?

БОЛОТ

(VII Санат-ы дигараст)

Жеткилең болсоң билерсин,
Жер жакшысы саз болот.
Ат жакшысы боз болот,
Эр жакшысы таз болот.
Кыз жакшысы уз болот.
Богогу салык, мойну кез
Бойго жеткен кыз болсо,
Болжошуп коюп астыртан
Боларман жигит дос болот.
Жаман сөздү көтөрүп,
Жакшынын көөнү кош болот.

Жакшы сөздөн буйрубай,
Жамандын пейли корс болот.

Өкүмөт тегин зор болот.
Түндүгүнөн Ай көрүп,
Бирөөнүн жалгыз азизи
Бир жерге түшүп кор болот.

Жамандан суук сөз чыгат,
Уруша кетсе көз чыгат.
Өзүнө кылса шор болот,
Катын алса, үй болот,
Карөзгөй болсо бий болот.
Башына кылса кор болот,
Тоо чыга калса той болот.

Саратан, асат өткөндө,
Салкын түшүп, күз болот.
Кудай берген байлардын
Кою жети жүз болот.
Карааны өчкөн кан кылган
Бойго жеткен кыз болот.
Агын суу – сай сыз болот.
Ак бараң сай түз болот.
Назнемат(тар) тең бышып,
Наркы арзан күз болот.

Эр(и) өлгөн катын тул болот,
Кудай берген байлардын
Сандыгында пул болот.
Эшигинде кул болот.
Кара тоо башы кар болот.
Ырааккы кыз тууганын
Бир көрмөк(к)ө зар болот.
Нар баласы лөк болот.
Хан баласы бек болот.

Эр канаты ат болот.
Катташпаса карындаш
Беганадан жат болот.

Кара дарак ичинде
Кара чапан сарт болот.
Кайыр Кудай жолуна
Бергендин баары март болот.

Чаар ташты айланып,
Чаначыны байланып,
Чарык жыртып, карды ачып,
Мергенге уу дарт болот.

Атка салган жүл болот,
Жаман сөздү айтпаңар,
Адамдын көңүлү гүл болот.
Кызыл баш каапыр кул болот.

Суу куруса сай болот.
Асманда жарык Ай болот.
Жебей-ичпей мал кылып,
Каттыктын баары бай болот.
Ажалы жетип, күн бүтүп,
Адамзат өлүп бир күнү
Кара жерге жай болот.

Аруулап жууп, кепиндеп,
Уул кызың «Атам!» деп,
Жеткирип жайга койгончо
Жетимиш жерде паришта
Тосуп савал кылат дейт.
Ыйман жолдош болбосо,
Сакалы менен чачыны
Касирет кылып жулат дейт.
Мүңкүр, На(н)кир паришта
Савалы андан кийин болот дейт.
Жообун так бербесен
Чымындай жанга кыйын дейт.

КИТЕП КЫЛДЫМ ЫРЫМДЫ

(VIII Санат-ы дигараст)

Малы батпас байкадыр
Жер жакшысын көп айттым.
Жетим тайдай кымбаттуу
Эр жакшысын көп айттым.
Жүрөктөн тийген түйүлүү
Дарт жакшысын көп айттым.
Журт сураган өкүмдар
Март жакшысын көп айттым.
Азамат эрлер арвайын
Сыйласаңчы деп айттым.
Жүрөгүдө дарди бар
Сөз маанисин билгендер,
Бйласаңчы деп айттым.
Кыя жолдон чыкпаган
Кызыл жүздүү жигитти
Кыз десеңчи деп айттым.
Жаман сөз тиет көңүлгө
Муз десеңчи деп айттым.
Көөнүндү көп толтурат
Көөнү жумшак аалымдар.
Көөнүмдү көп ооруткан
Көөнү каттыг залымдар.
Паизи тиет ар жерде
Парз, важиб, сүннөттөй
Паамдаган аалымдар.
Ырыскы билет арамды
Ит кыял бетпак залымдар.
Бечара болот аалымдар,
Менменсип жүрүп бир күнү
Бейдин кетер залымдар.
Сөз маанисин билгендер
Сөзгө жетер булбулдай.
Сөз маанисин билбесе

Соғум чалыш дүмбүлдөй.
Бір маанисин билгендер
Ашык, балант, дилгирдей.
Эркин эрмек кылсын деп,
Көңүлгө келген гаптарди
Көп кылып койдум даптарди.
Саяпкер багат каптарди,
Санаттан кылдым даптарди.
Кимге айтайын сырымды?
Кызматын кылып пиримдин
Китап кылдым ырымды.

КАТКА САЛДЫМ САНАТТЫ

(IX Санат-ы дигараст)

1. Доору экен

Жыйырма беш(те) отуруш
Жигиттиктин доору экен.
Жагалмай салып ойномок,
Жаштыгыңдын доору экен.
Байбача болуп жүрмөглүк
Мастыгыңдын доору экен.
Улуктун ти(й)ген инхам(ы)
Жарлыгыңдын доору экен.
Катта-катта сүйлөмөк,
Барлыгыңдын доору экен.
Ар жерде азиз болмоглук
Ага-ининин доору экен.
Баланын көөнү өсмөглүк
Ата-эненин доору экен.
Уудан көнүл өсмөглүк
Салганыңдын доору экен.
Үйдөн көнүл тынмаглык
Алганыңдын доору экен.
Тойдон көнүл өсмөглүк

Торко кийсе доору экен.
Жолдон көңүл өсмөглүк
Жорго минсе доору экен.
Доодо көңүл өсмөглүк
Куландай каттык кармашкан
Карөзгөй марттин доору экен.

Алайда көңүл өсмөглүк
Айдаган койду доору экен.
Бериш-алыш кылмаглык
Белинде пулдун доору экен.
Кыргыз салып ойномок
Кырчындыктын доору экен.
Булбулдун көөнү өсмөглүк
Кызыл гүлдүн доору экен.
Кесе-кесе сүйлөмөк
Кызыл тилдин доору экен.
Кыздын көөнү өсмөглүк
Кырк байтал келсе доору экен.
Жубандын көөнү өсмөглүк
Жүз тилла келсе доору экен.
Бектердин көөнү өсмөглүк
Беттешкен жоонун доору экен.
Бели каттык эрлердин
Белдешкен доонун доору экен.
Жигиттин көөнү өсмөглүк
Кыз алган жардын доору экен.
Катындын көөнү өсмөглүк
Камчылуу эрдин доору экен.
Баатырдын көөнү өсмөглүк
Баш кескен майдан доору экен.
Чечендин көөнү өсмөглүк
Чечилбес доонун доору экен.
Мергендин көөнү өсмөглүк
Беш карыш теке доору экен.
Бүркүтчү көөнү өсмөглүк
Алтай түлкү доору экен.

Алайга кеткен байлардын
Айдаган жылкы доору экен.
Чарбадар көөнү өсмөглүк
Чар(ы) койлор доору экен.
Чарбазар көөнү өсмөглүк
Чаргүзарлүү доору экен.

Барчани басып бекиткен,
Кара жердин доору экен.
Багбандын көөнү өсмөглүк
Бакта жүзүм доору экен.
Молдонун көөнү өсмөглүк
Медресе доору экен.
Мураскор акын алмаглык
Кадыр эсе доору экен.
Ырыска жубан кубанмак
Орус кесе доору экен.
Байлардын көөнү өсмөглүк
Мал багып жесе доору экен.
Бийлердин көөнү өсмөглүк
Билбести жесе доору экен.
Басмачы көөнү өсмөглүк
Байлардын пулун... доору экен.
Сарттын көөнү өсмөглүк
Самавардын доору экен.

Глпаризат кубанмак
Санавбардин доору экен.
Саакынын көөнү кубанмак
Аш бермектин доору экен.
Шаиттин көөнү кубанмак
Баш бермеклик доору экен.

Кырчын жигит мас болуп,
Кызга болуп, мал берип,
Кыргый салса доору экен.
Дыйкандардын амали
Нан бермеклик доору экен.

Дервиштер дайым жүргөнү
Мусапырлык доору экен.
Найсаптын кылмак амали
Кисафирлик доору экен.
Жаллабдын кылган амали
Бөзпуруштук доору экен.
Жалаптин кылган амали
Киспуруштук доору экен.
Чалап саткан сарттардын
Музпуруштук доору экен.
Карванчилар амали
Бөзпуруштук доору экен.
Көзү каткан камбагал
Карыз алмаглык доору экен.

Кошту дыйкан жаз айдап,
Амбар салып ак буудай
Күз алмаглык доору экен.
Жаңы өспүрүм уландар
Кыз алмаглык доору экен.
Имарат салган усталар
Гүл салмаглык доору экен.
Төтөн жолу үлфүн деп
Түктүйгөн сары албарсты
Пул салмаглык доору экен.
Желмогуздар кошулуп,
Жетим уул, тул катын
Жеп коймоглук доору экен.
Жалган сөздү жамандар
Деп коймоглук доору экен.

2. Көп айттым

Чайнаган билет оозунда
Ачуу чучук мазасин.
Арамды билбей жегендер
Өлгөндө көрөр жазасын.

Үчү-төртү кошулуп,
Үйү күйсүн бузуктун.
Эшигинен туташып,
Төрү күйсүн бузуктун.
Түтүн чыгып өлгөндө
Гөрү күйсүн бузуктун

Парандани жеткирет
Алыска учуп канаты,
Айта берсе түгөнбөйт,
Айтып жүргөн сататты.
Айтып-айтып жер-жерде
Санат болуп калыптыр.
Айтпай жүрсөм эл койбойт,
Адат болуп калыптыр.

Катындар каалайт жакшыны,
Катка салып көп айттым,
Катардагы жакшыны.
Катындар каалайт манатты,
Катка салдым санатты.

Кыздар каалайт жибекти,
Кымыздуу жер болгондо
Кызытам көп жүрөктү.

Көрдүм жүрүп далайды,
Кара-Тегин, Алайды.
Катка салдым сабакты
Кашкар менен Табакты.
Көп көрдүм эшен, калпаны,
Ат-Башы менен Арпаны.
Көргөмүн чукур Жумгалды,
Көргөмүн шондо жыргалды.
Суусар телпек сулуулар
Сүзүп көзүн ыргалды.

Миң жылкылуу байлардын
Мингемин жакшы жоргосун.
Кашкарга кирип көргөмүн,
Калмактын койгон доргосун.

Сар жорго минип жүргөмүн
Суусамыр деген жерлерде.
Сарала жылкы айдаган
Сарбагыш, саруу, саякта –
Элдерде жүрүп көп көрдүм
Энди бармак каякта.

Көп көрүп келип бир жакта,
Жер жакшысын көп айттым.
Терип-терип ар жердин
Эр жакшысын көп айттым.

Аргын-аргын жүгүргөн
Ат жакшысын көп айттым.
Ак жолборстой айдындуу
Март жакшысын көп айттым.

АЛБАРС КААПЫР ЗАМАНЫ

(X Санат-ы дигараст)

Газыйнадар байлардын
Калаага кетет карвани.
Айткан менен түгөнбөйт,
Азамат эрлер армани.

Пулу батпас байлардын
Букарга кетет карвани.
Бу дүнүйөдө түгөнбөс,
Мурунку марттар армани.

Эпсиз пулдуу байлардын
Эшигиде жатувчу

Жипсиз түйа шарданы.
Эсинден кетпейт жакында
Эссиз марттар армани.

Сандыкта пулдуу байлардын
Самаркан кетет карвани.
Санатка кирген марттардин
Санаандан кетпейт арманы.

Катардагы байлардын
Калаага кетет карвани.
Куландай жакшы марттардин
Качан чыгат армани?
Өтүп кеткен марттардин
Өлүмдөн кыйын дарттари.

Жакшылардан айрылып,
Жакыр болду жерибиз.
Жаман шум болду элибиз.

Сарраб болду айлыбыз,
Сары баш каапыр бегибиз.
Осол болду элибиз,
Орус каапыр бегибиз.

Азамат эрлер жок болду,
Албарс каапыр бек болду.
Мусулман мынча кор болду?
Бутпарас каапыр зор болду.

Катка түштү үйүбүз,
Калбады жакшы бийибиз.
Тартылды танап жерлерге,
Тынбас болду эрлерге.
Жаман иш болду марттарга.

Тоо менен жолду бутпарас
Бүтүп алды даптарга.

Жакын калды забарга,
Салат мүшкүл оюнга.
Сарт кызын салды коюнга.
Мусулманды бутпарас
Минип алды моюнга.

Көгөөндөй көгөрүп,
Көзүң курсун бутпарас.
Балдыр-балдыр сүйлөгөн
Сөзүң курсун бутпарас.
Кашкулактай былкылдап,
Этин өлсүн бутпарас.
Илик-иликтей аккалап,
Путуң курсун бутпарас.
Кудай кылып сыйынган
Бутуң курсун бутпарас.
Чачы сары себеттей
Башың курсун бутпарас.
Жаңы болгон макоодой
Кашың курсун бутпарас.
Семиз тору казаки
Атың өлсүн бутпарас.

Бели ничке, бети ачык,
Ыштаны жок, көтү ачык,
Катының өлсүн бутпарас.
Башы сары маймылдай
Балаң өлсүн бутпарас.

Албарс каапыр заманы
Арзан болбойт галабыз.
Адепти билбейт балабыз.
Акыретти бербесе,
Ара жолдо калабыз.

Катка түштү үйүбүз,
Каттык болду күнүбүз.

Кооп сийген каапырга
Кошулуп кетти бийибиз.

Ит катар болду сөзүбүз,
Айыптар ссра өзүбүз.
Көтөрмөчү камбагал
Көмүр кылса увак деп
Оруста көп дүр дейбиз
Осол болду жардыбыз.
Өч алып барат байыбыз.
Орус каапыр жок болуп,
Качан чыгат дардибиз?

Имам Махди келсе экен,
Ит каапыр баары өлсө экен.
Букардан кошун келсе экен,
Бутпарас баары өлсө экен.

Урумдан кошун келсе экен,
Уругу куруп калса экен.
Пранктан кошун келсе экен,
Палит каапыр өлсө экен.

Оогандан кошун келсе экен,
Орустар ойрон болсо экен.
Мойну үзүлүп бачагар
Көчөлөрдө көмүлбөй,
Көзү оюлуп калса экен.
Кокондо топ басмачы
Көп суюлуп калса экен.
Жаллабдин баари жыйылып,
Жар тагинда калса экен.
Жамандын баары жыйылып,
Жайланып шондо калса экен.

Мусулман абад болсо экен,
Бузуктун баары өлсө экен.

Шариат шаарый болсо экен,
Шааримсиз баары өлсө экен.

Кумарпаздар кошулуп,
Кум тагинда калса экен.
Тутуп жүргөн бейбактар
Тоодо болуп калса экен.
Алыстан келген басмачы
Ада болуп калса экен.

Кыздр каалайт кызылды,
Мусулман пейли бузулду.
Шариаттин танабы
Тартпай кандай үзүлдү?

Бутпарас каапыр орусту
Элик башы эргешти,
Биригип кетти миң башы.
Ойрон болду он башы.

Берер Кудай жазасын,
Бекер ооз замындар,
Бейыйман өлсүн аминдар.
Амал кылат аалымдар,
Акыретин күйдүрүп,
Алла берсин жазасын.

Алдым, жуттум залымдар...
Каапыр салган буткана
Кадимкидей журт кана?
Бактар болду селкана,
Байыркыдай эл кана?

Сыпатыны кылабыз,
Жакшылардын көзү жок.
Пранк менен Оогандын
Наамы келет өзү жок.

Басып келбейт Алайга
Онолхо рузмана
Кетер деген далайга,
Чала каапыр сатаңга
Баласыны көтөртүп,
Пул берет каапыр малайга

АЛЫМКУЛ

(I Санат-ы дигар)

Жалган айтпай, ак айтсам
Өтүп кеткен марттарди,
Өксүбөйт көңүл дагы айтсам.
Беш күн өтөр дүңйада
Бектерден биз айрылдык.
Каралы жок бу дүңйа
Хандардан биз айрылдык.

Кыргыз менен сарт эде,
Кыргыз, сарттын ичинде
Кыпчактан чыккан март эде.
Ак жолборстой Алымкул
Айкырып атка мингенде,
Аччыгы чындап келгенде
Азахардай залым кул
Кызыл-чаар шер эде.
Кыргыздан чыккан эр эде.
Карадан түшкөн төрө эде.
Алыскы жоо-душманга
Айдыны көп зор эде.

Бу дүңйа рават
Конуп кеткен бир кече,
Карванини айтамын.
Өтүп кеткен марттардин

Арманини айтамын.
Мухаммат, Али өткөндө,
Маңгыт келип кеткенде.
Шерали хан чыкты эде
Саруу менен саяктан.
Келип калып, кетти (бу)
Сары баш каапыр каяктан?

Мусулманкул миң башы
Кокондо он жыл хан болду.
Кырк жыл(ы)да кыпчактан
Эсен болсо эр башы
Суу ичет алтын аяктан.
Оюбузда жок эде
Орус келди каяктан?
Кыялыбызда жок эде,
Кытай келди каяктан?
Кооп сийип, отурбай
Ыштанынын боо-белин
Чечкен келди каяктан?
Муруту кирип оозуга
Бүксөйгөн келди каяктан?
Түлкүнү ийинге киргизип,
Бүркүт келди каяктан?
Жүртту жаман мундатып,
Чүрчүт келди каяктан?
Бети, колун жуубаган,
Бейиштен үмүт кылбаган,
Бейнамаз келди каяктан?
Коргол менен алышып,
Коңуз келди каяктан?
Кара жерди антарып,
Донуз келди каяктан?

Авалыдан дагы айтсам,
Орус келип камады
Олуя-Ата, Чимкентти.

Алыбыз карып болду деп,
Ажыратып алгын деп,
Ат өлтүрүп, суу тизгин
Алымкулга тил жетти.
Букардан келип ал кетти
Букарасы муңайып,
Буунуна зил кетти.

Кулан үртүк салынып,
Карадан чыккан Алымкул
Камандир кайдан келди деп,
Кайратыга куп келди.
Куюшкан салбай ат минип,
Кутура чыккан Алымкул.
Кубандар кайдан келди деп,
Курушуга куп келди.
Баргандын баары азат деп,
Чарчы койду ызат деп.

Котоз байлап кош атка,
Кокондо калды кош датка.
Давыл байлап тор атка,
Үртүк салып боз атка
Он эки миң топ алып,
Замбрекчини мол алып,
Жасоол, сардар көп алып,
Кызыл жейрен ат минип,
Кыл куйругн шар түйүп,
Алды-кийнин карабай,
Алымкул чыкты казатка.

Түнү, күнү турбастан
Жүрүш кылды Алымкул.
Аттын башын бурбастан,
Кайратына чыдабай
Уруш кылды Алымкул.
Кытайды жетип кырам деп,

Жети баш каапыр орусту
Жер менен жексен кылам деп,
Жети күндүн ичинде
Жетип Чимкент үстүндө
Уруш кылды Алымкул.
Кыймылдатпай жайынан
Жылбас кылды Алымкул.
Кыргын салып оруска
Кыйга кылды Алымкул.

Олжо кылып каапырдын
Атын алды Алымкул.
Өлтүрбөстөн коркутуп,
Өтүн алды Алымкул.

Оягыдан сурасаң,
Оруска казак кол берди.
Быягыдан сурасаң,
Өлтүргөнүң газы деп,
Өлгөдүн баары шейит деп,
Уламалар жол берди.

Өлтүрүп газы болом деп,
Өлсөм шейит кетем деп,
Орусту камап таң кылды.
Чимкенттин үстүн чаң кылды,
Жан аябай жаң кылып,
Эр Миңбай датка зор барды.

Коргон салып Алымкул
Коруп калды Чимкентти.
Такык кылды Ташкенди,
Эл давлати эсиз эр
Эр Миңбайдан баш кетти.
Алымкулдун көзүнөн
Үч күнгөчө жаш кетти.

Канатынан кайрылды,
Карап туруп алдыда
Куланынан айрылды.
Каапыр менен мусулман
Армансыз уруш көп кылып,
Эч муратка жете албай,
Элчи коюп арага
Эки жакка айрылды.

Олуя-Ата, Пишкеги –
Орус каапыр ол кайтты.
Чимкентке таштап эл акын
Кабар келген кол менен,
Желбиреген туу менен,
Эшендери «Суф» менен,
Сарбаз айтып чуу менен.
Коконго карап кол кайтты.
Адалат төрө Алымкул
Келип конду ордого.

Кызыл гүлгө кондуруп,
Булбулуну сайратты.
Кыргыз, кыпчак жигитин
Кыз алып берип жыргатты.
Саяпырлар казада
Саркарда кылып кыргызды
Сайада кылды азада.
Кой кайтарган кыпчакты
Кокондо кылды азада.
Бада баккан кыпчакты
Баарыны кылды азада.
Жашы турсун буйакта
Карысын кылды азада.

Хан, пир болгон марттарди
Жанына тартып зор кылды.
Душмандык кылган сарттарды
Тузун акыр гөр кылды.

Кыргыз, кыпчак жигитиң
Көрүп жатты давлатти
Саркардалар баарысы
Сарайда кылды савлатти.

Кулан сындуу Алымкул
Хан болду чыгып карадан.
Кутулбадык балаадан.
Эки жыл өттү арадан.
Жамбыл минип, чаң басып,
Чаба келди Ташкенден.
Кайтып орус келди деп,
Кабар келди Ташкенден.
Каапырдын угуп дарагин
Каарданды Алымкул.
Зарпыны журтка өткөрүп,
Заарланды Алымкул.
Парз болду бармак казат деп,
Барбаган жолдон азат деп,
Жаллаттары жан кыйып,
Кайгы менен кан күйүп,
Тегирменчидей таш кесип,
Талабы болуп баш кесип,
Олтура албай ордунда
Оруска кетти Алымкул.

Баатырлыгың барчага,
Азаматтыгың ааламга,
Бүтүндүгүн Букарга,
Үрүстөмдүгүн Урумга
Маалим болуп жетти эде.
Балли сизге, Алымкул!

Катталарга карабай
Каапырга кеттиң Алымкул.
Чочугандай аттанып,
Чочкого кеттиң Алымкул.

Акырет сапар жакын деп,
Азапка кеттиң Алымкул.
Газы, шейит болом деп,
Казатка кеттиң Алымкул.
Алды-кийнин карабай,
Шашып кетти Алымкул.
Барып Кендир даванын
Ашып кетти Алымкул.
Каапырга карап үч жолу
Казат кылды Алымкул.
Акыреттен башыны
Азат кылды Алымкул.

Кумардан чыгып армансыз
Уруш кылды Алымкул.
Миң-өрүк үстүн чаң кылып,
Жан аябай жаң кылып,
Уруш кылды Алымкул.

Бөлүп-бөлүп каапырды
Бөйдөй тийди Алымкул.
Ач бөрүдөй ачынып,
Койдой кырды Алымкул.
Токойдогу донуздай
Уудай кылды Алымкул.
Кызыл канын агызып,
Суудай кылды Алымкул.
Каапырдын төгүп каныны
Дозокко салып жаныны,
Суудай төгүп каныны,
Токмоктоп жанчып башыны,
Ундай кылды Алымкул.
Сахип, куруч, март эде
Шундай кылды Алымкул.

Болобу мартти айтпаса,
Бу журттан давлат кайтпаса,

Орустар осол болгондо
Каапырга ташвиш түшкөндө,
Бетпактар моюн сунарда,
Орусуга оонарда
Мусулман журту тынарда,
Ок жаңылды өзүнө.
От чагылды көзүнө.
Ат боорунан кан кетти,
Жаннатка карап жан кетти.

Жибектей жаның эшилип,
Көнүлүң көлдөй көшүлүп,
Адия кылып башыңды.
Азиздарга кошулуп,
Шашпай жетти жоомартым
Шейиттерге кошулуп,
Азиз башың улуу эле,
Аршка жаның жетти эде,
Давлатиң кетти башыңдан,
Давлаткөй кетти кашыңдан.
Жибектей жаның үзүлдү.
Чырактай көзүң сүзүлдү.
Мусапыр Ташкен шаарында
Бейит болдуң Алымкул.
Чочкого уруп өзүңдү
Шейит болдуң Алымкул.

Азиз башың от эде.
Куш айланып өтө алгыс
Кутуруп жаткан Ташкендин
Ат боорунан кан болду.
Асманга чыккан чаң болду.
Ак шумкарды учту деп,
Аркадан бери даң болду.
Санатыңды биле албай,
Сартты басып ала албай,
Саркардаларың кан болду.

Ордодон туйгун учту деп,
Оруска чапты сүйүнчү.
Кыргыздын ханы өлдү деп,
Кытайга чапты сүйүнчү.
Бутпарас маңгыт аралаш
Букарга чапты сүйүнчү.
Ак жолборс көзүң өттү эде,
Саратанда кыш түштү.
Сан журтундун башына
Кыяматтай күн түштү.
Туура тартып айылды
Төмөнтөн бирөө көрүнсө,
Тосуп жолун тургузуп,
«Немне гап?» деген балаа гап
Кайтып журтка жайылды.
Ак жолборс көзүң өттү эде,
Кудаяр келип букардан
Карынын көзү карыкты,
Жетим уул, тул катын
Жер көз болуп зарыкты.

Эки көзгө жаш алып,
Эр, азамат марттарин
Сары-Кол кетти баш алып.
Кара көзгө жаш алып.
Кулан сындуу марттарин
Кашкарга кетти баш алып.
Кашкарга кеткен марттарин
Качан чыгат дарттарин?
Алымкулдун доорунда
Алдына чабат ат салып,
Каттык күн түшүп башына
Кашкарга бардың баш салып.

Алымкулдан айрылып,
Осмон кетти кашыңдан.
Давлатиң кетти башыңдан.

Кирдин марттин сөзүнө
Карап калдың начардан
Жакыпбек тажик көзүнө.
Дүкөндөн уста чыгарса,
Кынына салат бычакты.
Кыямыга келди эде
Кытай кектүү Жакыпбек
Кырып салды кыйласын,
Кыргыз менен кыпчакты.
Котонго карап өткөрүп,
Кой бөөрүсү марттарди
Колтугуна тартыптыр.
Кошоматчы сарттарды
Жаркенге карп өткөрүп,
Чөө бөөрүсү марттарди
Жол бериптир алдыга
Жорткондо жолун таппаган
Жоргологон сарттарды.

Мадалар окуйт кыссаны,
Балаң өлгөн Жакыпбек
Жок кылып койду бейдарак
Койчу менен Ысаны.
Азамат бил уйчуну
Алып келди бадачы
Аркада жүргөн койчуну.
Кызматыны билбедин
Кыз чырайлуу Ыйсаны.
Кытайлар сени кыйнасын.
Кыздарың калып ыйласын.
Калмактар сени кыйнасын,
Катындарың ыйласын.
Сакалыңды тердирип,
Кашың калсын Жакыпбек.
Кашкардан келбей шо жакта
Башың калсын Жакыпбек.
Басып кеткен жеринди

Изин калсын Жакыпбек.
Баса калып ыйлашып,
Кызың калын Жакыпбек.
Казынаңда бузулбай
Пулун калсын Жакыпбек.
Колго түшүп байланып,
Уулун калсын Жакыпбек.
Атканада байланып,
Атың калсын Жакыпбек.
Айым болуп отурган
Катының калсын Жакыпбек.
Аргын-аргын жүгүргөн
Чапканың калсын Жакыпбек.
Алты жыл сурап Кашкарды
Тапканың калсын Жакыпбек.
Урматы улук болуучу
Имарат кылган устанын
Үйүн күйсүн Жакыпбек.
Адалы койбос Ыйсанын
Сапай, севит, фашмакты
Төрө менен бирге деп,
Үч-Турпан жактан ок жеди
Удайчы баатыр Ташбекти
Алымкулдан эр билип,
Кашкарга кеткен марттардин
Катындары тул болду.
Жеткен жери шол болду.
Көкүрөгү чак болду.
Күйүшүндө жок болду.
Кызматтары куп болду,
Кыйла азамат сап болду.
Каргыш тийген Жакыпбек
Кашкарда камап жок кылды
Кулан, Ыйса, Койчуну.
Макоо болгон Кудаяр
Маргалаңда жок кылды
Матайып менен Койчуну.

АДАМЗАТ ӨЛӨТ БИР КҮНҮ

(I. Санат-ы хасират)

1. Өмүрзак

Адырга болжоп тор түйдүм,
Совадар достон көп күйдүм.
Белеске болжоп тор түйдүм,
Бейбапаа достон көп күйдүм.
Саятка чыгып куш көрдүм,
Саррап достон көп күйдүм.
Будурмак тоодо куш көрдүм,
Мугабыр достон көп күйдүм.

Алалуу жылкы көп айдап,
Ийри-Суу чыга сен жайлап,
Кулалуу жылкы көп айдап,
Кытай-Сазды сен жайлап.
Көк-ала жылкы көп айдап,
Көк-Кыякты сен жайлап,
Балалуу төө көп айдап,
Баш Алайды сен жайлап,
Баш билги деген дейт эдем
Балалыгы бар экен
Март уул деген дейт эдем,
Маалимдиги бар экен.

Алайдан туруп аттанып,
Айдатып коюң базарга,
Кароолдон өткөн соң,
Кайрылыпсың мазарга.
Алтын эшик, ак күмбөз
Азиретке сен келип,
Ашыгып кете берипсин.
Аркадан шол күн мен келип,
Кабарынды эшитип,

Капа болдум, Өмүрзак.
Катыным менен урушуп,
Чака болдум, Өмүрзак.

Хан болбойт экен карадан,
Алайда туруп сен калып,
Азиретте мен калып,
Алты жыл өтү арадан
Алдакандай сен келип,
Эшениң менен тең келип,
Кетпедиң кандай бир конуп?
Капа болдум канча күн
Жүрөгүмө кир конуп.
Адамзат өлөт бир күнү,
Акыретти – жай деген.
Бир достуу болчу бай деген.
Машырыктан башбагып,
Марып кетет Ай деген.
Асманда түнөйт көп жылдыз
Ай түнөсө не болот?
Жаман катын, жаш бала
Жардынын жемиш оюда.
Бай түнөсө не болот?
Ала-Тоонун башына
Ак булут басып, чаң атат,
Ак үй тиккен адамдар
Кара алачык ичинде
Кантип жатса таң атат?

Ай аттанып, жыл келип,
Аяшм менен бир келип,
Айтпас сага каяш деп,
Алганың мага аяш деп,
Кой оозунан чөп албас,
Коңур жакшы киши деп,
Колу чебер ишини
Арзылайт элем ар жерде.

Көрсөм дейт элем пайданды
Кыямат деген тар жерде.
Көрүнбөй кетип калыпсың
Көөнүм калды, Өмүрзак.
Карабай кетип калыпсың,
Кадырым калды, Өмүрзак.
Карасын көрүп адамдын
Карабас болуп калыпсың.
Жаштыгында март эдең,
Жарабас болуп калыпсың.
Жалдактап тура албаймын,
Жылкылуу бай элен
Жаз атайын бир барсам,
Жаман көрсөң майлига,
Жылдыз дейт Гүл маалани
Айлыгыңды тилеймин.
Жардылыгым билинбейт,
Сенин байлыгыңды тилеймин.
Суу боюнда суу талга
Төөлөрүң бойлосун.
Тайлактарың тайрандап,
Боз талаада ойносун.

2. Бу дүнүйа, о дүнүйа

Беш күн өтөр дүнүйада
Колу менен кайырды
Бермектин жайы бу дүнүйа.
Жакшылыгын ар панда
Көрмөктүн жайы о дүнүйа.
Догу көп хам куу ыраң
Докчунун жайы бу дүнүйа.
Дозоктуу жай о дүнүйа,
Акыретте момундар
Азаптын тагын көрбөсүн.
Беш күн өтөр дүнүйада
Беймаал жетип казасы

Белгилүү мырза байбача
Бекназар, Молдо Акундай
Балаанин тагын көрбөсүн.
Курук доомат жабышып,
Жалаанын тагын көрбөсүн.
Барча панда биригип,
Парваруз макшарда
Эгем казы болгондо
Эсеби болот бир пулдун.
Эсиңен кетпейт арманы,
Элинден кеткен бир кылдын.
Өткөндөр өттү, пайда жок,
Жакыр турган, мынаке,
Боз карчыга чуктаткан,
Мойнун кайрып уктаткан.
Аманат жалган бу дүнүйө,
Ада болбос о дүнүйа.
Беш күн өтөр бу дүнүйа,
Бейиштин жайы о дүнүйа.
Жалгандын жайы бу дүнүйа,
Жайланар жайың о дүнүйа.
Мал кылар жай бу дүнүйа,
Максатка жетер о дүнүйа.
Башың кетер бу дүнүйа,
Барар жерин о дүнүйа.
Амал кылар бу дүнүйа,
Жамал көрөр о дүнүйа.
Бирөөгө бирөө зорсунуп,
Азаптын жайы бу дүнүйа,
Акыретти бербесе,
Азаптын жайы о дүнүйа.
Урунун жайы бу дүнүйа,
Туруунун жайы о дүнүйа.
Жамандын жайы бу дүнүйа,
Жакшынын жайы о дүнүйа.
Залымдын жайы бу дүнүйа,
Аалымдын жайы о дүнүйа.

Бакылдын жайы бу дүнүя,
Саакынын жайы о дүнүя.
Бетпактын жайы бу дүнүя,
Нак бактын жайы бу дүнүя.
Өлмөктүн жайы бу дүнүя,
Залымдын барып жазасын
Көрмөктүн жайы о дүнүя.

3. Эртеги эрлер жайланды

Туйгун жемге тойбогон,
Тууган менен душманга
Туура сөздөн койбогон,
Мырзаibraим канакей?
Өлгүчө билбей пандабаздын
Өзбектик менен сен кеттин,
Болжошуп жүргөн немедей,
Кыз чырайлуу кырчын жаш
Кызыл жүздүү, кара каш
Көрүулу менен тең кеттин.
Мейман болуп бир түнү.
Жерге түштүн бир түнү.
Ай аттанып, жыл кеттин,
Акыретке бир кеттин.
Кой оозунан чөп албас,
Конур эден, Көрүулу.
Абдыгафур, Каримга
Доор эден Көрүулу.
Кыз баладай ыйбалуу
Момун эден Көрүулу.

Аввалыдан мен айтсам,
Орозбай бийдин баласы,
Шермухаммат бий бабасы,
Биринчи мырза бабасы,
Пират бий эде атасы.
Буларга тийген азалдан

Азирети Кызыр патасы.
Кыпчактын баары кырылып,
Кыз, катыны кыр кеткен.
Пират байды суракан
Кыпчакты чаап келем деп,
Моюн сөз эде экөбү
Молдоташ менен бир кеткен.
Шондой эрдин баласы
Кыз чырайлуу Көруулу
Мен билемин бааринди,
Мундатып кеттиң Каримди.
Куп билемин бааринди,
Кунава кыллың Каримди.
Жакшы билем бааринди,
Жалгыз кылып сен кеттин,
Жан күйөөр агаң Каримди.
Кыпчакка кыргын келээрде,
Кыз чырайлуу Пират бай
Кызыл беттен нур кеткен.
Ташмуракор Моллоташ
Кырк үстүндө кырчын жаш
Кылданып үчөө бир кеткен.
Ак-Суу бою тамандан
Довлору кетип ичиден
Давлатиге зил кеткен.
Ак жолборстой марттардин
Жамалынан нур кеткен.
Жакшылар шондо бир кеткен.
Адамзат үзүлбөй
Акыреттин карвани
Караңгы гөрдө соо калбайт
Ар канча кылса армани.
Лахиддин курту тиштесе,
«Киш!» дээрге кана дармани?
Эртеги эрлер эскирди...

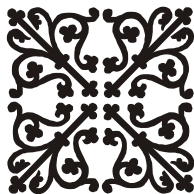
4. Армандын тагын көрбөсүн

... кылсын кызматын,
Үр кыздар болсун үлпати.
Ашың өттү күз башы,
Акыреттик дос эдин
Күмүрөн болсун жүз башы.
Беш жүз койду айдатып,
Бирөөнү кудай бай кылды.
Казасы жетип бирөөнү
Кара жерге жай кылды.
Кара чачын жайдырып,
Алганыны зар кылдың.
Бейбапаа беш күн дүйнөдө
Бейтуяк өткөн көп экен.
Парзант тилеп эч панда
Армандын дагын көрбөсүн.
Бул аманат дүнүйада
Бирөө жүрөт зор болуп,
Бирөө жүрөт кор болуп.
Жетелетип аса алып,
Бирөө жүрөт көр болуп.
Бирөөгө бирөө эс болуп,
Бирөө макоо-пес болуп,
Алланын дагын көрбөсүн.
Баарыдан жетим баламат
Баланын дагын көрбөсүн.
Камчыбек деп канжутуп,
Курманжан датка бу болду,
Балаанин дагын көрбөсүн.
Алымбек датка балдары
Атасынан зор болду.
Албарс каапыр оруска
Акыры жүрүп кор болду...

АШЫРБЕК ЧЫКТЫ КАЗАТКА

(II Санат-ы хасрат)

Аширбектей бек чыкты,
Кызыл жейрен ат минип,
Кыл куйругун чарт түйүп.
Алды-кийнин карабай,
Аширбек чыкты казатка.
Эки жыл жүрдү сурагы.
Адалат төрө Аширбек
Эки жылдын ичинде
Уруш кылды аралаш.
Каапырга кирди жарашып.
Он беш күн өттү арадан
Дүйшөмбү күнү болгондо
Оолума кирди аралап,
Сагат сегиз болгондо
Каапырлар кирди аралап...

**ЭКИНЧИ
КОЛ КИТЕП**

ЖАН ЭГЕМ ӨЗҮ ЖАРАТКАН

(II Санаттар)

1. Бейнасип кылба, Кудайым!

Атка минип желмек жок,
Кайтып үйгө келмек жок.
Ар кандай сөздү демек жок,
Ичип, кийип, жемек жок.
Кабаттап тон киймек жок,
Катын-бала сүймөк жок.
Кадырлуу азиз бу башың
Кара жерге коюлар,
Эти, терин союлар.
Турпак толор көзүнө,
Эки көзүн оюлар.
Турпа күн түшөр өзүнө,
Кара түн түшөр башыңа.
Карындаш келбес кашыңа,
Каттык күн түшөр башыңа.
Эгемдин келип касылы
Эгиз боюн пас кылар.
Этинди куртка аш кылар.
Желкенден башың үзүлүп,
Жер тагида таш кылар.
Жаның тандан үзүлөр,
Жаккан отун бир өчөр.
Жайланбай жаның кыйналса,
Адамзат, алың не кечер?

Ай гариб-и бейнава,
Мүшкүл мариз бейдава.
Падышах-и хакийкый
Санга берди бейнава.
Давасыз дартди шакикый
Акыреттин азабин
Көнгүллари кирдур.

Жараткан ул бегана
Кудайым бир у бар
Кудрат блан
Эки дүнья айлади.
Ауал Адам атаны
Бинаа айлади
Себепкери Азазил
Сагыр, кабир бандалар
Күнах айлади.
Кадыр Эгам ажап
Кудраттадур
Бу ааламнын зыйнати
Арзу самадур
Дарахларни зыйнати
Самар айлади.
Асманни зыйнати
Камар айлади.
Бирөвнүн белига тилла
Камар айлади.
Бирөө сыхат, бирөвнү
Беймар айлади.
Бирөвнүн колуга
Катим айлади.
Бирөө наамарт, бирөвни
Хатам айлади.
Бирөвнин дилбар сохта
Ада айлади.
Бирөвни шах, бирөвни
Гадаа айлади.
Бирөвни жеридин
Жудаа айлади.
Бирөв жанын бирөвгө
Фаза айлади.
Бирөвгө ладунни
Илимни берди.
Бирөвгө бирөдин
Зулумны берди.

Бирөвга ийш, ила
Ишааратны берди.
Бирөвга даимий
Күлфатни берди.
Бирөв ганий башига
Давлатни берди.
Бирөв тескин болсо хам
Химматни берди.
Бирөвга даимий
Мехнатни берди.
Бирөв амо даимий
Зулматни берди.
Бирөвга бирөвдин
Күлфатни берди.
Бирөв ганий башыга
Азаны берди.
Биөвнин өмүрүга
Казаны берди.
Биөвни аалимий, бирөвни залым
Бирөвни өкүмү зор кылды.
Бир нечани анга кор кылды.
Бирөвнин башыга гооганы берди.
Бирөвга туганмас
Якдилни берди.
Бирөвга парвона
Давлатни берди.
Бирөвга давасыз
Мехнатни берди.
Бирөвга шадманлык
Рахатны берди.
Бирөвнин көзига
Уйкуну берди.
Биөвнин оозуга
Күлкүнү берди.
Залымлардын бирөвга
Күлфатни берди.
Бирөвга мунис-и хал

Үлфатни берди.
Өзү кадыр кылур
Жоктон бинаани

Марифат айласа
Кечар күнахни.
Өзү билур даана
Жок-барыны.
Афу айласа эрки бар
Кечар күнахни.
Хисабин хуп билур ки
Дүнья баарини.
Асан кылсын илахим
Момун каарини.

Ай гариби бейнава
Мүшкүл, мариз бейдава
Рахим айласа,
Кечар күнахин
Рахым айласа, рахаттасан.
Кахар айласа мехнаттасан.
Карып башың казаптасан.
Акыреттин азабыдасан
Жайың болсо жаннаттасан,
Хурлар билла хурматтасан.
Хауз-и кавсар, шарбаттасан.
Дидар көрүп давлаттасан.
Ашыгларга кошулуп,
Арш үстүндасан.
Макомдасан
Йасындемин сраттасан.
Гаввасы даин парандасан
Махшар күнү рахаттасан.
Ай жарандарлар, буродарлар,
Адам улмай калганы йок.
Бул дүньяга шам жагылганы йок.
Кушум йоктур жалганга

Жалганды айтып залымлар
Киши малын алганга
Тезвир салса айтканга.
Тообасыз өмүрү өтканга.
Ауалыдан мен айтсам
Жан Эгем өзүдүр жараткан.

2. Жаратты

Он сегиз миң ааламды
Асманда Азиз жаратты.
Арши, күрс, лауху каламды
Азиз сафи жаратты.
Ауал Адам атаны
Сабап болуп Азазил
Билип туруп өлүмдү
Пандалар кылат катаны.
Үмүт кылат шунча ки
Кудайымдын бир аты
Гапар деп кылар атааны.
Панданин иши хатарлик.
Акыйкат падыша – Кудайым
Кылар бекен саттарлик.
Арзанча болсо күнахи
Азап кылат Кудайым
Марифат кылса эрки бар.
Азат кылат Кудайым.

Паитакта отурган
Падышаны алат бир күнү.
Өкүмү кетип колунан
Башындагы бөркүнү
Падышалардын падышасы
Жан Эгемдин бир аты –
Жапар деп үмүт кылабыз.
Катарлуу пенде күнөөкөр
Гапар деп үмүт кылабыз.

Акыйкат мерез касалга
Табып деп үмүт кылабыз.
Өз нурунан берип,
Ата уулуну Мухаммат
Хабиб деп үмүт кылабыз.

Масала билген молдолор
Макүрү дейт күманди.
Жазыктуу панда күнакар
Жан Эгем берсин ыйманды.
Без кылат касип нандани,
Шайтан жолдон чыгарат,
Кам сүт эмген пандани.
Пайгамбарым үмүт деп,
Дасхар болсун махшарда
Аси, жафи, гумрахни
Кыяматтын хауфи ким
Ыманы жолдош Хамрахни.

Касипдар токуйт парчани,
Каапырлар коруйт арчаны.
Агалык дейт өзбектер
Мачай чалыш галчаны.

Атка салат шалчаны,
Бөзчүлөр салат найчаны
Йомул жаза махшарда
Жаннати кылып жайини,
Жалакасын барчани.
Азабы каттык дозоктон
Аман кылсын Кудайым,
Ара жолдо таштабай
Аси, жафи барчани.

Эл ичинде жок эмес,
Эминдерди жаратты.
Мойну салык бечара

Момундарды жаратты.
Түрдүү немат пандага
Лазиздарди жаратты.
Ар бир шаарда жок эмес,
Азиздарди жаратты.
Ач мискиндер ток эмес
Факирларды жаратты.
Жарыбай өтөт өмүрү
Жакырларды жаратты.
Адамга сырын айтпаган
Мыкырларды жаратты.
Азиздарга кол берип,
Дахилдарди жаратты.
Макоо болсун акыры
Бакылдарды жаратты.
Нысап кетти сүткорлор
Каапырларды жаратты.
Мусулман журтка бек болуп,
Каапырларды жаратты.

Каапырды Кудай зор кылып,
Мусулманды кор кылып,
Умар атын Бор кылып,
Бор үстүндө сыр кылды.
Мусулман көөнүн кир кылып,
Ою менен иш кылып,
Орусту Кудай жаратты.
Ар бир шаарда жок эмес,
Ач калгандар ток эмес,
Азиздарди жаратты.

Жан-жаныбар тукумдап,
Жазды кудай жаратты.
Жаңы өспүрүм уланга
Бели тутам, беш көкүл
Назды Кудай жаратты.
Кара калем, ак кагаз

Катты Кудай жаратты.
Хандардын ишин бүткөрүп,
Кабардын казры өкүмдар
Жандардын ишин бүткөрүп,
Адамдын учар канаты
Атты Кудай жаратты.
Самовардан чыкпаган
Сартты Кудай жаратты.
Майданга чапса баш берген,
Мартти Кудай жаратты.
Пандасинин башына
Дартти кудай жаратты.

Бирөө балант, бирөө пас
Бойду кудай жаратты.
Жаннаттасан асили
Койду Кудай жаратты.

Бирөө момун түз жолдо
Турууну кудай жаратты.
Миң тили бар макүрүк
Ууруну кудай жаратты.

3. Берип коюптур

Акылы жок бирөөгө
Бойду берип коюптур.
Бирөө жарды, бирөөгө
Койду берип коюптур.

Бирөө схат, бирөөгө
Касалди берип коюптур.
Бирөө таппайт кайнак суу
Канты, набат бирөөгө
Асалди берип коюптур.

Жетинбейт бирөө бир пулга,
Дүнүйани бир кылга...

Бирөө кылат кызматты,
Карал түшүп бир жылгы.
Тегирменге таш кесип,
Бирөө дайым матиндар.
Ата жүзүн көрбөстөн,
Эне сүткө тойбостон,
Какшап калат жетимдер.

Бирөө дайым жол кезип,
Баласын бирөө бага албайт.
Бирөө тилейт Кудайдан
Зар болуп кызыл тырнакка,
Бирөө жүрүп тоолордо,
Кар басса көзү карыгат.
Бир нече мискин карыштар
Бир пул таппай зарыгат.
Көргөн билет шунча-ки
Дүнүйанин каарини.
Эгем билет эсебин,
Эки дүнйа баарини.

Илимдар кылып бирөөгө
Калды берип коюптур.
Түн тербеткен эшенге
Халды берип коюптур.

Күмүш соккон устага
Калайды берип коюптур.
Сомдуу келген бетпакка
Баласыны көтөртүп,
Малайды бетип коюптур.
Жылкысын айдап жаз болсо
Жыргал менен байларга
Алайды берип коюптур.

Азирети Кожолор
Аламан куштай энтелеп,

Назирди берип коюптур.
Ширваздын гөшү бал кымыз
Кудай берген байларга
Өзүрдү берип коюптур.

Сарайдагы байларга
Сандыкка кагаз толтуруп,
Пулду берип коюптур.
Түндө тынбай сайраган,
Тили ширин булбулга
Гүлдү берип коюптур.
Параизкан молдого
Катты берип коюптур.
Чабандас убактын чак кылып,
Оозуп кетсе дак кылып,
Канаттуу куштай ойнотуп,
Атты берип коюптур.
Бирөөгө Кудай давасыз
Дартти берип коюптур.

Базарда мата баалуу
Отуз эки таамди
Ширин кылат шахитти
Тузду берип коюптур.
Мойлоосуз боз жигитке
Кызды берип коюптур.

Чытпуруш кылып бирөөнү.
Кыямат харид Стамбул
Касани берип коюптур.
Бирөөнү кудай көр кылып,
Жетелетип колуна
Асаны берип коюптур.
Канты, набат бирөөгө
Асалди берип коюптур.
Башы Анжиан, Маргалаң,
Шербети суудай Наманган

Сарайдагы байларга
Жайды берип коюптур.
Самоварга кызытып,
Сары чөөгүн, ак чайнек
Чайды берип коюптур.

Шаардын эли азада
Саратанда салкындап,
Тамды берип коюптур.
Түрктүн малы кыштарга
Кумду берип коюптур.
Кутуруп жаткан бетпакка
Сомду берип коюптур.
Үч-Коргондун үстүндө
Уйгур менен буйгага
Аустан менен карауул
Пумду берип коюптур.

4. Көп көрдүм

Жаңы өспүрүм жаштыкта,
Балачылык-мастыкта,
Баары журтту аралап,
Жакшыларды көп көрдүм.
Башы Токмок, Чүй, Талас,
Кетмен-Төбө, Суусамыр,
Алай менен Анжиан,
Азизи көп Наманган,
Паитактуу Маргалаң
Жакшыларды көп көрдүм.

Ак арпа ташын тербедим,
Ат багып күндө бербедим,
Алай журттун султаны
Азимдай мартти көрбөдүм.
Миң башылар ичинде
Биринчи султан Молдо Азим

Мындай мартти көрбөдүм.
Алты-Арыкка сен барсаң,
Абдыкахар миң башы
Риштанга сен барсаң,
Каландардин баласы
Шакирдай мартти көрбөдүм.

Карвнин журту бей арман
Баламатка жолугуп,
Бакирдай мартти көрбөдүм.
Кызгалдак журту гүлбахар
Гүлдүүдө ондой көрбөдүм.
Баламатка жолугуп,
Маматали, Атабек
Баары-жогу кат болуп
Пулдууну ондой көрбөдүм.
Орустун эли кайыр дин
Баштууда ондой көрбөдүм.
Кылганы баары куп болуп,
Кыйла адам бирге сап болуп,
Миң-Төбөдө экинчи
Ашууда ондой көрбөдүм.
Терип айтсам ар жерде
Тамашада Ак эшен
Сакыйда мындай көрбөдүм.
Азирети Мамажан
Бакыйда мындай көрбөдүм.
Тили заар, дили азар
Хаёндо мындай көрбөдүм.
Хаёngo берип пулуну
Ашырып алат айткандан
Арамда мындай көрбөдүм.
Ичи мариз, акабир
Итти мындай көрбөдүм.
Аззилдай такабир
Хар жерде мындай көрбөдүм.
Азиретим Төрө
Тар жерде мындай көрбөдүм.

Кепти сүйлөйт тап койбой,
Окунуп калган шекилди.
Орустун жалап көтүнү
Чокунуп калган шекилди.
Тилмарсип сүйлөп халватта
Тили менен курусун.
Арамды билбей алал деп,
Пулу менен курусун.
Шатырама Ибилис
Шайтанда мындай көрбөдүм.
Акишинин бир пейли
Үйгө барган мейманга
Кызмат кылат жүгүрүп.
Ыкыласта мындай көрбөдүм.
Миң башылар ичинде
Онуң дагы бизанжар
Ыпласта мындай көрбөдүм.

Түрмөгө барып тургандар
Адам болду мазарда
Ажынын пулун ургандар.
Ак-Суу бою найманда
Мырзаибраим көзү өттү
Төрөдө ондой көрбөдүм.
Кылган ишин билдирбей,
Ашир баатыр Сур-Ташта
Ууруда мындай көрбөдүм.
Улуу жолдо жай болду,
Ууруну таштап бай болду.
Эл ичинде түзүк бий,
Эгемберди өзүн бий
Аярды мындай көрбөдүм.
Иша амин барк некирде
Шайырда мындай көрбөдүм.
Сагымбай стан мазарда
Чеченди мындай көрбөдүм.
Кандыларда Моллохал

Печенди ондой көрбөдүм.
Мырзакулдун көзү өттү
Өзөктө ондой көрбөдүм.
Бир желмогуз дагы бар
Бузукта ондой көрбөдүм.

Айтып өттүм илгери
Шайыр менен кайырды.
Алайдан келип асылып,
Азим датка не кылды.
Ант уруп кетти шекилди
Субанкул менен Тайырды.
Зор кылып койду Кудайым,
Дини башка кайырды.

Ичкилик журттун баариси
Кор болду жашы, карысы.
Ишти кылып койгонсуп,
Экинчи жинди жоголду.
Балдары баштап ала албай,
Мазарга басып бара албай.
Кардыны жаппас пул берип.
Касым жинди жоголду.

Ай гариби бейнава.
Мүшкүл, мариз бейдава,
Дава жоктур дардинга.
Кудаа этсин дадинга.
Маркум болур марзинга
Магар тийса арзинга.
Пандалик максул болмаса.
Машкүл болор өзүнга
Өмүрүң өтүп билбедин,
Салихтарча жүрбөдүн.
Нечүк илаж этарсан

Жакшы амал кылбадың.
Такыва тават билбедин,

Харгиз тофик этпедин
Таот бирлан кетпедин
Муну дедин бейнава,
Муратына жетпедин.

КУДАЙ ПЕНДЕМ ДЕБЕСЕ

(XI Санат дигараст)

Рахбар болгон дүнүяда
Пир мааниси немине?
Азыр айтар санаттын
Ыр мааниси немине?
Алыска учар канаттын
Ат мааниси немине?
Масала-маани Куран
Кат мааниси немине?
Алал менен арам дейт
Парк мааниси кайсыдыр?
Санат калган кадымдан,
Нарк мааниси немине?
Дилде болот купуя
Сыр мааниси немине?

Даш казанга кайнап көр,
Толуп-ташып жайнап көр,
Кыргызда болот ураан,
Масала-маани куран,
Башкасы баары жүзят.
Сазга жылкы топтогон,
Менин айткан сөздөрүм
Жүзятка окшогон.

Гүл бахардан тилесе
Айтып көр Адам баласы,
Билсең ырдын маанисин.

Бир жерде жоктур чаласы.
Бетпактын тиет балааси.
Казандын жугат карасы,
Кардында кызыл чок болот,
Казынын жеген парасы.

Азиз кылган пандаси
Адептүү болот жашынан.
Доору келген панданин
Дөөлөтү кетпейт башынан.

Дөөлөт кетсе аш кетет,
Ажал жетсе баш кетет.
Насибаси үзүлсө
Тактан тайып хан кетет.
Аргымактан жал кетет.
Адамзат бирдей турабы
Айдап жүргөн мал кетет.
Азирейил алганда,
Аршка карап жан кетет.
Кыяматтын эшиги –
Гөрүстөн карап тан кетет.

Карлуу күндү сонор деп,
Адырга чыкса мүнүшкөр
Арымдай басып из кетет.
Уул, кыз үйдүн урматы
Келген панда көрбөөчү
Келин келет, кыз кетет.
Токсон чыкса, тоң кетет,
Тоңуп жаткан муз кетет.
Асманда жүргөн паранда
Ысык-Көл жайлап жаз болсо,
Индустан карап күз кетет.

Машырыктан башбагып,
Магрып карап Ай кетет.

Алалуу жылкы айдатып,
Алайга карап бай кетет.

Дүнүйөнүн бурчуна
Соодегер болуп сарт кет.
Өлүмдү алып мойнуна
Чымынча жанын каркыта
Мекеге карап март кетет.
Узун болсо өмүрү
Беш күн мейман, дарт кетет.
Конолуу катта тойлордо
Колтугуну керилтип,
Эликтей көзүн элиртип,
Эл көңүлүн жылытып,
Кыздай жалын өрдүрүп,
Айдаса алыс ат кетет.
Өтө кызыл бат кетет,
Саилгак дейт дүнүйада
Самаркан карап сарт кетет.

Таң жарыса, түн кетет,
Оонардан нары күн кетет.
Кара тоонун боорунда
Кара теке ойночу
Кандуу ок тийсе кан кетет.
Азирейил алганда
Аршка карап жан кетет.
Гөрүстөн карап тан кетет.
Мардана бол карып баш,
Паришта кирет суракка.
Асан кылса Кудайым,
Арытар баштан туманын.
Атаа кылар ыманын.
Ар пандани илаим
Кабыл кылып амалин
Насип кылсын жамалын.

Азирети илим манзили
Хаузи каусар шербетте,
Азали тагдыр албатта,
Аси, жафи, гумрахни
Жалакасын жан Эгем
Жайини кылып жаннатта.
Ай гариби бейнава
Мүшкүл, мариз, бейдаба.
Ай гариби бадкирдар,
Муну демак не даркар.

Шайтан мойнун сындырып,
Качан көңүл тындырып,
Илими жок бир мынча
Шаирлигин билдирип,
Таатың жок бирийа
Өлүп барсаң бир күнү
Таниң жарыбас күн-түнү.
Карып башың шоруйа.
Заиринда пандасан,
Батинда гандасан
Таппадың ал бахрини
Кылбасын Кудаа каарын,
Салбасын марлар заарын.
Бардырса бир күн лахатка,
Пандалик кылбай ахатка
Ада болуп мудатин
Келер болсо Азраил
Койбос сени саатка.
Пандам десин жумлани
Падышакий хакикий
Азабын салбасын.
Дабасыз дарди шакикий
Ай гариби бейнава
Бирдигине Кудаанын
Ыкрарың бар тилинде.
Садакаң бирла ыклас

Ысмы затың көп кылып,
Каны сенин дилинде.
Ай алыңа баксын
Кудаа бирө, Мукаммат бар хак
Ай куда-и баккарам
Ман панда-и бажарам
Эшит биздин арзани.
Качан бежа келтирдин
Кадыр эгам парзини.
Өмүрүң өтүп таппадың
Азиздардин субханын.
Качан бежо келтирдун
Пайгамбарым суннатин
Дайым тилаб накабыл
Мунафыклар үлфатин.
Талап кылың көп тынбай
Иттин казип жибини
Акыйкат машкар базары
Көрсан барып күлфатин.
Марданмати бурия
Өлүп барсаң бир күнү
Саттарлигин кылмас
Карып панда шурийа,
Ай мағфират күнүндө
Азаткыл жүмла пандани.
Барча макулук ичинде
Мен карып шармандани
Өзгөнү кой, өзүңдү бил
Өлүм жакын, жарагын кыл
Дилинди Кудай ачпаса,
Мойнуңдан шайтан качпаса.
Пирлар назар этмаса
Мискин карып дилиндин
Хырсы хоа кетмаса
Ара жолдо каласын.
Эт напсиңди айгарип
Кайтып... салурсан

Гафлатта дайым жатарсын
Карван кетти кетарсан
Сен хам бир күн өтарсан.
Кудаа пандам дебесе,
Мискин карып нетерсин?

ЖАКШЫ КАТЫН ЖАМН КАТЫН

(II Санат-ы дигар)

Эси бүтүн адамдар
Эси менен пул кылат.
Эшик тышын жол кылат.
Эшигине кул кылат.
Короосуна кой кылат.
Коноктоп той клат.
Кайыр жолун казгандар
Уул, кызын урматтап,
Кегеннин камыны кеңеш кылат.
Итаягын мис кылат.
Ыкыбалдуу эрлерге
Кыз жакшысын туш кылат.
Сарайдай тутуп үйүнү
Салганыны куш кылат.
Баштыгыны тор кылат,
Базардай үйүн гүл кылат.
Туу калган бээни сойдуруп,
Туздатып кышта сүр кылат.

Жаман катын

Жаман катын жолукса,
Жакшы эрини кул кылат.
Аш кылса үстүн кыл кылат.
Алган эрин сил кылат.
Арам, адал аш кылып,
Ичкендин көңүлүн кир кылат.

Чайкап койбойт шунча-ки
Казан-аяк, табагын.
Болор-болбос кеп болсо,
Салган болуп кабагын,
Оромолун кайырып,
Ачып алат уялбай
Кир басып калган тамагын.

Бир айда башын жуугансып,
Жаман катын курусун,
Баласына бакырып,
Урган болот көтөрүп,
Көөнү менен туугансып,
Качан көңүл тындырат.

Казанына катырып,
Катырма кылса сындырат.
Нары-бери коймолоп,
Уйкусун бузуп чочутуп,
Уктап калса эринин
Чурайыны сыймалап,
Жаман катын курусун.
Аптада жуубайт башыны
Аруулап кылбайт ашыны.
Адамдын жаман келтирет
Арылдап сүйлөп газыны.
Көйнөктөрү самтырап,
Асып коюп казанын,
Айылга кетет сентиреп.
Көрсөң көөнүң кир кылат.
Ондой жаман палитти
Он күнгөчө тим жүрүп,
Өлөрдөн зорго бир клат.
Кылса өзүгө эп болчу,
Кышлакы бейтартип,
Сартта шундай көп болчу.
Жаман катын курусун

Кылган ашы бозодой,
Далылары жастыктай,
Эмчектери баштыктай,
Жарылган буту амачтай,
Эки бети камачтай.
Эч иш келбей колунан
Эрки сүйбөйт корсоюп,
Бир кыл, бир кыл катындар
Белин байлайт үстүнөн,
Покчодой көтү торсоюп,
Көзү өлүнкү, көр кабак,
Күнкүлдөмө күң тамак,
Түртмө түндөр, өймө жүк,
Сырты сулуу, бей акыл,
Жыйып койбойт жүгүнү.

Туткан үйү тополоң,
Ар жерде жатчу чачылып,
Тил сүйлөсө балаадай,
Тырмаса көтү ачылып,
Жаман катын курусун
Жарытып сра иш кылбайт.
Жазда кылар ишини
Эч болбосо кыш кылбайт.
Эринин көөнүн куш кылбайт.

Жатып уктайт жаз болсо,
Эгемден анын тилеги:
Эринин малы аз болсо,
Айылдан бири келбесе
Айран сурап жаз болсо,
Жаман катын курусун
Жатып уктап алса экен,
Жамбашы сынып калса экен.
Эки колу күнч болсо,
Иш кылбай өзү тынч болсо,
Айыбы жок өзүнө

Ар кандай сөздү деп койсо.
Эринин иши болбосо.
Алты нанды жеп койсо.

Шондо-шондо деп коем,
Шору курсун шолордун
Алчаңдап жүрсө аянбай,
Азамат ушул деп коем.
Санаттагы сөздү айтсам,
Сары жашын катындын
Эки көзү көк болсо,
Эринин иши жок болсо,
Азилкаш бойдок бар болсо,
Ажап эмес гар болсо,
Жазда конор конушу
Карагандуу чөп болсо,
Катылар бойдок көп болсо,
Көзү көк, сары катындын
Көөнүндөгү иш болот,
Көнүлдөшү туш болот,
Көөнү шондо куш болот.

Жакшы катын

Катындын хал-хал жакшысы
Беш убак намаз окуучу.
Беш күндө шалча токуучу.
Намахрам багар көзү жок,
Наширдек сөзү жок.
Сыпатыны кылабыз.
Андай катын өзү жок,
Жаман кыял пейли жок.
Арам ишке майли жок

Андай катын жолукса,
Алган марттин ыквалы
Аябай берип ашыны,

Азиз кылат ар жерге
Алганынын башыны.

Алган эри март болсо,
Түрлөп-түрлөп жибекти,
Түймөлүү топчу ажары
Кара токум, ак тердик
Жалпочу жакшы өрүмү
Жасап коет атыны.

Укурук бойлуу, узун чач
Уландар күйүп өлгүдөй,
Боларман чыккан марттардин
Бойдоктор күйүп өлгүдөй
Бото көз болсун алганы.
Ак шумкар болсун салганы,
Ай жамал болсун алганы.
Катардагы марттардин
Кара көз болсун алганы.
Кара-боз болсун чапканы,
Кайырга кетсин тапканы.
Тору-ала болсун мингени,
Тойго кетсин жыйганы.
Машрук болсун кийгени
Мечитке пулун сарп кылып,
Мекеге кетсин жыйганы.
.Бйман тапсын өлгөнү,
Мейман болсун келгени.
Давлат болсун көргөнү,
Бойрийа болсун бергени.

Ай гариб бейнава,
Мүшкүл, мариз, бей дава.
Бей тартип сөзүн көп айтып,
Ар жерге кылдың сен шийа.
Ар надириң өзүңсүн
Көптөр кұнах көзүңсүн.

Нахасулдур сөзүнсүн.
Адат болуп өзүнө
Ар ким күлөр сөзүнө.
Билбейм кандай иш болор,
Бир нечелер куш болор.
Сүйөрсүн адам кушуну,
Өзү билер Жараткан
Акыреттин ишини.
Көңүл аламак бардык иштен зыяда,
Анын алдында шадлар пияда.
Акыбетин на халдур,
Тарки адат мукалдур.
Тоодой агар күнахин
Пендем десе сешилдур
Асылардын дардина
Табибинни урматы.
Жумла момун рахбари
Хабибинни урматы.

КӨРДҮМ ЖҮРҮП ДАЛАЙДЫ

(III Санат дигар)

Чайнаган билет оозуда
Аччык чучук мазасин.
Арамды билбей жегендер
Өлгөндө көрөр жазасын.

Үчү-төртү биригип,
Үйүй күйсүн бузуктун.
Эшигиден туташып,
Төрү күйсүн бузуктун.
Түтүнү чыгып өлгөндө
Гөрү күйсүн бузуктун.

Парандани жеткирет,
Алыска учуп канаты.
Айта берсе түгөнбөйт,

Айтып жүргөн адатты.
Айтып-айтып ар жерде
Адат болуп калыптыр,
Жакшыларды көп айтып,
Санат болуп калыптыр.

Катындар каалайт манатты,
Катка салдым санатты.
Кыз каалайт кызыл жибекти,
Кымыздуу жер болгондо
Кызытам көп жүрөктү.

Көрдүм жүрүп далайды,
Кара-Тегин, Алайды,
Кашкар менен Кабакты,
Көп көрдүм эшен, калпаны,
Ат-Башы менен Арпаны.

Миң жылкылуу байлардын
Мингемин жакшы жоргосун.
Кашкарга кирип көргөмүн
Калмактын койгон доргосун.

Суу жорго минип жүргөмүн,
Суусамыр деген жерлерде,
Сарала жылкы айдаган
Сарбагыш менен саякта.
Көрүп келдим бир чакта,
Энди бармак каякта.

Ай гариби бейнава,
Мүшкүл, мариз, бей дава.
Башында көп коогаларың бар,
Акыреттин базарында.
Бейбезат бейнава
Башында көп соодаларың бар.
Эгар Куда болмаса сага мадаткар
Сүйгөнүн алалбас боласыз каридар.

КҮЙӨМҮН

(IV Санат-ы дигар)

1. Көргөмүн

Балачылык – мастыкта,
Жаңы өспүрүм жаштыкта.
Барбаган жерим калбады.
Аркада жакшы марттардин
Албаган жерим калбады.
Көздүн нуру барында.
Көрбөгөн жерим калбады.
Берешендүү марттардин
Бербеген жери калбады.
Белгилүү жерге мен барып,
Атамтайдай марттардан
Албаган жерим калбады.

Арка журттун баарисин
Сардарыны көргөмүн.
Атантай менен Тайлактын
Балдарыны көргөмүн.
Ырыскым шондой чачылып,
Рыскулбек, Акылбек,
Талканбай бийди көргөмүн.
Качыбек бийдин баласы
Эралини көргөмүн.
Рыскулбектин агасы
Шералини көргөмүн.

Эсиз марттар чыт түшкөн,
Түндүгүнөн үт түшкөн.
Короосуга кут түшкөн.
Койлору терип жеп койгон.

Уландары байбача
Кыздары сулуу, кара көз,

Байлыгы таин, ширин сөз,
Багышбек байды көргөмүн.

Басып кеткен изини,
Айканыш деген кызыны,
Ойноп-кулуп түнүнү
Өмүрзак көргөн күнүнү
Ол Аширди көргөмүн.
Оннон катта дагы айтсам,
Зор Аширди көргөмүн.

Хандардан улук Качыбектей
Карымшак бийди көргөмүн.
Бешкемпир менен Багышта
Сарымсак бийди көргөмүн.
Жумай баатыр небереси
Чолпонбайды көргөмүн.
Төрөкелди иниси
Бектенбайды көргөмүн.
Төлөгөндүн Кангелди
Чарки менен Осмоннун
Дыйканбайын көргөмүн.

Арка журттун ичинде
Абдандарды көргөмүн.
Жантай баатыр баласы
Шабдандарды көргөмүн.

Ат-Башынын чет-түбү
Арпасыны көргөмүн.
Айбаты улук Кытайдын
Шарпасыны көргөмүн.

Кашкардын үстү – Гүл бакта
Ордосуну көргөмүн.
Кытайдын койгон ордого
Доргосуну көргөмүн.

Ашуусу кыйын тоолордун
Күлфатини көргөмүн.
Нарын-Суу өткөн Курткада
Алымбек менен Койчунун
Үлфатини көргөмүн.
Улуулардын ар жерде
Урматыны көргөмүн.
Уламалар азизин
Кызматыны кылгамын.
Жанына канча сүт кылат
Жакшылардын дубасын
Жаштыкта көп алгамын.

2. Орус келип зор болду

Акыреттин адамзат
Карванини айтамын.
Албарстары зор болуп,
Азаматтар кор болуп,
Арманыны айтамын.
Тоолордогу арчанын
Жетилгенин айтамын.
Сабап болуп Экинчи
Каапырдын зулumu бу журтка
Өтүлгөнүн айтамын.
Баламаттын эшигин
Ачканыны айтамын.
«Орус келет» – деп койсо,
Олтура албай адамдар
Качканыны айтамын.

Экинчи калпа жөн жүрбөй,
Шор кылганын айтамын.
Мусулманды каапырга
Кор кылганын айтамын.
Караваннин журтуга
Баш кылганын айтамын.

Баламатты башыга
Салганыны айтамын.

Экинчи калпа жөн жүрбөй
Жыйын кылды дешедир.
Дүйүм журттун баарына
Дайын кылды дешедир.

Анжиянда көп адам
Абак болду дешедир.
Асылып кетип бир айылы
Чабак болду дешедир.
Кейишке калып амал жок,
Каапырга каттык шамал жок,
Каапырды Кудай зор кылып,
Аяк асты мусулман
Басылганга күйөмүн.
Сатышалды, Мырзалар
Асылганга күйөмүн

Коло темир, коргошун
Ок болгонго күйөмүн.
Зиябүдүн Максымдар
Жок болгонго күйөмүн.

Фанага качкан бечара
Факырларга күйөмүн.
Март уул эде Карванда,
Балалары арманда
Бакырларга күйөмүн.
Бей күүнөө бир кыл башына
Док болгонго күйөмүн.
Мамытаалы байбача,
Байлыгы таин Атабек
Жок болгонго күйөмүн.

Өмүрбек журту атылып,
Кырылганга күйөмүн.

Бейпилдин журту абакка
Жыйылганга күйөмүн.

Каапырдын зулumu бу журтка
Өткөнүгө күйөмүн.
Ашир наип бей күнөө
Сибир жолу Сибирге
Кеткениге күйөмүн.

Үрүстөмбекти бей күнөө
Өлтүргөнгө күйөмүн.
Ыраакка кеткен баш алып,
Раиске салдырып,
Идайаткан төрөнү
Келтиргенге күйөмүн.

Колго түшүп качкандар
Келип калды дешедир.
Экинчини асылып,
Өлүп калды дешедир.
Өлгөн жок деп бир кылдар
Жолго түштү дешедир.
Колудан эч иш келбей,
Колго түштү дешедир.

Катта-кичик каң болду,
Мусурман халы таң болду.
Кыйматчылык бир жактан
Кыйын болду замана.

Отуз жылга жакындап,
Орус келип зор болду.
Оң, солдун баары кор болду.

Саал күндө кыш түшөт,
Мусулмандар башыга
Мунайтып кандай иш түшөт?

Азап кылса, момундар
Карангы башка түн түшөт.
Кедей болсоң пул түшөт.
Кудайым асан кылбаса,
Кутулбаган кун түшөт.

Желмогуздар кошулуп,
Жетим уул, тул катын
Жер көз Кудаа кылбасын.
Ит каапырдын заманы
Раис деген жол чыкты.
Раис деген дейт эдик
Экинчи калпа кул чыкты.
Түптүү ишти кылбады,
Түйшүк салып башыга
Кир кылып журттун көөнүнү
Ким барды экен кашыга?
Чыдабай шондой кыларбы
Берген наны, ашыга?
Бекер кылды Экинчи
Мээнет салып башыга.
Жабыр кылды бей маал
Кооганы салып башыга.
Ада болбос армандуу
Сооданы салып башыга.
Жабыр кылып жаныга
Замин болду Экинчи
Бир кылдардын малыга.
Каралуу кылып катынын
Замин болду Экинчи
Канча адамдын каныга.
Токсон док кып кетти
Тогуздап берген наныга
Себеп болду Экинчи.
Адават кетпес орустан
Азат этти бир жылга.
Миң башы менен аминдер

Ырыскысы төшөлүп,
Бир кылдардын пулуга
Бир кыл жерден баш кетти.
Бир нечендер жаш кетти.
Бир кыл жерден пул кетти
Мусулман журттун бааринин
Муунуга зил кетти.
Албарстынын зманы
Айтып болбойт такайыр
Аалам жаман бузулду.

ЗАМАНА ЧАПКА АЙЛАНДЫ

(V Санат-ы дигар)

1. Улуктардын урматы

Акыры болсун бакайыр
Ай гриби бейнава
Мүшкүл, мариз, бей дава.
Башың калур мүшкүлгө
Ишиң калур ишкалга.
Сапарың каттыг ыраакка
Кудаа сүйгөн ашыклар
Минип ойнар буракка.
Ай гариби бейнава
Билурман сендак эси йок
Бирлигинин хурмати.
Жазана кылма карыпны
Алла санамиң хурмати.
Сарсан кылма мискинни
Саттар наамиң хурмати.
Гамкин кылма джумлани
Гафар наамиң хурмати.
Жармати кич жумлани
Жумла наами хурмати.
Фана бергин парчага

Пайгамбарлар хурмати.
Сарсан кылма гарыпны
Сакыбалар хурмати.
Дарманда кылма гарыпны
Дахыйарлар хурмати.
Дахы йаар ауали
Чахыйарлар хурмати.
Иманыны атаа кыл
Имамлардин хурмати.
Гамкин кылма жумлани
Гаусулазам хурмати.
Илим бердин ладунни
Имам А»ззам хурмати.
Чаар пиир-и шариат
Шафи имам хурмати.
Имам Малик хурмати.
Азиз бизниң ол эрдур
Абуюсуф хурмати.
Ахы йетар аршинга.

2. Экинчи калпа

(Дукчу эшен)

Анжияндын үстүдө,
Аравандын астыда,
Миң адам барса аш берип,
(Билбейбиз кандай бай болгон)
Миң-Төбөдө жайы болгон.
Акырет десе баш берип,
Ач-арыкка аш берип,
Дианат үчүн жан берип,
Тоопкер адам көп барса,
Тогуздап сылап нан берип.

Усталар урган балкасы,
Төрүнөн чыккан калпасы.
Төрөлүк кылбай турбады.

Кудайдан илхам болбосо,
Торфу канча панданин.
Эгемден илхам болбосо,
Эрки канча панданин.

Пайгамбарым батынан
Шариатин бербесе,
Арбактар азыр (даяр) болбосо,
Амали канча панданин?

3. Кайрандардан айрылдык

Ала-Тоодой гоо экен,
Албарс каттыг жоо экен,
Өтүп кетти жакшылар
Хөкүматин тилесе
Кайрандардан айрылдык.
Кыялыбызга жараша
Кумарпаздар кутурду,
Жалапбаздар жайрады.
Мээнет баскан бечара
Бей күнөө көбү тутулду.
Сурчанын башын бурбады,
Султан, хан, төрө, калпасы
Сүлүгүн кармап турады.
Замана чапка айланды,
Жакшылар көбү байланды.
Ак Паашасы Маскапта
Амалдарлар мансапта...

**ҮЧҮНЧҮ
КОЛ КИТЕП**

КУРМАНЖАН ДАТКА

Бул аманат дүнүйада
Бирөө жүрөт зор болуп,
Бирөө жүрөт кор болуп.
Жетелетип аса алып,
Бирөө жүрөт көр болуп.
Бирөөгө бирөө эс болуп,
Бирөө макоо, пес болуп,
Алланын дагын көрбөсүн.

Курук тукмат жабышып,
Жалаанын дагын көрбөсүн.
Баарыдан жаман балаамат
Баланын дагын көрбөсүн.
Камчыбек деп кан жутуп,
Курбанжан датка бу болду,
Баланын дагын көрбөсүн.

Алымбек датка балдары
Атасыдан зор болду.
Албарс каапыр оруска
Акыры жүрүп кор болду.

Абак болуп асылып,
Сибирге кетип сил болду,
Жети миң кагаз пул чачып,
Жеткен жери шул болду.

Ак элечек султаны
Аты чыккан Курманжан

Күлүшөдө күл болду.
Күйүт менен чок болду.
Сибирге кетип, жок болду:
Мурзапаяз, Баатырбек -
Булардын дарди бир жактан...

Макмутбек деп мас болду,
Камчыбек деп гаш болду.
Ичкени заар аш болду.
Душмандын боору таш болду.
Эсиз марттар жок болуп,
Эки көзүң жаш болду.

Элинде калган беклерге
Асанбегин баш болду.
Санаа тартып Курбанжан,
Саңа кыйын иш болду.
Алымбектин доорунда
Кийгениң кымкап киш болду.
Ит аягың мис болду.

Дөөлөр келип кашыңа,
Давлат куш конуп башыңа,
Аалымдын баары дос болду.
Шариатти кар кылып,
Балдарың баары мас болду.

Кара күн менен гам басып,
Карып болдуң бу чакта.
Абдылдабектен айрылып,
Дүйнөн кетти шо чакта.
Мундуу болдуң бу чакта.

Булбулунан айрылып,
Мунайгансың о чакта.
Жалтанчаак болдуң бу чакта.

Жакшы уулундан айрылып,
Жаңылган башың о чакта.
Орустун карап көзүнө
Осол болдуң бу чакта.
Жолборсуңан айрылып,
Жолдон чыктың о чакта.

Ааламдын баары жайланып,
Алайдай жакшы жер кана?
Алымбектин баш уулу
Абдылдабектей эр кана?
Кулан сындуу эр эде,
Карадан түшкөн төрө эде.
Айры калпак кыргызда
Ашар ачкан зор эде.

Камчыбектен айрылып,
Какшап калдың бу чакта.
Ак элечек султаны
Аты чыккан Курманжан,
Абдылдабектен айрылып,
Караан болдуң о чакта.
Сибирге кеткен балдарың
Сил кылды сени бу чакта.

Алганы калып тул болду,
Алымбек датка авлады
Азалдан тагдыр шул болду.
Ишиден түшүп зур болду,
Азиз беклер кор болду.
Атадан калып зур болду,
Азамат беклер кор болду.

Капкалуу шаарды сураган
Хандар шундай болучу.
Беш күндө бир жашаган,
Беклер шундай болучу.

Төрт күндө бир жашаган,
Төрөлөр шундай болучу.

Кара туу тигип кашыга,
Зымырык куш конуп башыга,
Ач белиге байланып,
Албарс кылыч колуда,
Жети кызыр жолуда,
Бир чегим насча көрбөгөн
Берилген тилла, күмүштү.
Башыга салса Кудайым
Паитакта отурган
Падышалар көргөн бул ишти.

Амирдеги аштыктай,
Казынанды аралап,
Алтын, тилла, күмүштү
Азиз төрө балдарың
Азаласын бул ишти.

Карага берип ашыны,
Хандар берген башыны.
Бейызатка берип ашыны
Беклер берген башыны.
Төкпөй көздөн жашыны,
Төрөлөр берген башыны.

Алымбек датка балдарыб
Абдылдабек, Асанбек
Айры калпак кыргызда
Ашкере түшкөн төрө эде.
Ак шумкардай эр эде.
Баатырбек менен Махмудбек,
Карчыга сындуу Камчыбек
Куландай катуу эр эде.
Ак жолборстой марттарин
Азалдан кылган сөөлатти.

Көк жолборстой марттарин
Көрүп келген давлатти.
Көп жерде кылган сөөлатти,
Азалдан көргөн дөөлатти
Ар жерде кылган сөөлатти.

Ак элечек султаны
Аты чыккан Курманжан
Башы Алайга батпаган
Малынын көбүн айтамын.
Казыйнага батпаган
Пулунун көбүн айтамын.
Эшигинде кызматкер
Кулуңнун көбүн айтамын.

Тонмордон жайлап жаз болсо,
Тогуз уруу журт барып,
Тойлоонду айтамын.
Колотко жайса батпаган
Койлуунду айтамын.
Ашкананда алты ай
Түлкүлүүлүгүн айтамын.
Жылтыркан башын үздүрүп,
Жылкылуулугун айтамын.

Кырк жигитке баш болуп,
Кызыл-Арт жайлап жаз болсо,
Кымыздан арак тарттырып,
Кыз, жубанды жыйдырып,
Кызыл-жар кыштап кыш болсо,
Кыш салганы куш болсо,
Ордолуу жай Ош болсо,
Орус берип амалди
Өлфөн берип күз болсо,
Ойногону кыз болсо
Оң болобу, датка айым.
Орус каттыг жоо экен,

Өзүнү билип жүрбөсө,
Чон болобу, даткайым.
Ногой менен орустан
Ноюбаган датка айым.
Каапырдын жайы азалдан
Кайибагин, даткайым.
Бу дүнүйа беш күндүк
Бул иштин баари, азали
Кадыр Эгем каалашы.

Камчыбек кетти асылып,
Кара көзү жумулду.
Кудайымдын иши деп,
Курманжан датка түнүлдү.
Мурзапаяз, Махмутбек
Сибирдин жолун көздөдү.
Алымбек датка авлади
Амалы жок боздоду.

Камчыбек Ошто асылды,
Кара көзү жоодурап,
Ботосу өлгөн каймалдай
Боздоп калды амал жок.
Курманжан датка дабдырап,
Шер баласы шер байлап.
Шерхимматтүү Асанбек
Билдирбеди бел байлап.

Асылып кетти балам деп,
Арман кылба, Датка айым!
Сибирге балам кетти деп,
Сил болбогун, Даткайым!

Айтып өттүм илгери
Алымбектин савлатин,
Арман кылба, Датка айым!
Жан Эгем берер жаннатти –
О дүйнөнүн давлатин.

Балдарың менен кошулуп,
Максатка жеткин, Датка айым!
Бу дүнүйа беш күндүк
Муратка жеткин, Датка айым!

Буракка минип махшарда
Кылдан ничке көпүрө -
Сраттан өткүн, Датка айым.
Ажалдын аччык шарбатин
Балдарың кетти баары ичип,
Сен хам таткын, Датка айым.
Жердин болот чүмбөтү
Башыңа жапкын, Датка айым.
Алганың менен балдарың
Пардазори махшарда
Шейиттердин ичиден
Шербет ичип отулар
Кавсардан тапкын, Датка айым.
Жан күйдүргөн балдарың
Жаннаттан тапкын, Датка айым
Эрте-кеч баарың дуба кыл,
Эненин жашы нур болот.
Ата-эне деген Пир болот.
Энеси ыраазы болгондун
Жайы болуп жаннатта
Жан жолдошу үр болот.

Камчыбекке кабыр кыл,
Мурзапаяз, Мамытбек,
Баатырбекке сабыр кыл!
Алымбекти арман кыл!
Асанбекке шүгүр кыл!
Акыретти пикир кыл!
Эч арманың калбады
Эгемди дайым зикир кыл!

ДЫЙКАНБАЙ

(VI Санат-ы дигар)

Карчыга салган мүнүшкөр
Алыстан кушун көздөдү.
Кетмен-Төбө жеринде,
Кең саяк журттун элинде,
Атыккан Сайкал байбиче
Дыйканбай деп боздоду.

Сенден калып, Дыйканбай,
Сеилканың зар калды.
Кара-Көл башы кар калды.
Какшаттың, Дыйкан, Сайкалды.
Анжиян менен Аркада
Аты чыккан, Дыйканбай,
Акматбек жүрсүн армандуу,
Мырзаканың муңайсын,
Бактыярың бакырсын.
Атамдан жаш калдым деп,
Ашырбегиң айкырсын,
Сеилкан күйүп секирсин.
Жетимдей кылып секир жекирсин,
Душманың көөнү жетилсин.
Санаа тартып Сайкалга,
Дыйкандын дарди өтүлсүн.

Ногой менен оруска
Наамы кеткен Дыйканбай.
Анжиян улук шаарга
Аваза болгон Дыйканбай.
Аш берет эдең ачканга,
Дем берет эдең шашканга.
Куржундап барып алтының
Мунарга чыгып пул чачып,
Атың кеткен Ташканга.

Манап чалыш Дыйканбай
Суусамыр элдин султаны.
Кетмен-Төбө жеринде,
Түнкатар саяк элинде
Лайлатул кадыр түн өттү.
Ырыскы улук азалдан
Рыскулбектин баласы
Дыйканбайдай ким өттү?

Жанып турган чырактай,
Дыйканбайды сурасаң,
Ажыбектин балдары:
Кудаяр менен Нурактай.
Жер сулуусу Таластай,
Дыйканбайды сурасаң,
Кырк чоронун төрөсү -
Байыркы өткөн Манастай.

Хан олтурган паитактай.
Кыргыз, казак сурасаң
Бошкой Канай баласы
Бөлөкбай солто төрөсү,
Дыйканбайды сурасаң,
Боларман чыккан Байтиктей.
Шер чоросу куландай.
Пишкек, Токмок жердеген
Сарбагыш, тынай уруусу
Жантай баатыр баласы
Атамтай чыккан Шабдандай.

Сеил күн эле Сайкалга
Дыйканбайдын доорунда
Хал-хал үнү ар жерде
Дыйканбайдай ата уулу
Бу Анжияндын боорунда
Ар жерде болсо ата уулу
Атын Дыйкан койсо экен.

Дыйканбайдай өнү
Ач адам көрүп тойсо экен.

Дыйкандын өңү ак сүттөй,
Жакшылыгы шунча эде,
Ичкиликтен мен айтсам,
Гүлмыкка күлүк байлаган,
Күмүш тоону жайлаган,
Миң башы датка Максыйтай.

Аргымакты байлаган,
Арстанбапты жайлаган,
Күн казыгы тушактай
Жазында тоого өрдөгөн,
Базар-Коргон жердеген,
Дыйканбайды сурасан,
Жолборс менен Кушпактай.

Дыйканбайдын эшиги
Бир күнү – жыргал бир жылдай.
Көк-Жаңак, Көк-Арт ортосу
Көрүп өткөн давлатти
Нусуп менен Чыйбылдай.

Ата уул мырза Дыйканбай
Ат жалын тартып мингени,
Көрбөгөн ссра азарди.
Дыйканбайдын ордосу
Ак күмбөздүү мазардай.
Эшигини сурасан,
Дүркүрөгөн көп жыйын
Маргалаңдын базардай.

Абдылдабек, Асанбек –
Алымбектин баласы,
Кара багыш сарасы
Жантөрө Койчу баласы

Ой тартса онон алардан
Давлати артык эр эди
Дыйканбайдын булардан.

Пират байдын баласы
Миң башы мырза Жарматтай
Өкүмдүү эле Дыйканбай.
Алымкулдун баласы
Адөөлөт мырза Шерматтай.
Аша дөөлөт көп көргөн,
Тескей журттан мен айтсам,
Мырзакул менен Ташбектей.

Суу башыны бургандай,
Султандар сөздө тургандай,
Кара-Дөбө жер жүзү,
Дыканбайды сурасан,
Эрдиги көп зор эде,
Эрдөөлөт менен Курбандай
Адамда срра жок эде.
Аркада кылган сөөлатти.
Ак жолборстой Дыйканбай
Айткан менен баарыдан
Артык эле дөөлати.

Атана теги Дыйканбай
Капкалуу шаар хандардан
Жансабир болбой, зор болдун,
Бей кайрым пааша жандардан.

Жашың жарым боло элек,
Жалганчы дүنيا бекер деп,
Жан Эгем койбой сени алды.
Жанына барып атандын
Жайландың эми, Дыйканбай.
Барса келбес жер экен
Байландың эми, Дыйканбай.

Ашыра тутуп дөөлатти,
Рыскулбек менен Дыйканбай,
Акматың көрсүн дөөлатти.
Ат тайгылат тар жерде,
Атадан артык туюлган
Ак жолборстой Акмат деп,
Айтып жүрөм ар жерде.

Имарат курган усталар
Кыш бышырат кумганда.
Байыркы Жусуп Акматтай
Каапырдын түшүп колуга
Бир жыл жатты зынданда.
Кара-Көл башын караса,
Катуу жол кылат Кабакта.
Ак жолборстой Акматтар
Саккиз ай жатты абакта.
Кошомат сөздү айтпады,
Ак сөзүдөн кайтпады.

Кой жайылат чыбырга,
Алымбектин балдары
Алды кетти асылып,
Кийини кетти Шыбырга.
Акмат барып Аркада
Кылып жүрөт сөөлатти.
Инилери кетти эде
Карчыга салып, каз алып,
Көрүп жүрөт дөөлатти.

Биринчи төрө Акматтын
Бир кемдиги Дыйкан жок.
Ата уулу, манап Дыйканбай,
Арманың жок дүңйада
Эгемнен тагдыр азали
Эсептүү соо күнүн бар.
Аттин! Сайкал давада

Атаннан мурун көзү өткөн,
Ак жолборстой иниц бар.
Султан төрө Акматын
Суусамыр жайлап жазында,
Кайрылып келип күзүндө.
Кетмен-Төбө түзүндө
Жылкынды таштап жылгада,
Коюнду таштап колотко.
Нарктуу эрлер ойлотуп,
Нарын сууну бойлотуп,
Ак-Чийге карап, Дыйканбай,
Ак ордой үй тигип,
Азамат эрлер жыйылып,
Ар тарапка ат берип,
Чабар кылды Акматын:
«Башы Токмок, Чүй, Талас
Кара багыш, көп мундуз.
Анжиян, Ак-Суу, Наманган,
Ашка келе берсин» – деп,
Кабар кылды Акматын.

Ак жолборстой ар жерден
Азамат эрлер жыйылды.
Суудан чыккан суурулуп,
Сүлүктүн баары жайылды.
Жүз тилла элик көп алган
Эликтей көзүн айрышып,
Эл жүрөгүн жылкыртып,
Күлүктүн баары жыйылды.

Алтымыш жерде ак өргө
Чарчы жыйын жайланып,
Чатырдын баары тигилди.
Оодарышмак оң, солдон
Кымкап жаап кызыл нар
Пайгасига көп коюп,
Маңдайлашып сайышкан

Баатырдын баары жыйылды.
Адади жок коюнун
Жетимиш согум союлду.
Жеткилең озгон күлүккө
Жети жүз кагаз коюлду.

Көз жашы кылып көп адам
Сан жыйын баары өнгүрөп,
Санатың журттан өткөрүп,
Кылбаган санат көп кылып,
Ашың өттү, Дыйканбай.
Ашкере болуп көп жерге
Башың өттү, Дыйканбай.
Аткан октой ар жерге
Сөзүң өттү, Дыйканбай.
Ажыз болуп өмүрүң
Атана барып кошулуп,
Көзүң өттү, Дыйканбай.

Көп айтпадым, аз айттым,
Санатымды саз айттым.
Саар кылган дубабыз
Сана жетсин, албатта,
Али акана кошулуп,
Жайың болсун жаннатта.

Адамзат бир күн өлмөгү(?)
Арзи кылсаң көрмөккө
Кетмен-Төбө жерини,
Кең саяк журттун элини,
Маргалаң барып кетесин,
Шааркандан өтөсүн.
Суксурдай учуп тең жүрсөң,
Сыр-Суун карап сен жүрсөң,
Балыкчы барып өтөсүн,
Бат жүрсөң шул күн жетесин.
Избаскен майлуу жери бар,
Конгайты менен Мабеттин...

АДАМЗАТ ӨЛӨТ БИР КҮНҮ

(VII Санат-ы дигар)

1. Бу дүнүйө, о дүнүйө

Амал кылар бу дүнүйө,
Жамал көрөр о дүнүйө.
Бирөөгө бирөө зорсунуп,
Казаптын жайы бу дүнүйө.
Акыретти бербесе,
Азаптын жайы о дүнүйө.

Уурунун жайы бу дүнүйө,
Туурунун жайы о дүнүйө.

Жамандын жайы бу дүнүйө,
Жакшынын жайы о дүнүйө.

Залимдин жайы бу дүнүйө,
Аалымдын жайы о дүнүйө.

Бакылдын жайы бу дүнүйө,
Саакынын жайы о дүнүйө.

Бетпактын жайы бу дүнүйө,
Никбактын жайы о дүнүйө.

Өлмөктүн жайы бу дүнүйө,
Залымдар барып жазасын
Көрмөктүн жайы о дүнүйө.
Беш күн өтөр дүнүйөдө
Колу менен кайырды
Бермектин жайы бу дүнүйө.
Жакшылыгын ар панда
Көрмөктүн жайы о дүнүйө.
Дову көп хам кабарын

Докчунун жайы бу дүнүйө.
Дозоктуу жай о дүнүйө.

2. Эртеги эрлер эскирди

Акыретте момундар
Азаптын дагын көрбөсүн.
Казасы жетип өлгөндөр
Азаптын дагын көрбөсүн.
Беш күн өтөр дүнүйада
Беймаал жетип казасы
Белгилүү мырза байбача
Бекназар Молло Акундай
Балаанин дагын көрбөсүн.
Курук доомат жабышып,
Жалаанын дагын көрбөсүн.

Барча турат тирилип,
Пардазорий махшарда.
Эгем казы болгондо,
Эсеби болот бир пулдун.
Эсинден кетпейт армани,
Элинден кеткен бир кылдын.
Өткөндөр өттү пайда жок,
Жакыр тууган мынаке...

Боз карчыга чуктаткан,
Моюнун кайрып уктаткан,
Туйгуну жемге тойбогон,
Тууган менен душманга
Төрө сөзүн койбогон,
Мырзаibraим канаке?

Өлгүчө билбей пандабазды
Өзбөктүк менен сен кеттиң.
Болжочуп жүргөн немедей,
Кыз чырайлуу, кырчын жаш,

Кызыл жүздүү, кара каш
Көрүүлү менен тең кеттин.
Мейман болуп бир түнү,
Жерге түштүн бир күнү.
Ай аттанып, жыл кеттин,
Акыретке бир кеттин.

Кой оозунан чөп албас,
Тонго айдасан Көрүүлү
Коргошундай салмактуу
Авур эде Көрүүлү.
Абдыгафур, Каримга
Даур эде Көрүүлү.
Кыз баладай ыйбалуу,
Момун эде Көрүүлү.

Орозбай бийдин баласы,
Шермухаммат бий баасы,
Биринчи мырза, байбача
Пиратбай эде атасы.
Буларга жеткен азалдан
Жети кызыр батасы.

Кыпчактын баары кырылып,
Кыз, катыны кыр кеткен.
Пиратбайды сурасан,
Кыпчакты таап келем деп,
Моюнсаз эде экөвү
Молдоташ менен бир кеткен.
Шондой эрдин баласы
Кыз чырайлуу Көрүүлү,
Мен билемин бааринди,
Мундатып кеттиң Каримди.
Куп билемин бааринди,
Кунава кылдың Каримди.
Жакшы билем бааринди
Жалгыз кылып сен кеттиң

Жан күйөр агаң Каримди.
Кыпчакка кыргын келгенде,
Кыз чырайлуу Пиратбай
Кызыл беттен нур кеткен.
Ташмуракор, Моллоташ
Кырк үстүндө кырчын жаш,
Кылданып үчөө бир кеткен.

Ак-Суу бою тамандан
Довлари кетип ичиден,
Давлатига зил кеткен.
Ак жолборстой марттардин
Жамалыдан нур кеткен.
Жакшылар шондо бир кеткен.
Адамзаада өзү билбей
Акыреттин карвани
Караңгы гөрдө суу кылбайт
Ар канча кылса арманни.
Лахиддин курту тиштесе
«Күш!» дээрге кана дармани?
Эртеги эрлер эскирди.

3. Мырзабай

Эмдигини мен айтсам,
Көнүлдү көп өксүтүп,
Мырзабайдын армани
Кожолор келсе жай эде,
Кожо Ибраим бай эде.
Эгиз тууган козудай,
Экөө бирдей бай эде.
Боз карчыга кондруп,
Боз балача бар эде.
Колтук ачпай душманга
Козбалача бар эде.
Бек алдыда басынып,
Бели каттык өзөк бай

Бекмурзача бар эде.
Маанидар сөзү маңыздуу
Мадраимча бар эде.
Хан алдында кайтпастан
Жүткүнүп сүйлөп булбулдай
Жүз башыча бар эде.
Эл ичинде төрө сөз
Эминдерче бар эде.
Мойну салык бечара
Момундарча бар эде.
Адамдын көөнүн оорутпас
Акылы бүтүн эр эде.
Ашы-нанын аябай,
Саакыларча бар эде.
Кадырыны билгенге
Кайырлуу жакшы эр эде.
Башы белгилүү байкөнчөк
Байырлуу жакшы эр эде.
Хайын немен ичинде
Кадырлуу жакшы эр эде.
Караймын ссра көрүнбөйт
Кайып болду Мырзабай.
Кара жердин астыда
Айып болду Мырзабай.

Сарала тунжур салганың,
Санатыңды түзөтпөй
Саз айтып сеннен калганың
Аброюн зор кылып,
Акыретке узатпай
Белгилүү жакшы алганың
Мейманын жакшы күзөттү.

Боз карчыга салганың,
Боларман жакшы балдарың,
Баарисина баш болуп,
Ашыңды берди алганың.

Чын бейиш болсун барганың,
Чын кызмат кылды алганың.
Жаткан жерин нур болсун,
Жан жолдошун үр болусун.
Салынганың гүл болсун,
Арманыңды көп кылып,
Алганың мында тул болсун.
Алыска сапар сен кылып,
Акыретке жол болсун.
Хаузи кавсар боюнда
Азирет Аали колдосун.

Ак көңүл төрө Мырзабай
Азат болсун азаптан.
Халас болсун казаптан.
Жароокер эдин, Мырзабай,
Жайың болсун жаннатта.

Эгеме кылып аманат,
Эрте-кеч дуба кыламын.
Жеткиргин деп албатта.

Шейиттерге кошулуп,
Шарбат болсун наарың.
Азиздарга кошулуп,
Ачылсын шондо баарың.

Чилтендерге кошулуп,
Чын бейиш болсун жүргөнүн.
Үр кыздарга кошулуп,
Оюн менен күлгөнүн.

Саясы салкын сары арча
Сая болсун башына.
Сары аякка бал куюп,
Гылмандар келсин кашына.

Мырзабай жетсин ыраатка,
Минип өтсүн Буракка.
Кыямат күнү айдаса
Кыл көпүрүк – сратка.

Ак-Суу бою наймандан
Расчындан тим өттү.
Мырзабай төрө ким өттү
Кыш салганы куш эде,
Жаз айдаса кош эде.
Жайлоодо бакса кой эде.
Жазып-тайып бир барсан
Ак үйү ичи той эде.

Анын үчүн деп айттым,
Арманынды көп айттым.
Азиз жаның өткөндө
Алганың ыйлап кашында,
Араманың менден таркабайт,
Болбодум шондо башында.
Эгем билет күбөм шул,
Эч көрбөгөн азапты
Энди кылган дубам шул.

Улук болсун урматың,
Гылмандар кылсын кызматың.
Үр кыздар болсун алганың.
Ашың өттү күз башы,
Акыреттик дос эдин
Ойрон болсун корбашы.

Беш жүз койду айдатып,
Бирөвдү Кудай бай кылды.
Казасы жетип бирөвдүн,
Кара жерге жай кылды.
Кара чачын жайдырып,
Алганыны зар кылды.

Кайгысы кетпей жүрөктөн,
Калганыны зар кылды.
Бей бапаа беш күн дүнүйада
Бей туяк өткөн көп экен.
Парзант тилеп эч панда
Армандын дагын көрбөсүн.

КЫЯМАТ КАЙЫМ БОЛГУЧА

(VIII Санат дигар)

1. Деген

Буйласы бирге түйада,
Бул аманат дүнүйада.
Эгемдей болот Пир деген,
Эрмек экен ыр деген.
Жолго салат Пир деген,
Жуанчык экен эр деген.

Мачитта болот сыр деген,
Маанилүү болот ыр деген.
Көйнөктө болот кир деген,
Жууса агартат суу деген.
Көнүлдө болот дил деген,
Көөлайт дилиң Пир деген.
Белиңде болот кур деген,
Бетинде болот нур деген.
Бектерде болот туу деген,
Бекер кетпейт «Хү!» деген.
Чакмакта болот кув деген,
Мергендин белин какшатат
Беш карыш теке ув деген.

Хандарда болот так деген,
Кара болбойт ак деген.
Насыя болбойт нак деген,

Сансар болбойт сак деген,
Багбандын жайы бак деген,
Хандар күндө кант жеген.
Айыардын баары пандж деген,
Арзан кыла көрбөнөр
Асан эмес ант деген.

Эр канаты ат деген,
Аябайт душман – жат деген.
Акмак келет сарт деген,
Калтак жесе «дат» деген.
Өлүмдөн кайтпайт март деген.
Саргартат оору – дарт деген.

Үч ай – токсон кыш деген,
Ырыскын экен тиш деген.
Уйкуда өтөт түш деген.
Пешене терин шыпырып,
Пештемей кетмен көтөрүп,
Азамат чөлдө иштеген.
Ысык-Көл барып балалап,
Индустан кетет куш деген.
Акмакты кылса күл кылат
Жоон билек муш деген.
Илгери келсе иш деген.
Чычканды тажик «муш» деген.

Байларда болот мал деген,
Макоого шерик кал деген.
Саялуу болот тал деген,
Шаарда болот пал деген.
Аргымакта жок болот,
Көшүлүп түшкөн жал деген.
Илимдин жолун кал деген,
Сүлүктүн жолун хал деген.
Самавар салкын жай деген,
Сарт атыны тай деген.

Камыштан болот най деген,
Канат кылып камбагал
Жардылуу болсо бай деген.
Кызыл куйрук нар деген,
Кызыл тилла зар деген.
Кылмышың мында көп болсо,
Кыямат жолу тар деген.
Карап коюп каш кагып,

Какшатат экен жар деген.
Кушту учурат пар деген,
Эрди учурат зар деген.
Эркегини нар деген,
Эшекти тажик «хар» деген.

Чымбайдан келет туз деген,
Чырайлуу сулуу кыз деген.
Пул мастар жүрүп издеген –
Адамкерчилик «сиз» деген.
Чебердин баарын издеген,
Чилдеде болот муз деген.
Эчкини тажик «буз» деген,
Уруну көрсө «дуз» деген.

Байларда болот пул деген,
Он эки айды – жыл деген.
Онтотпойт оору – сил деген,
Эри өлгөн катын тул деген.
Жаман сөздү айтпанар,
Адамдын көңүлү гүл деген.
Жалган эмес бул деген,
Кызматкер болот кул деген.
Ыштаныны «изар» деп,
Ылайды тажик «гил2» деген.
Коргондо болот коо деген,
Колотот душман – жоо деген.
Кожеттен нары Ну деген,

Аркан салса жетпеген,
Асман-фалак зоо деген.

Кардан келет суу деген,
Кечикпей өлөт уу жген.
Түндө уктабайт ит деген,
Жетимдин мойнун бит жеген.

Байларда болот кут деген,
Каапырда болот бут деген.
Франктан келет чыт деген,
Назикчилик маалда
Мөмөнүн алды тыт деген.

Давлаттин зору баш деген,
Жердин зору аш деген.
Каттуунун зору таш деген,
Макоонун дарди каш деген.

Саковдун дарди тил деген,
Санаты улук паашанын
Салтанаты фил деген.
Чабандес дарди ат деген,
Илими балант моллонун
Умараты кат деген.
Байлардын дарди кой деген,
Бийлердин дарди ой деген.
Марттардин дарди той деген.

2. Койдун кани Кочкордо

Эшендин дарди мурутта,
Катындын дарди курутта.
Жамгырдын жайы булутта,
Камбагал дарди оокатта.
Буудайдын кани Ноокатта,
Дыйкандын дарди галада.
Отунчу дарди талаада

Жылкычы дарди жылкыда,
Бүркүтчү дарди түлкүдө.
Койчунун дарди уйкуда.
Кекилик учат кырыда,
Чакчыгай алат коенду,
Чагына тапкан жериде.

Жибек килем жыйылбайт,
Кудай берген байлардын
Ак үйүнүн төрүдө.
Жылкынын кани казакта.
Мунар баары кадымнан
Өйүздө: Өзгөн, Созокто.
Өлүп кетсе бей күман
Каапырдын жайы тозокто.
Баатырдын дарди майданда.
Тыт-майиз кани Шайданда.
Илимдин кани Букарда,
Койдун кани Хысарда.
Кандек өрүк Хушарда

Күрүчтүн кани Анжиян
Маиздин кани Наманган.
Парчанин кани Маргалаң.
Арчанын жайы тоолордо.
Ылаачын ойнойт зоолордо.

Кара чай жайы Кашкарда,
Койдун кани Кочкордо.
Жылкынын жайы Жумгалда.
Түлкүнүн жайы Тарколдо.
Котоздун жайы Сарколдо.
Хандардын такты Кокондо.

Бей ызат каапыр бийикте,
Салдаттар суунун сайыда,
Балыктын дайым пайыда.

Жандары жатат жайыда.
Миң башылар пул алат
Айлык деп ар айыда.

Каапырдын дарди малайда,
Кошоктун кани Алайда.
Жолго жүргөн жолоочу
Адашат калың туманда.
Азали бетпак жараткан
Шайтандин дарди ыйманда.
Үмүтү көп панданин
Кетип барат күманда.

Саяпырлар казада,
Жалакасын Кудайым
Барчани йамулжазада.

Шайтан ыйман кастыда,
Көп эле болбо азада
Каласын жердин астыда.

Нысап берген пандалар
Көөнү дайым пикирде.
Колу кылып кайырды,
Тили дайым зикирде.

Мергендин оту чакмакта,
Иттин дарди капмакта.
Бакылдын дарди ар кимди
Баламатка такмакта.
Акыл болбойт акмакта.
Тамагыны жүн баскан
Тармал сакал пакмакта.

Кыздын дарди жибекте,
Койдун жайы топукта.
Төөнүн дарди жантакта

Бойдоктун дарди катында.
Эшендин дарди баатында.
Сопунун дарди азанда,
Соргоктун дарди казанда.
Сарт жыйылып отурса,
Ханыш кылат сазанда.
Катын болсо фазанда

Отурса үйдүн төрүндө
Күндөштүү катын күнөөлөп,
Күнү-түн дарди эринде.
Чабандес дарди улакта,
Чабактын жайы булакта.
Дербиштин дарди мачитта
Суучулар көөнү көчөттө.

Сартын байы сарайда,
Кыргыздын байы Алайда.

Басмачы дарди байларда.
Сибирге кеткен уурулар
Баштары калат кайларда?

Урунун дарди тувчада,
Салдаттын дарди нымчада.
Касаптын дарди семизде.
Каашырдын дарди тонузда.
Айылы бай жазда эгизде.
Сарттын жайы тегизде.

Урулар алмак пайыда,
Сарт адамсыйт жайыда.
Кызыл гүлдөй ачылып,
Кызы анын төрүндө
Кыямат кайым болгуча
Өлгөндөр калат көрүндө.

КЫМЧА БЕЛ

(IX Санат дигар)

1. Бул арманым дагы бар

Буйласы бирге түйада,
Бул аманат дүнүйада,
Мусулман абад жок болуп,
Мурунку марттар жайланди.
Бул арманым дагы бар.

Журт сураган даткага
Жүз башы болсом дейт элем.
Бир келип-кетер дүнүйада
Миң башы болсом дейт элем.
Кокондо андар бар болсо,
Корбашы болсом дейт элем.

Түн катып, айлап уктабай,
Кудайчы болсом дейт элем.
Тилла камар зарга жам
Диданчи болсом дейт элем,
Бул арманым дагы бар.

Баш-Алай жайлап жаз болсо,
Мал багып келсем дейт элем.
Сары жилик, кой жорго,
Саман тору, кара жал
Саратан жемин үзбөстөн,
Ат багып минсем дейт элем,
Бул арманым дагы бар.

Сазга кулун байлатып,
Бээлүү болсом дейт элем.
Боз шыбактуу боз талаа
Ботолуу каймал боздотуп,
Төөлүү болсом дейт элем.

Алайга көчүп жаз болсо,
Көк-ала жылкы айдатып,
Көрктүү болсом дейт элем.
Кундуз телпек, түлкү ичик
Бөрктүү болсом дейт элем,
Бул арманым дагы бар.

Алты кош өгүз айдатып,
Мүлктүү болсом дейт элем.
Карчыга салып көлдөрдө
Каздарды алсам дейт элем.
Алты-тогуз мал берип,
Наздарды алсам дейт элем,
Бул арманым дагы бар.

2. Кымчабел

Чөп чыкпас жердин какыры ай,
Көөнү калыс март болсо,
Кудайым берер акыры ай.
Алты ай касал тарткандын,
Бетте болбойт дармани.
Алдыда турган Кымчанын
Ада болбойт армани.

Сандыкта пулдуу байлардын
Самаркан кетет карвани.
Салкындап кетти жайлоого
Саргартты Кымча армани.

Ак-Коргондун шорунда,
Ак урдум кымча доорунда.
Жүрөк күйөт кымча деп,
Жүргөн жерин таба албай.
Кетменим калат ордунда,
Жүрөгүмдү чаба албай.

Күлүп колу боорунда,
Күйдүм Кымча доорунда.
Наз-и фрак, найча бел,
Алаш бойлуу, ак көңүл.
Акылы даана Кымча жан,
Жагалмай көздүү баласын,
Жайлоодон качан каласың?

Жалт берип жаным аласың,
Жайлоого кетип жаналат.
Жаткан жериң бир көрсөм,
Жаным кыйла дем алат.

Карабашыл соносун,
Кайда барып коносун?
Кашымда качан болосун?
Кайрылбай көчүп кетесиң,
Кадырга качан жетеси?

Калем каш жубан, Кымчабел,
Калемпир мончок тагынып,
Какшадым бозой сагынып.
Күйдүм жан мончок тагынып,
Күйдүргү жубан, Кымчабел,
Күйүп жүрөт жолунда
Күлкүндү бозой сагынып.

Сырга тилла тагынып,
Сил болду бозой сагынып.
Сыланып калек оройсун,
Сырдашым ссра болбойсун.
Жаныма коңшу конбойсун,
Жагалмай сындуу Кымча жан,
Жан кыйнайсың, онбойсун.
Жанымды фида мен кылсам,
Жакындан бери болбойсун.

Мал көрүнбөйт мастыктан,
Жан көрүнбөйт жаштыктан,
Ырдаймын сенин кашына,
Ышкың түштү башыма.
Осмо болом кашына,
Отуң түштү башыма.

Алаша бойлуу Кымчабел,
Ашыглык кылып ак урам.
Акылы даана зирексин,
Алаамин кетпейт жүрөктөн.
Карматпайсың билектен.

Суу боюнда суу талдай,
Бураласың, Кымча жан.
Сыр бербей, өзүн бирөөдөн
Сыр аласың Кымча жан
Сурма, упа, эндиксиз
Сыланасың Кымча жан.
Ышкыңа түндө чыдабай,
Уйкудан кечип ырдаймын,
Үн аласың Кымча жан.
Чыкчытыңдан жыттасам,
Бураласың Кымча жан.

Чылбырдай чачың оролуп,
Мынча йам узун болорбу.
Ак бетиндин ортосу
Мынча йам кызыл болорбу.
Калемдей кара чийилип,
Кашың кара болорбу.
Канты, набат, асалга
Башың кара болорбу.

Канты, набат, курут, печек
Алып келсем болобу?
Ойготпой сенин наз уйкун

Гүл бураган койнуна
Салып кетсем болобу?

Жаныма жолдош болсочу,
Жалгыз жүрүп гаш болом.
Жамалына мас болом.

Маңыроо болуп жүрмөглүк,
Мастыктын, Кымча, белгиси.
Жаныңды кыйнап жашамак,
Жаштыктын, Кымча, белгиси.

Уктабай түндө түйшөлмөк,
Уландыктын белгиси.
Жытыңды жыттап мас болмок,
Жигиттиктин белгиси.
Алоуна күймөглүк,
Ашыглыктын белгиси.
Кунаба болуп, кан жутмак
Кумарыңдын белгиси.
Эки колун боорунда
Саламыңдын белгиси.
Жүрөгүм күйүп чок болмок,
Алааминдин белгиси.

Ай билемин бетинди
Жароокер жубан Кымча жан,
Жанымды жаман кыйнадың,
Өчүрсөнчү отунду!?

Терлеп-терлеп ат чаптым,
Телторудан озбоду.
Тенирим салды шу гөйгө,
Тек жүргөн дардим козголду.

Курлап-курлап ат чапсам,
Кош Куладан озбоду.

Кудайым салды шу гөйгө
Кунава дардим козголду.

Алаша бойлуу Кымчабел,
Алтының бар пүчүндө.
Алооң менин ичимде.
Күйкө көз бала Кымчабел,
Күмүшүң бар пүчүндө.
Күйүтүң менин ичимде.

Жаңыдан ышкың түшүптүр,
Жалының менин ичимде.
Көзүңдүн кара, агы бар,
Көзгө жакын Кымчабел,
Көрсөм сенин боюңду
Көз нурунан айрылып,
Көз арманым дагы бар.

Өлтүрөсүң бей ажал
Өз арманым дагы бар.
Кайрат кылып ар жерде
Сөз арманым дагы бар.

Баш Алай жайлап, мал күтүп,
Мастыктын доорун көрбөдүм.
Ит агытып, куш салып,
Жаштыктын доорун көрбөдүм.
Бул арманым дагы бар.

Суу төгүлбөс сур жорго
Пармандин доорун көрбөдүм,
Калаага каттап, соодалап,
Карвандин доорун көрбөдүм.
Кыз алып качып алыстан,
Кырк тилли берип жазыкка
Армандын доорун көрбөдүм.
Бул арманым дагы бар.

Беш жүз койду айдатып,
Белгилүү мырза байбача
Байлыктын доорун көрбөдүм.
Балдыздарды бастырып,
Женелерди желдирип,
Белеске килем салдырып,
Белгилүү күйөө мен болуп,
Кайлыктын доорун көрбөдүм.
Бул арманым дагы бар.

Ак жегде кийип кылаңдап,
Байбачадай булаңдап,
Байларды көзгө илбеймин.
Билармансип желмогуз
Жорго минип чайпалтып.
Жолдо болсом дейт эдем.
Чабарлуу кылыч байланып,
Колдо болсом дейт эдем.
Медиресе бышык кыш
Маселе-маани талашып,
Молдо болсом дейт эдем...

АРШКА КАРАП ЖАН КЕТЕТ

(X Санат дигар)

Өтө кызыл бат кетет,
Сеилгак дейт дүнүйада
Самаркан карап сарт кетет.
Таң жарыса түн кетет,
Оонардан нары Күн кетет.

Кара тоонун боорунда
Кара теке ойночу,
Кандуу ок тийсе кан кетет.
Азирейил алганда,
Аршка карап жан кетет.
Кыяматтын эшиги –
Гөрстан карап тан кетет.

Сапарың каттык ыраакка
Паришта кирет суракка.
Асан кылса Кудайым
Арытар баштан туманын.
Атаа кылар ыманын.
Ар пандани ылайым
Афу кылсын күнөөсүн.
Махшар күнү болгондо
Кабыл кылып амалин,
Насип кылсын жамалын.

ДАТКАЙЫМ СУЛУУ

Китепте өзүм көргөмүн,
Бейиш, дозок боюну.
Кармадым ишин, кубатын
Каттап көрдүм шу жылы
Ханабад, Созок жолуну.

Топурак-Белге барганда,
Бузулуп көөнүм толукту,
Базар-Коргон мен барсам,
Миң үйлүү мундуз төрөсү -
Миң башы Максyt жолукту.

Мингени жого көшүлүп,
Бирге кеттим кошулуп.
Өкүмат кылып бийиге,
Өкүмдар Максyt миң башы
Улук-аян күндөрдө
Алып кирди үйүнө.
Көзүм түштү төрүгө:

Жайнамаз-килем салыптыр,
Жата турган жериге.
Сарала кийиз салганы,

Саркардага мунасип,
Салам кылды алганы.

Атуулу Максыт миң башы
Ак шумкар экен салганы,
Ай жамал сулуу алганы.
Торала туйгун салганы,
Төрөлөр кызы айымдай
Бир шаардын баасы
Миң башынын алганы.

Ак куржунга базарлык
Салып келди миң башы.
Кыздарына арзылап,
Кызыл шуру чач папик
Алып келди миң башы.

Базардан келген буюм деп,
Бирини колго албады.
Кыздан сулуу Даткайым
Кыя көзүн салбады.

Суксур моюн, суу талдай
Сулуулугун мен билдим.
Сунган бутун жыйбаган
Улуулугун мен билдим.

Улуктугун сурасан
Курманжанча бар экен.
Кумархандын апасы
Алымканча бар экен.
Жаннат экен таалими
Залымханча бар экен.

Бир көргөн адам кайрылып,
Карашканын айтамын.
Жаннаттай үйдүн төрүндө

Жагалмай сындуу Даткайым
Жарашканын айтамын.
Сыры суудай айбаттуу
Савлатинди айтамын.

Орсо катар он сандык
Ондоп килем жүк жыйып,
Олтурсаң Аптапайымдай
Дөөлөтүндү айтамын.
Атайы келген мейманга
Аштуулугуң айтамын.
Эки колуң боорунда
Баштуулугуң айтамын.
Босого жайың – төрүндө
Муратка жетсин миң башы,
Даткайым, сенин доорунда.

Катык кылып бышырып,
Каймагы калың ак сүттөй.
Алтымыш жылкы калыңы
Алыптыр кыз үстүгө.
Аймакы болсом бу жерге
Жамлар эдем Максыйтай.

Жакшынын калат санаты,
Калдыгачтай ойнотот
Кайчыдай эки канаты.
Катын алса үстүгө
Капа болбойт кайгырып,
Жакшы зайып адаты.

Айылың консун Чатка айым,
Атың кетти ар жерге,
Ай жамал сулуу Даткайым.
Ат тайгылат тар жерде,
Байкадырчылык болучу
Малы, пулу бар жерге.

Атыны жакшы чыгарып,
Айтып жүрөм ар жерге.

Баштыгыны тор кылган,
Базардай үйүн гүл кылган.
Агын суу кылып ашыны,
Азиз кылган ар жерге
Алганынын башыны.

Чайы кайнап кумганда,
Майы кайнап казанда,
Аты жакшы Даткайым
Ашы мынча фазанда.

Мазаси балдай ашынын.
Ортосунда калы бар,
Пиликтей эки кашынын.
Босого бойлуу кара чач
Мунча йам узун болорбу.
Ак бетинин ортосу
Анардай кызыл болорбу!

Көзү жакшы Даткайым
Көк чайды көп аччык деп,
Памил чайды сасык деп,
Кара чайды кайнатып,
Каймактап шире чай кылат.

Мөөрлөгөн кагаздай
Даткайымдын ак бети.
Көрсөң көзүң тайгылат.
Ар жерде болсо кем эмес,
Атантайлыгы Максыйттай.
Даткайымдын жамалы
Ак каймактуу ак сүттөй.
Ак бети Айдын жүзүндөй.
Көздөрү чилги жүзүмдөй.

Чачы кара кундуздай,
Сааркы Чолпон жылдыздай.
Кашы кара пиликтей,
Колдору коюн жиликтей.
Конодо озгон күлүктөй.
Султан боюн карасаң,
Суудан чыккан сүлүктөй.

Куурчактай Даткайым
Кумарлуу көзү сүзүлүп,
Күлө басса үзүлүп,
Даткайымды мен айтсам
Күн тутканы орозо
Сыямдарча бар экен.
Түндө уктабай ыйлаган
Кайымдарча бар экен.

Кудаяр хандын алганы
Агача айым кара көз
Айымдарча бар экен.
Туйгун төрө айымы
Тумарханча бар экен.
Аты чыккан ааламга
Алымбектин алганы
Курманжанча бар экен.
Бакыбектин алганы
Базаржанча бар экен.
Султанмурат айымы
Суксурканча бар экен.
Атамбектин алганы
Айшаханча бар экен.
Рыскулбектин алганы
Канышача бар экен.

Маргалаң – улук шаарда
Казы Кален айымы
Кумарханча бар экен.

Сарталаанын Саз-булак
Саз булактан суу алган
Самарханча бар экен.

Көп жерде жакшы айым көп,
Көргөнүмдү мен айттым.
Көзү жакшы Даткайым
Көрбөсөм кайдан билейин
Көргөн үчүн сени айттым.

Жакшылыгың мен айттым,
Жамалынды көп айттым.
Сыпатыңды сөз кылдым
Султандыгың билбеймин,
Эрдигинди Даткайым
Кымбатыңды билбеймин.
Үстүмө катын алды деп,
Үшкүрбөгөн Даткайым.
Кем болот бүтүн наным деп,
Кейибеген Даткайым.
Султандыкта сен турсаң
Суча болор Даткайым.
Кыялыңды бузбайсын
Кызмат кылар Даткайым.

Урматың улук көрүнөт,
Ырыскынды ким тыяр.
Коргошо менен адырбол
Колуңа келип суу куяр.

Казды жетип карматкан
Карчыганын канаты.
Айта берсем түгөнбөйт
Даткайымдын санаты.

Алтындан экен ийиги,
Айбарттуу экен эшиги.

Күмүштөн экен бешиги,
Күндө жыйын эшиги.

Дукаба жапкан бешиги,
Доор экен эшиги.
Көлдөй назик көңүлү,
Кам болбосун Даткайым.
Даткайымдын атыны
Көчкөндө кулдар токусун.
Санатыны саз айттым
Көргөндөр түзүк окусун.

АПАНДИМ

(XI Санат дигар)

Сүртүп көзү, кашыны,
Сүрмө кылып ажылар
Суудай төгүп жашыны.
Махшар күнү болгондо
Паришталар айдайт дейт,
Барчаны сабил сратка.
Баш алып кетет Мекке деп.
Ажылар жетсин муратка.

* * *

Кууш мүйүз текелер
Кубалашып ойнор жер.
Сарала тоонун боорунда
Сары асканын секиси.
Сарыгул ажы, Молдо Эрмат
Сагынып келип балдарын
Бири кетип төрт күндө,
Бири кетип беш күндө
Бирөөдөй болду экиси.

Калдыргачтай ойногон
Кайчыдай эки канаты.
Кандай айтсак жарашат
Сарыгул байдын санаты.

Атыккан ажым – Апандим,
Алты күн жатпай сен кеттиң.
Хаж кылып келип карваным
Арыбас ссра арманиң.
Азалуу болду алганың
Кайгылуу болду калганың.
Саялуу болду талдарың,
Санаалуу болду балдарың.
Арманыңды айтат алганың
Канимет экен барганың.

Беш күн болбой өлгөнүң...
Бекер болду келгениң.
Айтканыңа жетпедиң,
Хаж кылып келип үйүңө
Алты ай жүрүп кетпедиң.
Муратына жетпедиң.
Бурулуп келип үйүңө,
Бир жыл жүрүп кетпедиң.

Бурак болсун мингениң,
Айталбай кеттиң, Апандим,
Көрүп, угуп билгениң.
Жакшы болду келгениң,
Жаман болду өлгөнүң.
Кадыр түн болду келгениң,
Кара түн болду өлгөнүң.
Айт күндөй блду келгениң,
Жут күндөй болду өлгөнүң.

Той күндөй болду келгениң,
Топуру тоодой Апандим

Тойбой калды көзүбүз,
Айтылбай калды сөзүбүз,
Арманда калдык өзүбүз.

Хаж кылам деп күз кеттин,
Ай аттанып, жыл кеттин.
Саар келип, кеч кеттин.
Сапардан келип, тез кеттин.

Азалдан көргөн, Апандим,
Ат жалын тартып мингени
Азарди срра көрбөдүн.
Минбедиң аттын жоргосун.
Беш күн өтөр дүйнөдө
Эч панда сендей көргөн жок,
Дүнүйөнүн дооруну.

Арманың калбай хаж кылып,
Айланып келип Алайда
Кучтуң жердин бооруну.
О дүйнөм абат болсун деп,
Өмүрүң акыры болгондо,
Алты айда жетип хаж кылып,
Атың калды, Апандим.
Алып келген хажбадал
Катың калды, Апандим.

Коргонуңа батпаган
Коюң калды, Апандим.
Жылтыркан башын үздүрүп,
Жылкың калды, Апандим.
Ашканаңда алты ай
Түлкүң калды, Апандим.
Күн түшөгөн багырак
Мүлкүң калды, Апандим.

Агын суудай үйүңдө
Ашың калды, Апандим.

Хакам-Көжө, Кара-Мык
Башың калды, Апандим.

Алтын жака хандардын
Айы түшпөс багы бар экен
Ак шумкардай ажынын
Арманы бизде бар экен.

Күмүш жака бектердин
Күн түшпөс багы бар экен,
Күлүп турган азиздин
Күйүтү бизде бар экен.

Азали калам бүтүлгөн
Ажылардын кетмеги.
Хаж кылып жетип Каабага
Муратына жетмеги.

Канимет кайтып келмеги,
Каттык күн экен өлмөгү.
Сейил күн экен келгени,
Сабил күн экен өлгөнү.

Кадыр түн экен келгени,
Кара түн экен өлгөнү.
Нооруз күн экен келгени,
Ногойго Кудай салбасын,
Наиүмүт кылды өлгөнү.

Кызык күн экен келгени,
Кытайга Кудай салбасын,
Кыз, уулун таштап өлмөгү.

Базардай болуп келгени,
Баарыдан кыйын күн экен
Балдарын таштап өлгөнү.

Айдай балант Апандим
Айдай толуп келгени,
Арман болду шунча-ки
Жан карындаш көп эде,
Жайыга жетип өлгөнү.

Бапаасы жок дүнүйанин
Шул экен бир жалганы.
Кадыр түндөй Апандим
Кара-мыкта калганы.

Үч-Коргондон өткөндө
Испайрам узак дарасы,
Кара-Тегин, Алайдын
Кара-Мык экен арасы.

Кадыр түндөй азиздин
Катары жетип шу жайда,
Каттык уйку рахатта
Келе албай калды апандим.

Кыргыз кыпчак кыл журтун,
Өктөм кыпчак өз журтун,
Көкөш кыпчак көп журтун
Көрө албай калды, Апандим.

Кызыл гүл бакта ачылды
Тере албай кетти Апандим.
Алып келген атайы
Аб-ы замзам курмасын
Колу менен келгенге
Бере албай кетти апандим.

Кожосун көргөн муруттай
Колунду сүртүп көзүгө
Номут калды бу журтун.
Наумун кыйла бар эде
Наиүмүт калды бу журтун.

Аксарбашыл кой союп,
Азиз башың куттуктап,
Аш берсеңчи Апандим.
Андан кийин үйүндө
Акыретке бой салып,
Баш берсеңчи Апандим!

Жакшынын үйү майкана,
Көпүрө башы гөрүстөн,
Жардын башы жайкана
Жаназан окуп көп журтун
Жайласачы, Апандим.
Жакшылар көрүп көзүңдү
Жайрасаңчы, Апандим!

Жакын болсо кабырын
Булбул болуп башында
Сайрасамчы, Апандим.
Алдымда болсо кабырын
Ар бир жума кечеси
Шам чырак жагып башыңа
Сыйласамчы, Апандим.
Күйүтүнө чыдабай,
Күкүк болуп чакырып,
Күндө барып башыңа
Ыйласамчы, Апандим.
Тутугуп ыйлап тура албай,
Түндө барып башыңа
Эки көзүм жашыңа
Көл кылсамчы, Апандим.
Өзөктүү жанга өлүм ак
Жолумду тосуп турар деп.
Дува кылам, Апандим.

Хаж кылып өлгөн шейитим,
Арман болду шунча-ки
Алыста калды бейитиң.

Күндө өтөт бизге күйүтүн.
Күндө кылам сыйытын.
Күйүнөмүн Апандим.

Султан башың өтөрдө
Хауз-ы кавсар азыр деп,
Суу ичпедиң бир жутум..

Желгирип жетип келгенде,
Жерге тийбей у бутум,
Ак үйү толуп адамга,
Балалары сүйүнүп,
Базар болду, Апандим.
Казасы жетип Кара-Мык
Мазар болду, Апандим.

Кара-Мыкта кабарың
Кадырдан азиз, Апандим,
Кантип чыдайт сабырым.
Айтсам жетпейт саламым,
Арылбайт срра алаамим.

Азиздардан башаарат
Сыр көрсөмчү, Апандим,
Азиз башың түшүмдө
Бир көрсөмчү, Апандим.

Адеп менен мен туруп,
Арыз кылсамчы, Апандим,
Азиз башым жолунда
Назир кылсамчы, Апандим.
Амир кылсаң кайсы ишти
Парз кылсамчы, Апандим.
Көз жашымды кургатпай
Сел кылсамчы, Апандим.
Айтканыңды тарк кылбай,
Мен кылсамчы, Апандим.

Жаннат жайың таин деп,
Сен калсаңчы, Апандим.

Аманат дүйнө алдамчы,
Жарык дүйнө жалганчы.
Бул жалганчы дүйнөдө
Үмүт кылат турбайбы.
Бир көргөн башы тааныштан
Бир жастыкка баш койгон
Мен кыламын, Апандим.
Жайыңыз жаннат-бейиштен
Жалганчы дүнүя бекер деп,
Жан аябай сен кеттин.
Болжошуп келген немедей,
Молло Эрмат менен тең кеттин.

Жорго минсе жоорутпас,
Жолдоштун көөнүн оорутпас,
Тулпар минсе жоорутпас,
Душмандын көөнүн оорутпас,
Намашрө сөз айтпас
Намарт эдин, Апандим.
Бакка конгон булбулдай,
Аали минген дулдулдай,
Кумга тийген чырактай,
Кудайым азиз жараткан.

Пайгамбар минген бурактай,
Балдарын таштап буюкка ай
Чакырса добуш жетпеген
Апандим кеткен ыраакка ай.
Адамзат барса гөрүнө
Паришта кирет суракка ай.
Эсиз азиз Апандим
Эми бирөөдөн пайда жок
Кыямат күнү болгондо
Кыл көпүрө кыйын дейт,
Минип өткүн Буракка ай!

**ТӨРТҮНЧҮ
КОЛ ЖАЗМА-
БАРАК**

МАДИНА

(Түп нускасы Баткен районуна караштуу Кадамжай районундагы Көтөрмө айыл кеңешине караштуу Карл Маркс атындагы колхоздун тургуну, 1898-жылы туулган Сулайман уулу Айдар Молдодон 1974-жылкы экспедицияда алынган. Молдо Айдар Молдо Нияздын ырларынан үзүндүлөрдү да айтып берген. КР УИАнын Кол жазмалар фондусу, Инв. №644, 153-158-бб.).

Алыска сапар кылганы
Карваниң мынча зор экен.
Атаң Мекке, энең нур
Акыретке бой салса,
Арманы мынча зор экен.

Катар-катар нар айдап,
Калаага кеткен байлардын
Карвани мынча зор экен.
Кайрылбас сапар – акырет
Арманы мынча зор экен.

Сандыкта пулдуу байлардын
Сары-Кол кетсе содалап,
Сарвари мынча зор экен.
Сарсан кылып башыны
Сапары узак жакшынын
Арманы шунча зор экен.

Бурулуш жерде мен болсом,
Бурулуп келер муңдашым.
Кайрылыш жолдо мен болсом,
Кайрылып келер муңдашым.
Айрылыш жолдо мен болсом,
Атайлап келер муңдашым.

Сымаптан жакшы сырдашым
Карлуу күнү кайрылып,
Муздуу күнү бурулуп,
Муң айтышар муңдашым.
Каттык сапар сен кылдың,
Кадыр түндү муңдашым.

Максатка жетер Мадинам
Барып жүрөр мен дартим.
Ачылат эле баарым
Базардай кызык шаарым.
Өтүп кетти базарым,
Өтүлөр эми азарың.

Каттап жүрөр зор дартим,
Кадыр түндөй мен дартим.
Канатыман кайрылдым,
Кандай сенден айрылдым?

Пейли жакшы Мадинам,
Белимдеги кубатым.
Бокчомдогу манатым.
Алыска учар канатым,
Айттырдың кандай санатың.

Эгизде тоолор кар болду,
Энесинен айрылып,
Эки кызы зар болду.
Жайлоонун башы кар болду,
Жатып калдың жайланып,
Жалгыз ботоң зар болду.

Алыска сапар кылчы эде,
Арсар кылдын атамды.
Сары-Кол сапар кылчы эде
Сарсан кылдын атамды.

Көлөкө сапар кылчы эде,
Көөнүнү кандай гаш кылдын.
Арманың айтып жүрөргө
Атамды бизге баш кылдын.

Көөнүбүздү гаш кылдын,
Көзүбүздү жаш кылдын.
Кашка тиштер кетилсин,
Кадырына жетпедик,
Азарин энди өтүлсүн.

Азыр кеттиң Мадинам
Адат болсун о дүйнөн.
Мадинамди мен айтсам,
Башы Алайга батпаган
Малдуу эди атасы.
Коргонуга батпаган
Койлуу эде атасы.
Жылтыркан башын үздүрүп,
Жылкылуу эде атасы.
Ашканада алты айлык
Түлкүлүү эде атасы.
Миң тиллелик зары бар
Мүлктүү эде атасы.

Хан, беклердин алдында
Кадырлуу эде атасы.
Аң-Төргө кою жайылып,
Адырлуу эде атасы.
Күндө үйдө тоййар
Күлүктү чапкан атасы.
Бабаларын сурасан,

Шамырат хандар түнөгөн,
Азиздин тийген патасы,
Айтканымдын баары чын,
Жалганы жок-катасы.

Тоодо өткөн тагасы,
Кожа-и кызыр жар болгон
Кожомкул бай агасы.
Багыны багбан пайлаган,
Балдары өсүп жайнаган,
Кара-боз койду айдаган,
Казы, карта чайнаган;
Казаныда май кайнап,
Кумганында чай кайнап,
Каадалуу канды эли бар,
Тулпарга тарткан тулу бар,
Багыда кызыл гүлү бар,
Мадинани мен айтсам,
Шундай байдын баласы.
Көзүнүн агы, карасы,
Көрктүү байдын баласы.
Туйгун көздүү азалдан,
Тулпарлуу байдын баласы
Максаты улук Мадинам,
Күнүн бүтүп сен кеттиң
Гүл бейиш болсун барганың.
Күнүнү көрөр каганың.

Жаның болсун жаннатта,
Жан күйөрүм Мадинам,
Балдарың таштап быякка,
Чакырса добуш жетпеген,
Мадинам, кеттиң ыракка,
Жалакасын илайим.

**БЕШИНЧИ
КОЛ ЖАЗМА**

*(Эл оозунан
жыйналган)*

1974-жылы Ноокат менен Кадамжай (Мурдагы Фрунзе)

Райондорунан жыйналган Материалдар (Жыйнагандар:

Сапарбек Закиров, Пайзулла Ирисов, Жаныл Мусаева)

Баткен областынын Кадамжай (Мурда Ош областына карачу) районундагы Көтөрмө айыл кенешине караштуу Карл Маркс атындагы колхоздон Сулайман уулу АЙДАР МОЛДО (1898-жылы туулган, уруусу найман) айтып берген Молдо нияздын Санаттарынан үзүндүлөр:

Жетинбейт бирөө бир пулга,
Жеткилең берип коюптур
Дүнүйани бир кылга.
Бирөө жүрөт тоолордо –
Кар басып көзү карыгат.
Бир нече мискин карыптар
Бир пул таппай зарыгат.

Көргөн билет шунча-ки
Дүнүй@нин карини.
Эгем билет шунча-ки
Эки дүнүйа баарини.

* * *

Түндө уктабайт ит деген,
Жетимдин мойнун пит жеген.
Хандар күндө кант жеген,

Аярдын баари бант деген.
Арза кыла көрбөнөр,
Асан эмес ант деген.
Эр канаты ат деген,
Аябайт душман-жат деген.
Акылы кем сарт деген,
Өзөктөн тиет дарт деген.
Өлүмдөн кайтпайт март деген.

Үч ай – токсон кыш деген,
Пешене терин шыпырып,
Пештеме кетмен көтөрүп,
Азамат чөлдө иштеген.

* * *

Алпар издин заманы
Азар болду канчалар.
Малың жакын бара албай,
Мазар болду арчалар.
Пайтава болду парчалар.

* * *

Жар мазардын жанына
Жаңы мазар жүргүзүп,
Жатып алды бетпактар.
Жазда жүрөр жайларды
Тартып алды бетпактар.

Бетпактардын аمانы
Пахта саткан бай болду.
Палиттар жайы сум болду,
Баары адамдар шум болду.

Журтта көпөс көп экен,
Жүрүп калды зауту.
Баласыны көтөрүп,
Малай болду көп иттер.

* * *

Китапта өзүм көргөмүн,
Бейиш-у дозок жолуну.
Кармадым эшен колуну.
Каттап көрдүм шу быйыл
Канабад, Созок жолуну.
Көргөнүм ссра жок эде.
Базар-Коргон мен барсам,
Миң үйлүү мундуз төрөсү
Миң башы Максыт жолукту.
Кайдан келген адам деп.
Күмөн кылды миң башы.
Сөзүмө канып ишенип,
Мейман кылды миң башы.
Кожосундай көрүнүп,
Жолдош кылды миң башы.

(Миң башынын аялына):
Мектепте балаң окусун,
Көргөнүм айым көчкөндө
Кулдарың атың токусун.

Кадыров Эшбайдын айтканы (1930-жылы туулган, колхоздо бухгалтер):

Тамаша деген жерде 200 жыл жашаган чоң түп тал бар. Аны Тайгаранын талы деп аташат. Молдо Нияз:

«Талдуу кооз, көлөңкө
Тайгаранын супасы.
Абдыразак байбача
Уруулуу бөөнүн упасы.

Эрте баар болондо,
Алайга карап көч аштайт.
Ач-арыгым жесин деп,
Амбардын оозун бош таштайт.» –
деген экен.

Молдо Нияз жөнүндө Фрунзе районунун (Азыркы Кадамжай району) Кызыл-Булак кыштагында (Шаймарданда) жашап туруучу неберелеринин бири мындай дейт: «Молдо Нияз карыган убагында улоосуна бээ минип жүрчү экен. Бир күнү Шаймарданга бээсин минип барып, сарайга байлап койсо,

Молдо Ниязды уятка калтырмак болуп, Молдокан деген киши айгыр атын чечип, бээге коюп жибериптир. Айгыр азанап бээге ашат. Отурган сарттар боору катып күлүп калышат. Анда Молдо Нияз мынтип ырдаптыр:

Шариаттин жолунда
Илаим тагдыр буюруп,
Менин байталыма ат ашат.
Молдокал, сага буйруса
Баудилдин сарт ашат.
Чыт көрпөчө бөз арткан,
Кечээ
Чыңырткан палбан өзү айткан.» –

деп кайра Молдокалды уяткарган экен.

ТАЙТӨРӨ БАТЫРКУЛОВ ЖАЗЫП АЛГАН МАТЕРИАЛДАРДАН

Кадамжай районундагы кызыл-Булак кыштагынын тургундары, Молдо Нияздын чеберелери: **СЫДЫК** менен **ТАШБҮБҮДӨН** жазылып алынган.

САЛИЯДАН (Молдо Нияздын уулу Мырзакулдун кызы болгон Ташбүбүнүн кызы): «Энем раматылык айтат эле, чоң бубабыз Молдо Нияздын аялы, биздин чоң энебиз көрүмү жок, өң, түсү анчейин, билген билими жок аял экен. Молдо Нияздай атактуу адам, ошондой билимдүү, акын адам ошондой билимсиз, көрүмсүз аял менен жашап өтүп

кеткен экен дечү эле. Чоң бубабыз Молдо Нияздын бир досуна жазган ырынан (Ал досунун аты Өмүрзак болгон):

«Актыканам Алайдай,
Саманканам сарайдай.
Менин баари балдарым
Пулга салган малайдай.
Жаман катын, жаш бала
Жаткызбаптыр бир кече.
Саамайыны саксайтып,
Сата албасам базарга,
Эки көзүн чекчейтип,
Коё албасам мазарга.»

СЫДЫКТЫН кошумчасы (Сыдык, анын атасы Бекмурза, анын атасы Мырзакул, анын атасы Молдо Нияз болгон. Бекмурза менен Ташбүбү бир тууган. Бекмурзадан Сыдык, Ташбүбүдөн Салия, Сыдык Салияга үйлөнгөн):

«Менин баккан балдарым
Пулга түшкөн малайдай.
Ала-Тоонун бооруна
Ай түнөсө не болот?
Кембагалдын үйүнө
Бай түнөсө не болот?»—

деген экен Молдо Нияз.

* * *

Молдо Нияз Мырзакул деген уулун үйлөнтүп аткан тойдо бир карын май жоголуп кеткен экен, анын жоголгону Молдо Ниязга да жетет, ошондо мынтип ырдаган экен:

«Үндүү-Колдо үндөгөн
Улур алап кеттиби?

Апсатардын балдары –
Булар алып кеттиби?

Кысыктан келип кызарып,
Тажин алып койдубу?

Мойлоо жагы кылым деп,
Момункул алып койдубу?

Колу-башы кождурап,
Кабылың алып койдубу?

Токтотуп айткан сөзүнү,
Тостойтуп эки көзүнү,
Мазардан чыгып мас болуп,
Олпон пулу түштү деп,
Чолпон алып койдубу?

От жага албай опоюп,
Күйөө жан алып койдубу?
(өзүнүн баласын айтып атат)

Энемдики алал деп,
Тумаржан алып койдубу?
(Той түшүп аткан келинин айтып атат)

Атка салат шалчаны,
Өзү билип бербесе,
Ажап кылат Парчани.»
(өзүнүн аялын айтып атат)

Бул материалдар «Ала-Тоо» журналынын 1989-жылкы № 1 санынан алында.

САТЫБАЛДЫ САЙПИДИН уулу жарыялаган
«Молдо Нияз – жазгыч акын» деген макаласынан
(Кадамжай райондук «Жаңы заман» газетасы, 10.03.
1993-ж.):

«Молдо Нияз ...өзү жашаган доордогу эзүүгө, теңсиздикке адилет баа берген. Ал өүнүн ырларында адамдарды салыштырып да ырдаган:

«Тамашада Ак эшен
Саакыда мындай көрбөдүм.
Шаймарданда Мамажан
Бакылдан мындай көрбөдүм.»

Бул ырында Ак эшен Тамаша айылында туруп, кедей-кембагалдарга жардам берип, жетим-жесирлерди баккан. Балдарды окуткан. Ал эми Мамажан болсо Шаймардандик бай болгон. Ал элди райымсыздык менен эзип иштеткен. Ошондуктан эл аны жек көргөн. Молдо Нияз төкмөлөргө окушоп ошол замат ыр чыгарган. Ошондой бир окуяны эске салып кетели.

«Май жоголгондо» деген ырдан. Молдо Нияз уулу Мырзакулду үйлөгөн тойдо кудаларга коёбуз деген бир карын май жоголот.Элдин «Май жоголду» деген күбүр-шыбыры Молдо Ниязга да жетет. Ошондо Молдо Нияз мынтип ырдаган экен:

«Үндүү-Колдон ышкырган
Улар алып койдубу?
Атамдыкы адил деп,
Тумар алып койдубу?»

Мындагы Үндүү – Кол үйүнүн үстүндөгү кокту. Тумар – той түшүп, Молдо Нияз алып аткан келини.

МОЛДО НИЯЗДЫН ТӨКМӨЙДӨГҮ (шернедеги) ЖОРУКТАРЫ

(СЫДЫК БЕКМЫРЗАЕВДИН айтуусу боюнча)

Бир үйдө болгон «Төкмөйдө» койду союп илип койсо, бир дейди ит (жолбун ит) этти жыттап коёт. «О, этти ит жыттап койду. Арам болдубу же бол-

бодубу? Жесе болобу же болбойбу? дешип, Молдо Нияздан жол сурашат.

Ошол замат Молдо Нияз ырдап жооп айтат:

«Ак дөбөдөн аттанып,
Чыккан экен оовпадар.
Кулмамбетти жыт кылып,
Келген экен оовпадар.
Кал Парманча курама
Ит тийген гөштү жеп алып,

Шарисин менден сураба.» Мындагы «шарисин» «шариятин» деген сөз. Мааниге караганда ит Кулмамбеттики окшойт.

* * *

Бир дайди ит дагы бир төкмөйдө (түштүктүн башка чөлкөмдөрүндө «гап» «Гап жейбиз» деп айтылат) союлган гөштү (этти) уурдап жейт. Төкмөйгө чогулгандар итти бир тамга камашып, итке жер май чачып, от коюп өлтүрүшөт. Ошону Молдо Нияз угуп, ырга кошот:

«Айдар банги, наспуруш
Пит соёр деп эшиттим.
Кескен-Таштын балдары
Ит соёр деп эшиттим.
Жото жилик – Жолдошко.
Кабыргасы Колдошко.
Кары жилик Кадырга,
Ашыктуу жилик – Айдарга.
Мурун барган албасын,
Мурзаibraim калбасын.

Суутпай белге сала бар,
Сулайманга ала бар.
Таштемирдин с@лдаси.
Эралыга тийсин калдаси.» –

деген экен.

Ошондой «Төкмөйлөргө» катышкан бир аял бар экен. Күйөөсүн тоготпойт экен, «төкмөй» болгон жерлерге бара берет экен. «Төкмөйдө» жалаң эркектер болот эмеспи. Аялдын аты Дүржан экен, Молдо Нияз ошону:

«Эралы сийгек эселек
Эри болду Дүржандын.
Көрүнгөндүн чапаны
Көрпөсү болду Дүржандын.
Чатыр-Ташты айланып,
Сууга түштү Дүржаның.
Суук сууга көп түшүп,
Тиши ооруду Дүржандын.
Төкмөйчүлөр аш берсе,
Ичи ооруду Дүржандын.» –

деп ырдайт. Дүржан да кыйын аял экен, ал да ыр менен:

«Молдо Нияз кайнага,
Кайиба менин жаныма.
Калла толот тамыңа.» –

деп жооп бериптир. «Калла толоттун» мааниси мындай: Биздин Ак-Кыя айылыбыз Шаймарданга жакын. Зыяратка келгендер эчки, улак, кой союшса, шыйрак, баштарын Молдо Нияздын туугандары үйүнө апкелип бышырып жешет экен, ошого тийиштирип айтып атат.

* * *

Ак-Дөбөдө Карымбай деген бай той кылат. Молдо Нияз барса, тойго түш деп дурус урматтабаптыр. Ошондо Молдо Нияз:

«Кең-Корукка тиктирген
Дарың менен куруп кал.
Бордокулап сойдурган
Нарың менен куруп кал.

Куламбет жүрөт туугансып,
Белин тышынан буугансып,

Аттарларди кугансып.» – дегендей саптар менен узун сабак ырдайт. Бай кечирим суранып, аттан түшүрүп бир тайлак берген экен. ошол тойдо көп ырчылар менен ырдашып, баарин жеңген экен.

* * *

...Молдо Нияз кимдир бирөөнүкүнө барат. Анын атын алып, торпок байлаган казыкка байлашат. Кандайдыр казык суурулуп, Молдо Нияздын аты торпокту сүйрөп барып суу ичет. Аны Молдо Нияз көрүп:

«Коркутса болот коркокту,
Не кылса болот чоркокту?
Молдо акемдин байталы
Сугарып келет торпокту.»–

деп ырдайт.

Ак-Кыя айлындагы аял-эркектер гана эмес, алыскы айылдардагы аял-эркектер да Молдо Нияздан абдан айбыгышчы экен. Молдо Нияз укса ырга кошот деп зөөкүрлүк, бейадепчилик, уурулук иштерден сактанышчу экен. Биздин чоң бабабыз Молдо Нияз ушундай таасирдүү адам болгон экен. биздин билгенибиз ушул. Азбы, көппү ыраазы болууз, – деди Сыдык Бекмурзаев.» (Тайтөрө Батыркуловдун «Молдо Нияздын китеби» деген жол дептеринен алынды).

Профессор РАИМЖАН ЭГЕМБЕРДИЕВдин
1985-жылы 14-25-майда Кадамжай районунан
жазып алган материалдарынан

1. Молдо Нияздын бир досу Алайдан ат тартуулап келсе, аялы: «Ал киши (Молдо Нияз) үйдө жок.!» – деп, кондурбай коёт. Кийин аны уккан Молдо Нияз ыр менен Алайга кат жазат:

«Жаман катын, жаш бала
Жай бербептир бир кече.
Саманканам сарайдай,
Аттыканам Алайдай.
Менин бинаа болгон балдарым
Байга жүргөн малайдай.

Самайыны саксайтып,
Сата албасам базарга.
Эки көзүн тостойтуп,
Коё албасам мазарга.

Эгиз тоонун бооруна
Ай түнөсө не болот?
Кембагалдын үйүнө
Бай түнөсө не болот?

Букарада бир жүрүп,
Бирибизди сыйлашып,
Жүрбөдүк беле ыйлашып.
Мен берип ийдим бир кадак чай,
Сен жөнөтүп ий бир карын май!

2. Жакшы катын каадасы
Булгары кылат терини,
Мырза кылат эрини.
Жаман катын белгиси
Калдырмак кылат терини,
Карыздар кылат эрини.
3. Кыбылжынды каймал дейт,
Биздин урууну найман дейт.
Татыранды төөлөр жейт,
Сени тантык бөө дейт. («бөө» уруунун аты)
4. Ак-Суу бою наймандай
Аштуу журтту көрбөдүм.

Жийделиктей, кандыдай
Баштуу журтту көрбөдүм.

5. Окуу, окуу, окуу таш
Охнада чоку таш.
Убакти-ки Парманас.
Өзүбүздүн кор Манас.

Ак-Дөбө кандай дечи элем,
Ак-Дөбөнү мен көрдүм.
Көк-Дөбө курук чөл экен,
Көз жеткисиз көл экен.»

6. Молдо Алымкул ырчы менен кыдырып жүрүп:

«Китапта өзүм көргөнмүн,
Бейиш, дозок жолуну.
Кармадым эшен колуну.

Кадыр Эгем махшарда
Карабай өтүм тозокту.
Каттап келдим шу жерге
Канабад менен Созокту.

Топурак-Белге барганда
Туруп көөнүм толукту.
Мундуз максым төрөсү
Миң башы Максыйт жолукту.

Сөзүмө канып, ишенип,
Беймаалда аттанып,
Үйгө конду Миң башы.
Көзүм түштү төрөгө,
Ырысы катар он сандык
Ондоп килем жыйдырган.
Сунган бутун жыйбаган,
Улуулугун мен көрдүм.

Эки колу боорунда,
Сулуулугун мен көрдүм.
Миң башынын алганы
Саркардага мунасип...

ТҮШҮНДҮРМӨЛӨР

Бул китепке Молдо Нияздын 1993-жылы жарык көргөн «Санат дигарасттар» деген китебиндеги тексттер кирди. Аны арап тамгасындагы эски жазмадан Р.Зулпукаровдун жардамы менен азыркы тамгага көчүрүп жарыялаган элем. Бул жолкуда кайрадан такталып окулду. Манас-түрк университетинин окутуучусу Мустафа Качалин менен окулган текст негизинен түрк тилине ылайыкталып окулгандыктан, мурунку китепте кеткен кемчиликтер эске алынуу менен, эки текст салыштырылып, туура делгени китепке кирди. Ошондой эле, «Бейнасиб кылба, Кудайым!» деген Экинчи колкитептеги ырдын текстинин 24-сабынан кийинки, биз «чагатай тилинде» деп божомолдогон жагы ошол боюнча берилди. «Божомолдогон» дегеним, ушул кезге чейин кыргыз тилчи-окумуштуулары тарабынан Чагатай бийлеп турганда жазма тил катары (бул өзүнчө нагыз тил эмес) пайдаланылып, Борбордук Азияда жашаган түрк элдеринин ар бири өз тилдериндегидей окуган тексттерди тилдик эрежелердин негизинде талдап, түшүндүрүп бере электиги өкүндүргөндүктөн айтылып атат. Негизинде өзбек тилиндеги тексттер менен Чагатай тилинде делген тексттердин айрымачылыктары такталып берилиши зарыл эле. Менин байкоомдо ичкилик диалектисиндеги кыргыз тили «Чагатай тили» делген жазма тилдин жаралышына негиз түзгөн. Мен муну Молдо Нияздын «Санаттарындай» бир нече кол жазмаларды окугандан кийин айтып атам.

«Көч жүрө-жүрө түзөлөт» дейт эмеспи, так эмес жерлери болсо. Кол жазманы окуй ала турган азаматтар тууралап окуп, туурасын бизге билдирип койсо, зор жардам болор эле. Анадай адамдарга алдын ала ырахматыбызды айтабыз.

Биринчи кол китептеги ырлар:

«**Жан Эгем өзү жараткан**». Түп нускада жана биринчи басылышында мындай аталыш жок, биз тараптан жаңыдан берилди. Молдо Нияз жазган ырларына аталыш бербей эле, «Санат-ы дигараст» (башка санат), «Санат-ы дигар» (дагы бир санат), «Санат-ы хасират» (арман санат) деген сөздөр менен ажыратып кете берген. Биринчи басылышта (1993-ж.) аларды бирин экинчисинен айрымалаш үчүн ар бирине Рим цифрасы менен номур коюп чыкканбыз. Поэзия туундулары үчүн Рим цифралары менен ажыратуу анчейин ынанымдуу боло бербегендиктен, бул басылышында санаттардын ар бирине өзүнчө аталыш бердик. Ошондой эле «Бейнасиб кылба, Кудайым!», «Жаратты», «Берип коюптур», «Көп көрдүм», «Мин башы» деген темалар коюлуп, майда бөлүктөргө ажыратылды. Камтыган мазмунунун ар түрдүүлүгүнө жараша ырлар мындан ары да ушундай жолго салынат.

Ыр мааниси немине? Акын бул ырында: «Менин айткан сөздөрүм//Жүзятка окшогон» деп аткандай, кол жазмалары бөлүктөрдөн б.а. ар түрдүү чыгармалардан турарын айткан, айрым нерселердин, ошонун ичинде ырдын мааниси эмне экендигине суроо салган.

Эгем жалгасын. бул ырдын мазмуну эки бөлүктөн тургандыктан «Кетет», «Жайыңы кылсын жаннатта» деген эки ырга бөлүндү.

Бул аманат дүйнөдө. Муну дагы жогорку ырдай экиге бөлүп, биринчисине «Деген», экинчисине «Кыяматкайым болгуча...» деген аталыштар бердик.

Замана чапка айланды. Молдо Нияз ушул ырынын аягына «1333» деген хижра жылын жазып койгон. Акын бул датада көрсөтүлгөн убактан жыйырма жылча мурда каза болгонун билбеген окурман ырдын жазылган датасы экен деп түшүнүп калышы да мүмкүн. Андай эмес, орус баскынчыларынын кылык-жоруктарына анализ жасап, замандын кебетесине карап «Уруш болор аз күндө» деген тыянакка келип, аны ошол 1333-хижра жылына б.а. 1916-жылга туура келет деген божомолун айткан окшойт.

Жакшы катын, жаман катын. Мындай аталыштагы чыгармалар кыргыз ырчылар поэзиясында традициялуу тема. Муну да экиге бөлүп, «Жаман катын», «Жакшы катын» деген аталыштар бердик.

Беш күн өтөр дүйнөдө. Бул ыр биринчи басылышта «VI Санат дигараст» деп аталган.

Болот. Бул ыр «болот» деген сөздүн кайталанып отурганынан жаралган. Биринчи басылышта «VII Санат Дигараст» деген аталышка ээ болгон эле.

Китеп кылдым ырымды. Биринчи басылышта «VIII Санат дигараст» деп аталчу.

Катка салдым санатты. Бул ыр «Доору экен», «Көп айттым» деген сөздөрдүн кайталанып отуруусунан жаралгандыктан ушундай аталыштар бердик.

Албарс каапыр заманы. Бул ырда:

«Жакшылардан айрылып,
Жакыр болду жерибиз,
Жаман шум болду элибиз.

.....

Катка түштү үйүбүз,
Калбады жакшы бийибиз.

.....

Тоо менен жолду бутпарас
Бүтүп алды дептерге.

.....
Алыстан келген басмачы
Ада болуп калса экен!» –

дегендей, «Замана агымы» делип куугунтукталып, Калыгул, Арстанбек, Молдо Кылыч сыяктуу акындардын мурастары камакка алынгандай, саптар бар.

Алымкул. Муну орус баскынчыларына каршы согуштун факты-материалы бар, зор маанилүү тарыхый поэма (дастан) деп кароо туура болот.

Алымкулдун өзүн Ата Мекен үчүн жанын сыйып согушкан кыргыз-кыпчак баатыры жана мамлекет башчысынын таза үлгүсү, мусулман элинин зор патриоту катары кабылдоо жана даназалоо зарыл.

Адамзат өлөт бир күнү. Бул чыгарма төрткө бөлүнүп, төрт түрдүү аталыштар берилди. Молдо Нияз:

«Атты канам Алайдай,
Саманканам сарайдай.
Менин баккан балдарым
Пулга салган малайдай.

Ала-Тоонун бооруна
Ай түнөсө не болот?
Кембагалдын үйүнө
Бай түнөсө не болот?

Саамайыны саксайтып,
Сата албасам базарга.
Эки көзүн чекчейтип,
Көө албасам мазарга» –

дегендей белгилүү саптарын өзү жокто Алайдан үйүнө келген Өмүрзак деген досун үйдөгүлөрү жакшы кабыл албай, аттан түшпөй кайра Алайга кетип калганын кийин билген соң арман жана өкүнүч

катары жазган. Муну «Өмүрзак» деп атадык. Экинчи ырында акын наркы дүйнө менен бу дүйнө жөнүндө сөз кылгандыктан, «Бу дүнүйө, о дүнүйө» деп аталды. үчүнчү ырда Көруулу, Пират бай, Молдоташ аттуу мыкты инсандар жөнүндө сөз болот. Муну «Эртеги эрлер эскирди» деп атадык. Биз «Армандын дагын көрбөсүн» деп атаган төртүнчү ырда Молдо Нияз турмуштагы тенсиздиктерди санап келип, «Алымбек датка балдары// Атасынан зор болду. Албарс каапыр оруска// Акыры жүрүп кор болду» дегендей саптар менен корутундуланган.

Ашырбек чыкты казатка. Бул бир ырдын үзүндүсү сыяктанат, бир сабын аталыш катары берип койдук.

Экинчи кол китептеги ырлар:

Жан Эгем өзү жараткан. Ырдын аталышы «Биринчи колкитептин» башындагы чыгармага окшошуп турганына карабастан мазмунунда окшош жана окшош эмес жерлери көп. «Биринчи колкитептегисинин» баш жагына 29 сап ыр кийин (мүмкүн мурундур) киргизилип, «Экинчи колкитептеги» башка тилде жазылган 2–15-беттердеги 127 сап, ошондой эле кыргыз тилиндеги 38-48-беттердеги 113 сап ыр ж.б. бир нече саптар, түрмөктөр «Биринчи колкитепке» кирбей калган. Демек, «Бейнасиб кылба, Кудайым!», «Жаратты», «Берип коюптур», «Көп көрдүм» деген аталыштардагы бөлүктөр эки колкитепте тең болгондугуна карабастан мазмундарында, саптарында айрымачылыктар бар. Акыркы бөлүгү болсо эки колкитепте эки башкача жазылган. Ошондуктан аталыштары эки башкача берилди.

Кудаа пендем дебесе. Ырдын баш жагындагы 30 сап «Биринчи колкитепке» «Бир мааниси неминен?» деген өзүнчө ыр катары кириптир. Калган

бөлүгүнүн аяк жагындагы сексендей сабы башка тилде жазылган.

Жакшы катын, жаман катын». Бул Чыгыш поэзиясында илгертен салт катары айтылып, жазылып келаткан ыр. Кыргыздын төкмө жана жазгыч акындарынын көбүндө бар. Бул бир аз кыскартуулар менен «Биринчи колкитепке» да кирген.

Көрдүм жүрүп далайды. Мында Молдо Нияз кыргыздын Түндүк, Түштүгүн түрө кыдырып, Кытайдын Кашкарына чейин барганы, көптөгөн улуу, улук кишилерди көргөнү айтылат.

Күйөмүн. Чыгарма эки бөлүктөн тургандыктан, эки чыгарма катары аталыштар бердик. Биринчисин «Көргөмүн», экинчисин «Орус келип зор болду» деп атадык. «Көргөмүндө» Алымбек, Койчу даткалардын үлпөтүндө болуп, Качыбек, Дыйканбай, Шабдан сыяктуу көптөгөн белгилүү инсандарга жолукканын сөз кылса, «Орус келип зор болду» деген ырында «Анжиян көтөрүлүшүн» кепке алат. Ырдын башындагы «Аркада калган марттардин// Албаган жерим калбады» деген саптарды ошол жактагы (Аркадагы) чыгаандар, билармандар менен жүрдүм же тааныштым, достоштум дегендей түшүнүү керек.

Замана чапка айланды. Ырдын баш жагы чагатай тилинде жазылып келип, аягы Миң-Төбөлүк эшенди мактап, орус баскынчыларынын залдарынан замананын бузулганын кабарлайт. Бул «Биринчи колкитептеги» ушундай аталыштагы ырдан айрымаланып турат.

Үчүнчү колкитептеги ырлар:

Курманжан датка. Ыр Алай ханшасы деп аталган Курманжан датканын тагдыры жана мамлекеттик маанидеги иштери жөнүндө. Ошондой эле Кур-

манжан датканын күйөөсү Алымбек датка, ал экөөнөн жаралган балдары жөнүндө баяндалат. Курманжан датканын кичүү уулу Камчыбек дарга асылып, Абдылдабеги Ооганда көз жумуп, калган балдары сүргүнгө айдалган трагедиясына байланыштуу Молдо Нияздын Курманжан даткага көңүл айткан учуру да бар. Мындай кайгылуу окуяларга орус баскынчылары себепкер экендиги айкын көрсөтүлгөн.

Дыйканбай. Токтогулдун атактуу «Беш каман» аттуу ырындагы Рыскулбектин баш уулу, ырдын башкы каармандарынын бири Дыйканбайдын ашы тууралуу сөз болот. Ырдын мазмунуна караганда ошол ашка Молдо Нияз өзү катышкан. Дыйканбайды Канайга, Шабданга, Максyt миң башыга, Жолборс казыга, Чыйбылга ж.б көптөгөн атактуу адамдарга, атүгүл Манаска салыштырып, алардын кээсине Дыйканбай тең эле десе, көбүнөн артык эле деп айтат. Ырдын аягындагы 12 сап бөлүнүп турат, уландысы 16-бетте болсо керек? Ушул жерден түп нусканын бир барагы жок.

Адамзат өлөт бир күнү. Бул ырды «Биринчи колкитепте» үчкө бөлүп, «Бу дүнүйө, о дүнүйө», «Эртеги эрлер эскирди», «Мырзабай» деген аталыштар берилген.

Кыяматкайым болгуча. Бул ыр «Эрмек болот ыр деген», «Койдун кани Кочкордо» деген эки бөлүмдөн туруп, биринчиси «деген», экинчиси «дарди», «кани», «жайи» сыяктуу сөздөрдүн кайталанышы аркылуу жасалган. Мисалы: «Адамдын көөнү гүл деген», «Сопунун дарди азанда//Соргоктун дарди казанда.» ж.б.

Кымчабел. Бул ыр «Бул арманым дагы бар», «Кымчабел» деген эки бөлүктөн турат. Мында акындын бир келинге болгон ашыктыгы айтылат. Молдо Нияз ырчылардын илгертен келаткан салтына салып, ал келинге Кымчабел деп ат коюп алып ырдайт. Ырдын аягы бүтпөй калган.

Аршка карап жан кетет. Аягы бүтпөй калган, кыска ыр.

Даткайым сулуу. Бул ырдын Алымбек датканын алганы Курманжан даткага таптакыр байланышы жок. Мында Базар-Коргондук мундуздардан чыккан Максyt миң башынын (болуштун) супсулуу жана акылы жетик зайыбы Даткайым жөнүндө сөз жүрөт.

Апандим. Сарыгул деген бай Меккеге барып, ажы болуп кайтып келатып, Алайдагы Кара-Мык деген жерде, үйүнө жетпей каза болот. Ошого карата арман-кошок түрүндөгү ыр. Ал Сарыгул байды Молдо Нияз «Апандим» деп атап алып ушул ырды жазган экен. Анда: «Жорго минсе жорутпас//Жолдоштун көөнүн оорутпас, //Тулпар минсе жорутпас, /Душмандын көөнүн оорутпас» дегендей саптар менен узун-сабак мактайт. «Жакшы болду келгенин, //Жаман болду өлгөнүн. Кадыр түн болду келгенин, // Кара түн болду өлгөнүн.» дегендей кошок таризиндеги саптар кайталанып отурат.

Төртүнчү кол жазма-барактагы ыр.

Мадинам. Бул чоң ак баракка араб тамгасында кештеленип жазылган жазма-мурас. Мадина аттуу зайыбы өлгөн бирөөгө Молдо Нияз кошок катары жазып берген ыр окшойт. Аны: «Канатыман кайрылдым, // Кандай сенден айрылдым!» «Балдарын таштап быякка, //Чакырса добуш жетпеген, // Мадинам, кеттиң ыраакка.» дегендей саптар ырастайт. Ыр 109 саптан турат.

Бешинчи кол жазма (Эл оозунан жыйналган).

1974-жылы Ноокат менен Кадамжай райондорунан жыйналган материалдар.

Айдар Молдо айтып берген Молдо Нияздын саттарарынан.

Кадыров Эшбайдын айтып бергендеринен.

Тайтөрө Батыркулов жазып алган материалдардан.

Сатыпалды Сайпидин уулу жарыялаган «Молдо Нияз – жазгыч акын» деген макаладан алынган материалдар.

Молдо Нияздын «Төкмөйдөгү» (Шернедеги) жоруктарынан.

Профессор Раимжан Эгембердиев 1985-жылы эл оозунан жазып алган материалдардан.

АЙРЫМ СӨЗДӨРГӨ ТҮШҮНҮКТӨР

А

Аалым – илимпоз, окумуштуу.

Аамий – көпчүлүк.

Адо – кылды, ада кылды.

Азада – таза. Пакиза (эркин).

Азазил – шайтан.

Айгариби – ай, карып, ай, бечара! Деген түшүнүктө.

Айлади – жаратты, берди.

Аййар – аяр, айлакер.

Акабир – боюн көтөргөн, керсейген.

Алий – жогору.

Алир – ашырып.

Амалин – ишин.

Амач – буурсун.

Амин – башкаруучу, сот аткаруучу, бөлүштүрүүчү.

Амо – сокур, көр.

Арвай – арбак.

Арзи – жер.

Арзувлап – арзып.

Арзынча – ылайыктуу, арзыса, татыктуу болсо.

Арфа – арпа.

Арш – адам тагдыры жазылган жер.

Аршикүрс – Кудайдын тактысы.

Арзинга – арызына.

Аси – күнөкөр.

Асырам баруу.

Атаа – берүү, атаа кылуу.

Атаа кылуу – берүү, энчилөө.

Атону – атаны.

Ауал – алгач, эң мурун.

Афу айласа – кечсе.

Ахад – Алла Таала жалгыз.

Ахи – жүрөктөн.
Ахырсоң – акырында.
Ашал – бал, асал.
Ашоратни – жыргалды.

Б

Баазилардин – кээ бирөөлөрдүн.
Бажо – кылсан, кылды.
Байбача – эрке бала, байбатча.
Бакром – ысык эмес.
Баламат – балээ, балээге калтыруу.
Балант – бийик.
Бант – байлануу, эркин эмес.
Барчани – баарын.
Батининда – ичинде.
Батпак – бетсиз, бетпак.
Батында – ички дүйнөсүндө, сырында
Бахали – баалуу
Бахар – жаз
Бахридан – шапатынан, аркасынан, жакшылы-
гынан.
Бейбезат – пайдасыз.
Бейиллат – соо, таза, илдетсиз.
Бейбапа – опасыз.
Бейдин – динсиз.
Беймар – оору, кесел.
Бейнава – бечара, көзүнөн жашы чыкпаган.
Бейра – эл көрдү болбосун.
Бейрахвар – өкүлсүз.
Бейтамиз – бети жок.
Бериа – көрүмсүз
Бидкардар – жаман мүнөз
Биримиң – биримдигиң
Бурийа – эски килем.

В

Важип – милдет.
Вирхак – улук, бир кудай.

Г

Гавирди – сүйлөдү, гап урду.
Гадо – кедей.
Газы – казы.
Газыйнадар – казыналуу, казына башы.
Гаййар – аяр
Гала – эгин, дан, түшүм.
Галай – калай.
Галла – дан, эгин.
Гамкин – кайгыга чалдыккан.
Гамрах – эч нерсени билбеген.
Гаң – чаташкан, башы кеңип, адашып.
Гандасан – жамансың.
Ганий – бай
Гап – сөз
Гар – кор
Гар – кызганч.
Гариби – бечара, карып
Гархуда – эгер Кудаа...
Гафлат – кокустук
Гаффар – кечирүүчү
Гашыны – жинин
Гүлбахридин – жаз гүлүнүн
Гылман – бейиштин кызматчысы.

Д

Давир – доор
Дадин – датың, арызың.
Даимый – ар дайым
Дарманда – бечара.

Дарт – оору.
Дастхар – дос кылсын, үмүт кылсын
Дафтар – дептер.
Даш казан – чоң казан
Дианат үчүн – дин үчүн
Диарлар – достор
Дигар – башка, дагы бир.
Дидар – жүз, бет.
Довран – доорон, доорон сүрүү.

Ж

Жаандар – жарандар
Жаббар – кудуреттүү, күчтүү
Жалакасын – кубантсын, жалгасын.
Жаллаб – соодегер, далдалчы.
Жаллат – желдет
Жамаат – эл, көпчүлүк.
Жаннат – бейиш
Жаң – уруш
Жарый – жүрсүн, турсун, жүрүп.
Жафа – чириген, жаман.
Жафи – жапаа чеккен
Жүзийат – бөлүк.
Жүхүт – жөөт.
Жумлани – баарин, көпчүлүктү

З

Загара – маканин (жүгөрүнүн) наны.
Захиринда – сыртында
Зулиат – караңгылык.

И

Изар – ыштан

Илахим – ылайым, илайим

Илач – илээ, айла

Имам Махди – мухаммат пайгамбардын насиленин чыккан аалым. Акыр заманда Дажжал менен урушат.

Исмизатын – атын атап

Ифлас – ыплас

Й

Йаувмулжаза – кыямат күн

Йагона – жалгыз

К

Кабир – чоң

Кадымнан – мурунтан, эскиден

Казип – жалган

Казий – өкүм чыгаруучу.

Казыят – өкүм чыгаруучулардын уюму.

Кал – илим, грамматика.

Кал – таздын бир түрү.

Камар – ай

Канды – кант

Канзү – (канизи)-казына

Кани – кени

Каны? – канакей?

Каралга – өтүп кетти.Карини – ишин, ишини.

Карчтап – сарптап.

Карыны – ишин

Каса – кесе

Касани – жибек кездемени

Катта – чоң, зор

Каттык – бекем
Кафил – кепил
Кахар айласа – каары келсе
Кисафир – чөнтөкчү
Киш – териси баалуу жаныбар (соболь)
Күнч – экзема жарасы
Күлфат – мүшкүл
Кысса – аңгеме, новелла
Кыямы – кыябы, ылайыгы

Л

Ладун – илмикайып, кайып илими
Лажарим – бечара
Лазиз – ширин, таттуу
Лауху калам – тагдыр китеби
Лахат – гөр, табыт
Лахиатдасан – наалаттасын

М

Магар этса – эгер болсо
Магрур – убаракерчилик
Магрып – батыш
Магфират – кечирүү
Мадда – умтулуу
Мазо – ширин, таттуу
Майли – тетири жүрбөйт деген мааниде.
Макомдасан – бийиктесин
Макрө – айлакер, илакар (илээлүү)
Мадатин – медетин, жардамын
Манзили – жайы
Мар – жылан
Мардана – эркек
Мариз – оору
Марифат – кечирүү

Матиндар – бекемдер, каттыктар
Махалдур – кыйындыр
Махбул болсо – кабыл болсо
Махшарда – жыйында
Машгүл – убаракерчилик
Машырык – Чыгыш
Мервет – бермет
Мехрибан – мээрбан, мээримдүү
Мива – мөмө
Мисил менен – андай менен
Мискин – жетим-жесирлер, кембагал, бечара
Муакил – вакил, өкүл
Мугабр – тарынчаак
Музфуруш – муздак суу, муздак чалап саткан
киши.
Мунафык – дили каапыр, тили мусулман
Мусибат – балээ, кыйынчылык.

Н

Надаркар – керек эмес
Надирин – кемчилик.
Назир – кол кайыр, садага
Назнемат – түркүн жемиштер, ырыскылар
Найсап – нысапсыз
Найча – жолок
Накш аалам – адамдын жүзүндөгү ааламдын
көчүрмөсү
Намадур – эге (эгедир)
На мехрим – мээримсиз
Намиян – чөнтөк
Нанда – каткан, курушкан тери
Нанкир (Мүнкүр, Нанкир) – Көрүстөндө сурак-
ка алуучу эки периште.
Насибаси – насиби
Наф – нап, канаат кылуу, пайда алуу
Нафим исфад – келме айтуу

Нахалдур – алсыздыр
Нахасулдур – асыл эмес, маанисиздир
Начарадан – чаарасыз, аргасыз
Нашрдех – ушак
Немат – ырыскы, мөмө-жемиш
Нечүх – кандай?
Ныл – боек

П

Паитакта – так, хандын тагы
Пак – таза, аруу
Палит – балит, ыпылас
Пандч – беш
Параизхан – таза, нысаптуу, алдым-жуттум эмес
Парвана – чексиз, кеп
Пашазаин – кең, кенен
Педе – беде
Пияда – жөө
Пом – үкү

Р

Рават – дарбаза
Рахбар – башчы
Рахим айласа – ырайым кылса

С

Саакы – март
Саз – ылайык, туура, даяр
Сазанда – ойнотот, ыр кылат.
Саилгак – сеил бак
Сайа – саябан, көлөкө
Сайафир – саяпкер
Сайлоо – шайлоо

Сакыйлар – жакшылар
Салихлардех – жакшылардай
Салман – аман, саламат, коопсуз
Салых – таза, жакшы
Самадур – асман
Самар – мөмө
Саркар – аскер бөлүгүнүн командири
Сарраб – ысырап
Сарсан – кыйналуу, сарсанаа
Сатаң – көйрөн
Саттарлик – айыпты, күнөөнү жашыруучу
Сафа – таза
Сафи – калк
Сафи – колу ачык, берешен
Сафилар – эрте
Сафта – таза
Сахар – танда, саар
Сахиб хуруч – тазадан чыккан
Сил – оору, учук оору
Сүннөт – Пайгамбардын аткараар иши
Сом – пул
Сраттасан – жолдосун, көпүрөдөсүн
Сыххат – таза

Т

Тааджүт – түнкү намаз
Таам – даам
Такабир – текебер
Таква – Алла Таалага моюн сунуу
Тан – дене
Таот – моюн сунуу
Таотиң йок – моюн сунбайсын
Тарк – таштоо, токтотуу
Ташвиш – мүшкүл, кайгы
Тувча – эки тишти эчки

Турфа күн – кыйын, оор күн
Туфик – нысап, ынсап

У

Урфа – өткөн ата-бабалардын

Ү

Үлфат – үлпөт

Ф

Фазанда – ашпоз

Фазылдар – улуктар

Файзи – пайдасы

Факим – байкаган, баамдаган

Факмак – көйрөң

Факырлар – кембагалдар

Фалак – бийик

Фам – оор

Фана – азап

Фана бергин – азап бергин

Фараизхан – нысаптуу, алкымын тыя ала турган киши

Фарз -парз, Алланын буйругу

Фаришта – периште

Фарк – айрыма

Фикир – пикир, ой

Фил – пил

Фрак – ажыроо

Франк – Франция

Фурсат – убакыт

Х

Хабиб – сүйүктүү

Хадия кылып – тартуу кылып

Хаёнда – турмушта

Хайа – уят кылуу
Хайырсаха – жакшылык кылуу, садага берүү
Хакийкый – акыйкат
Хал – ал, ал-ахвал, ден соолук
Хал бахрини – деңизди, кендикти
Халилдур – достур
Халыңга баксаң – алына карасан
Хамрах – жолдош
Хамсап – камдап
Ханыш – ыр
Харгиз – ар качан, ар дайым
Харит – алуу
Хасират – арман
Хатарлик – коркунучтуу
Хатим – берешен
Хатим – шакек, үзүк
Хаузи каусар – суусундук, бейиштеги суу
Хафи сыр – жашыруун сыр
Хафики – кооптуу, коркунучтуу
Хайал – ой
Хила – айла-амал
Химмотни – берешендикти
Хүт – үт (жаз болгондо үт кирет)
Хылватыр – кылыптыр, аткарыптыр
Хури хава – курук ой, ысык аба
Хүрлар – үрлөр
Хушум – табитим, көңүлүм

Ч

Чабандаз – чабандес
Чака болдум – бала болдум
Чарпари – төрт бөлүктүү

Ш

Шадманлик – шаттык
Шакикый – шакый оорусу

Шарийа – масилетчи, кеңешчи
Шаримсиз – уятсыз
Шахайа – иштекти ача турган
Шахид – шейит
Ширваздын гөшү – баглан козунун эти

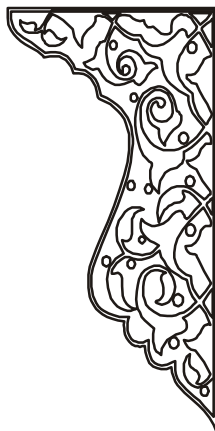
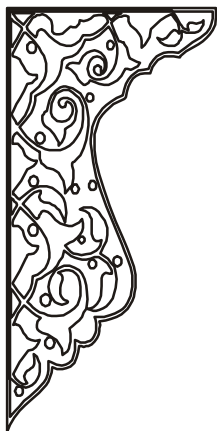
Э

Эгер – ээр
Эгиз – бийик
Эминдар – момундар, тынч адамдар
Эфак – заматта

Я

Яранлар – достор, бир боорлор.

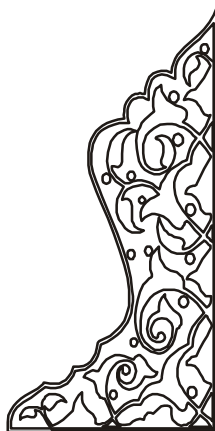

МОЛДО БАГЫШ

АБАК ДЕПТЕРИ

*Араб арибиндеги тексттерди азыркы кыргыз тамгасына көчүрүп китеп кылып түзгөн, баш сөзүн жана түшүндүрмөлөрүн жазган **О.Сооронов***

АДАЛАТ КҮТКӨН АКЫН

Молдо Багыш Сарыбай уулу Совет доорундагы профессионалдык жазма адабият пайда болгонго чейинки кыргыз жазма акындарынын ичинен өз кол тамгасында жазылган араб арибиндеги ырлары бизге жеткен саналуу акындардын бири болуп саналат. Анын кол тамгасындагы жазмалары менен элден жыйналган айрым чыгармаларын араб арибинен азыркы тамгага көчүрүп, китеп кылып түзүп, жээн-небереси Малабек Токтоболотовдун демөөрчүлүгүнүн негизинде 1998-жылы биринчи жолу «Абак дептери» деген ат менен китеп кылып чыгарганбыз. Бирок мен даярдап, Малабек басмага өткөргөн кол жазмага, мага кабарлабай туруп эле, Абдымамбет Сариев дегенди жооптуу редактор кылып («Басманын редактору Жумабек Медералиев» деп тургандан кийин, «жооптуу редактордун» эмне зарылдыгы болгонун түшүнгөн жокмун, эгер китептин араб арибинен көчүрүлгөнүн эсепке алып, илимий негиз берип аткан болсо, адис редактор катары бирөөнү сунуштаса болмок, «жооптуу редактордун» анте турган укугу да, жөндөмү да жок эле) койгон экен, менден уруксатсыз айрым материалдарды өз эркинче китепке кийире бериптир, андай ырлардын, айтыштардын Молдо Багышка канчалык тиешеси бар же жоктугун далилдеш кыйын. Анткени жазылып алынган түп нуска ордуна жүрө турган жазмалардын өзүн көргөнүм жок, «чыгармалардын» өзү да көркөмдүк, мазмун жагынан жасалмадай көрүнүп, күмөн санатып турат. Ошон-

дуктан бул китепке Молдо Багыштын өз кол тамгасында жазылган жана Алибек, Жоробек Турдалиевдердин Илимдер Академиясынын Кол жазмалар фондусуна өткөргөн араб арибиндеги чыгармалардын азыркы арипке биз көчүргөндөрүн, ошондой эле, жазуучу, эл оозеки чыгармачылыгын активдүү жыйноочу жана өзүбүз ишеним берген Абдымомун Калбаев топтогон чыгармалардын Молдо Багыштын 1998-жылы жарык көрөн «Абак дептери» китебине жарыялангандарын кана кийирдик.

Эми Молдо Багыш Сарыбай уулунун өзүнө келсек, ал 1886-жылы азыркы административдик бөлүштүрүү боюнча Жалал-Абад областынын Аксы районуна караштуу Авлетим айлынын Ой-Алма (Тегермен-Сай деп да жүрүшөт) деген жеринде туулуп, ал жөнүндө: «Окумалдар жердеген, // Олуялар чендеген, // Авлетим-Сай туругум. // Сан түтүн саруу ичинен // Сарыбайдын уулумун»-деп сыймыктанып айтат. Багыш 3 айлыгында энеден, 3 жашында атадан жетим калат. Ата-энеси малчылык менен күн көргөн адамдар болот. Жетим калган Багыш 6 жашынан 12ге чыкканча акесинин колунда кой, эчки багып чоноёт. Он эки жашында Молдо Асан дегендин колунан арапча тамга тааныйт. Аны: «Асан Молдо устатым, // Билимине канамын. // Арапча жазып арипти // Такшалып күндө барамын.»-деп ырга кошкон. Кыскарта айтканда Багыш өз киндигин өзү кесип чоңойгон, аны төмөнкү ыр түрмөгүнөн эле баамдаса болот:

«Авалдан ата-энемден жетим калдым,
Адам болдум, агайын, өлдүм-талдым.
Азап менен мээнеттен малды таап,
Жыйырма беш жашымда катын алдым.»

Ошол 25 жашка чыкканга чейинки Молдо Багыштын өмүр жолуна курбусу Абдисамат Осмон уулу, 1957-жылы 16-июнда, мындайча кошумча

айткан: «Молдо Багыш экөбүз тең элек. Алгач ушуектен Молдо Асан дегенден эскиче «Аптиек», «Куранды» бүтүрүп, түркий китептерден төрттү окуп алып, анан Шоркендеги кожолордон 6 жыл окуганбыз. Ал азыркы Наманган областынын Жаңы-Коргон районунда болот. Ошерден үч дарс китепти окуп бүтүп-бүтпөй кайра айылга келип аял алдык да, окууга кайра барбай калдык. Бул аял деген илимдин душманы экен.»(КУИАнын Кол жазмалар фондусу. Инв.№475, 1-блокнот, 31-бет. Мындан ары инвентар номурун гана көрсөтөбүз). Молдо Баыштын дагы бир 1897-жылы туулган замандашы Үсөнбай Айдаралиев акындын өмүр баянын кыскача мынтип баяндайт: «Молдо Багыш кичинекейинде жетим калып, кийин окуп жетилген. Молдого Карабай деген авасы берген. Ошентип жүргөндө бир нерсе кезигип калып (даарып го?), акын болуп калган. Жаш кезинен эле санат ырларынан ырдап чыккан. Кийин басмачынын убагында өзүнүн алган аялы үчүн бир кыпчак Абдиламит Аширбай уулу деген ушактын негизинде каматып жиберген. Кийин андан кутулуп келгенде, мечит өрттөндү деп дагы кууган. Ошондо качып жүрүп пенделик кылды (каза болду).» (Жогорку инвентардын 6-бетинде).

Молдо Багыш, жогоруда белиленгендей, 25 жашында үйлөнгөн, ал аялы бир кыз төрөп кайтыш болот. Анан «өз өлтүрбөйт» деген ниеттен бир балдызына үйлөнсө, ал да жантаслим кылып кетет. Ошол себептен:

«Калкымдан катын албай ырым этип,

Башка журттан алганга ырым эттим»-дейт да, азыркы бөлүнүш боюнча Өзбекстандын Жаңы-Коргон районундагы карадарактык Сабиркан деген кыпчак келинге үйлөнгөнүн айтат. Биринчи аялынан калган кызынын аты Тургунбүбү, дагы бир аялынан (балдызынан) калган уулунун аты Маматкул болот.

Молдо Багыштын кыпчак аялы Сабиркан ырчы экен, экөөнүн табышып калганына да сөз өнөрү себеп болгон өңдөнөт, Сабиркандын: «Алты арыш кыпчак калкынан//Анча адамды сүйбөдүм.»-дегенине караганда, көкүрөгүн ыр тиреп, оозунан сөз төгүлүп турган жаш жубан көп жигиттерди тенсинбей, жалындаган Молдо Багыш акынды жактырса керек. Сабиркандын ыр жандуулугун (ырчылыгын) Молдо Багыш: «Ар макалдан Сабиркан сөз башта-са,// Келеди уйкалышып аккан суудай.»-деп белгилесе, Сабиркан Таштөбө (Кербен) түрмөсүндө Молдо Багышка жолуккандагы айтышында: «Сөзүнө сөз таба албай калганым жок,//Айтыштык ошон менен арманым жок.»-деп, өз ырчылык жөндөмүнө ыраазы болуу менен ошон сала айтышкандарын баса белгилеп өтөт.

Сабиркандын авасынын улуу баласы Абдыгафур менен анын бажасы Айтөрө деген ГПУнун (МКК – Мамлекеттик коопсуздук комитети) агенттери болуп, ошолордун душмандык аракеттеринен улам Молдо Багыш түрмөгө түшөт. ГПУнун адамына алар: «Молдо Багыш басмачыларга курал сатып бериш үчүн бир нече миң сом пул берген.»-деп айтышат. ГПУнун адамы Молдо Багышка: «Басмачыларга бир нече миң сом пул берипсиң. Абдыгафур, Айтөрө агенттерим айтты.»-деп күнөөлөйт, беркилерге беттештиргенде да Абдыгафур ошондой деп бекемдейт. Бирок акындын жалындуу, далилдүү сөздөрүнөн кийин Абдыгафур өзү да түрмөгө камалат. Дагы бир маалыматка караганда Абдыгафур менен Айтөрөнүн Молдо Багышка каршыгышып калуу себеби Сабирканды алар бирөөгө алып беребиз деп атышканда, Сабиркан Молдо Багышты каалап турмушка чыгып кетет. Анын өчүн алыш үчүн Молдо Багыш Таштөбөдө (Кербен базарында) койлорун сатып турган жеринен бул басмачыларга акча жыйнап атат деген жалаа менен ГПУга кармап беришет.

Молдо Багыштын: «Касташкандан кармалдым, // Кайсы бирин айтайын!» дегенине карасан, «Менин атым сурасаң Молдо Багыш, // Курусун бир пейлим бар тентек чалыш.»-дегенин уксан, оюндагысын тайманбай бетке айткан акындык курч сөздөрү айыл атка минерлеринин тескери иштерин сындап ырдап, ага тим болбой, кылык-жоруктарын ырга айлантип сотко жазган каттары («Макал», «Кабарнай» деген ырларын эске алып атам) да себепчи болуп, жектеп калгандардын тапшырмасы менен абакка салдырууга көмөктөшүштөрү да мүмкүн. Кантсе да, Абдыгафурдун ГПУнун агенти экени, Молдо Багыштын үстүнөн кеп ташып келгенин акын Наманган түрмөсүнө Заркенден жөнөтүлүп аткан жерде Сабиркан агасы Абдыгафурга ыр менен айткан сөзүнөн көрүнөт:

«Жарымды кармап бергендей
Кастыгың, ага, бар беле?
Ыманы жок каапырга
Условия кылышкан
Таштыгың, ага бар беле?
Тантырап айгак болгудай
Мастыгың, ага, бар беле?
Акчага сатып өзүңдү
Ачтыгың, ага, бар беле?

Кармап бер!»-деген каапырдан
Жарлыгың, ага, бар беле?
Каапырдан алып жей турган
Айлыгың, ага, бар беле? –

дегендей толгон-токой суроолор менен жарга такаганынан улам, анан Абдыгафур:

«Кейибе, синим, кейибе,
Кейиген менен эмине?
Келишпестен бир ишим
Кедери кетти кемине.

Айтканынча иш болду,
Адаболбос сөз болду...»

деген моюнга алуусунан белгилүү болот. Аны Абдысамат Осмон уулунун: «Кыпчактан аял алган. Көрсө, ошол катынды Абдыкапар (Абдыгафур) деген НКВД (ГПУнун) агенти сүйлөшүп жүргөн экен. Ал күнүлүк кылып, Кербенде кой сатып турган жеринен Молдо Багышты «Басмачылар менен тилдеш (сөзү бир). Койдун пулун аларга беш атар (мылтык) алганга бермек имиш.»-деп НКВДга карматкан. Андан Алтайский Мор деген жерге айдалып барып, беш жыл чамасында келген.»-деген сөздөрү ырастайт.

Молдо Багыш 1919-жылы айылдагы бир канча адамдар менен биригип мечит курат, жүзгө жакын баланын сабатын ачат. Шакирти Жоробек Турдалиевдин жазганы боюнча ошол мечитти Чоң-Таш деген жерге Осмон, Атабай, Атантай, Карабаш, Дөөлөтаалы дегендер менен бирге курушуп, Молдо Жакып, Молдо Абдираимдер менен бирге имамдык кылып, мечиттин бир бөлмөсүндө жашап калат.

Ал 1923-жылдан 1928-жылга чейин Айылдык комитеттин катчысы болуп иштейт. Бул мезгилде ырчылык жактан жетилип, эл аралап, чыгармаларын кагазга түшүрүп жүрөт. 1931-жылы, жогоруда көрсөтүлгөндөй, Абдыгафур менен Айтөрөнүн чагымдарынан улам ГПУга кармалып, он ай бою түрмөдө болот. Акындын бул күндөрү «Абак дептери» деген калың дептерде Молдо Багыштын өз кол тамгасы менен бизге жетти. Аны Молдо Багыштын жээн-небереси Малабек Анаш уулу Токтоболотов айылдык журналист, жазуучу Абдымомун Калбаевден алып келди. Акындын кол тамгасындагы бул «Абак дептери» бийиктиги 20,5 сантиметр, туурасы 14,5 сантиметр келген 60 беттүү калың дептерден турат. Дептердеги араб тамгасындагы жазманын ар бир жолуна экиден төрткө чейинки ыр

саптары батырылып жазылган. Текст араб алфавити кыргыз тилине ылайыкталып реформаланганга чейинки эски жазма менен жазылган.

Бул түп нуска кол жазма баштан-аяк Таштөбө (Кербен), Заркен, Жаңы-Коргон, Наманган түрмөлөрүндө жазылып, 1932-жылы 20-мартта Молдо Багыш Абдымалик деген таанышы аркылуу түрмөдөн чыгарып берип жиберген. Кол жазма бүт бойдон 7,8,11 муундуу ыр саптары менен жазылган, 2215 ыр жолунан турат. Ырларын Молдо Багыш «казал», «кысса», «макал», кээде «икая» деп атай берет. Чыгарма жаратуу ыкмаларында кат формасы, монолог, суроо-жооп, алымсабак айтыштар формасы, жайынча баяндар бар. Мазмуну Молдо Багыш ГПУ адамдары тарабынан кармалганынан баштап, Наманган түрмөсүнө камалып, андан сүргүнгө айдаланга чейинки 10 айлык мезгилди камтыйт. Муну дептердин аягындагы: «Баш-аягы түрмөдө он ай жатып, ошондо өткөн сөздөн макал жазды. Бул икая жазылды ошол жылда – бир миң үч жүз элик бирде» деген саптар кошумча далилдеп турат. Мындагы 1351 саны Мухаммат пайгамбардын Хижра жыл санагы, азыркыча 1932-жылды түшүндүрө турганы да ошерде көрсөтүлгөн.

«Абак дептери» кыргыз поэзиясындагы түрмө күндөрүн сыртынан эмес, ичинен чагылдырган, татар акыны Муса Жалилдин «Маобит дептери» сыяктуу өзгөчө чыгарма болуп саналат. Айрымасы: «Маобит дептери» Муса Жалилди Улуу Ата Мекендик согуш мезгилинде немецтик фашисттер камаган түрмөдө жазылса, «Абак дептери» Молдо Багышты жалган жалаа менен өзүбүздүн ГПУ камаган өзүбүздүн түрмөдө жазылган. Молдо Багыштын айгакчысы айылынан чыгып, чекесине чыккан чыйкандай болуп, бетме-бет келип, жанын жеп жалган айтып, бетине көө сүйкөп турушу жанын аябай кашайткан. Жанынан түңүлгөн акын:

«Кырк төрткө кирген жашымда
Кыямат түштү башыма...
Жандууда мындай бар бекен
Жалган бир ишке кармалган?!»

«Дүйнөнүн билдим жалганын,
Түгөнбөйт менин арманым.» –

деген саптарды жазып, ата-энесиз жетим калган
жаш балдарын ойлоп чабалактап:

«Мукамматкул – жалгызды,
Тургунайым байкушту
Туз ичишкен бар болсо,
Арбак үчүн, туз үчүн
Көрүп өткүн туугандар!?» –

деп, туугандарына кайрылып;

Багып турчу бир жылча!?» –

деп, айылдагы алыс эле Бурулча, Буурулбек деген
аялдардан өтүнөт, ага да болбой,

«Балдарымды тапшырдым,
Дөөлөтаалы агама ай!»

деп, алысыраак агасына тапшырган болот. Ага да
көңүлү чыдабай, алты ай араң өмүр курган кыпчак
аялы Сабирканга карата:

«Жалгызды сага тапшырдым,
Кор кылып, Сабир, койбогун!»

дегендей саптарды жазат. Анан туруп:

«Адамга тамыр болор деп,
Алдым эле кыпчактан.
Азабын тартып атамдын
Аркамда жалгыз ушактан.»–

деп, Сабирканга үйлөнгөнүнө бир алдын кейип да
алат. Кайра:

«Кыпчактан алган зайыбыма
Кылчайбастан койбоңор!
Таги-заты бар болсо
Теги-түбүн ойлоңор.» –

деп, туугандарынан Сабирканга көз салып, жардамдашып турууларын суранат. Ж.б ж.б.

«Абак дептерин» окуган киши Молдо Багыштын психологиясындагы кубулуштарды: «Колума чөп-чар илинип калар бекен!» деп жанталашып чапчылап сууга чөгүп бараткан адамдай элестетет. Ага дептердеги жогорудагыдай улам өзгөрүп турган, бул жашоодон балдарына тырнактай болсо да жардам тилеген сандаган саптар күбө болот. Акырында акын:

«Калкымдан узак айдалып,
Каапырдын көрдүм токмогун.» –

деп алыска – сүргүнгө айдалып кете берген.

Молдо Багыштын жазгандарынан шакирти Жоробек Турдалиев араб алфабитинде көчүрүп алган тексттер: «Молдо Багыш каламы», «Бузулдугой заманың», «Калкындан кетти адалат», «Макал», «Кабарнай», «Кабаев Асанбекке» деен чыармалар бар, алар 1277 ыр сабын түзөт. Аталган чыгармалар неизинен Молдо Багыш камалганга чейин, б.а., 1931-жылга чейин жазылганы мазмунунан да, башталышында же аягында коюлган даталардан да маалым болуп турат. Аларда Өктөбүр төңкөрүшүнөн кийинки өзгөрүштөр, ислам жолуна үндөө, бай-кедей ортосундагы мамилелер, түрмөдөн түрмөгө которулганда аялына жазган кабарлары ж.б. жөнүндө сөз болот.

Молдо Багыштын алгачкы чыгармалары, б.а., 1920-жылга чейин жараткан ырлары табыла элек. Бул деген 1886-1920-жылдар аралыгындагы акындын балалык, жаштык чактары өткөн 34 жылдын кат таанып, ыр жаза баштагандан кийин жарат-

кан мурастарынан кабар жок дегенди түшүндүрөт, жаштык оту дүркүрөп тургандагы чыгармалары бизге жетпей калганынан кабар берет. Сүйүү лирикаларынын учурабаганы да ошол себептен болушу мүмкүн.

Совет бийлиги кыргыз жергесине келе баштаганда жетим өсүп, жарды чоңойгон Молдо Багыш аны оң кабыл алып, айрым ырларында чын ыкыласы менен даңктаганы «Кедейлерге насият» деген ырынын башталышында эле:

«Сөзүмдө бар аңгеме,
Албан түрлүү ар неме.
Айтса болор жакшы сөз
Акылы бар пендеге.
Казал окуп берейин
Казак, кыргыз жергеме.
Баштагыдай кедейлер,
Бай-манапты кел дебе,
Кезеңинде канчалык
Салба, кедей, башынды
Караңгылык кермеге.» –

деген чакырык-ураан менен чыкканынан көрүнүп турат. Андан ары бул 165 саптан турган ырында кедейлердин мурдагы заманда бай-манаптардан көргөн азаптуу күндөрүн эскерте келип, өзгөрүш берген дөөлөттөргө шүгүр кылуу керектигин айтат:

Өзгөрүштүн амалын
Алып өткүн, кедейлер!
Өзү берген кашыгын
Салып өткүн, кедейлер!»

дегендей чакырыгын андан ары улантат. Бирок андай ураандары көпкө созулбайт. НКВДга кармалып, түрмөнүн түбүнө түшүп, сүргүнгө бей күнөө айдалып кетет. Андан ары: «Акыр заман кез болуп, // Алды го душман алкымдан.», «Көйгөйлүү заман кез болду, // Көрүшмөк бизге күмөн а!» дегендей ар ме-

нен корго, намыс менен ариетке толгон ачуу чанырык коштогон саптарды жаза баштайт. Кечээ эле бактылуу келечек болуп көрүнүп турган түзүлүш акын үчүн кедери заманга айланат:

«Кедери заман кез болуп,
Кеби-сөзүң сыйдырбайт.
Кенен даарат кылдырбайт.
Кери кадам жылдырбайт.»

Акын: «Кармалып келдим, агайын, //Кайырдиндин колуна.» «Байлоого салдым башымды, //Бади-рек каапыр ургандар.» «Канатым кайра байланып, // Калкымдан узак айдалып, //Каапырдын көрдүм токмогун.»-деп, кайырдиндин заманына акаарат айтат. «Карында кайып болбостон, //Кандай келдим жалганга!»-деп жарык дүйнөгө келгенине кейип да жиберет. Анан, мунун баары Кудайдын буйругу, пешенеге жазылганы деп жыйынтык чыгарат.

Замандын тескери айланып баратканын жыйырманчы жылдары эле «Бузулду гой заманың», «Калкындан кетти адаалат» сыяктуу ырларында:

«Ойлоп турсам, агайын,
Албан-албан замана.
Адамдар болду жаман а.
Журтка келди ар балаа,
Куруду журттун дарманы а!»

дегендей өкүнүч толгон, жүрөк титиреткен саптар менен билдирген. Акын өзү айткан – «Журтка келген балаа» өз башына түшүп, өзү байкаган жаман адамдар айгак болуп, сүргүндөн келгенден кийин да артынан калган эмес. Ошентип жүрүп 1937-жылы каза болгон.

О.СООРОНОВ,

*КРдин Маданиятына эмгек сиңирген ишмер,
КУУнун ардактуу профессору*

ТҮРМӨДӨ
жана
СҮРГҮНДӨ
ЖҮРГӨНДӨГҮ
ЫРЛАР

АБАК ДЕПТЕРИ

1. Өткөн күндөр

Жазамын азгина сөз, бир икая
Кыламын өткөн күндөн бир шикая.
Айтамын азгина сөз, таарынычым
Акылы бар адамга шол купия.

Жазамын жана бир сөз онго, солго.
Алыңыз бул сөзүмдү колдон-колго!
Ар иш кылсаң артыны ойлонуп кыл,
Жетпестен иш кылбаңыз бир болжолго.

Менин атым сурасаң – Молдо Багыш.
Курусун бир пейлим бар тентек чалыш.
Жакшылык иш – ымандык иш кудуреттин
Көп көрдүм жамандыктан бир далай иш.

Авалдан ата-энемден жетим калдым,
Адам болдум, агайын, өлдүм-талдым.
Азап менен мээнеттен малды таап,
Жыйырма беш жашымда катын алдым.

Алганым а дебестен өтүп кетти.
Тыңлаңыз, эшитиңиз талуу кепти!
Авалда алганымдан бир кыз калып,
Экинчи балдыз алдым. Бу да кетти.

Элимден эки катын жесир алдым,
Пейли-кую жакпады, коюп салдым.

Калкымдан катын албай ырым этип,
Башка журттан аланга кабыл эттим.

Экинчи балдызымдан бир уулум бар,
Башка журтка, алмакка кабар саллдым.
Сарт, кыргыз калктарынан катын издеп,
Кыпчакия журтуна болдум дуушар.

Кыпчактын журтун көрдүм жыртаңдаган,
Калбады катын издеп мен барбаган.
Кара дарак – кара бак кыпчагында
Бар экен бир ак жуван эр тандаган.

Сурасам бул жувандын атасы бар,
Жана тууган өзүнүн апасы бар.
Эне жайын булардын сураштырсам,
Чатагы жок, колунда кагазы бар.

«Аягын көр, ашын ич, жөрөлгөсүн...»,
«Энесин көр, кызын ал.» – өнөлгөсүн...
Кадимкинин сөзүнө амал айлап,
Шол жуванды алмакчы болдум өзүм.

Фатия окуп, той кылып, коюм сойдум,
Байыркынын жолунда иштер тутуп.
Өткөзгөм мындай ишти далай ойдон
Насип кылды Кудайым, алдым муну.
Таба албай жүргөн экен атаңкөрү
Байкасам бар турмушу жаман эмес,
Бала экен бу жалганда жан өзүрү.

Билип болбос Кудайдын тагдырына,
Тагдырына тан коюп жүрдүк мына.
Кыпчактан катын тандап аламын деп,
Учурады далай сөздүн тамырына.

Калың кыргыз журтума алып кеттим,
Айтамын акыр чакта аракетин.

«Өзүрдүн азабы бар» деген макал
Эшитсең таң каласың балакеттин.

Айтамын шол кыссаны абдан сонун
Кылсаңыз ойлонуп кыл ишти сонун.
Бар турмушум барынча азап тартып,
Болбоду бир жогору менин колум.

Энди айтамын башыма келген иштин
Чыкпады бирар жолу миң кейиштин,
Алгандарым жалганда бешке жетти,
Бебеби эми кудайым чоң бейишин.

Кайта келдим сөзүмдүн баянына
Зарлуу болсоң кулак сал аягына.
Бар турмушум, агайын, баарын жазып,
Бар көңүлдү мен бурдум буягына.

Маани чыгар сөзүмдүн баянында,
Болбогон эч жамандык кыялымда.
Айтамын нааданга бир икая
Зарлуу болсо аяшаар аягында.

Жана кайтып макалга берейин мен,
Макал жазып ишимден калбайын мен.
Калкы кыргыз журтуна бир икая
Артта калар ыр кесе камдайын мен.

Жараткан барча пенде Парвадигар,
Калсын менден жаланда бир жадигар.
Баштан-аяк сөздөрү макал, ойлон,
Алган жардын сөзүнү кайта келер.

Бул жувандын Ашырбай авасы бар,
Ашырбайдын беш көөдөк баласы бар.
Булардын аксакалы Абдыгафур
Дили бузук, пир урган алакчылар.

Жана мунун Айтөрө бажасы бар.
Бйманы жок дининде чаласы бар.
Абдыгафур, Айтөрө экөөсүнүн
Катынынын бир тууган агасы бар.

Бул жувандын акаси Абдылдабек
Эшитиң бул кыссадан бир далай кеп.
Каргыш тийген Гафурдун кайнагасы
Жүрөдү бул жуванды аламын деп.

Кайнагасы жуванды алаалбаган,
Каалагын деп алдына бара албаган.
Катынынын үстүнө алмагына
Кадимкидей зорлукту кыла албаган.

Булардын арасында шондой кеп бар.
Тындасаң нар жаынан маани чыгар.
Кайнагам кас, келинди бербедиң деп,
Кек кылып жүргөн экен баччагарлар.

Абдыгафур, Айтөрө агент экен
«Эр жакшысы, – макалда, -аңкоо» деген.
Булардын мындай ишин биле албастан
Себеби шол молдокең колго кирген.

Бул ургандар ГПУга барып жүргөн,
Жүрөдү жары менен Кудай сүйгөн.
Абдылдабек атасын кулак кылып,
Ашырбайды сүргүнгө айдап ийген.

Кылады булар кеңеш кыз кезинде,
Жабалык бар жалааны жездесине.
ГПУга айтып жездесин кара кылсак
Кылган ишин бул дагы издесин да.

Экөбү мынтип айтып кеңеш кылды,
Алышты бир адамдан канча пулду.

«Молдо Багыш парага пул берди.»-деп,
Пара алгыч ГПУга айтып ушул жолду.

Кылышты буга окшогон кыянатты,
Тапшырды кыянатка аманатты.
Алты күндүк дүнүйөгө мафрор болуп,
Жоготту кыяматтык саламатты.

Акча түйүп ГПУга алып келди,
Айтөрө ал акчаны барып алды.
«Молдо Баыш парага пул берди.»-деп,
Эшитип мына мындай аңгемени.

ГПУлар сурак кылды: «Кайсыл элден
Бул пулду Молдо Багыш кандай берген?
Жаракка деп акчаны бергенинде
Алганынды бул пулду кимдер көргөн?

Алып берди бу пулду Абдугафур,
Ар бир жайда аңгеме болуп жатыр.
Жалган айтып, жыландын башын сүйлөп,
Бийманына камчы баскан мына баатыр.

Күбөсү Абдыгафур болду энди
Өзгөртпөс акча деген алда кимди.
Таштөбөгө тилфонду бурайын деп,
Эки бажа экөбү жана келди.

Айтады: «Таштөбөгө тилфон буран
Аңдыдык бузукубуз анын пейлин
Эрте күндө камакка албасаныз
Аңгемени кылышты андан көрүң.

Албаса Асанбекти байлап кетер,
Жабырлууну жашырын жайлап кетер.
Эрте күндө чаарасын көрбөсөнүз
Биздин айткан сөзүбүз болду бекер.»

Бул сөзүнө ГПУлар ишенеди,
Бир өткөн соң жалганга ким келеди.
Кулак болуп куруган, Кудай урган
Жалган айтып экөбү күн көрөдү.

Тилпан берди Таштөбө ГПУсуна,
Учурады мал алган кишисине.
Алла кылар авал пендесине,
Акыл алсаң адамга кылба кине.

Шыңгыратып тилпанын сүйлөшөдү,
Түшүндүрүп сөздөрүн бир-бирине.
Бар имиш ичтеринде Молдо Багыш
Тезирээк шол адамды колго салыш.

Тилпандин айтканына караганда
Козголор бул адамдан бир далай иш.
ГПУлар сөзүн айтып жайланады,
Камакка алыш үчүн шайланады.

Жалган сүйлөп жалааны жаап койду,
Артынан уккан адам таң калады.
Ойлонсоң бул дүйнөнүн баяны жок,
Акыретти ойлобос ыйманы жок.

Коюн сатып бир канча пул кылады
Алда-сатты кылгандын баарын уштап
Дөө ургандай базарды кор кылады.
Он бир даана он соолук коюн алды.

Өткөзгөн буга окшогон далай малды,
Коюмду ажыратып аламын деп,
ГПУнун дал өзүнө туура бардым.
Сурады: «Сен өзүңдүн атың нима?
Кыргызмысын, кыпчакпы затың нима?
Бул жерге не себептен келдиң жетип,
Арзанди айтып турган катың нима?»

Айтади: «Менин атым Молдо Багыш,
Кыпчак эмес, билсеңиз, затым кыргыз.
Он бир даана коюмду алып койду
Арзимда айта турган мына ошол иш..»

«Затың кыргыз, атыңыз болсо Багыш
Мүмкүн болду бул жерде эми калыс.
Он бир даана коюңуз берилмайди.»
Ушланыз бул адамны, камакка алыш.

Чыгым кылып Молдокени колго салды,
Он бир даана кою менен колун алды.
Акча пулун барлыгын эсеп кылып,
Молдокеңди зынданга камап салды.

Камалып Таштөбөдө кырк күн жатты,
Бир Кудайга жалбарып арзин айтты.
Жан тууганы адамдын болбогон соң,
Жалгыздык эске түшүп жаман батты.

Бар эле кыздан болгон жээндери
Келип турду жээнинин бирөөлөрү.
Таштөбөдө зынданда кырк күн жатып,
Эске түштү элинде жүргөн жери.

Баш-учу жок бир ишке кармалады,
Арзин айтып кудайга зарланады.
Арман кылып Молдокең жалгыздыктан,
Кудаанын кудуретине таң калады.

1. Молдокеңдин зарлаганы

Айланайын Кудайым,
Бир өзүнө ыйлайын.
Башыма түштү мүшкүл иш
Атадан алты болбодум,

Айдалдым мында кор болдум.
Азап түшүп башыма,
Алды-артымдан торголдум.

Энеден экөө болбодум,
Эмгек түшүп башыма,
Энди мында кор болдум.
Эли-журттан ажырап,
Эмгекке туулган шор болдум.

Айдалып кетсем алыска,
Артымдан жоктоп барышка,
Аркамда турар намыска
Аталашым болбоду.

Алты кадам жылдырбай
Алдымдан душман торгосо,
Азап деген немени
Артын Кудай оңдосо,
Саар туруп ыйлайды,
Санаа тартып, агайын,
Сарыбайдын Молдосу.

Айланайын Кудайым,
Артымда жок жубайым.
Алты жашар баламдан
Кыламын каттык убайым.
Жалгызымдын өмүрүн
Жараткандан сурайын.
Жар-агайын журтума
Жалбарып айтып турайын.

Жалгызымды калтырып,
Жаш көөдөк моюн талдырып,
Жат-жалаага бардырып,
Жар-агайын ичинде
Жалдыратпа ылайым!

Кыйла болду жатканым,
Кыйналып азап тартканым.
Анча болду жатканым,
Аугерлик тартканым.

Кебимди ачык айткын деп,
Ар күнү арзым айтканым.
Талаада калат шекилди
Далай мазар кыдырып,
Бабама барып сыйынып,
Тилеп алган Кудайдан
Балапан көөдөк тапканым.

Кылган менен кер келбес
Кийинки кылган бушманга.
Не кеги бар билбеймин
Кийинден түшкөн душманга.

Ким экенин билгенде
Күнөөм жетер асманга.
Азыр болуп пенделик
Адамга берер дечи эле,
Алдасына жазганга.

Оозум барбайт агайын,
Ар кимден көрүп айтканга.
Асир болуп жатамын,
Аллага арзым айтамын.

Далай күнү бейсурак
Таштөбөдө жатамын.
Ким экенин билбеймин
Жоопкерге тарткандын.

Даркерлигим болбосо
Дарди-арызым айтканым.
Таштөбөдө мен жатып,
Далай азап тарткамын.

Күйүт менен билбеймин,
Күндүн кандай батканын.
Такыр көзүм жумулуп,
Тандын кандай атканын.
Кишидеги душмандан
Ким ыманын сатканын,
Жалгыз туума байкуштун
Жалганы барбы айтканын?

Жаңы-Коргон ГПУ колунда
Жалаага мунун жазганын.
Басканын байкуш билбеди
Баччагардын капканын.
Кармоодо жалгыз билбеди
Касташканы кайын журт
Каапырдын келип айтканын.

Каалаганы солай деп,
Кармалып жатат кудай деп,
Каршы түшкөн абалда
Калбалада мындай кеп
Капарында ойлонот
Кайын журтум кылбайт деп.
Кас кылган соң душмандык
Кадимден бардыр шондой кеп.
Күбөлүк бербейт көңүлдү
Күйөөгө мындай көрбөйт деп.
Абайласам аңгеме
Ойлонто берет далай кеп...

2. Жарынын келиши

Ошондойчо Молдокең көп зарланды,
Алганы кырк күнгөчө бир барбады.
Кудуреттин кылганы ушундай деп,
Душманы ким экенин аңкармайды.

Жатады жер бакырлап, акыл ойлоп,
Опасыз шум дүйнөнү жакын ойлоп.
Кадимде бизге окшогон болгонбу деп,
Калкы үчүн нече түндү накыл ойлоп.

Бир күнү алган жары ойлоноду:
«Кырк күн ашты бир кабар бир болбоду,
Ал-абалын мен сурап келейин.»-деп,
Короодон кой алдырып, козу сойду.

Козу союп бышырып, атка салып,
Дасторкончу ат байлар адам алып,
«Алты ай болбой алганым не болду?»-деп,
Келеди ат үстүндө айран калып.

Ушундайча жол менен көрдү барып,
Караса алган жары көзү сарык.
Кол берип айранларча колун берип,
Сурайды: «Не себептен болдуң карып?»

Мал болсо кылады деңгенени
Эшиттик бул өңдөнгөн аңмени.
Кол беришип экөбү амандашып,
Арзы-абалын бир бирине айткан жери:

3. Сабиркан сурайт

– Кызыл жүзүң саргайып,
Кыйналып мында калыпсыз.
Кыйла жерден мен келдим,
Кыяматтык жарымсыз.
Ак жүзүңүз саргайып,
Айып кылган кишидей
Аугер чегип калыпсыз?
Анча жерден мен келдим,
Акыреттик жарымсыз.

Келе албадым ойлонуп...
Келип калаар деп жүрдүм,
Кенештин жолун колдонуп.
Кейигенсип калыпсыз
Келте тонго кор болуп.
Авал мында келбедим
Акыр жагын ойлонуп.
Акунум келер деп жүрдүм,
Алланын жолун колдонуп.
Аугер чегип калыпсыз
Арбайларга кор болуп.

Кырк күн болду келбедим,
Кыйналганыңыз билбедим.
Кыз, балдарым багам деп
Кыйла бир ойдо толгондум.

Анча күн өттү келбедим,
Азабын мындай билбедим.
Алганым менен жалганда
Арманымча жүрбөдүм.
Арман менен дартымды
Айып да болсо сүйлөдүм.

Алты арыш кыпчак калкынан
Анча адамды сүйбөдүм.
Калың кыргыз журтунан,
Кандай болду таалайым,
Кармоодо турат сүйгөнүм.
Кадырданым келер деп,
Капарга албай жүргөмүн.
Кападар болуп ичимде,
Канча бир ойдо күймөндүм.

Ар жооруктуу сөз айтып,
Адамга бирин бербедим.
«Алты ай болбой келгени

Ат бастырып жүрү.»-деп,
Адамдар аңыз кылат деп,
Ат бастырып келбедим.

Ат бастырып жүргүдөй
Алман менен тең белем.
Алты ай болбой келгени
«Ар жерде басып жүрөт.»-деп,
Айыңчылар күлөт деп,
Акунум өзү билер деп,
Абийри менен келер деп,
Аны ойлонуп келбедим.

Көп ойлонуп жөтөлүп,
Көп айыңды көтөрүп,
Артынан кабар аларга
Аталашы болбосо,
Келейин көңүл көтөрүп,
Акунум көөнү чөгөр деп,
Алды-артымды ойлонуп,
Ат бастырып келгеним.
Акунум, ошол билгеним.

Ар не болсо зайыпмын,
Акыл жакка майыпмын.
Келбеди деп ойлонбой,
Кечиргин менин айыбым!
Кенешим – көөнүң чөгөрбө,
Келбеди деп зайыбым.
Кенешиң болсо айтыңыз
Келип турар айымын.

Кедери кеткен кандай иш?
Бир билбедим дайынын.
Бүгүп айтпай чынын айт,
Бүгүн сурайт зайыбың.
Акылсыздан сураймын

Алладан болор барчасы.
Алла кылса не кейиш,
Акунум, өзүң алдырба!
Ар кимге түшөр мындай иш.

Бул жалганда пендеси
Экинчи келбес, бир келиш.
Ажырым муну деп уккам
Акыретте чоң бейиш.
Акунум мындай болду деп
Артындан кылдым көп кейиш.

Аңдышкан душман бар беле?
Артындан барар билдириш.
Алды-артыны билбедим,
Акунум, ишин кандай иш?

4. Молдо Багыштын

Сабиркан айымга берген жообу

– Кызыл жүзүм саргайып,
Кыйналып менин калганым:
Кыяматтык жарым деп,
Кыялымда кармадым.
Кырк күн өттү келбедин,
Кыялым кетип ар жайга
Кыйла бардыр арманым.

Ак жүзүм менин саргайып,
Айып кылган кишидей
Аугер чегип калганым,
Акыреттик жарым деп,
Акылымда кармадым.
Анча күн өттү келбедин
Ар кыялга мен барып,
Ар тараптан арманым.

Катында акыл болобу
Каалаганым келер деп,
Катындык менен билбейсин,
Канаке менин барганым?

Алдына кайдан барамын
Алдымды душман торгосо.
Арман менен нетемин
Айдалып кеттим алыска.
Аркамдан жоктоп барууга
Аталашым болбосо.
Айымым, капа болбогун,
Аман болсом барармын
Артын Кудай оңдосо.

Элиме кайтып келишке
Эңилген душман кор болсун!
Эсиме албай кантейин
Элимден жоктоп келерге
Энелешим болбосо.
Эрмегим, Сабир, аман бол
Эсен болсом барармын
Эгем өзү оңдосо.

Барбай мунда нетейин
Пайгамбарлар колдосо.
Аман болсом барармын
Азырлыкта пенделик,
Азалда шорум болбосо.
Аллага өзүм жаздымбы,
Азабын тартат дечи эле,
Ар нерсени кордосо.
Адамга адам коёбу
Аталашы болбосо.
Бар малымдан кайыр кыл
Балээ келбейт дечи эле

Бабединдер колдосо.
Барлык кетпес пендеден
Башында Кудай ондосо.
Мал турабы колунда
Мал эгеси болбосо.
Сөз турабы оозунда
Баш мәэси болбосо.
Бирөөгө бирөө асылбас
Бир икая болбосо.
Байламтада жатабы
Жалгызына асылган
Бир нерсеси болбосо.

Сөөгүмдөн өткөрүп,
Сөз маанисин сурадың,
Сүйгөн жарым келди деп
Сөзүмдү айтып турамын.
Аман-эсен жүрөбү
Алты жашар уланым.
Арзи-дртын айтарга
Аркамда жок тууганым.
Акылына салайын,
Аугер чегип калбасын,
Энесинен айрылган
Алты жашар куланым.

Арзимди жакшы тыңдаңыз,
Адинизде бар болсо
Акыреттик жубайым!
Ауалы Кудай себебин
Ар кимден көрүп нетейин.
Арадан чыгып калыптыр
Ушул арбак урган тууганың.
Абайласам, Сабиркан,
Алды-артын арытып,
Арманыңды сурадың,
Алган жарым келди деп,
Арзимди айтып турамын.

Банди болуп түрмөдө
Бешенеме ыйладым.
Бел кылаары жок эле,
Эсен-аман жүрөбү
Беш жашар менин уланым.

Бейбаа болуп түрмөдө,
Бел кылар менде тууган жок,
Бейбапаа ушул жалганда
Банди болуп турамын.
Белдешкен душман бар десем,
Бир жерде жок сурагым.
Пейил-куюн ойлочу
Бет алдымдан чыкпасын.
Бет болгон кыйыр тууганын.
Пейли кандай кул эле,
Ошол бети жок капыр урганың?

Акыйкатты билбестен,
Туштамалдап айтар деп,
Түрмөдө менин жатканым.
Тууганыма санайт деп,
Көргөнсүп муну тартат деп,
Көй-көй менин арманым.
Көз көрбөстөн айтат деп,
Көңүлгө алба жыргалым!
Көп-көп сизге айтайын,
Көңүлүндү чак кылсаң,
Ошол көөдөгүндү сыйлагын.
Аман болгун жыргалым.
Агамды айтат дебегин,
Айыпдар муну кылгандык.
Асти мени чак кылсаң
Ошол ардагымды сыйлагын!

Ошондойчо эки жар үндөшөдү,
Эрди-катын болгон соң ким безеди.

Дасторконун, табагын алып барып,
Жана кайтып экөбү сүйлөшөдү.
Сурайды жолдошун ким, муңдашың ким?
Жана асирет кыларга курдашың ким?
Ал-абалын акырындап сурайын деп,
Ат бастырып алыстан келемин мен.
Сурайды жаткан калктын ону-солун,
Бир-биринин сурашты жолдошторун.
Бул тургандар камакта кандай адам?
Биринен бири артык, баары сонун.
Жана кайтып сурады: «Элден ким бар?
Не себептен бул ишке болдун дуушар?
Оң, сол калың журттан кайра тартпай,
Ат бастырып алдыңа келдим бейбар.
Малы жоктор кылады денгенени,
Айттык мына сөз менен аңгемени.
Жол жүзүн жогорооктон барып сурап...»
Бир-бирине жана сөз айткан жери:

5. Сабиркан айымдын суроосу

– Жана кантип айтамын,
Жабыр тартып калыпсыз.
Жарым, сизге жол болсун
Жалгыздыгың айтасыз.
Бардам кылар алым жок,
Жалгыздын ишин жалгаарда
Жараткан Эгем оңдосун!
Баш эгеси дечи эле
Бабединим колдосун!
Алды-артыны ойлоңуз,
Асили капа болбоңуз!
Кылган болсо жалааны
Төркүн журтум болмоктон
Төрө агам болсо оңбосун!

Падарсиз деп сураймын
Байламтада жатасыз,
Баш бышпаган бала окшоп,
Барган жериң айтасыз.
Жан болгондо жалганда
Бенде барбы катасыз.
Айып менен катаны
Ачык сүйлөп мен айттым,
Анан кийин качарсыз.
Ашкересин билбестен
Айыпкер кылып айтасыз.
Ар нерсени бир сүйлөп
Андышкандай болосуз,
Катуу, гарик сөз айтсам
Кайтара мага айтасыз.
Көп кинээлер мен айтсам,
Көңүлгө алып качарсыз.
Көз-көрүнөө неме окшоп,
Көйкөйгө мени тартасыз.
Көңүлгө кетер дебестен,
Көрбөстөн несин айтасыз?
Көңүл сурап мен келсем,
Көйкашка, не деп капасыз?

Пендеде бар бир капа
Барын сурайт дебеңиз.
Чап колтукта кабырга
Чатак жайдан тенибиз.
Азирети Адамдан
Жаратылган энебиз.
Азиройу азалдан
Арпалышып келебиз.
Эри-катын бир болуп,
Аркалашып келебиз.
Шариатта шаарим жок,
Ак никелүү болгон соң,
Алды-берди кылган соң
Аябастан беребиз.

Азиройу азалдан
Ана ошондой кылабыз.
Какшык айтып катын деп,
Капа болбойт дебениз.
Ариетке келгенде
Ачынат го денебиз.
Катын деген немени
Мааниси жок дебениз!

Мурун өткөн-илгери
Бүбү Мариам энебиз.
Мал жиберип, зар берип,
Калың айдап, мал берип,
Катарында нар берип,
Калкы-журтка той берип,
Эки күбө бир келип,
«Кабыл кылың!» дегенде,
Маакул. Болсун!» дегенбиз.
Мамыр-жумур болгондо
Майдан чыгып тенибиз
Маакул жайга келгенде,
Мамилеге кененбиз.
Мааниси жок жаманды
«Нары олтургун!» дегенбиз.

Баштоочусу пирибиз –
Батма, Зуура билесиз.
Парзы, сүннөт, шариат
Пайгамбардан динибиз.
Баарына жооп бериңиз?
Каршы кетпең «Катын!» деп
Буларга тиер тилиңиз.
Айтканыма кириңиз!?

Азиз Бүбү пирибиз
Айтып өттүм бир катар,
Ага жооп бериңиз!?

Акылы жок катын деп,
Анан менден кейиниз.
Тагдырда шондой болгон сон
Тартынбады пейлиңиз.
Тагдыр ана, тан коюн
Өзү келип жатыры.
Өкүмөттүн уулу экен
Ол Асанбек бегиниз.
Оозуна келсе кайтарбас
Оосар экен дебениз.
Оңу, солдон сураймын
Орунбай жооп бериңиз.

Ойлонунчу, акунум,
Акыйкатын билсениз,
Анан сөзгө кирсениз!
Айып этпей сөзүмдү,
Ачык жооп берсениз.

Байыркыдан бир макал:
Пенде билбейт дечи эле,
Бар болсо жакшы жолдошу
Ар тараптан айтат деп,
Акунум капа болбочу!

Ар пенденин ишини
Артыны Кудай оңдосун.
Азиз жаным, күйдүрүп
Ар сөзүндө айтасын:
«Акеңе болгон тергөөчү...»
Ар кимден мынтип көрбөнүз!
Бешенеде болбосо
Пендеси кордоп не кылар.
Парвардигер колдочу,
Байламтада жатам деп
Акунум, мустар болбочу!?

Байламтада жатасыз
Багыш, саруу журтунан
Барбы жакшы жолдошун?
Байламтада жатканда
Байгамбарлар колдосун!
Барган жерден кербөнүз
Башкадан себеп болбосун?
Барбай калчу жер эмес,
Барды-келди кылганда
Башка чиркөө болбосун.
Ашкере жазса айыпка,
Абдыгафур болмоктон
Атам да болсо оңбосун.

Абалынды сураймын
Аугер чегип калыпсыз,
Акунум сизге жол болсун.
Айыпка бизди кошосуз,
Асиретим козгойсуз,
Энеси жок жалгыз деп,
Энеге бизди кошпойсуз.

Асыранды жалгызды
Анасынча болбосом,
Акунум капа болор деп
Арбак менен коргосом.
Авалым мындай болгон соң
Алымдын менин не келер,
Аппак кожом колдосун!
Айыпдар кылбай, акунум,
Ар тарабын ойлосон!
Ариетин айтар деп,
Акунум, капа болбоңуз.
Ариет деген немине,
Акыйкатта баланы
Анасынан койбосун.

Өз энеси болгон соң
Алты мээнет бир келсин
Арытсаң билбес коргосом.
Алды-артыны ойлонбой,
Ашкересин колдонбой,
Акунум, сизге жол болсун!

6. Молдо Багыштын жообу

– Дал сүйлөсөм, Сабиркан,
Табалаган киши деп.
Таамайлап айтабыз.
Барлык ушул жалганда
Бенде барбы катасыз.
Батыра катуу сөз айтсам
Бааналап качасыз.
Абай менен сөз айтсам,
Ашкерелеп ачасыз.
Айып сенде мен айтсам
Алдымдан узак качасыз.

Жалын түшүп ичиме,
Жабыр тартып жатканда
Жаштыгыңды билдирип,
Жайдак атка миндирип,
Жабырым, катын, теңшерип,
Жоор атка миндирип,
Жортуулчу неме деп,
Жол болсун деп айтасыз.
Жол жүзүнү мен айтсам,
Жогорулап качасыз.

Жол болсун деп айткандай,
Жокчулугун тарткандай,
Жортуулчу мен эмес.
Андай айтпай, мындай айт,

Акылыңдан танбай айт.
Ариетің кылбай айт.
Ариетке келгендей,
Арбак урган тууганың
Ариет кылар неме эмес.
Карындаш-урук дегендей
Капарына бир келбес.
Карындаш-тууган болмоктон
Аталашың болсо да
Алганыңа тең келбес.
Айтышам деп Сабиркан,
Авалкыдан козгойсуң.
Ол тараптан айтышпа
Акының сенден кем эмес.
Кебин берип адамга
Айтышпай турган неме эмес.

Авалкыдан сурайсыз
Азыр айтып берейин.
Энди сөзгө келебиз,
Кадимкинин сөзүнөн
Кайтпай жооп беребиз.
Термечиктеп теребиз,
Айткан, Айым, сөзүңдүн
Баарына жооп беребиз.
Азыр , Айым, тыңдаңыз
Адам ата, Ава эне
Авалдан сөзгө келебиз.

Авалында Кудурет
Азирет Адам атаны
Топурактан жараткан.
Азыр кылып Адамды
Андан бизди тараткан.
Он сегиз миң ааламды
Ондон мурун жараткан.
Нысабы менен адамды

Ар жаныбар-айбанды
Ааламга тегиз тараткан.
Бир ургачы, бир эркек
Үлпөтү менен жаратты.
Илгеркинин өткөнүн
Эшитиң менден санатты.

Мама Обо энени
Үлпөт кылып бермекке
Чап колтуктун тагинан
Чаап алган эмеспи.
Коюндашып жатмакка
Колтугунун тагинан
Таап алган эмеспи.
Батма, Зуура бүбүлөр
Пайгамбардын баласы –
Саабалрдан эмеспи.
Азирети Аалинин
Алган жары эмеспи.
Эри-катын бир болуп
Эмгек менен жабырга
Калгандары эмеспи.

Азирети Адамга
Бир буудайды жебе деп,
Буйрук кылган эмеспи.
Жаамы периште биригип,
Азирети Адамга
Колдоо кылган эмеспи.
Жарты буудай жебе деп,
Жардык кылган эмеспи.
Азирети Адамга
Мама Ово энени
Паришталар жам болуп,
Дал бейиштин төрүндө
Ак никелеп беришип,
Кайлык кылган эмеспи.

Жарты буудай жеп коюп,
Жарыктыкка чыга албай,
Жабыр тартып биз окшоп,
Зарлык кылган эмеспи.

Ажыратчу себеби –
Абдыгафур агандай
Азирейилдей шум шайтан
Мурдод кылган эмеспи.
Азирети Ово эне
Авал буудай жеп коюп,
Бушман кылган эмеспи.
Ажыратчу себеби –
Азазилдик найүмүт
Душман кылган эмеспи.

Азазилдей шум Шайтан
Душман болуп адамга
Сегиз бейиш эшигин
Отун кылган эмеспи.
Таус менен жыланга
Тогуз түрлүү сөз айтып,
Тоо башына көз артып,
Суктук кылган эмеспи.
Ажыратчу себеби –
Айды каапыр алгандай
Орган кылган эмеспи.
Азирети Абылга
Карыш болуп Кабылдай
Тууган кылган эмеспи.
Абыл менен Кабылга,
Арасында жабырга
Туушканым алам деп
Мындан калган эмеспи.
Каимден берки заманда
Каршылыктын себеби
Катын болгон эмеспи.

Туушканым алам деп
Азирети Абылды
Мындан сойгон эмеспи.
Кадимден калган себеп деп,
Кадимден эле макалды
Мындан койгон эмеспи.

Түпкүлүгүн ойлончу,
Кадимден беркиси
Карыш болуп Адамга
Тууган кылган эмеспи.
Туурулукта турганбыз
Ысмайылдай пайгамбар
Азиз жанын Кудайга
Курбан кылган эмеспи.
Азирети Жусупту
Он бир ага жабышып,
Атасынан айрышып,
Сарайында Мисирдин
Зындан-кудук табышып,
Ар бири менен кагышып,
Ынтымагы келбестен,
Кудукка муну салышып,
Жусупту бөөрү жеди деп,
Атасына барышып,
Он сегиз бармак алышып,
Пачка пулга сатышып,
Жалганды мындай айтышып,
Он бир бирдей агайын
Тууган кылган эмеспи.

Калкы шаар Мисирди
Куштар болуп түшүндө,
Келтире албай кезине,
Жети тамдын ичинде,
Кечки салкын бешимде,
Кенешиме келбейт деп,

Кер маралдай Зулайка
Зындан кылган эмеспи.
Азирети Жусупка
Куштар болуп Зулайка
Мындан кылган эмеспи.

Сабыр кылган Жусупту
Кудай таала кудурет
Калкы шаар Мисирге
Султан кылган эмеспи.
Азирети Жусупту
Ажыраткан атадан
Ону бирдей агайын
Тууган кылган эмеспи.
Эзелден бери ушундай
Абдыгафур окшогон
Урган кылган эмеспи.

Тууганым деп жатасыз,
Тугрулуктан айтасыз.
Ажыратпай аныгын
Акунундан капасыз.
Арасында сиз кошуп
Азиздерден айтасыз.

Бүбү Мариам дегенин
Азирети Айшанын
Энелери эмеспи.
Беш миң жылдык өлүктү
Бир лафаста тирилткен
Балалары эмеспи.
Бирди туур кыз кеткен
Бүбүлөрдөн бул да өткөн.
Азирети Иса пайгамбар
Атасы жок ааламда
Инжил менен Адамга
Айгак менен кармалып,

Оозу түктүү жүүттүн
Ак тамына камалып,
Көргөн адам таң калып,
Асманга учуп бул кеткен.

Көңүлгө албай келиниз,
Көргөн-билген сөздөрдөн
Көзкөрүнөө айтышып,
Көрүшөлү нобатан
Көрбөгөндөй болгонсуп,
Көйгөйлүү сөздөн сурашып,
Көңө саруу журтунан
Көргөнү келип турасыз.
Көңүлгө кетер дебестен
Көңүлдөшүн барга окшоп,
Көргөнүндү сурайсың.

Кезегинде кеп бербей
Кейишини айтып турасыз.
Кезиккениң барга окшоп,
Келип менден сурайсыз.

Бул жорукту билбестен
Жогорулап турасыз.
Жөлөк каның барга окшоп,
Жолдошумду сурайсыз.
Алганың турат кашыңда
Алардын несин сурайсыз?

Ар тараптан макалдап,
Айтышмакка кандайсыз?
Жолдошумду сурасан
Чоң багыштын Чыныбек,
Доолбек, Майтык, Мейманбек.
Көңө саруу журтунан
Көрөкү тууган Асанбек,
Алоокен төрө, Зиябек.

Нач. Милийса баштагы,
Байлакчыбыз Төрөбек.
Кенешин алы ошондой
Келипсиз, Айым, төрөм деп.
Айта берсем айың сөз
Артынан тубар далай кеп.

Жалкоочулук кылбасам
Жана айтамын жана кеп.
Айтып өттүң бир катар
Азирети Ово энем деп.
Мама Ово энебиз,
Жеке ээлеп албаңыз.
Ага биз да балабыз.

Авалында анабыз,
Аны кантип танабыз.
Айып албан, Сабиркан,
Ар кыялга барабыз.
Айта турган сөз келсе.
Ат жалында улактай
Оодарышып калабыз.

Акча берип койгондой,
Алды-берди кылдык деп,
Арага несин саласыз.
Мамилеге турубуз,
Мамилени бербесең,
Маңдайлашып келбесең
Бизден кантип аласыз.
Мамилени бербесең,
Мааниси жок кедей деп,
Анан бизден танасыз.
Шариат жайга келебиз,
Шариатта бересиз.
Шариат жайга келгенде,
Шакылдаган балээсиз.

Айтышам деп, Айымым,
Айтпай турган сөздөрдү
Ашкере кылып саласыз.
Каттык кирөв айтты деп,
Капа болбой Сабиркан,
Кайра журтка барасыз.
Кырк күн ашты бир келбей
Кыйла жаздым салам сөз,
Кайта келип карып деп
Качан кабар аласыз?
Айтпай койду дебениз,
Жалгзынды издесен
Жаңы-Коргондон табасыз.
Алыстатпай кабар ал,
Асиратта каласыз.
Акунун менен айтышып,
Ариетке барасыз.
Ашкересин билген соң,
Анан бир Сабир канарсыз.

Жалгзын кетсе айдоого
Жалын болуп жанарсыз.
Жар-агайын ичинде
Жаш балдарын ээрчитип,
Жалдырап Айым, каларсыз.
Жалгзындын артынан
Жаңы-Коргонго барарсыз.

Алганым Сабир, аман бол,
Азыркы турган заманда
Адам барбы алымсыз
Абалым менин карагыс.
Көп-көп сизге айтамын
Көз алдында койбоңуз,
Ошол, көөдөк бир жалгыз балаңыз!
Кудай үчүн Сабиркан,
Курсанттыгым караңыз!

Эсен болсом барармын,
Расулбек, Маматкул –
Эки козу-балаңыз.
Энеси жок кылбастан
Экөөн бирдей караңыз!

Ушундайча аңгеме болду, билин,
Жана кайтып максатка кайтып келиң!
Болгон сөздүн барчасин терип-терип,
Нечен ойго жиберди көңүлдөрүн.

Кош! Аман бол, Сабиркан, эми кайтын
Жар-агайын сураса салам айтын.
Калкы кыпчак журтунан алдым сизди
Тилегин жалгызыңдын саламатын.

Саламдашып калкына кайтмак болду,
Сурашып бир биринен онду, солду.
«Кабар ал Жаңы-Коргондон» дегенине
Акыл таппай сандалып айран болду.

«Бул балаа мен тараптан болгон чыгар,
Жаңы-Коргон деп айтат, бир лейкин бар.
Бир балаа мен тараптан болбогондо
Кылбас эе мынчалык ариет-ар.

Кайтайын. Эми көп сөз керек эмес,
Камалган менин жарым бир бул эмес.
Бар экен жакшы саруу жакшылары
Айтты бекен аңгемени? Сүйөр эмес...

Сөзүнө сөз таба албай калганым жок,
Айтыштык овон менен, арманым жок.
Кармалып, капаланып жатканында
Кылбасын көп сөз үчүн мага бир док.

Көп сөздү көбөйтпөстөн кетейин мен,
Көп кеч болбой айылга жетейин мен.

Айтканына бир жооп табар элем,
Айтышып акун менен нетейин мен.

Ойлосом мен тараптан макаласы
Көп сөз айтып акунум капаланды.
Ар не болсо аялдык жагым бар
Айтышам, ар сөүнөн мен каламбы.

Адамзат авийри менен аты чыгар,
Айта берсең көп сөздүн арты акыр.
«Сүйлөр сөзүң сен билип, артын ойло...»
Кылып өткөн насият мурункулар.

Ойлонуп, «Кайыр кош!» деп атка минди,
Капа болуп, ойлонуп ичтен тынды.
«Айрылып алганымдан каламбы?» деп,
Ойлоно жана ойлоно үйгө келди.

Калады Молдокениз жар жөнөтүп,
Билбеген мындай күндү көп күн өтүп.
«Кайыр кош!» деп алганы кеткеннен соң,
Бйлады жер боорлоп, алами өтүп.

Жатады көп жердеги ойду ойлоп,
Айтады: «Азиз пирлер алгын колдоп!»
Жалгыздын бир жардамчысы бир Кудай деп,
«Бир өзүң жардам кыл!»-деп айтып зарлап.

Жанында жакшыларыдан жолдоштору
Жан кыяр жолдошунун болбостору.
Өтпөй турган дүнүйөдө адам болбойт,
Эр барбы өлбөс үчүн кол басканы.

Ойлоду тири адамзат өлбөймүн деп,
Айта албас Алла салса көнбөймүн деп.
Эшитсең бул кыссадан ангемени
Турады арт жагынан бир далай кеп.

Бир күнү Жаңы-Коргондон тилпан барды:
«Колунда камактагы адам барбы?
Молдо Багыш Сарыбаев деген болсо,
Жиберип бери айдап ол заңкарды!

Сурайбыз о адамдан канча бир сөз,
Кылабыз айгакчыны биз көзмө-көз.
Бул адамда бир канча айып иш бар,
Жиберип! Мында акыйкат кылабыз биз.»

Жаңы-Коргондон төрт адам саллат барды,
Молдокениз булардан сөз аңкарды.
Жалганда жалаа менен уштатылган
Армандуу буга окшогон адам барбы?

Часовой чаап келди «Жолго түш!» деп,
Беш атар төрт тараптан мылтык кезеп,
Жаңы-Коргонго жалгызды айдамакка
Келишти «Сарыбаев!» деп, дептер издеп.

Молдокениз саллаттарды сөзгө алады,
Билбеген бул жалганда сөз калабы,
Жолдоштору бир катар коштошушуп,
Беш-алты ооз аңгеме сөз калады.

8. Молдо Багыш түрмөдө жаткан жолдоштору менен коштошкону

Жаамы тууган агайын,
Жаңы-Коргонго айдарга
Жаңы келди часовой
Кармоодогу агайын,
Кайыр-кош деп жатам ай.
Калың кыргыз калкынан
Кадыр Алла салганы
Кармалып узак кетем ай.

Калбаада – жазууда
Кадыр Алла кылганы,
Кармалып кетип барам ай!
Азыр болуп пенделик
Бешенедө бар окшойт
Кадыр Алла салганы.

Авактагы агайын,
Аксакал, кары – баарыңа...
Аман болгун агайын,
Көрөбүзбү биз жана?
Көп болуштук туз-нама
Көйгөйлүү заман кез болду,
Көрүшмөк бизге күмөн а!?

Оңу, солду агайын,
Ата журтум, калкымдан
Абалкы нуска, наркымдан.
Акыр заман кез болуп,
Алды го душман алкымдан.
«Кайыр кош!» деп айтамын,
Кадимки нуска наркымдан.
Карып болуп замана
Кармады душман алкымдан.

Авал Оңдон сураймын,
Аман бол тагам Чыныбек.
Топ агайын аман бол:
Добулбек, Майтык, Маманбек.
Аман болгун агайын:
Алоокан Төре, Зиябек.
Кош агайын, аман бол!
Кош, Жумабек, Исабек!
Авалы айтпайт дебесин,
Аман болгун агайын,
Арбактуу тууган Эсенбек.
Айдалып кетип барамын

Амандашкан тууганга
Айтып коюн дуба деп!
Аман болсок көрөрбүз
Агайын, жаткан кудаа деп.

Кедери кеткен шум дүйнө
Кетип барат алыска,
Кезеги шондой замана.
Калети жок намыска
Кабарымды айтып кой,
Калкы: саруу, багышка!

Алла медет бербесе,
Айдалып кетип барамын
Алыскы жол – узакка.
Абайлабай мен жүрүп,
Акыры түштүм тузакка.
Айдалганым айтып кой,
Алдына келсе изденип,
Алганым Сабир-кыпчакка!

Кезеги бизге келгенсип,
Кез келишип калыппыз
Кейиштүү заман-урганга.
Кеби-сөзүм айтып кой,
Кез келген жакшы тууганга!
Аманатым айтып кой,
Аксакал: Кабай, Кутманга!
Сандалганым айтып кой,
Сан түтүн саруу тууганга!
Айдалганым айтып кой,
Ак чубак калың, сарболот,
Кайын журтум беш карын,
Карындаш-урук мааяр,
Көп кырк уул, күркүрөө
Көңкү саруу ураанга.
Которулуп кетип барам,
Көз көрбөс узак душманга.

Калың журттан келгенге,
Кабарымды сураса,
Алты саллат бир келип,
Айдап кетти дегейсиң.
Эки колун артына
Байлап кетти дегейсиң.
Кайрыларга дарман жок,
Калкы-журтка дуба деп,
Капаланып бир жалгыз
Зарлап кетти дегейсиң.
Төрт тараптан төрт саллат
Жандап кетти дегейсиң.
Багыш, саруу журтуна
Байламтага алдырып,
Дандап кетти дегейсиң.
«Жалгызым кайда калды?» деп,
Жаш көөдөгүн сагынып,
Зарлап кетти дегейсиң.

Кайыр кош үкө, аман бол,
Кармоодогу жалгызың
Кабарын шундай бергейсиң.
Көп-көп дуба айтыңыз,
Көрөм деген бар болсо,
Жаңы-Коргонго баргын деп,
Жообун шондой бергейсиң...

Амандашып, коштошуп кайра салды.
Төрт тараптан төрт саллат курчап алды.
Жаңы-Коргонго карата жолго салып,
Молдокенди төрт саллат айдап калды.

Жанында он бурадар-жолдошу бар,
Айдалып Заркенге барды булар.
Заркенге кеч бешимде айдап барып,
Саманкана-бир жайга камайдылар.

Жатады үч күн анда чанга батып,
Абийирлигим-жабирлик жанга батып,
Ошол жайда шонетип зарланады,
Жатады ошол жайда зар жыглана.
Ал-абалын булардын көргөн кана?
Башка түшкөн каапырдын баяны жоок
Келмейди көз тааныштан бираар даана.

Айтады бир Кудайга арзы-датын,
Таба албас эч ойлонуп бир муратын.
Баштан-аяк кайгынын баарын терип,
Жалбарып Жараткандын кылды жатын.

9. Молдокең зарланат

Айланайын Кудайым,
Бир өзүнө ыйлайын.
Алым болду ошондой,
Энди нечук кылайын?
Сандалып ушул жалганда
Саманкана бир жайым.
Башка түшкөн күйүткө
Сабыр кылып турайын.
Калың кыргыз журтума
Кайрыларга дарман жок,
Кантип такаат кылайын?

Көп карадым бирөө жок,
Көз көрүшкөн агайын.
Зарланып мында жатамын
Саманкана жайларым.
Жадыма түшөт, агайын,
Жаш көөдөк сагыр балдарым.

Азапка түшүп карып баш,
Алланын көрдүм салганын.

Айта берсем жалганда
Арыбасмын арманым.

Карып болуп бул жерде
Касташкандан кармалдым.
Кайсы бирин айтайын,
Капыл дүйнө жалгандан.

Алдымдагы жолдошум
Аркадан келген – таластык.
Азап түшүп карып баш
Агайындан адаштык.

Жанымдагы жолдошум
Жаныбек ажы баласы.
Жабыр тартып бул жерде,
Жан күйөр тууган мында жок.

Жар-агайын, карачы,
Беш күндүк менин жолдошум
Беш-Талдык ажы баласы.
Бенде болуп жеринде
Бел кылар менде тууган жок.

Бечара болдум, карачы,
Санаа түшүп башыма,
Саманкана жай болуп,
Санатсыз узак көрүнөр
Заркендин узак талаасы.

Зарланар тууган менде жок,
Зайып болдум, карачы.
Аталаш тууган менде жок
Арманын айтып ыйлады
Сарыбайдын баласы.

Көзүнүн жашы термелип,
Көп азапты төңкөрүп,
Көзүнө алыс көрүнбөйт
Жаңы-Коргон узак талаасы.
Жадынан кетпес күнү-түн
Жалдырап жалгыз баласы.

Жараткан салса көрбөйбү
Жар-агайын ичинде
Жардамы жок бир жалгыз
Жанынан азиз баласы,
Жалдырап калды карачы.
Көрбөй ыйлап кетип барат
Көзүнүн агы-карасы.
Көңкү саруу журтунан
Которулуп кетип барат
Көрүңүз, Сарыбай баласы.

Көзүнөн жаш термелип,
Кетип барат, агайын,
Кенештүү журттан түңүлүп.
Азапты мындай тарткан жок,
Абалда шондой күн көрүп,
Түн уйкуну үч бөлүп,
Токоңбеш дарди күч болуп,
Даты жетти кор менен
Топто мындай иш көрүп,
Кыялы мындай бөлүнүп,
Кайран жан көзгө көрүнүп,
Калкынан узак кетип барат
Кар, жамгырдай кандуу жаш
Кара бир көздөн төгүлүп.

Карып болдум кармоодо
Кайран жандан түңүлүп,
Бар Кудай деп зар ыйлап,
Байлоого салган душманга

«Бармын, – деп, – сага!» бел кылам,
Баатырлык буга керекмес,
Бар кыялы ошондой
Балдарын издеп көп ыйлап,
Абакирге салгандан
«Алсам, – деп, – кастым» бел кылам,
Казап бир буга тең келбес,
Крагын эстеп көп ыйлап.

Оң колунда оромол
Он тарабы торомол.
Ондон өтүп кетип барат
Жаңы-Коргонго колмо-кол.
Ооматы шондой жалгыздын
Ойлосоңуз агайын,
Он арыш кыргыз оңу-сол.

10. Жаңы-Коргон түрмөсүндө

Ошондойчо Заркенге үч күн жатты,
Тилипанчылар тилипанын чангыратты:
«Үч күн болду бул жерде төрт арестант
Билбейбиз не себептен мында жатат?»

Жобобуна мына сөз кайтарады:
«Нече милийса башлык шол арада,
Шашылбай уштап турган ошол жайда?»
Сакчынын тарабынан шол алады

Начмилийса баштыгы барды жетип,
Турады арестовандар айран этип.
Жарым саат, бир милит ашырбастан
Айдатып Жаңы-Коргон барды жетип.

Жаны-Коргонго алып барды Молдокени
Бар экен шол тараптан болгон кеги.

Алпарып Молдокеңди опус кылып,
Зындан кылып камакка алган жери.

Каш карайып, көз көрбөстө айдап кирди,
Көргөнү бул түрмөдө жаткан элди.
Бар экен бул түрмөдө канча адам,
Салам айтып Молдокең кирип келди.

Бар экен бул түрмөдө бир карыя
«О алейкумассалам, балам,» -деди.
«Келесиң кай тараптан банди болуп,
Ушталган кайсыл элдин адам?» -деди.

– Ай балам, атың нима? Затың нима?
Келипсиң ушул жайга, айыбың нима?
Кыргызбы же кыпчакпы, кайсыл элден?
Айдалып кетмек үчүн каршың нима?

– Атым Молдо Багыш, затым кыргыз
Мага түштү, ай баба, бир мүшкүл иш.
Канча күндөн бержакта камактамын,
Таштөбөдөн айдалып келемин мен.

– Ай балам, айтың болсо атаң Сарыбай
Билемин ата-тегин бирин калбай.
Ата -тегиң биз менен бирге өткөн,
Сураймын карылыктан мен аңкарбай

– Ай баба, мени сурадың: Атың эмне?
Кыргызбы же кыпчакпы, затың эмне?
Картайганда камалып мында турмак
Бул жайга камалмакка датың эмне?

– Ай балам, жол жүрүп мен тайгак менен
Камалдым карыганда айгак менен.
Абдылкерим атамдыр, затым кыпчак
Кыштагым Шоркенбашы Жору деген.

– Ай баба, айгагың не, тайгагың не?
Карыганда түрмөдө булай жатып,
Себеби бул түрмөдө калганың не?

– Ай балам, айгакчынын алакасы чагымчылык
Кылган элем адамга көп жакшылык.
Жакшылыкка бу жалганда кайтпас экен
Бар экен бешенеде бу тарткылык.

Ай баба, көңүлүм көп бузулду сизди көрүп,
Калган экен жаштыкта атам өлүп,
«Ата көргөн өлбөсүн» деген макал
Сураймын канча сөздү бөлүп – бөлүп.

– Ай балам, сөз сурасаң бабаңдан маани чыгар,
Көргөн көзгө эшиткен кулак угар.
Жашыбыз жетимиштен өткөн чакта
Жатабыз акыл тапшай мусулмандар.

– Ай баба, затың кыпчак, атың Бөрү
Барбы мында өзүнө теңдүү кары?
Жаныңда жолдошуң ким, мундашың ким?
Бул жаткан агайындар кандай баары?

– Ай балам, мында бардыр үч жолдошум
Бири кыргыз, экөбү кыпчакташым.
Айгак менен камалып колго түшүп,
Картайганда кангырап турган башым.

– Ай баба, кыргызың ким? Кыпчагың ким?
Касташкан кайсы журттан айгагың ким?
Айгактын аты өчсүн, өзү болсун,
Айгак менен кармалып келемин мен.

– Ай балам, кыргызымдур Аббас төрө,
Кыпчактарым жаш балдар -эки жоро:
Маматкайым, Расул деген балдар
Эки урганга бурадар болгон элек.

– Ай баба, ургандардын аты эмне?
Жазууда билдирүүчү каты эмне?
Түркмөнбү, тажикпи же оруспу
Ургандардын милдети, заты эмне?

– Ай балам, бири тажик, бири орус,
Болбоду энди мүмкүн айтпай коюш.
Наркылардын бири зор тажик, орус
Булардын акыретти болгон чалыш

– Ай баба, ол жалааны неден жапкан?
Жазууда материалын кандай тапкан?
Карыганда буларга дуушар болуп,
Дин -ыйманын ургандар кандай саткан?

– Ай балам, бул ургандар барып жүргөн,
Кемөксүк бизден сурап алып жүргөн.
Алды-берди арада болуп өтүп,
Карыганда бабаныз шондон күйгөн.

– Ай баба, сыр сурадым сиз жактан көп антарып,
Отурам баштан-аяк сөзгө канып.
Асиретти кыласыз айгак жактан
Олтурам алды-берди дегенге айран калып.

– Ай балам, кажат эмес сөз менден сурамагын,
Алды – берди дегенге унабадың.
Жарак үчүн бир канча пул берди деп,
Эшиткин жалаа кылган мына амалын.

– Ай баба, бир мүшкүл иш болгон экен,
Курусун акча жалдап алып жеген.
Сөздү, баба, шол жерге токтотолу,
Барбы сөз мындан башка сонун деген?

– Ай балам, пулумду канча адам алып жеген,
Адеп менен сөзлөсө бала деген.

Карыганда бабанды сөзгө салдын
Балам, сага бир собол кала берген.

– Ай баба, саламың не? Сабалың не?
Адепсиз деп биздерден кылбаң кине!
Башка мүшкүл иш түштү, сөз сурадым,
Айтылат го азил сөз өз тенине.

– Ай балам, не себептен кармалып келдиң мында?
Көп кармалып келишет күндө-күндө.
Билгенимче аз гана сөз кылайын
Айтып бер, баштан-аяк көргөнүңдү?

– Ай баба, сөз маанисин сураң эми менден,
Калышпай жооп берем билгенимди.
Кудайдын кудуретине таң каламын,
Атам көргөн бабама дуушар кылган!

– Ай балам, чоң атанды көргөмүн мен
Көрүшкөнүң бар беле биздин элден?
Кайсыл иштен кармалып мында келдиң?
Кабар бер бир-бир баштан билгениңден!

– Ай баба, насип экен кармалып мында келдим,
Тамыр болуп кыз алгам кыпчак элден.
Кайсыл иштен келгеним биле албаймын,
Билбеймин себебин да кайсыл элден.

– Ай балам, касташканың бар беле ошол элден?
Сөзүңдү башындагы кайдан билди?
Баштан-аяк сөзүңдүн баары муңдуу
Айтып бер баштан-аяк мүшкүлүңдү!

– Ай баба, калкы кыпчак журтунан катын алдым,
Себеби шол көйгөйлүү күнгө калдым.
Кармалганым кандай иш биле албаймын
Себеби не экенин билбей калдым.

– Ай балам, мындай сөзүн буерде кылба баян
Кыргыз, кыпчак бир-бирине кылбас зыян.
Кармалганың каршы журт кыпчак дебе,
Башка журтка бул сөзүн кылба аян!

– Кыпчак деген адисим баарыңа тиер намыс
Арт жагында бул иштин кыпчак жатса,
Акыр жакта бул ишке таң каласыз.
Ай баба, кыпчак деген сөзүмө ар кылбаңыз!

– Ай балам, кыпчак элден сен барып катын алып,
Жүрбөгүн кыргыз-кыпчак салтына коога салып.
Абалы биздин элден чыккан эмес,
Айтпагын а дегенде кыпчак деп бетке салык.

– Ай баба, менин айткан сөзүмө кылба намыс!
Ашкереси билинип жарылар таң.
Кыргыз-кыпчак болуп чабышканда
Карыпсыз эми баба, сизге не гам?

– Ай балам, ар кыялда ойлонуп сөз кыласын
Биздин элди айтканым жок көз кыласын.
Алды-артын арытып сөзлө деймин,
Башкадан болсо эгер сөз болосун.

– Ай баба. кадимки жол-нускадан сөз кыласыз,
Айгакчы сизден чыкса көз кыласыз.
«Айгакчы мен жагымдан кайдан келсин,
Кыпчагымды айтпа» деп пеш кыласыз.

– Ай балам, карылыктан сүйлөймүн мен нускадан,
Кутказабы кудайым бул кысмадан.
Кыргыз-кыпчак болушуп кетсе акыр
Турады көп аңгеме бул кыссадан.

– Ай баба, сөздү келте кылабыз биз сыр
Арт жагын алыс кылар, кылба кейиш.

Нысап менен Алладан ыйман суран,
Акыретте бар кудай кылсын бейиш.

– Ай балам, күн-түнү сураймын иман бер деп,
Бул сөзүң каттык батып, болду адеп.
Карынын айткан сөзүн унутпастан,
Чыгаргын капарыңдан мурунку деп...

Ыйба билан бул экөбү булай дешип,
Баш-аяк аңгеменин баарын чечип,
Нече күн, нече бир түн өтүп кетти
Асар болуп пенделик күнөө кечип.

Бир күнү акыйкатта кагаз берди
«Жатамбы мен камалып сура алымды!»
Эки ай өтүп, үч айга кадам койду,
Не себептен ошол айтып келдин? деди.

Берген каты ГПУга барып тийди.
Ишинин не экенин кайдан билди.
Акыйкатта тергөөгө алмак үчүн
Төрт саллат айдамакка эми келди.

«Чыгаргын бул түрмөдөн Сарыбаевди,
Кылыптыр бул Кеңешке зор айыпты.
Тергөөдө айкыйкатың ачык болор,
Булай» – деп Сарыбаевди алпарыптыр.

Күн кеч болуп Сарыбаевди айдап барды,
Тергөө кылып ГПУлар суракка алды.
Көз көрбөгөн, кол тутпас сурак кылды,
Бул сөзгө Молдокөңиз айран калды.

«Кыргызстан калкынан сен келипсиз,
Нече миң сом жаракка пул берипсиз.
Абдыгафур, Айтөрө агентиме
Алты атары беш атар деп келипсиз.

Жарак алып колуна, курал уштап,
Аңгемени кылмакка шойкон баштап,
Каршы болуп Кенешке турмак үчүн,
Баш тартыпсың Кенештен сен кылчактап.

Булайча» – деп ГПУлар сурак кылды.
Кылбаган бул иштерди кайдан билди,
Бир аз пурсат Молдокең айран болуп,
Акыл жыйып жооптуу сөзгө келди.

Айтады: «Бул иштерди кылганым жок,
Жарак деп эч бир жанга барганым жок.
Ким айткан? Кимдер деген? Бет кылыңыз!
Айтышса бет алдымда арманым жок».

«Айтып келген Айтөрө, Абдыгафур
Бет кылам мен буларды, бери чакыр!»
Чыңгыратып тилпанин бурап алып
«Тез келиң, Аширов!» деп сүйлөп жатыр.

Абдыгафур жүгүрүп келди мында,
Жерге тийбей аягы анда-мында.
Дал ГПУнун алдына жетип келип,
Сүйлөдү мына сөздү, эми тында:

«Бар,-деди,-мунун канча жигиттери,
Асанбектин байларга бардыр кеги.
Мужуктан1 хам бир канча адамы бар,
Жайларымыз артыкча меккем»-деди, -

Акчаны алып берген жигитинен
«Баш жигитим мына ушул жигит” деген”.
Кайнагасы Гафурдун сөзүн караң,
Мына ушундай ГПУга жооп берген.

Касташканын Гафурдун эми билди,
Молдокениз шол жайда сөзгө келди:

«Бир кудааны билбестен жалган сүйлөп,
Кайнага, бул ишиниз кандай болот?

Бул өзү жана өзү бир соодагер
Бул жолдоштун колунан ар иш келер.
Жалган айтып жалааны сен кыласың
Бул ишинди бир кудай өзү билер.

Ол адам эле Гафурга машташ
Таштөбөдө бул экөбү болгон кези.
Абдыгафур абалдан душман мага
Былай” -деп жооп берди ол жездеси.

Бул иштерди кылган ол Абдугафур
Кайнагасын карматып сүйлөп жатыр.
Дал ГПУнун алдында тартыш этип,
Жинайатын мойнуна салды баатыр.

Ал экөө ошол жайда көп кармашты,
Денесине Молдокендин от тармашты.
Кайра тартар каапырдан катын беле,
Жалганын жакшы таап, кайра басты.

Тиледи бир кудайдын кудрети деп,
Болады акыр чакта бир далай кеп.
Булардын тартышына айран калып,
Шол ГПУлар айтады "Бул калай?" деп.

Эшитти бул ГПУлар аңгемени,
Экөөнүн бир бириде барбы кеги!
Алпарып экөбүн тең камап койду,
Камакка экөбүн да алган жери.

Ошондойчо экөөсү алты ай жатты,
Караңгылык – асирлик таңы атты.
Жалган иштен камакка алты ай жатып,
Кайран жанга азарлык жаман батты.

Бир тараптан Айтөрө келип жатыр,
Кара кылып бир канча сөзүн айтар.
Абдыгафур бажасын чыгара албай,
Мостар болуп Айтөрө жана кайтар.

Мына ошондой аңгеме болду билиң
Байкады бул душмандын эми пейлин.
Абайласа бир күндө айдай турган,
Сагынып салам айтар санап элин.

Салам айтат карындаш – тууганына,
Шүгүр айтып кудайдын кылганына.
Кайбана ал түрмөдө салам жазды
Калкы кыргыз эл-журту ураанына.

Көп кайышат көдөкчө баласына.
Калкы -тууган, кайын журт, тагасына
Калкы саруу бир катар жоктоп өтүп,
Улуу-кичүү, карыя авасына.

Жами кыргыз тууганга салам деди
Баштан өткөн сөзүнүн баарын терди.
Аман-эсен жалганда болсом тирүү
Туз-насиби буйруса барам деди.

Салам айтып агайын – баарысына,
Улук-кичик агайын, карысына,
Арман менен афсана кылып өттү,
Замананы кердиши бар иши йа!

Ойлоноду, турады түндөр жатып,
Таң атады, күн өтөр күндөр өтүп,
Теңтуш, курдаш, агайын эске түшүп,
Ажырап агайындан азап тартып.

Кайбана Молдокениз салам айтты,
Карыптык да, жабырлык жанга батты.

Караса кайыр диндер айдай турган,
Чыгарар салам жазып мына катты:

**11. Молдокеңдин гайбана дуба деп
салам айтканы**

Ассалому алейкум,
Агайыным – туугандар!
Азапка салды башымды,
Айгакчы каапыр ургандар.

Баарына салам айтайын,
Бар агайын – туугандар.
Байлоого салды башымды,
Бадирек каапыр ургандар.

Жаамыңа салам айтайын
Жар агайын-туугандар,
Жабырды салды башыма,
Желмогуз каапыр ургандар.

Жабыркатып түрмөдө
Жатып салам айтайын
Жар агайын -туугандар.
Жалганда шундай кез келдим,
Жатында кудай урганга.

Амандашып калайын
Алты арыш калың журтума.
Азиз жан тенде турганда
Абайлабай кез келдим
Азалда кудай урганга.

Арманымды айтамын
Алты саруу тууганга.

Кармалганым айтамын,
Калың кыргыз ураанга.

Карыптык берсин бир кудай
Кас санаган душманга.
Айдалганым айтамын
Аксакал -кары кутманга.

Абайлабай кез болдум,
Акыретин жутканга.
Зарлыгымды айтамын
Он эки хан саруу жатканга.

Элебестен кез болдум
Иманын пулга сатканга.
Арман менен дартинди
Айыбы барбы айтканга.

Абайлабай кез болдум,
Акыретин сатканга.
Айла барбы, агайын,
Азабын мунун тартканга.

Кармоодо түрмө жатамын,
Кайбана дуба айтамын.
Калкы, журтум аман бол,
Кандай болот сапарым...

Байлоодо түрмө жатамын,
Бейпил жаткан калың журт,
Баарыңа салам айтамын.
Бар агайын аман бол,
Байлоодо кетип барамын.

Башкача болуп сапарым,
Аркамда калган жалгыздын,
Энеси жок байкуштун,

Кара көзү кашайып,
Калганына капамын.
Калкы-журт – тууган аман бол,
Карып болуп түрмөдө
Кабарымды айтамын.

Опасы жок жалганда
Ооматы кетип арманда,
Кайышамын агайын,
Калкы-журттан кангырап
Карааным жалгыз калганга.

Карыптын көөнү чеч болду,
Кайгы менен арманга.
Кайырдин торгор алдымдан
Кайра журтка барганга.
Кайыл экен пендеси
Кадыр Алла салганга.
Каалаган болсо мындай иш
Карында кайып болбостон
Кандай келдим жалганга.

Жар-агайын туугандар,
Абактада мен жатып,
Алдым калем колума.
Ары-датым айтамын
Жараткан Кудай чоңума.
Пешенедө пенделик
Береби Кудай колума.

Айта берсем талай сөз
Артынан тубар сонуну
Беш -алты ооз сүйлөйүн
Бешенедө шоруму.
Калбалада бар экен
Кармалып келдим, агайын,
Кайырдиндин колума.

Түрмөдө жатып байланып,
Душманга келдим айдалып
Туулган байтак журтумдан.
Туз-гамеким көтөрүп
Тууган-урук калкымдан
Туура келдим айдалып.

Тузга коем ошондой,
Турупмун тууган, байланып.
Тургунбүбү, Мааматкул
Турат бекен зарланып.
Жатсам-гурсам тилеймин
Жаш балдарым көрсөм деп,
Жаратканга жалбарып.
Жар – агайын туугандар,
Жатырмын түрмө сандалып.

Эсен болгун туугандар,
Элүүгө жашым жетпестен
Эмгекке салды ургандар.
Эгем казы болгондо,
Ак Мустафа пайгамбар
Шапагатка турганда,
Эмгек менен жабырым
Эсебин берер ургандар.

Эми сөзүм айтамын,
Эл ичинде бар болсон
Эсиңе алып туугандар,
Жолдо жайым көрүнсө,
Тийип өткүн, туугандар!
Жолдо бала көрүнсө,
Бир жалгыздан калган деп,
Сүйүп өткүн туугандар!

Ал-абалын жетимдин
Билип өткүн, туугандар!

Арбак үчүн жайыма
Кирип өткүн туугандар!
Бет алдыңа көз келсе,
Бешенесин бир сылап,
Күлүп өткүн туугандар!

Мааматкул жалгызды,
Тургунайым байкушту
Туз ичишкен бар болсо,
Арбак үчүн, туз үчүн
Көрүп өткүн туугандар!
Тапканыңды тартынбай
Берип өткүн туугандар!

Эске алганың бар болсо,
Ээн калган жайыма
Келип өткүн туугандар!
Кабарында болунар,
Калган менден кангырап
Жайларыма туугандар!
Катык, ирик сөз айтпай
Кара көздөн айрылган
Балдарымы, туугандар,
Эркелете өстүргүн!

Эки көзү жайноодо
Калганыма, туугандар,
Арманымы айткыла,
Алганыма, туугандар!

Алты ай болжой келгени
Арасатта, арманда
Калганыма, туугандар!
Экидени чеч болор
Арманыма, туугандар.

Айтып койгун саламым
Акелерге, туугандар!

Улук-кичик, карыя –
Аталарга туугандар.
Байламтада-түрмөдө
Сабыр кылып жатамын,
Башка түшкөн алаамат
Жалааларга, туугандар.

Кабарымды айтып кой,
Улу-кичүү, агайын,
Агаларга, туугандар!
Көп көргөзбө калың журт
Тагаларга, туугандар.

Шум жалганда сөз болдум
Көрө албаган көп душман
Доочуларга туугандар.
Көп-көп дубай айтамын
Көп кыркуул көз көргөн
Аваларга, туугандар.
Жаңы өспүрүм жаш балдар
Балаларга, туугандар.
Көңкү саруу калың журт
Жамыларга туугандар.

Калбалада – жазууда
Бешенеде бар экен
Пенде болуп асырлык
Камаларга туугандар.
Карамагым да жок эле
Катын да болсо энеси
Канатында корголоп
Бааналарга туугандар.

Айтып койгун саламым
Ак чач болгон карыя
Энелерге туугандар.
Желек кийип желпинген

Женелерге туугандар.
Келте кийип керилген
Келиндерге туугандар.
Кейишимди айтамын
Кер маралдай келин, кыз
Баарыңарга туугандар.

Кезегинде кез келдим
Залымдарга, туугандар.
Айымдарга, туугандар.
Дал бетиме келтирбейт
Дарди кассам айтарга
Дайындарга, туугандар.
Ар аптада бир келип
Жетишип турат ургандар

Ашкереси ошондой
Абалым көрсөң соргондой,
Аман болсом барармын
Агайын урук-туугандар.

12. Түрмөдөгү арман казал

Байтак жаткан калың журт,
Баарыңды эстеп жатамын,
Кармалып жатам тергөөдө
Калкы-журтум, аман бол.
Кандай болот сапарым
Арманы катуу, дартым зор.
Касташкан душман кылды кор.

Калбалада – жазууда
Маңдайымда калың шор.
Кармалып кетсем айдоодо
Кайыр кош, журтум, аман бол!

Абайласам агайын,
Алты атары колунда,
Аркамда турат часовой,
Авлетим – калың журтума
Арманым айтып жатам ай.

Байкасаңыз, агайын,
Бешатары колунда
Күнү-түнү часовой
Күлүстөн калың журтумдан
Күдөрүм үзбөй жатам ай.

Кедери заман кез болуп,
Кеби-сөзүң сыйдырбайт,
Кенен даарат кылдырбайт.
Кери кадам жылдырбайт.
Кези келсе, агайын,
Кетмен чап деп тындырбайт.
Алдакандай күн болду
Айткан сөзүң сыйдырбайт,
А ботом, обетти да кылдырбайт.

Алты кадам жылдырбайт.
А агайын, туугандар,
Алла башка салган сон
Азап да болсо ким кылбайт.

Байкасаңыз агайын,
Жакшы сөзү «Йаптыбаймат!»
Жаңылдым бир кудайга
Жар агайын туугандар,
Жактоодо ким тайыбайт.
Жар агайын аман бол,
Жараткандын өкүмүнө
Жаңгыз да болсо ким барбайт.

Көйгөйлөдүм армандан
Көп дуба деймин баргандан.

Көңүлүм тынбай калгандан.
Көз ачык кетип барамын
Көрүнөө доомат – жалгандан.

Байбай дүйнө армандан,
Балдарым сурайм баргандан,
Байлоодо кетип барамын
Башка бир доомат – жалгандан.

Капыл дүйнө жалгандан
Кабарым айтам баргандан,
Капалыгым калгандан,
Кармоого кетип барамын
Касташып душман калгандан.

Жалганчы дүйнө – армандан,
Жабырым айтам баргандан.
Жаш балдарым зарланган
Жандууда мендей бар бекен
Жалган бир ишке кармалган?

Дүйнөнүн билдим жалганын,
Түгөнбөй менин арманым,
Түпсүз бир ишке кармалгам.
Тергөө-сурак жүз кылды
Түгөнгүр душман – айгагың.

Жалганчы дүйнө жардамы
Жадына албай Алланы
Жаакташып айтышат
Жардамчы ГПУ айгагы.

Көйгөйлүү дүйнө жардамы.
Көңүлгө албай Алланы,
Көз болушуп айтышат
Көрүнөө ГПУ айгагы.

Капыл дүнүйө жардамы
Капарга албай Алланы,
Каратып туруп жалгандан
Кайырдин душман айгагы.

Чорош аке, Алымкул,
Сурасаң аке, жайым шул.
Касташкан душман кайным шол.
Кармашып турат тергөөдө
Кайыр кош, аман болгула.

Кабай аке, Асанбек,
Калбалада – жазууда
Болгон экен мындай кеп,
Күдөрүмдү үзбөймүн,
Гүлүстөн журтка барам деп.

Айтып турам агайын,
Амма журтка салам деп.
Бел кыламын бир жакта
Төрөбек, Чортон тагамы.
Айтып турам саламды
Дөөлөталы агам деп.
Айта берсем агайын,
Артынан тубар далай кеп.

Муңайасың агайын:
Мааматкул – балам ай,
Тилеп алган жалгыздын
Убайын көрбөй барам ай.
Улуу-кичүү тууганга
Убайымда жалгыздын
Учурашкан саламы ай!

Балдарымды тапшырдым
Дөөлөталы агама ай.
Бардык ага-тууганга

Балдырак Ташмат урганга,
Аксакал Айты курганга,
Саламымды айтып кой
Санаган жакшы тууганга!

Одур менен Өмүрзак,
Ооматың кетти туугандар,
Душмандын болор көңүлү чак,
Мандайында жалгызды
Мантыкканча жакшы бак!

Кайыр кош, тууган, көрөрбүз
Кармоодон өлбөй барсак сак.
Кааласа берер бар кудай
Бендесине алтын так.
Карындаш-урук, туугандар,
Мааматкул жалгызды
Кор кылбастан жакшы бак!

Кыздан болгон жээндер:
Кадыраалы, Алымбек,
Кылчайбай койбо жалгызга!
Сиздерге салам айтайын
Кыяматтык жээним деп.

Айта берсем арманды
Артынан тубар далай кеп.
Дөңкөлөй ага, Токтосун
Той болсо, тууган, жоктосун
Тозокто жалгыз ботосун
Кызыр Илияс, кырк Чилтен
Жалгызымды колдосун!
Жар агайын ичинде
Жалгызым мустар болбосун!
Жалаага жазган душмандын
Жаш балдары кор болсун!
Жарыктыкка тойбосун!
Эки дүйнө оңбосун!

Айдалып кеттим алыска.
Жанымда жок агайын,
Жанкүйөр тууган жолдошум.
Атабай ага, Анарбай,
Алла Таала салганы.
Айдоодо кетип барам ай.
Саламымды айтып кой
Дубана, Чортон тагама ай!
Ал-абалым айтып кой
Асан, Тотон агама ай!

Кайын ата, кайын журт,
Баарына айтам саламды.
Карабаш ага, Турдалы
Кайыркош ага, аман бол.

Кармоодо кетип барамын
Кадыр Алла кылганы.
Капалык бар башымда,
Кайырдиндин убагында
Кандай бенде жыргады?
Каалаганы Кудайдын
Канча адамды ыргады.

Аман болгун туугандар:
Абдысамат, Ыстамкул,
Абдыжапар, Султанкул –
Топ агайын аман бол!
Токтолбой турган сапар шол.

Кош-кош дуба айтамын
Кожомберди авама,
Коңшусун, ава, назар сал
Кокуй ай менин балама!

Исманаали, Ысмайыл –
Аман болгун туугандар.

Бейбала болду балдарым
Бешенесин сыланар!
Бел кылаары жок калды
Ботомду карып кылбанар!
Боздоп калды балдарым
Сөзүмдү, тууган, сыйланар!
Козуларым сыйласан
Эки дүйнө жырганар.

Тургунаалы, Чынаалы,
Темир канат чагында
Тентип калды, агайын,
Туйгунундун тынары.
Жаман экен, агайын,
Жаш балдардын кумары.

Айтпай кантип коёюн
Султанаалы, Шамшыны.
Балапан түлөк чагында
Балдарым калып шаңшыды.
Сүтбото болгон чагында
Сүт ала албай какшыды.
Байламтада койбосун
Бар кудай асти жакшыны.

Агамдан артык турчу эле
Амансызбы, молдо Айдар?
Аман-эсен бар бекен
Маман, Кыдыр туугандар?
Агайынга бир салам
Амансызбы, Маматов,
Соодагер ава, агайын?
Айталбадым саналып,
Сураган болсо дуба де
Мен жатамын камалып.

Аман-эсен бар бекен
Абылкасым, Абдылда,

Карамолдо дамбылда?
Капылда кетип барамын,
Кадимки узак Чамбелге.
Кетемби деп ойлоймун
Сибириске Кебулга.
Керээз сөзүм айтамын
Кек санабас тамырга.
Аман бекен агайын,
Иманберди, Мырзакул?

Эсен болгун агайын:
Эрмат менен Алымкул !
Кайыр кош ага, аман бол
Кабыл сопу, Дубана
Жакшылыктын артынан
Мурзапаяз убара.
'Калкы-журтта жүрбөдүм
Кадимкидей кубана!
Кас санабас агайын
Жокточу мени дубада!

Мамыралы бурадар,
Аман болгун агайын.
Карыптан барган салам кат
Калбастан суралар
Көп-көп дуба айтамын
Көп кырк уул туугандар!
Кайыркош тууган аман бол.
Калкы – журту акчубак
Кааласа кудай көрөбүз
Картай, Жолчу, Кушубак,
Бердике сопу, Кулунтай,
Бер жагында Алатай,
Мамадали, Бабатай,
Стамали, Эшбай,
Молдо Момун, Итибай,

Жар агайын амал жок
Баарыңа салам барат ай.

Калың саруу тууганга
Айткан сөзгө кер кылбай
Жатында кудай урганга.
Курманалы, Итибай
Адам менен иши жок
Кудай урган кишидей.
Омбу-домбу Сагынбай,
Осмоналы, Калбайым,
Аксакал болуп калды эле
Үмөталы көрүм ай.
Сапаралы дөөм ай.
Атакара, Сейиткул
Анда-мында келип тур!
Сабыралы дөөм ай,
Отун алып берип тур!

Токо калпа, Токтосун
Көр энеңе айтып кой
Келеби деп коркпосун
Жолдош калпа, Чолпонкул,
Үмөталы, Айдаркул,
Матырайым, Мурзабай
Нар жагында Кадыбай
Аксакал болду Атабай,
Дөөлөталы, Турдубай
Карабаш, Чорош агайын
Карыя болдуң бешөбүң
Ынтымак бол агайын,
Бир биринди ыргабай!

Шайды молдо, Ыстамбек
Жар-агайын туугандар,
Бир бирине кылба кек!
Турмамбет, Барпы, Айзабек,

Козуке, Тургун, Баатырбек,
Абдраим, Аманбай,
Ортосунда Сатымбай
Ынтымак бол агайын
Ар бир сөзгө сатылбай!

Чын сүйлөсөм, агайын,
Чыназир менен Солбону
Чындап Кудай жок кылды
Чыныгы журттун көргөнү.
Калп айтпасам, агайын,
Кара менен Солбону
Каалап кудай жок кылды
Калкы-журттун көргөнү.

Кыялыма кирбей Абдылда,
Кабарымдан калыптыр,
Камбар менен Мамырым
Калкы-журтум аман бол.
Карындаш-урук, тамырым.
Айтылбастан калыптыр
Айдаралы, Айдаркул,
Калчоро, Кадыр, Керимкул
Калкы журтум, аман бол!
Кайтпай турган сапар шол.

Эсимден чыгып калыптыр
Эргеш менен Үсөнбай
Эли -журтум аман бол.
Эми күдөр үзүлдү ай.
Эсен болгун туугандар,
Көп ичтим эле тузунду ай.
Көрбөй кетип барамын.
Көчүрүп берген кызымды ай.
Түрмөдө жатып кайышам
Тургунбүбү кызым ай.
Туутан-урук, курдаштар
Ыраазы болгун тузуна ай!

Жаман-жакшы сөз айтсам
Кечиргин ага сөзүмдү ай!
Кедери кеткен кең дүйнө
Бир көрүнбөйт көзүмө ай.
Азыр болуп пенделик
Лазим билдим өзүмү ай.
Аман болсом барармын
Кейибе тууган, сөзүмө ай!

Кыз да болсо медер кыл
Боролбек апа, Бурулча
Бендеси кетер дүйнөдөн
Бар ырысы кыйылса,
Балдарымды кор кылбай
Багып турчу бир жылча!

Айтып койгон саламым
Айкан апам, Жаңылга.
Айкан апа азыр бол
Астында көөдөк сагырга!
Азырлык менен бенделик
Ылазым, билдим, апалар,
Башыма түшкөн жабырга,

Кантип айтпай коеюн
Кудагыйым бечара,
Кудай кылса не чара,
Бендеге кудай бербесе
Ишин кийин кетер ай.
Кудайдан улук сөздөгөн
Баары болбойт бекер ай.
Максатына агайын
Кандай бенде жетет ай.
Тургунумду тапшырдым
Карып кылба кудагый,
Катуу ирик сөз айтып,
Сарык кылба, кудагый!

Үстү башын тостуруп
Арык кылба, кудагый!

Бейли чап-чак келиндер
Бээли кылып жүрбөсүн!
Бешенеден кем кылбаң
Бешмант кемсел күрмөсүн!
Карагыма бергиле
Кадимден калган дүйнөсүн.
Дос санаган туугандар,
Тозуп калып балдарым
Дос, душманым күлбөсүн.

Тургунума бериңер
Тилде кыргак күрмөсүн.
Карындаш-урук, туугандар
Карагымды кем кылба!
Кара кемсел күрмөсүн!
Капа болуп балдарым
Касташкан душман күлбөсүн.

Пейли чапчаң дейди деп,
Карап турган келиндер
Капа болуп жүрбөсүн.
Адамга тамыр болор деп
Алдым эле кыпчактан,
Азабын тартып атамын
Аркамда жалган ушактан,
Ажыратар күн барбы
Азабы катуу дозоктон.

Кырк төрткө кирген жашыма,
Кыямат түштү башыма.
Зайып да болсо бечара
Алты күндөн ашырбай,
Жети күнгө жеткирбей
Келип турат кашыма.

Кемөксүгүм кем кылбай,
Келип турат кашыма.

Дал сүйлөсөм агайын
Тарап барбы жакшыга.
Келиштирип сүйлөсөм
Келтиремин накшына.
Бендем дебе, Кудайым,
Байламтада калтырып,
Башы катып кангырап,
Келтирбесин астына.
Кедери кеткен дүйнөдө
Кеп тийбесин жакшыга.

Кыяматтык туугандар,
Кыпчактан алган зайыпка
Кылчайбастан койбоңор!
Теги-заты бар болсо
Теги-түбүн ойлонор!
Дегдеп мени олтурса
Теңтуш, курдаш коргоңор!

Дегдебесе жалгызды,
Тетири заман кез болгон,
Теги капа болбоңор!
Асили заты бар болсо,
Акыр жагын ойлонор.
Арбак үчүн олтурса
Азыр кылып коргоңор!
Асти заты болбосо
Акыр заман кез болгон
Асти капа болбоңор!

Атасы жок жетимдер
Эми кимге кор болор.
Жедигерлик жалгызды
Жетим кылып койбоңор!

Агайын туугандар,
Мен айтамын насият
Экинчи сөзүм осият
Бирөө акым бар дешер
Акыйкат кылып көрүнөр!
Далил кылып көрсөтсө
Кыямат карызды беринер.

Көп эстеймин агайын
Дөөлөталы агамды.
Көнүлү жакын тууганга
Көп жибердим саламды.
Оомат менен той кылып
Кесилбестен калды эле
Кестирип кой баламды.
Жаман-жакшы агайын,
Баарыңа айтам саламды.

Калк ичинде женелер,
Карыя болгон энелер,
Аман болгун баарынар
Улук -кичик карылар.
Убайымда мага окшоп
Айрылбасын жарыңар.
Улук-кичик, карылар,
Аман болсом барылар.
Өлүп кетсем жалганда
Кайтадан дагы көрүшмөк
Акыретке калынар.

Эсен болгун баарынар.
Эли-журтта мага окшоп
Айрылбасын жарыңар.
Эсен болсом барылар.
Өтүп кетсем дүйнөдөн
Эми дагы көрүшмөй
Кыяматка калынар.

Кайта салам айтайын
Калк башкарган тууганга.
Кабарымды айтып кой
Карагынан айрылган
Карып кылба, кор кылба!

Энди салам айтып кой
Эл башкарган тууганга.
Эки кыздан айрылган
Саламымды айтып кой
Эзилген Калба курганга!

Эсен-аман бармысыз,
Асан аке, Айтмырза?
Айтканым канча көп болду
Алты арыш эл кыргызга
Саламымды айтып кой
Өмөрели, Абзелге!

Абакта жатып зар болом
Агайын, алкы базарга.
Байламтада мен жатып
Зар боломун агайын
Башым түштү катарга.
Токтоназар, Шайыбек,
Аман-эсен бармысыз?
Алыкул, Кубат, Алымбек,
Талмамбет, Жантай, Карабай,
Кайыр кош, ага, аман бол.
Кармалып кетип барам ай
Кожомберди, Турдалы
Колдон кетип барат ай
Коңур журттун жыргалы.

Топтоп дуба айтайын
Тотон ага, Оролго.
Байламтада жатканым
Мандайга бүткөн көп шор го.

Аман-эсен бар бекен
Мусулманкул, Солтонкул
Ишке кетет шекилдим
Алдасына жазган кул.

Айтпай кантип коеюн
Абдыкерим, Кадырды
Айтышкан каапыр, шум душман
Азапка мени батырды.

Ага-ини, туугандар,
Абактыда бир жалгыз
Арманын айтып жатыры.
Калкы-журтум аман бол,
Каалаганы Кудайдын
Кандай болот акыры?
Жапаркул, Барпы, Дубана
Жар-агайын аман бол,
Жат кылгын мени дубада!

Ботокөз, Айым жеңелер,
Карындаш-урук, энелер,
Аман болуп баарыңар
Аксакал кичүү, карылар
Аман-эсен болуңар.
Алдасына жазган кул
Алыс бир узак болдуңар.
Опасы жок шум дүйнө
Көзүмө зындан көрүнөр,
Көнүлүм жаман бөлүнөр,
Көзүмдөн жашым төгүлөр.
Отуз эки кабыргам
Он жеринен сөгүлөр.

Агайын, ини, туутандар,
Абакта жатып арыдым,
Арман менен карыдым.

Түрмөдө жатып думуктум,
Тузун таттым улуктун.
Кайырдиндин колуна
Кайбилбеймин жолуктум.

Алты күндүн биринде
Айдатып чыгат тергөөгө,
Оозум келбейт күрмөөгө.
Агайын, ини, туугандар
Алла бир салды шол көйгө.

Жети күндүн биринде
Жетелеп чыгат тергөөгө.
Тилим келбейт күрмөөгө.
Тентуш, курдаш, агайын
Тенир салды шул гөйгө.

Агайын, ини, туугандар
Айта берсем арманым...
Аман болгун калганың.
Опасы жок дүнүйөнүн
Эми билдим жалганын.
Көрүп турам, агайын,
Бир кудайдын салганын.

Кайбана саламдан
Капа болбо, агайын,
Кабарымдан калганың!
Эсимден чыгып калыптыр
Эши менен Субанкул
Эстеп кошуп айтамын
Азимден калган Козукул
Жар агайын аман бол.

Акматалы, Калмамбет
Амандык берсин кудайым.
Акырет иши алаамат.

Бу дүйнөдө оңолбойт
Тил албаган кыянат.
Эстегенде дуба кыл
Коңур жаткан калың журт!

Кол көтөрүп дуба кыл!
Жалгызымды тапшырдым
Жараткан кадыр кудайга.
Кайыр кош, журтум, аман бол
Кайрылбай турган заман шул.

Кармалып жатам түрмөдө
Көрсөтөт Кудай кандай жол.
Көрөмүнбү жалганда?
Көрбөй кетсем арманда,
Кош агайын, аман бол!

МОЛДО БАГЫШ НАМАНГАНГА АЙДАЛАРДА

1. Молдо Багыштын айтканы

Гайбана шолай деп дуба айтты
Жаны-Коргондо түрмөдө алты ай жатты.
Карыптыкта асирлик бенде болуп,
Тиледи эртели-кеч саламатты.

Алган жары артынан келди мында,
Кабар алар алты күн-жети күндө.
Алты ай өттү кашына келтирбеди,
Жабыр тартты бир далай жаман күндө.

Алты күндө бир келет Карабактан,
Үмүт кылып кутултуш мени абактан.
Окшойду парандага бала баккан.

Ошондойчо күн менен көп күн өттү,
Кыштар өтүп, жаз болуп баар жетти.
Карайып кара жерден карлар кетти
Тири өлүүлөр айрылып нобут кетти.

Бир күнү Намангандан тилпан келди,
«Бандэ болсо бул жакка бергин!»– деди.
Чакырып пенделерге мадда коюп,
«Ишинди үлкөн жайга бердим» -деди.

Кабар кылды карыпты айдамакка,
Эки колун артына байламакка.
Кек кылышып кайнага-күйөө болуп,
Бир келбеди экөбү ынтымакка.

Айдады төрт адамды Наманг@нг@,
Денени тагдырына койду танга.
Ар бир пенде өзүнүн авалында,
Карайбы кыяматтай алда кимге.

Айдоонун төбөсүндө жары келди,
ГПУга туура барып арза берди.
Акыйкаттан кылбастан буларды айдап,
«Бул кандай иш? Кабарын бергин!» деди.

Алты саллат буларды айдап турар,
Эки колун артына байлап турар.
Туура барып ГПУга арза берип,
«Калай иш!»-деп, Сабиркан зарлап турар.

1. Сабиркан айым ГПУнун адамдарына айтып турган жери

Арзымды, ГПУ, тыңдагын!
Акыйкат муну кылбадың.

Аркага колун байлатып,
Акунум мынча кыйнадың?

Тергөбүң, ГПУ, кылбадың,
Тетири колун байлатып,
Тескери жолго айдатып,
Тентушум мынча кыйнадың?

Саллатты коюп артына,
Сандалтып муну айдатып,
Сан түтүн саруу калкына
Себеби Сабир болду деп,
Салака бир кылып бетиме
Заарды куюп ашыма,
Санаага жеткен чагымда
Сарсандык салдың башыма.

Айдоочу коюп артына
Амандашпай кетбарат,
Алты арыш саруу калкына.
Айыпкер жаман иш болду,
Аксакал кары наркына.
Кыйноого салып жалгызды
Кыйын бир жаман иш кылдың,
Кыргыз бир кыпчак салтына.
Жеринен жеке айдатып,
Жетпедиң ГПУ баркына.
Себеби Сабир болду деп
Кыйын бир жаман иш кылдың,
Кыргыз бир кыпчак наркына.

Акыйкат кылбай айдадың,
Айыбын мунун айтып бер!
Саллат бир коюп айдадың,
Себебин мунун айтып бер!
Часовой коюп айдадың,
Чатагын мунун айтып бер!

Чатакташып барарга
Чакырган жери кайсы жер?
Чатакка салган жалгызды
Касташканы кайсыл эл?
Карыптыкта кетбарат
Калкынан узап кыраан эр.
Мунун касташканын айтып бер!
Касташканы болбосо
Кыйноого салбай кайтып бер!

Сабиркандын сөзүнү
Саргайган орус ГПУлар
Себебине келмекке,
Жообун ачык бермекке
Шоодураган порум а
Шапкесин алды колуна.
Көлкөн-көлкөн порум а
Келтегин алды колуна.
Тартынган чынак порум а
Дептерин алды колуна.
Талабын айтып бермекке
Кара бир күрмө кийгени
Калдыр – култур сүйлөдү.
Акыйкатын изденип,
Арада канча күймөндү.
Акундун өзү ак, кекээрин
Анан бир Сабир билгени.

Дептерин койду исталга,
Тагдырга шондой болгон соң
Дабаасы барбы душманга
Шапкесин койду исталга
Азалда шондой болгон соң
Айласы барбы душманга

Күлтүгүн койду исталга
Көйкөйдү башка салган соң

Күбөсү барбы душманга.
Тилмечке карап сүйлөдү,
Тилин бир Сабир билбеди.

Баштан-аяк сөзүнүн
Баарына жооп бергени:
«Байкап турсам билбейсиң,
Байыңдын мында келгени
Акыйкатын мен кылдым
Айгагы мунун бар экен.
Алты миң сом пул берип,
Алты атар алып колуна
Атыша турган жан экен.

Жердигинен сурадым
Жектешкени бар экен.
Жети миң сом пул берип
Жети атар алып колуна
Жеткирбей турган жан экен.

Беш мерте сурак мен кылдым
Белдешкени бар экен.
Бешатар алып колуна
Бек болом деген жан экен.
Бейли бир башка балээ экен
Бел кылганы бар экен.

Асанбекти алам деп,
Кеңеш өкүмөт жолуна
Кескендик доор салам деп,
Кеңешти жыгып алам деп,
Санаасында бар экен.

Сарыбаевде мындай кеп.
Айгагымды айтарга
Асили закон жол бербес.
Чагымчыны айтарга

Чакырган чондор жол бербес.
Чапчан маржа, кайта бер.
Чатактуу кылбай мындай сөз
Акунунду кылганмын
Айгактар менен көзмө-көз.»

.....
Жана Сабир сүйлөдү
Сүйлөгөндө бу деди:
« Чагымчынды айтпасаң,
Чатагын мунун жазбасаң,
Айгагын мунун айтпасаң,
Адилетке турбасаң
Арзымды колго кайтып бер?
Айдоодо турган жалгыздын
Барар жерин айтып бер!

Деломду колго кайтып бер,
Тенири урган ГПУлар
Дегдегеним кетбарат
Туар жерин айтып бер!
Туугандан өзү ак кетбарат
Туз буйруган жалгандан
Түрмөсү мунун кайсы жер?»

Ошондо ГПУ сүйлөдү
Сүйлөгөндө бу деди:
Сарыбаевдин маржаси,
Арзынды бердим колуна.
Алты айдан бери мен уштап,
Акыйкатым түгөнүп,
Асырдан салдым жолуна.

Делонду бердим колуна.
Тентушундан сурагын
Дело кылып түгөтүп,

Беш айдан бери мен уштап
Бендени салдым жолуна.
Теңтушундан сурагын
Акыйкатка жибердим
Кокондун үлкөн чонуна.
Бир тарап иши болгончо
Теңтушундун турары
Наманген ГПУ колунда.
Таптартпастан сурайсың
Давай Мариа сонун а...»

.....
Ошондойчо ГПУ менен сүйлөшөдү,
Эрди-катын болгон соң ким бузады.
Байлоодо алган жары зарлап туру,
Карыптык катуу батып күн кечеди.

ГПУдан кайра тартып келди мында,
Шашылып, жерге тийбей анда-мында.
Эки колун артына байлап койгон,
Кетип барат асыр болуп мына бенде.

Кайра келсе кашында үч киши бар,
Келатат тартынбастан, кылбастан ар.
Не да болсо сурашып калайын деп,
Анча жерде артынан болду дуушар.

Келишет төрт бир бенде мына ушулар.
Эки колу байлоодо баары жылар,
Арман менен артынан келсе жетип,
Ал жана Абдыгафур агасы бар.

Артынан алда кайдан келди жетип,
Келеди күйүп-бышып, алы кетип.
Айдап турган саллатты "Токто!" деди
Эч бир адам көрүнбөс алым этип.

1. Сабиркан саллаттарды токтоткон жери

Токточу, саллат, токточу!
Дозоктуу жолум тоспочу!
Аман болсо пендеси
Нелер келип, не кетпес.
Акунум менин коркпочу!

Айдалып кетип барасыз
Алты арыш кыргыз калкынан.
Ала бир чаар жолборсум,
Асыр болуп пенделик
Айдалып кетип барам деп,
Асылым мустар болбочу!

Ата ардагы – пирлери
Аппак кожом колдочу!
Айдалып өзү ов кетбарат
Алты арыш кыргыз молдосу.
Азиз пирлер жар болуп,
Артын кудай ондочу!

Жанында жок жалгыздын
Жан күйөр тууган, жолдошу.
Шапкени кийсең башыңа
Шариат дебес мусулман.
Шашылып айдап барасың
Шариат ыман билбеген,
Шариат жолдон бузулган.

Токто десем билбейсиң.
Топ атарың оңдойсуң,
Туйгун учар куш беле,
Тушундан учуп кеткидей
Туш-тушундан коргойсуң.
Топ атардын ичинде
Торго түшкөн туйгундай

Дозокто жалгыз болгойсун.
Айтканыма болбойсун.

Алты атарың ондойсун.
Асманга учар куш беле
Алды-артынан торгойсун.
Алты атардын ичинде
Аркага колун байлаган
Азаптуу жалгыз болгойсун.
Арбак урган саллаттар,
Амандашып калайын
Алдымды мынча торгойсун.

Кайыр кош жаным, карагын,
Кайрылып айтчы саламын!
Кармалып узак барасын
Каалап алган Канышың
Кай тарапта каламын?
Жаныңдагы жолдошун
Оморбек, Момун экөбүң,
Кайнага, күйөө төртөбүң
Кай тарапка барасың?
Каалаганы Сабирдин
Кайгысын ичке саласын.
Каалаган менин жарымды
Кобураган саллаттар,
Кайларга алып барасың?

Дартымды айтып ГПУга
Таба албадым дабасын.
Тапкан бир сөзүң айтып кет,
Акунум, артык манабым!
Алты ай болбой каалашым,
Азабың тартып олтуруп,
Алганың Сабир Канышың
Таалайымдын бастыгы,
Көргөнгө жаман иш болду,
Көйкөйдө менин калышым.

Көтөрүлүп барасыз,
Көз көрбөс узак алыска,
Көп кайышам намыска.
Зайып мен алым карышмын
Тил билбеген душманга
Кандай болот барышым?
Кадыр Алла кудайга
Жетпеди менин наалышым.
Кейишиң тартып артыңдан
Келип турат Канышың.

4. Молдо Багыштын Сабирканга жооп бергени.

Агайыны – туугандар,
«Ат башына иш түшсө,
Суулугу менен суу ичет.
Эр башына иш түшсө,
Өтүгү менен суу кечет».
Кайран өмүр гүлдөй жан
Карыптыкта күн кечер.

Эки колу байлоодо
Кайрылып туруп сүйлөшөр.
Сүйлөгөндө не дешер,
Эки танап алыстан
Эмгегин айтып үндөшөр.

Артымдан ээрчип ыйлабай
Токтогун Сабир, токтогун.
Кандай бир ишке түштү деп,
Канышым Сабир, коркпогун!
Канатым кайра байланып,
Калкымдан а узак айдалып,
Каапырдын көрдүм токмогун.

Карындаш-урук билбеген,
Кас кылып айгак сүйлөгөн,

Кайран өмүр ыманга
Камчы басып «чү” деген,
Калкындан көрдүм акмагын.
Канышым Сабир билбеймин
Кайлардан жалган тапканын.
Агаңдан көрдүм Сабиркан
Азиз жан менен ыманын
Акчага баалап сатканын.
Чындыгында билесиз
Азапты мындан тартканын.

Айдалып кетип барамын
Алты ай болбой алганым,
Алганым Сабир калганын.
Айтсам Сабир, билбейсин
Агаңдын көйгө салганын.

Жети ай болбой алганым,
Жетигим Сабир калганын.
Жерлигинен айтпасам
Жети жылда билбейсин
Желмогуз агаң айгагын.
Жети жылда арылбас
Жетигим Сабир арманым.

Жер үстүндө бар болсом
Жетип турат Сабиркан
Кайсы бир жерге барганым.
Кайыр кош, Сабир, аман бол
Каалаганын көрөрбүз
Кабыл ушбу жалганда
Кадыр Алла салганын.
Кадыр Алла жар болуп,
Касташкан каапыр агаңды
Катарыма алгамын.
Бар кудай өзү жар болсо
Байлоодо бирге кетбарат

Байкагын агаң палбанын.
Баштан-аяк сүйлөйдү
Байлоодо байкуш жатканын.
Бендеси шондой көрөдү
Бар кудайдын салганын.

Ак көйнөгүн чубалып
Айымым, уштар кумарың.
Алты ай жетпей айрылган
Агаңа болсун убалым!

Көк көйнөгүн чубалып
Көп тутар, Айым, кумарың.
Көз көрүнөө айрыган
Көр болсун каапыр тууганың.

Аман болсом келермин
Алыстан кабар берермин.
Аңдышкан каапыр тууганың
Ал-абалын билермин.
Береби кудай тилегим.
Банди болуп түрмөдө
Безилдейт менин жүрөгүм.
Бенделик да асирлик
Бечара болду күйөвүң.

Көрсөң дуба айтып кой!
Көрбөдүм тууган бирөвүң.
Беш убакта тилегин
Бербеди кудай тилегим.
Жатсам-турсам түрмөдө
Жалгыздан күйөр жүрөгүм.
Жалгызды Сабир тапшырдым
Кор кылып Сабир койбогун!
Койкой ай берген белегим
Канышым Сабир, аман бол
Өлбөсөм бир күн келермин

.....
Ушундайча экөбү көп сүйлөштү,
Көрбөгөн (бу) жалганда мындай сөздү.
Абдыгафур агасы бирге туру,
Тууган-урук болгон соң кайдан безди.

Агайына айтады жана бир сөз
Айтпай коюш болбоду түшкөн соң кез.
Алды-артын арытып айтып өттү
Акыр жагы болады бир далай сөз.

Кулак салды саллаттар ангемеге,
Карамайды алдыда бенделерге
Эри-катын сөзүгө мунайышып,
Келеди көргөн адам жан берерге

Жана бир сөз айтады агасына,
Карайдылар саллаттар кагазына.
Саат менен милити өтүп кетсе
Келмейди саллатлары парвасига.

Кайта турар сөзүнү тындасак деп,
Эри-катын алдына бармасак деп,
Эри-катын экөвү үшү кетип,
Чыкпаган жан турады кудай сактап.

Сабир айым сүйлөдү мына мындай:
Зарлуу кылып мундуулук кылды кудай
Ар макалдан Сабиркан сөз баштаса,
Келеди уйкалышып аккан суудай.

5. Сабиркан акасине айтып турган жери

Каапыр ага, кандайсың?
Кайырдин – башка жандайсың.
Карып бир болсоң дүнүйөдөн

Карындашын Сабирге
Карыштыгың сен айтып,
Кайрылып неге барбайсың?

Бенде кылбас иш кылып,
Менде кегин барга окшоп,
Бетиме салака камдайсың.
Көз кылса ГПУ жездеңе
Көңүл үчүн танбайсың.
Көйгөйдү салып башыма,
Көп андан өткөн жандайсың

Көтөрүлүп барасың
Көрүшүп туруп курагың.
Көйгөйлүү агам, кандайсың?
Көбүрөөк катуу мен айтсам
Көз көрүнөө каргайсың
Кайыркош акем, аман бол,
Каапыр бир аке жол болсун.
Кайнага-күйөө экөбүң,
Өмөрбек, Момун төртөбүң
Кай тарапка бармаксың?

Айланайын агаке,
Алды-кийиниң ойлонбой,
Айткан бир сөзүң ондобой,
Алды-артынды торгобой
Жаштыгың ага бар беле?
Жарымды кармап бергидей
Кастыгың ага бар беле?
Ыйманы жок каапырга
Условия кылышкан
Таштыгың ага, бар беле?
Тантырап айгак болгондой
Мастыгың ага, бар беле?

Акчага сатып өзүңдү
Ачтыгың ага бар беле?

Калбели дүйнө пул үчүн
Карып болгон жалганда
Зарлыгың ага, бар беле?
"Кармап бер!" деген каапырдан
Жарлыгың ага, бар беле?
Кулак болуп башында,
Уштап берсем ушунда
Кутулам деген оюнда
Байлыгың ага, бар беле?
Каапырдан алып жей турган
Айлыгың ага, бар беле?

Калың кыргыз журтуман
Кармап берген ар кандай,
Катарга алып кетбарат,
Катын эмес эркек го
Кайлыгың ага, бар беле?

Кагылайын ойлой жүр
Карагым ага, кандай иш?
Катын да болсом агаке,
Кайнага-күйөө экөбүн
Кармашып кетип жатканда
Уккан бир кулак айтканга
Намыска кылам чоң кейиш.
Наркында накус болбосо
Эчкиче маарап өлгүчө,
Ушундай күндү көргүчө
Онтоп койчо жан бериш.
Акывалы бар адамга
Экинчи келбейт ааламга,
Эси бар адам билбейби
Экинчи келбейт, бир келиш.
Ойлонуп көргүн агаке,
Ооматы кеткен кандай иш?

Шондо каапыр сүйлөдү
Сүйлөгөндө бу деди:

Кейибе сиңлим кейибе
Кейиген менен эмине?
Келишпестен бир ишим
Кедери кетти кемине
Айтканыңча иш болду,
Ада болбос сөз болду.
Айгакчы менен байлакчы
Ашкере кылса немине
Ачуулукта жүргөндө,
Аш бышар эле демиме
Айгакчы менен байлакчым
Ашкере кылдың эмине?
Азабың тартып жатамын
Ашкере кылган бейлиме
Аталашың танасын
Айыпты койбой эриңе.

Алды-артымдан торгойсун.
Ашкере байың коргойсун.
Жарам түшүп ичиме
Жабыр тартып турганда
Жанга тиер сөз айтып
Карындашым, керилбе!.

Ошондо Сабир сүйлөйдү
Сүйлөгөндө бу деди:
Келер намыс билбестен
Керилбе деп сүйлөйсүн.
Кеп кезегин билбейсин.
Кезегинде сөз айтсам
Керилбе деп сүйлөйсүн.
Кесилген агам болбосон
Кылган ишиң ойлончу
Каапыр пири – жиндейсиң.
Жабыр кылып жаныңа
Жалган айтып сүйлөйсүн.

Бенде деген өтөдү,
Жалган сүйлөп нетеди?
Жабыр кылып жанына
Жалганда тирүү жүрбөйсүн.
Азыр жүрсөн алдыда
Азырынан байдасын,
Акыретте көргөйсүн.
Кастык кылып байыма
Каапырдан чыкпас иш кылып,
Карындашың болгон соң
Жаман айтып нетесин?
Бу жарыктык жалганда
Жакшылык аке, көрбөйсүн.
Бу жалганчы дүнүйөдө
Адамзат тири калабы,
Акыр бир күн өлгөйсүн.
Азабын шондо көргөйсүн.

Ошондойчо салады аңгемени,
Барар жери болар Наманг@ни.
Бар сөзүдө бар да маани чыгар
Эч айыпдар сөзиниң бармы кеми?

Кайыр кош деп Сабиркан кайта кетти,
Карапалван кыштакка булар жетти.
Кай иштерин бенделер биле албады,
Эшитиң пенделерден мына кепти

Аяктары кабарып жүрө албады,
Кайтарыны пенделер биле албады.
Эки колу байлоодо үстүдө жок
Эч бир жайда бир адам бере албады.

Алты саллат артында айдап жүрөр
Эки колун артына байлап жүрөр,
Көчөкөйдө көрүшкөн мусулмандар
Баази ыйлар, баазиси жана күлөр.

Ошолордой жолдордо жүрө алмайды,
Бенделерди бар кудай неге алмайды.
Чанкаганда чакырып суу бер десе,
Эч мусулман жанына келе алмайды.

Ошондойчо байкуштар зарланады,
Айдап жүргөн саллатка жалбарады:
"Эч болбосо атка сал жүгүбүздү!"
Көргөн адам зарына таң калады.

6. Молдо Багыштын саллаттарга «Жүгүбүздү атыңарга артып алгыла?» деп зарлап суранганы

Ай жолдоштор, жолдоштор,
Ат үстүндө жолборстор,
Асир кылып бендени
Айдап жүргөн онбостор!
Кудай үчүн бендеге
Райым кылып койбостор,
Аягыбыз кабарып,
Азапка түштү карып баш
Кокуй ай, бизге не болду!
Оморбек, Момун – үч курдаш
Көп ыйлашып кетбарат,
Көзүнөн агып кандуу жаш.

Алда салса пендеге
Кайларда калбас алтын баш.
Алты арыш кыргыз акуну
Арманын айтып кетбарат

Жар агайын туугандар,
Йафырай¹ менин балам жаш.
Карып болуп асирлик
Казапка калган кандай баш!

Зарлашып булар кетбарат
Саллаттар менен аралаш.
Сарыбайдын молдосу
Саллатка карап сүйлөдү
Сүйлөгөндө бу деди:
– Ай, ортоклар, ортаклар,
Эси чыккан коркоклар,
Эки колум чечинер!
Алыстабай ортаклар,
Артымдан жакын кетинер!

Качып бир кетет деманлар,
Кайырдинче иш кылып,
Кафырда барбы калмаңлар?
Алыска кетет деманлар
Азабы катуу иш кылып,
Оозунда барбы калмаңлар?
Мусулман болсоң келинер!
Мунума жооп беринер!
Кудай үчүн көнүнөр!
Наманген узак талаасы
Нарындан узак көрүнөр.
Үстүбүздө оор жүк
Үч киши алып бөлүнлөр!
Акына акча беребиз
Акчадан олжо көрүнөр.
Айтканыма көнүнөр!

Саллаттарда бар эле
Калтөрөөв, Казаков
Калгандары тил билбейт,
Карап турат бозоруп.

Мусулман бенде болгон сон
Мунун көрүп козголуп,
Муңайшып экөбү
Мурун келди баш болуп,
Колун чечти бош коюп.

Байлоодон азат болгондой,
Бенделер колу бош болуп,
Жалдырап булар кетбарат,
Жакшы сүйлөп бенделер
Жар агайын дос болуп
Көрпөлөрүн көтөргөн,
Кара күчкө жетөлгөн,
Кандай адам куш болор.

Капыл дүнүйө өтөрдөн
Кармоодогу байкуштар
Тирүү гөрдө экөвдөн
Үстүндөгү жүктөрүн
Үч саллат алды колуна.
Убайымда кетбарат
Наманген узак жолунан
Аяктары кабарган
Андан кабар ала албас
Алыскы жол кабардан
Алтайдан бери көрбөгөн,
Алыскы жол кирбеген
Азиз түндө кетбарат
Абайласаң агайын
Чыкпаган жан, өлбөгөн.

Бир чымындай азиз жан
Эч ымандыкка көрбөгөн.
Дагы өтүп кетбарат
Далай ылай көлмөдөн.

Калкы кыргыз агайын
Карып болгон жалгыздын
Тамашасын көрбөгөн.
Кар, жамгырдай аккан тер
Калбай өтүп кетбарат
Кара кемзал күрмөдөн.

Карып болуп бир жалгыз
Калкыдан узак кетбарат
Көзүнөн жаш диркирейт,
Көргөн адам зыркырайт.
Агайындар туугандар
Ишти башка салган соң
Азап да болсо ким кылбайт.

Оң колуна оромол,
Он тарабы торомол,
Андан өтүп кетбарат
Наменгендин кенен жол
Кабарында ойлонот,
Калкы-журтум аман бол.
Канча узак кетбарат
Каргыш тийген кандай жол.

Ооматы мындай келишти
Убайымда жалгыздын
Ойлосоңуз оңу, сол
Убайкерди пенделер
Алла мадат бербесе,
Жан тууганы болбосо,
Жар агайын көрбөсө,
Ажал жетип өлбөсө,
Абакир да бир жалгыз
Аман болсо жалганда
Акыры журтка бир келер.

Туш-тушунан торголуп,
Тууру жолдо кор болуп,
Туура барып агайын
Түрмөгө кирди бенделер.
Түрмөгө мунун киргенин
Тууган-урук ким билер.

Байкасанар агайын,
Азрои азалда

Бешенеде бар экен
Бенделиктин авазы.
Беш катар колдон өткөрүп
Бандилерди камады.

Бекерчилик жайында
Беш – алты ооз сөз болду.
Молдокеңдин жамагы.
Карып болуп түрмөдө
Калкы-журтун санады.
Кубаттап кудай кылган сон
Кандай болот амалы?
Баштан өткөн кайгынын
Баарын терип салганы.
Бар дүнүйөнүн аркасы
Молдокеңдин арманы.

Тууган-урук калкынан,
Кара кыргыз салтынан
Торго түшкөн туйгундай
Түрмөдө жалгыз калганы.

Тууган-урук калкына
Туура барсын арманы:
Жабыр тартып агайын
Жаткан жерим Наманган,
Жалгызымды эстесем
Жалын чыгар денемен.
Азап тартып агайын,
Беш-алты ооз арманым
Айткан жерим Наманган.
Алты кулдун ичинде
Ашык салган азапты
Тарткан жерим Наманган.
Карып болуп агайын
Жаткан жерим Наманган.
Карап турган агайын

Карып болуп түрмөдө
Карып болуп кайран жан
Каапыр берет кара нан.
Кандай кылам? Бу арман!
Кармалганым түрмөдө
Кас санаган балаадан.

Капалыгым агайын,
Калган көөдөк баламдан,
Жер үстүндө бар болсом,
Кек санабас агайын,
Келтирип тур саламдан.

Кезегинде кеңгиреп,
Кейиймин жалгыз баламдан.
Амандыгың, агайын,
Айтып тургун саламдан.

Абакирде калды деп,
Азабын тартам, агайын,
Алты жашар баламдан.
Агайын-туугандар,
Айткан сөзүм унутпаң!
Аман болсом барармын,
Жер үстүндө бар болсом,
Айтып турам саламым.
Асти кетпейт көзүмдөн
Алты жашар карагым.
Жер үстүндө бар болсом,
Жетип турар саламым.

Деги кетпейт көзүнөн
Жети жашар кара кыз
Саламым, тууган, бармысың.
Санаамды кудай бербесе
Колдон туткан кайыр кош.
Күмөн болор арманым,

Көп агайын, аман бол.
Көрүп турсаң заманың
Олдо кудай кылды го.
Асырлыкта бенделик
Ажалды кудай бербө деп,
Карыптыкта бенделик.
Кас кылган ажал келбе деп,
Ажалга тууган чара жок.
Ажал жетип күн бүтсө,
Акыры бир күн бенделик...

Азырою азалда
Ажалсыз бенде келбедин,
Бендеде бар бир өлүм.
Ойлогон түрмө жатарга
Өтүп кеткен дүйнөдөн
Ойлонуп түрмө жатамын.
Ашырга арзым айтамын,
Ажалды берсең бар Кудай!

7. Молдо Багыштын насыяты

Авал ишти баштамак –
Агузибылла бисмылла.
Сөз жакшысын айтпагын
Сөз эшитпес дыңгылга.
Жакшы сөздү айтпагын
Жибар урган дункулга.

Байламтада жатамын
Башта Кудай, оң жолго!
Байкабастан иш тутпа,
Жетпей турган молжолго.

Накис менен иш кылба
Таштап кетер жол-жолго.

Алды-берди кылбаныз
Алып, бергин кол-колго.

Наадан менен иш тутуп
Акырында кор болбо.
Жакшы болсоң журтунда
Жалындаган зор болбо.
Учуру бар бир күнү
Өзүң, түшпө коргонго.
Озары бар бир күнү
Дал сүйлөсөң, агайын,
Даты жетсе молжолго.

Кырк бир даана корголго
Жалган айтпай чынын айт.
Ыманыңды алдырба,
Ыпылас шайтан жол-жолдо.

Аңчылыгым бар дебе,
Ууга чыкпай ормонго.
Ат жалына ишенбе,
Жем болбосо дорбондо.
Адамыңа ишенбе,
Баштабаса оң жолго.

Сөзүм бар деп ишенбе,
Сен өзүңдө болбосо.
Кишим бар деп ишенбе,
Жалгыз өзүн коргосо.
Жарым бар деп ишенбе,
Жатканыңда болбосо.
Огум бар деп ишенбе,
Атканыңда болбосо.
Коюм бар деп ишенбе,
Сатканыңда болбосо.
Даным бар деп ишенбе,
Батманыңда болбосо.

Нарым бар деп ишенбе,
Артканында болбосо.
Зерим бар деп ишенбе,
Чачканында болбосо.

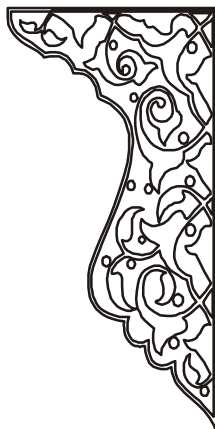
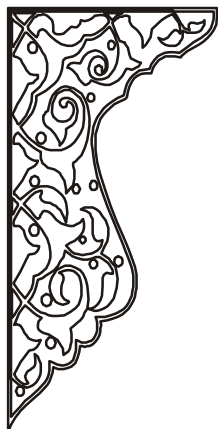
Туура келип өтпөгүн,
Душман алдың торгосо.
Балээ келбес башына
Баабедин колдосо.
Жаман катын, кашаң ат
Жигитке түшөт шорлосо.
Келип калат кезеги
Бирөөнү бирөө кордосо.
Өтпөс бычак кол кесер...

.....
Казабын алар бир күнү
Кезегин кудай оңдосо.
Акка кимдер ыйласын
Карганы шумкар кордосо.
Жулса кимдер ыйласын
Кирпичечен оңбосо.

Санаа менен макалды
Санап өттү бир катар,
Сарыбайдын молдосу.

Ошондой деп аңгеме, макал жазды,
Бир кудайга Сарыбаев неден жазды?
Баш-аягы түрмөдө он ай жатып,
Ошондой өткөн сөздөн макал жазды.
Бул иккая жазылды ушу жылда
Бир миң үч жүз тарыхы элүү бирде.
Амина орусча эсебинде
Бир миң тогуз жүз отуз эки келди мында.

1932-жылда.

**ТҮРМӨГӨ
ТҮШКӨНГӨ ЧЕЙИНКИ
ЫРЛАР**

БАЛАЛЫКТАГЫ ЫР

Өзүм молдо баламын,
Колумда дайым каламым.
Асан молдо устатым,
Билимине канамын.
Арапча жазып арипти,
Такшалып күндө барамын,
Элпектигим көрсөтүп,
Эчки улакты багамын.
Боорума алып колумду,
Үзүлбөй турат саламым.
Кат жазып сурайм абалын,
Алыстагы тагамын.
Жетим болуп жашыман,
Бешикте калган баламын.
Устатыма бир гана,
Ишим менен жагамын.

Эне сүтүн эмбедим,
Ата жытын сезбедим.
Бешикте калып жашымда,
Колунда өстүм жездемин.
Ичип өстүм суранбай,
Боору ачып бергенин.

Жадыбал кылдым куранды,
Билдим сооп, убалды.

Жаш кезимде кой багып,
Турмушум оор уланды,
Тилегим болду бир гана,
Элдей тирилик кыламбы?

Иш менен өтөт өмүрүм,
Көтөрүлбөй көңүлүм.
Бекер кылдым кызматты,
Бу байлардын көбүнүн.

Асан менен Өмүркул,
Бул жетимге көңүл бур.
Өксү кылбай тамактан,
Кешигинди берип тур.
Атадан жалгыз жетимдин,
Акыбалын көрүп тур.
Кан тукуму Ажы атам
Көп эле барып тажатам.
Куран сөзүн көп тыңшайт,
Айтып черин таратам.
Батасын алып Ажынын,
Молдо болуп баратам.
Эпкин тийген эмени,
Байлап коем кааласам.
Эл ичине алымча,
Шарият жолун таратам.

Сулайманкул баласы,
Ажынын данек, даанасы.
Даңкын элге көтөрөөр,
Ордолуу шаар калаасы.
Асманда таңкы чолпондой,
Жанып турат карачы.
Карабато, Кабайым,

Жакын тууган Жанайым.
Бир жетимди багып ал,
Жаныңа жакын барайын.
Караан тутам силерди,
Болгон үчүн агайын.
Эр Бешимдин тукуму,
Жакшылыгын көп көрүп,
Ага туттум ушуну.
Кантип актайм билбеймин,
Жетимге берген тузуну.
Колу буту шадылуу,
Өзү адамдын узуну.
Кабар алып ал сурайт,
Келип-кетип утуру.

Ажы атамдын Сулайман,
Тилеп алган Кудайдан.
Жүрүшү анын манаптай,
Кең пейилдиги Таластай.
Атасын тарткан эр неме,
Кайраты болсо Манастай.
Шаани менен жүрүшү,
Жамандарга жанашпай.

Өтөнүн алдым батасын,
Сөзүмдүн түзөп катасын.
Куюлат кебим оозумдан,
Ачкандай ырдын башатын.
Аталып элде баратам
Молдобагыш жаш акын.
Он төрткө жашым толуптур,
Күүлөнөт улам канатым.
"Молдо ырдабайт элге" деп,
Көп урушат устатым.
Айтсам балдар ушундай,
Сөзүмдүн маани, кыскасын.

ЖЕНИЖОКТУ ЖОКТОО

Казалын баштап азатка,
Кабарың кеткен казакка.
Кадырың кантип айтпайын,
Кошот деп элин каалашса.
Кан Бакайдай Женижок,
Кайгыңды тартып турабыз,
Колдон келбес иш экен,
Кадиксиз ажал талашса.

Канча айтсам жетпейт санатым,
Кут конгон жерим Таласым.
Кайрыган калктын намысын,
Кадимки айкөл Манасым.
Кан Манастан кем эмес,
Калкына айткан санатың.
Кайгыртып кеттиң Женижок,
Калың журт кыргыз баласын.

Караңгыда чырагым,
Кайрылып акыл сураарым.
Канча түмөн кол келсе,
Качырган баатыр Чубагым.
Кан Чубактан кем эмес,
Калкына кылган кызматың.
Кадимки акын Женижок,
Кадырың айтып турамын.
Кайрылбай дүйнө салганга,
Кайгырып турган убагым.

Калкым деп баштоо ырларын,
Кадимтен сенин урааның.
Калк үчүн жанын арнаган,
Кайра тартпас Сыргагым.
Кан Сыргактай Женижок,
Калк үчүн айткан ырларын.

Капилет оору айынан,
Калкыңда көпкө турбадын.
Кадырың көпкө сингенден,
Кайгыңды тартып турамын.

Кезинде тийип керегин,
Көтөргөн кыргыз желегин.
Кыраандын бири эмеспи,
Кыйын баатыр Серегин,
Кан Серектей Женижок,
Калкыңа берген белегин.
Кадырыңды билерде,
Кыйылды өмүр терегин.
Күлүстөн жаның аманда,
Көп эле тийген керегин.
Көсөмүн кетти дүйнөдөн,
Көзүмдүн жашын төгөмүн.
Кайттыңыз мынча эртелеп,
Кыйналдык билбей себебин.

Кырк чоронун Кыргызлы,
Кылымды билген дынгылы.
Кыргыздан өйдө кызматың,
Кыргыздын кыраан туйгуну.
Кылчайбай кеттиң Женижок,
Кыргыз элдин булбулу.
Кыргызга тарап атагың,
Кыйлага тийип жардамың.

Кош тизгиндей ардагым.
Кошойдой ырга балбаным.
Козголтту элди мындагы,
Коштошуп дүйнө салганың.

Ар иштин тапкан акылын,
Аталаштай жакыным.
Айтылып жүрчү атагы,

Алманбет арстан баатырым.
Аалманбеттен кем эмес,
Айтканга тапкан акылын.
Акырет кеткен авакем,
Арбагын козгоп жатырым.

Жер түбүнө барганда,
Жете кылган көктүгүн.
Элдин баары билишет,
Элемандын Төштүгүн.
Эр Төштүктөй бар эле,
Эзил авам өткүрү.
Өлүмгө айла жок экен,
Эл булбулу өттүбү?

Токтогул келген болуучу,
Кенен жер Кетмен -Төбөдөн.
Айдалып кетти аргасыз,
Манаптар жапкан «күнөөдөн».
Тандайын жанып ырдаса,
Жыргалга элди бөлөгөн.
Жетик акын Жеңижок,
Азапка салып Токонду
Акырет көздөй жөнөгөн.
Калык келген болуучу,
Жер соорусу Жумгалдан.
Үйрөнө албай санатын,
Ак куржун толгон ыр калган.
Атпай кыргыз журтуна,
Ажал,
Акындардын тууну алган.
Ала Тоо кыргыз ажырап,
Асылым деп чуу салган.

Жолугуп Барпы Кыргоодо,
Жанына келип жанашкан.
Жеңижок менен ошондо,
Жоргосу жолду талашкан.

Табышмак ырга келгенде,
Такылдап тилин сабаткан.
Шарият ырга келгенде,
Шалдайып таппай адашкан.
Батасын алып Барпы акын,
Үйрөнүп кеткен санааттан.
Ак тандай акын экен деп,
Алтымыш акын баалашкан.
Пендеде сиздей туулбайт,
Кем берет экен жараткан.
Айла жок ажал экен да,
Эми,
Жай берсин Кудай жаннаттан.

МОЛДО БАГЫШ САНАТЫ

Молдо Багыш өз атым,
Айтсам көптүр санатым.
Эргий берсем талбайт го,
Ак шумкар куштай канатым.
Байкалга чейин жайылган,
Оозумдан чыккан санатым.
Ала-Тоо ичин аралап,
Казакта калды жана атым.

Байкасаңыз калайык,
Баркы жакшы замандын.
Эртели кеч тилеймин,
Чымындай жандын аманын.

Ырчы Молдо бала деп,
Жана кетти калкка кеп,
Чабыттап учуп аралап,
Айтам сөздү тарка деп.

Туш кылыптыр кудурет,
Бизге ушул заманын.
Туругу жок ойлосоң,
Муногу жарык ааламың.

Колго алып Молдо каламын,
Үзбөй жазат саламын.
Бузулганды оң жолго,
Санаттап баштап барамын.

Алла Таала кудурет,
Бечарага карагын,
Куру кылбай насиптен,
Бере көргүн тамагын.

Алла Таала буйруган,
Ажыратып ичкин деп,
Адал менен арамын.
Куткарсын кудай кудурет,
Карызынан алты анамдын.
Барып көрсөк арман жок,
Падыша кудай жараткан,
Байтилла, Мекке аралын.

Эшиткиле кебимди,
Пенделер,
Меккеден болсун кабарын.
Кумдуу чөлдүн ортосу,
Мекке тилла Медина.
Ырыскысы чачылган,
Анда турган элдин да.
Күн кайнаса аш бышат,
Мечитти көздөй шашышат.
Ак селдесин түшүрбөй,
Ак дамбалчан басышат.

Кудаа деп сөзүн жазышат,
Кумдан отун казышат.

Кара майын от кылып,
Кароолонтуп жагышат.
Келме түшпөй оозунан,
Бир Кудайга жагышат.

Он жашымда окугам,
Кулпуловот сабагын.
Үйрөнүп калсаң арман жок,
Кудуретин Алланын.

Бешенене жазылган,
Тозок, бейиш бармагы.
Насипи кылса татасың,
Алзу хавзар шарабын.
Ибадат кылсаң жалганда,
Ачылар пендем сарайың,
Кылбасаң эгер ибадат.
Таразага барганда,
Тартылар сенин салмагың.
Тозоктун отун көргөндө,
Тар боло түшөт заманың.
Күн чыкканча биз уктап,
Кылабыз шайтан мазасын.
Кабыл жүрүп пенделер,
Каза кылба намазың.
Кандай пенде болсоң да,
Караңгы көргө барасың.
Аңкүр менен Мүңкүрдүн,
Тартасыңго жазасын.
Ошондуктан пенделер,
Ойлон жандын чамасын.
Аңкүр, Мүңкүр периште,
Рабин ким дегенде,
Кантип жообун табасың?

Кылычтан кылдай ипичке,
Кыл көпүрө басасын.

Алды жагың алоо от,
Анда жаман шашасың.
Буйругун кылбай Алланын,
Азанда даарат кылгандан,
Муздак суудан качасың.
Арам, адал ылгабай,
Тозоктун жүзүн ачасың.

Акыретке барганда,
Азабыңдын баасы,
Жети тозок түбүндө,
Жездей кайнап жатасың.
Кайнаган менен өлбөйсүң,
Азыр арамга көңүл бөлбөйсүң,
Түз жол турса терс басып,
Айткан сөзгө көнбөйсүң.
Периште баскан ак жолду,
Азгырып шайтан көрбөйсүң.
Карап жанын өткөн сон,
Кайра айланып келбейсиң.

Ала-Тоодо жүрөсүң,
Үрдүн кызын сүйөсүң.
Жети жаннат бейишти,
Мекен кылып жүрөсүң.
Кечирим кылсын кудурет,
Ар пенденин күнөөсүң.
Жалганда өлбөй тургансып,
Жана да пенде жүрөсүң.
Ааламдан тузуң түгөнсө,
Акыры бир күн өлөсүң.
Ак кепинге оролуп,
Акырет көздөй жөнөрсүң.

Жан чыккан соң көөдөндөн,
Жатасың пендем суналып.
Балдарың ыйлайт буркурап,
Кыздарың турар чуу салып.

Ак кепиндеп коюшат,
«Майрам суу” деп сууга алып.
Оролосуң ошондо,
Он метр акка суналып.
Жаназана турушат,
Жалпы элин кыналып.

Эчкирип ыйлап күйөрүн,
Эзилет жанды күйгүзүп.
Жаралдың өлүм барлыгын,
Жараткан коет билгизип.
Жаншантып коет турбайбы,
Жарына кара кийгизип.

Ошондуктан пенделер,
Окуп таалим алгыла.
Мезгил келсе Кудай деп,
Селде башка чалгыла.
Сооп иштеп дүйнөдө,
Жакшылык тилеп баргыла.

Кор кылбастан жанды да,
Адал иштеп баккыла.
Кудай берет тилекти,
Жакшылык кылсаң жардыга.
Мээнетиги сиңсин адамзат,
Күчүң барда калкына.
Жетип жүргүн ар бирин,
Бул өмүрдүн баркына.

Жалган сөздү сүйлөбө,
Күйбөс отту үйлөбө.
Жаныңда турган жабырды,
Шылдың кылып күл дебе,
Күйгөн отту тилдебе.

Арак ичип жиндебе,
Бейтаанышты сен дебе.

Тар дүйнөндү кең дебе.
Жаны араң турганды,
Жарга түртүп өл дебе.
Акыры келет ошол кез,
Аман турсан келдене.

АРМАНДА КЕТТИҢ, КАЙРАН ЭР!

Авлетим деген даана жер,
Арка бир арка, салаа жер.
Арканда бала калбастан,
Арманда кеттиң, кайран эр.
Акылыңды жактырып,
Карачы,
Алып бир койду кара жер.

Беш Мойнок, Аркыт даана жер,
Беш колундай салаа жер.
Бешикте балаң калган жок,
Бейарман кеттиң кайран эр.
Пейилинди жактырып,
Карачы,
Бекитип койду кара жер.

Ой-Алма, Оут даана жер,
Оң колундай салаа жер.
Ойноо да балаң калган жок,
Ооруда кеттиң, кайран шер.
Оюнунду жактырып,
Карачы,
Ороп бир алды кара жер.

Кызыл-Жар деген даана жер,
Кырка бир, кырка салаа жер.
Кыз чыгарбай, кыз албай,
Кыямат кеттиң, кайран эр.

Кыялыңды жактырып,
Кымтып бир койду кара жер.

Аманат жанды тапшырып,
А дүйнө кетип сен калдың.
Караны башка жамынып,
А кургур,
Капаңды тартып мен калдым.

Элинди таштап кайрылбай,
А дүйнө кетип сен калдың.
Азабын тартып кайгырып,
Арманда ыйлап мен калдым.

БУЗУЛДУГОЙ ЗАМАНЫҢ

Айтар сөзүм абалы
Бисмылладур таяры.
Абайласаң көп чыгар
Айтканымдын баяны.

Сөз жазамын кагазга
Өзүм уста жамашка.
Эрикпеймин жарандар,
Жатып айып санашка.

Ыклас кылам, жигиттер,
Беш убаккы намазга.
Казал окуп берейин
Аксы менен Таласка.

Акыл ойлоп карадым,
Азыркы ушул заманды.
Арбыды күчөп жамагым.
Айтып катка саламын.

Айткан сөзүм насият
Оболенки боз бала,
Бір экен деп талашпа.

Молдо Багыш баламын,
Колумда бар каламым.
Көргөзөбү Кудайым
Машаар күнү жамалын.

Көрөм десең жамалын
Меккем туткун амалын.
Ойлоп турсам агайын
Бузулдугой заманын.

Замананын бузугун
Айтып катка саламын.
Ажал жетсе бир күнү
Акыретке барамын.

Жыйырма беш – отуз беш
Ортосунда баламын.
Казал жакка даанамын.
Даанамын деп нетемин
Парасатым жеткенче
Айтып катка саламын.

Айткан сөзүм насият
Замананы карагын.
Айткан сөзүм насият
Насиятты ким кылат?
Абалкы өткөн Муштайык
Кылып кеткен осуят.

Көкүрөктө дил кылат,
Көмөкөйдө тил кылат.
Экинчиси, жарандар,
Шариатты уштаган

Ак Мустапа пайгамбар.
Сүннөттөрүн уштаган,
Шайтанды дайым куштаган
Айтуучу эшен – пир кылат.
Акылы жок адамдар
Менин айткан сөзүмдү
Казал эмес, ыр кылат.

Карап турсам жарандар,
Калкын болду башкача,
Кадимкиче ким кылат?
Ойлоп турсам, жигиттер,
Калкын болду башкача,
Журтка толду кар, бача.
Кылып турат каргаша.

Акыр заман адамы
Жалдаттары көбөйүп,
Алып коет малыңды.
Жыландай арбаса
Кабыргасын кармаса,
Акыр заман адамы
Кылып турат далбаса.

Карап турсам, жигиттер,
Кадимкидей бирөө жок.
Калк ичинде байбатча.

Ойлоп турсам, агайын,
Албан-албан замана
Адамдар болду жаман а!
Журтка келди ар балээ
Куруду ай журттун дарманы а.
Муратына жете албай
Баази момун беңделер
Ичинде кетти арманы.

Бул да болсо, жигиттер,
Бир Кудайдын салганы.
Бузукчулук Фаргана
Бузулду журттун дарманы а.
Жаманчылык Фаргана
Жарамет журттун дарманы а.
Кыйын болду Фаргана
Кызылдай журттун дарманы а.
Канимет бил калганы а.
Кадыр Алла салганы а.
Карып болду Фаргана
Кадимкидей ал кана?
Калк ичинде мал кана?
Кадимки жорук заң кана?
Карып болду калайык
Кадыр Алла балаани
Калк ичине салганы а.

Сөзүмдө бар аңгеме
Албан түрдүү ар неме.
Айтса болор жакшы сөз
Акылы бар пендеге.
Казал окуп берейин
Текеберлүү адамдар
Үйгө келсе, кел дебе.

Акылсызга убал жок
Сөз сураса үндөбө.
Акылың болсо, жигиттер,
Жакшы адамды тилдебе.
Ыманды берсе Кудайым
Жаныңа шайтан кел дебе.
Канимет бил калганын
Бир биринди "Сен" дебе.

Берер экен бейишти
Кудай сүйгөн бендеге.

Ушу дүйнө, чиркин ай!
Капыл болбо, жигиттер,
Күн болду жаман дүркүн ай.

Азиреил жаналгыч
Алганы келер күнү ай.
Ушу дүнүйө акыры ай.
Күн болду жаман акыр ай.
Көп адамдын, жигиттер,
Баары баажур кылганы ай.
Бир бирине макул ай.
Бейлибизге жараша
Журтуң болду жакыр ай.
Ойлоп турсам болуптур
Замананын акыры ай.
Айтар сөздүн аныгы
Жетип турбу бенделер
Бир бирине забалы.

Акыр заман болуптур,
Ажыратпайт молдолор
Адал менен арамды.
Акыйкат кылбайт жакшылар
Акты менен караны.
Ала берет параны.
Шул себептен калайык,
Журтка берди балааны.

Акыр заман адамы
Бир биринен тиленип,
Калганына каниет
Мындан жаман күндөрдү
Кудай башка салабы.
Бул да болсо, жарандар,
Бир Кудайдын амалы.
Куруду ай журттун заманы.
Каниет бил калганын

Көрөт пенде жигиттер,
Кадыр Алла салганын.
Каусылазам жар болуп
Кайырдин менен, жигиттер
Кармашып жатыр палбаны.

Карап турсам табылбайт
Калың журттун арманы.
Ага-ини, калың журт,
Айтар сөздүн абалы
Асти болбойт тамамы.

Баягысындай, жигиттер,
Баягы сөзүм баягы.
Жерге тийбейт аягы.
Өлмөйүнчө атылып
Акыр заман адамы
Ар жоругу баягы.

Бир бирине калайык
Жетип турат зыяны.
Ойлоп турсам, агайын,
Бузулду журттун сыягы.
Башкача болду кыялы.
Кадыр Алла салганын
Кантип пенде тыяды?

Карып, бакыр, бечара
Кимге жетер савалы.
Канимет кыл калганын
Эртели-кеч, агайын,
Берип тургун дубаны.

Ага-ини, жигиттер,
Албан түрдүү сөзүм бар,
Айткан сөзүм тынданар!
Жалган жашык сөз айтып
Жаныңа жабыр кылбаңар!

Жаман жүргөн пенделер
Акыреттин жарагын
Акылы бар пенделер
Бул дүйнөдө камданар.
Акыретке барганда
Көргөн адам таң калар.
Кор кылбасын жарандар
Боз топурак кара жер.
Жатар жериң санаңар.
Ойлоп турсам агайын
Акыр заман адамы
Ар жоругу баягы.
Бейлибизге караңар.

Боз топурак кара жер
Жатып калды далай эр.
Кыяматка барганда
"Кылган ишин кана" дээр.
Болосуң шондо жоопкер.
Таба албайсың агайын,
Эки көзүң чакчайып,
Арага түшөөр соопкер.
Кайыр айтып турар кара гөр.
Кармап турар кара жер.

Айткан сөзүм насыят
Кайыры менен бере гөр!
Капа болбоң жигиттер,
Казал айтып молдолор
Шариаттан сөз айтсам
Шайтандуун корголор.
Акыретке барганда
Илимдүү молдо зор болор.

Илимин илим кылбаса
Бозокор молдо боз болор,
Дозок менен дос болор.

Шайтан менен кош болор.
Шариатка бош болор.
Айта берсем макалды
Кол берген баары коргозор,
Жаназада жам болор.
Доорада топ болуп
Олтурабыз молдолор.
Оомаларга кеп болуп,
Айтканыбыз даң болуп
Адал менен арамды
Ажыратпай маң болуп,
Калганыбыз дал болуп,
Олтурган молдолор
Кыла албастан маң болуп,
Жүрүшүбүз даң болуп,
Олтурабыз молдолор
Сөз сураган оомага
Сүйлөй албай маң болуп.
Көңүлүбүз кир болуп,
Күнөө жакка шер болуп,
Адал менен арамды
Ажыратпайт молдолор.

Тамашага койбоңор
Ада болбойт бул сөзүм,
Айта берсем макалды
Окугандар зордонор.
Имам Азам жарыктык
Молдолордун пири эле,
Эсен-аман колдой гөр!

Имам Азам пирибиз
Эске албай жүрүбүз.
Каусылазам пирибиз
Капыл болуп жүрүбүз.
Капкарангы динибиз.

Кыяматка барганда
Кандай болот күнүбүз?

Баягы жорук бирөө жок,
Ойлоп турсам агайын
Башкача болду элибиз.
Бар булуттай буралып
Айтуучу кол макалым
Уйкалышып келиңиз!

Айта берсем макалды
Чуурутамын казалды.
Менин айткан макалым
Шариатка такалды.
Казалымды эшиткин
Чыгарамын капанды.
Капалыкка жазылган
Берип тургун батаңы!

Заманаңын жоругун
Айтып каттап турумун.
Кадыр Алла кулумун.
Окумалар жердеген,
Олуялар чендеген
Авлетим сай туругум.

Теңиринин кулумун,
Сай боюнда сарболот
Болгон жолдош уругум.
Сан түтүн саруу ичинде
Сарыбайдын уулумун.

Колунда дөөлөт бар болсо,
Ага-иним шай болсо,
Жоого тиер борумум.
Өлүү эмесмин, тирүүмүн
Санаган менен кол жетпейт,
Өлгөндөрдүн биримин.

Мээнеттин көрдүм далайын,
Санаган менен бейкуда
Казалым катка салайын.
Аз аңгеме кылайын.
Каар кылба Кудайым,
Саттар Алла, эгемсин,
Санаа тартпа дегейсиң.
Жаббар Алла, эгемсиң,
Жабыр чекпе дегейсиң.
Кадыр Алла, эгемсин,
Кам жебегин дегенсиң!

Он сегиз миң ааламга
Ынсабы менен адамга,
Ар жаныбар айбанга,
Абалы акыр адамга
Ырысыны бергейсин!
Кызыр тарип жүргөйсүн!
Амирини туткансың,
Ачуу сөздөн жуткансың,
Мал-мүлккө ишенгенсиң
Дин жолуна сатканга
Каар кылба дегенсиң.

Бир атың бар Макпират
Эки аалам сарвари
Үммөттөрү камкору
Ак Мустапа Мукаммат.
Ийри төө комдогон,
Бир биринде болбогон.
Кайырдинден сөз келсе
Карыштарын сомдогон.
Кашканына койбогон.
Карды ашка тойбогон.
Бейлибизге жараша
Кадыр Алла Кудайым
Кары-жашты койбогон.

Бейли бузук бул элдин
Берекеси болбогон.
Бейли кетип оңбогон.

Айткан сөзүм бир иман
Уят кетти барчадан.
Жетим-жесир карыбың
Жакшылардан зарлаган.
Шол себептен каалайык
Бейли кетип жарыбаган.

Илгеркинин бирөө жок,
Желелеп кулун байлаган.
Кадимкидей байлар жок,
Короолоп кой айдаган.
Ойлоп турсам, агайын,
Акыр заман адамы
Жакыр болуп жарыбаган.

Кыштак журтун тынбаган,
Кызыр даарып барбаган.
Наркты нече билбеген,
Насиятка кирбеген,
Аксакал лапис тыйбаган,
Адеп сөздү билбеген.
Улуу лапис тыйбаган
Уят сөздү билбеген,
Шариатка кирбеген.
Шаарин сөздү билбеген.

Ойлоп турсам, агайын,
Өтүп кетти калың журт
Көтөрүлүп дүйнөдөн.
Бейлибизге жараша
Кадыр Алла кудайым
Замананы ченеген.

Ойлоп турсам, агайын,
Калың журтун суу деген,
Калпаларда бирөө жок
Саар туруп «үйү» деген.
Карылардан бирөө жок
Кадимкиче бил деген.
Молдолордо бирөө жок,
Адал менен арамды
Ажыратып сүйлөгөн.

Ойлоп турсам, агайын,
Акыр заман адамы
"Оозуна!" деп тилдеген.
Туулбас жок, өлбөгөн.
Имам А"зам жарыктык
Молдолордун пири эле.

Акыретте колдоочу,
Арасатта койбоочу.
Адамдын ыман жолдошу.
Дозоктон булар коргоочу.

Ойлоп турсам, агайын,
Усталарда калбады
Бекер балка чаппаган.
Акысы жок иш берсең
Усталардын дүкөнүн
Жыл он эки ай сактаган.
Шариаттан сөз айтсам,
Шайтандуусун качырам.

Молдо Багыш баламын
Узун сабак сөз кылып,
Бир бирине жапшырам.
Шол себептен калайык,
Шариатта жүрбөгөн
Санаа тартып үү деген.

Ойлоп турсам агайын,
Коноолуу тойдон калгансып,
Бир бирине балбансып,
Бийи тойдон калгансып,
Ойлоп турсам агайын,
Бозону ичип мас болуп,
Карылары жаш болуп,
Катындары баш болуп,
Бир бирине кас болуп,
Бир бирине ат коюп,
Бий, болушу баш болуп,
Кудай Таалам кудурет
Журтка толду балээси.
Төрт ай болуп, беш айда
Катындардын ичинен
Кайып болду баласы.

Бу да болсо, жарандар,
Бир кудайдын салганы.

1926-жыл 8-февраль.

КАЛКЫҢДАН КЕТТИ АДААЛАТ

Акун Молдо Багыштын
Колунда бар каламы ай.
Азгына макал сөз жаздым,
Тындагын Молдо Сыдык ай!

Көрөт пенде, жигиттер,
Кадыр Алла салганын.
Каатчылык жыл келсе
Кантип өттүн, жигиттер,
Жакырчылык күн болуп,
Күйүп өттүн жигиттер.
Бир кудайдын салганын.

Айтып турса, агайын,
Калың журттун арманы
Карап турсам, жигиттер,
Балшевик алып калганың.

Ойлоп турсам, агайын,
Улутубуз балчабай
Улуктук кылбай падшадай.
Байлар менен жакшылар
Калып турат каршыга ай.

Карап турса, агайын,
Замананын тарышы ай!
Баази адамдар баш болуп
Балшевиктин жарышы ай.
Күндө түрдүү бурулат
Баччагардын сыягы ай.
Ажыратпайт молдолор
Байлар менен жардыга ай.

Ойлоп турса, агайын,
Орозодон кетти адаалат,
Ондолуп келбес бак-дөөлөт.
Карап турсам, агайын,
Калкыңдан кетти адаалат
Кайрылып келбес бак-дөөлөт.
Агайындар,
Сөзүмдүн барбы чаласы?
Динмусулман баласы!

Сактасын кудай саламат
Баази-маани билиңиз
Чымындай жаның аманат.
Ажал жетсе бир күнү
Чын дүйнөгө кармалат.
Азирейил жан алгыч
Алып берип жаныңды

Исирапил суусуна
Меккем уштап каматат.
Азирейил шайтан кастына
Иманга ченгел салып атат.

Динмусулман баласы,
Жаназада жам болуп,
Жарагайын, жаржамаат
Көлдөлөң тартып алдында
Төрт аягы жыгач ат
Төрт тараптан төрт адам
Жылоосун уштап баратат.
Жорголотуп жорттуруп,
Карангы көргө салып атат.
Каалаганыңда бул өлүм
Карыз токойдой кылып атат.
Мойнуңа кепин салып атат.
Жакасы жок, жеңи жок
Бозоруп мында калып атат.

Ойлоп турсам агайын,
Жатар жериң тарылат.
Мункур, Нанкир перипгге
«Рабиң ким?» – деп сурап атат.
Рабим Алла деген соң,
Шашпай жооп берген соң,
Периштелер уялат.
Асан жооп берген соң
Алдында үрлөр бурулат.
Жаны үйлөнгөн жигиттей
Ошондо бенде кубанат.

Рабим Алла дебесен,
Асан жооп бербесен,
Башыңа түшөөр кыямат.
Кайта-кайта суралат,
Каар, канимет куралат.

Күрсү менен урулат,
Жатар жериң ойлосон
Карангы көр казанак.
Ойлоп турсам заманың
Күндө түрлүү бурулат.
Жатар жериң ойлогун
Кылкөпүрүк бел-срат.
Жааннамга курулат.
Кылкөпүрө башына
Жаман бенде суралат.
«Өткүн бенде» деген соң
Жаны көзгө көрүнөт,
Көзүндөн жашың төгүлөт.
Бейиш менен дозогу
Ошол жерде бөлүнөт.

Кылдан ничке кылтылдар,
Кылычтан тез жылтылдар.
Акыр заман адамы –
Кудай деген пенделер
Өтүп алып кылмындар.
Бел-сраттан өткөн соң,
Сайрап турат булбулдар.

Айтып берем маани сөз,
Өзүм теңгур курдаштар,
Кыяматтын көпүрүк
Кудай сүйгөн пендеси
Андан өтөр жүгүрүп.
Рахматы көп кудайдын
Калбагын бенде төгүлүп.

Кыяматтын көпүрүк
Кызыкчылык кылам деп
Калбайлык шондон өкүнүп.
Тагдырдан ажал келген соң
Ким кутулат бекинип.

Кудай сүйгөн бендеси
Андан өтөр секирип.

Тындасаныз, жарандар,
Кыяматтын көпүрүк кылдан дейди,
Кудай сүйгөн пендеси
Бул дүйнөдө камын жейди.

Айтып берем маани сөз
Акылы бар пендеге.
Ээ, бурадарлар, оомаларга даң болобуз,
Машар күнү болгондо жам болобуз.
Улуу-кичүү карыям,
Казанакка батпастан
Ата уулуга сыйбастан
Ошондо алыбыз куурулат.
Башка түшөр кыямат,
Кайда барып зарылат,
Бир чымындай жаныңыз.

Баази маани билиниз
Кыяматтан айтканда
Алла казы болгондо
Кудай досту Мухаммат
Шапагатка турганда,
Тараза-мыйзам курганда.
Кулкожакмат жасаул
Жасаул болуп турганда.
Бейишини – бейишке,
Дозогуну-дозокко
Топ-топ кылып бөлгөндө,
Мен күнөөкөр кулпенде
Алла дебей арманда.
Таразага барганда,
Сооп менен күнөөнү
Таразага салганда,
Эсеп китеп кылганда ,

Ошондо мөөрүм койбогун
Кең рахмат көрпенде,
Кулчулукту кылбастан
Кенен жүрдүм жалганда.

Мен өткөн соң жадигар
Эсим калсын калгандан.
Сүйлөй берем макалды
Уйкалышып келиңиз.

Сөөлөтү болот жакшыда
Мен өткөн соң жадигар
Сөзүм калсын Аксыда.
Айта берсем макалды
Келтиремин накшына.

Келбет болот жакшыда,
Мен өткөн соң жадигар,
Кебим калсын Аксыда.
Ээ, мусулман жаранлар,
Малдан зекет бериниз.
Береке акты билиңиз.
Ак жолунда жүрсөнүз
Ак буйругун тутунуз.
Кудаанын кечпес фарызын
Беш убаккы намазды
Баккан койдой күтүңүз!
Амирин тутуп Алланын,
Акыретте жаранлар
Муратына жетиңиз.

Ээ, жамааттар, жаранлар,
Сөзүмө кулак салыңыз.
Жакшыдан жышан алыңыз.
Арам болор, жаранлар,
Зекетсиз сиздин малыңыз.

МОЛДОКЕНДИН АНГЕМЕСИ

Кат жазамын аңгеме,
Капыл дүйнө пендеге.
Казал окуп берейин,
Кара кыргыз жергеме.

Тирүү пенде өтпөйсүн
Тилиңди үйрөт келмеге.
Байкагын сен, ойлогун,
Башың түшөр кермеге.

Гапыл пенде жүрбөйсүн
Кара кемсел, күрмөдө.
Билсең, пенде, ушундай
Бир ымандан башканы
Бир кудайдан бер дебе.
Такабарлик адамды
Үйгө кирсе, "Кел!" дебе.
Ниетиң тууру болгон соң
Кудай берер ар жерде.

Кыянаттык кылбагын
Кыйналбагын тар жерде.
Байкасаң заман ушундай
Башың түштү бир бирге.

Молдокенден аңгеме
Насиятдур сендерге.
Байланыш бол, мусулман,
«Илаа-илаа ха» келмеге.
Калкоз болдук, калайык,
Казынабыз бир жерде.
Казал менен макалым
Калкка нуска, бул элге,

Салты ушундай замана
Жаны өспүрүм, боз бала,
Жолдошчулук жөнүндө
Бир бирине дос бала,
Акыйкатты корулап
Адал ишти козголо.

Шариатти билбесен
Шайтан кылат кушкана.
Шариаттан сүйлөсөм,
Шаштырамын шайтанды.
Болжолу жок замана
Болбойт сөздүн айтары.
Албан түрлүү замана
Айтып а өтөт катары.
Айта берсе түгөнбөйт
Молдокендин казалы.

Заманага жараша
Сөзүн айтпай базары
Кадимкини каалабайт
Кара кемзел балдары.
Кара нуска сүйлөсөн
«Нары тур!» дейт – «пошолу».
Кылсам сөзүн перевот:
«Кет!» дегени ошону.
«Адин, два, три» деп,
Айтпайт мага жылуу кеп.
«Тирий, читир, пять» деп,
Тантырабай жогол деп,
Тайбай айтат уят кеп.

Эсеп кылат ушундай
«Шестой, седмой, осим» деп,
Калды нуска көп.
«Осим, девит, десит» деп,
Кылган ишин эсептеп,

Иштебеген жалкооду
Сотко берет, кесет деп.

Давай-давай өзүндө,
Тантыр-мунтур билгени.
Кылсам сөзүн перовот:
«Тез болгун сен!» дегени.
Илгерилеп жүргөнү
«Иди-суда» билгени.
Башында бар шапкеси,
Мойнунда бар папкеси.

«Куда!» десен, «Эмне?» дейт,
Мунун кылган батпусу.
Үч күн болсо акитип
Үйгө келбейт жаткысы.
Ушу күндө актиптин
Улук болду напсиси.
Жолоочуну «Токто» деп,
Акча берсен, «Коркпо!» деп,
Бир теңгесин бербесен
«Берем сени сотко!» деп,
Ойлоп турсам, агайын,
Орусча сөз билбеген
Ойлонбой киет күрмөдөн.

Алты ооз сөз таба албай
Ашыкмын дейт жүлгөдөн.
Килеп десен бир билбейт
Кыялына ким күйбөйт.
Нандын атын таба албай
«Нары отур!» деп сөз сүйлөйт.
«Кушит» десен, «Кушбу?» дейт,
«Галавасы» «Көзбү?» дейт.
Көп таба албай сөз сүйлөйт.
«Жегин!» десен, же билбейт,
Шартын билбей шапкени
Кийгенине ким күйбөйт.

Кийген тону пормо
Кебин айтып бере албайт.
Кезит берсең колуна
Адиресин биле албайт.
Агаиндер, сонун а,
Азыркы заман жаштардын
Арз айтамын чоңуна.

Аңгеме жаздым дептерге,
Айып кылба, кептерге.
Айткан сөзүм, мисалы,
Жаңы өспүрүм жаштарга,
Өзүн билбес мастарга.

Байкоолуу сөз жазамын
Башкармада баштарга.
Калам алдым колума
Калкка макал сонун а.
Байкоолуу сөз мен жаздым
Башкарманын чоңуна.

БУЛ ӨКҮМӨТ ЧЫККАНЫ

Өкүмөт чыкты эл күттү,
Бириктирип көп журтту.
Ала көөдөк байларды,
Тыптыйпыл кылып жер жутту.

Бул өкүмөттү карасаң,
Байларга катуу асылды.
Каяша кылган ичинен,
Тизмесине жазылды.
Каршы чыкса закүнгө,
Сураксыз туруп атылды.
Бир алган жерден үч алды,
Налиги дагы күч алды.

Алардын да бардыр кудайы,
Калкына салып алганы,
Байлардын,
Эки миң пут буудайы.
Канды байга тапшырды,
Байдын баарын жашытты.
Ат арыктап калды деп,
Аттын көзүн кашытты.
Бир кеседен аш ичтик,
Айландырып кашыкты.
Кедей менен кембагал
Өнөрүнө машыкты.

Тамга чыгып орустан,
Үйрөнүштү жазышты.
Суу чыкпаган жерлерге,
Чор тамандар арык казышты,
Кампага төгүп эгинди,
Жалпы деп койду азыкты.

Бул өкүмөт чыкканы,
Эски амач жок болду,
Соко деген кош болду.
Чоң чокойлор чоң болду,
Чоюлган байлар жок болду,
Токол менен күң алуу,
Кан буугандай токтолду.

Кең чокойлуу чоң болду,
Керилген байлар жок болду.
Курсактагы кезинен,
Куда болуу токтолду.

Кемсомол менен партия,
Камкордук көрөт калкына.
Жарыя кылды: "Оку!"-деп,
Жалчы кедей жалпыга.

Атанын баары үп болду,
Кембагалга күч толду.
Колхоз-колхоз болушуп,
Өзөндөргө эл толду.

Орус келди жерине,
Кылыч байлап белине.
Чор таманды сүйлөтү,
Каяша айтып бегине.

Калың берүү токтолду,
Никелүү алган келинге.
Мусулман, каапыр бирикти,
Бир кудайды унутту.
Дини кайыр журт болуп,
Айтпай калды улутту.
Оозунан түшүп келмеси.
Башынан түшүп селдеси,
Сыйлабай калдык улукту.

Катыны эрди башкарды,
Камчы үйрүп такшалды.
Партиянын айтканын,
Жалпы элин аткарды.
Кудай жок деп үйрөтүп,
Билим ал деп жаштарды.
Бош койдукко шайтанды.

КАНДАЙ БОЛОТ БУЛ ЗАМАН?

Ээ балдар,
Дини кайыр эл жаман,
Эгин өспөс жер жаман.
Өрдөгү жок көл жаман,
Жылкысы жок төр жаман.
Тик өйдөсүз өр жаман,

Катын кылса базарды,
Бала баккан эр жаман.
Айта албаймын, аа балдар,
Кандай болот бул заман!

КЕДЕЙЛЕРГЕ НАСИЯТ

Сөзүмдө бар аңгеме
Албан түрдүү ар неме.
Айтса болор жакшы сөз
Акылы бар пендеге.

Казал окуп берейин
Казак, кыргыз жергеме.
Баштагыдай, кедейлер,
Бай, манапты кел дебе.

Кезеңде кеңчилик
Салба, кедей, башынды
Караңгылык кермеге.
Оку, кедей, илимди,
Ойлонбойсуң билимди.
Баатыр менен бий, манап
Байламтаңа илинди.
Окуу менен жок кылгын
Караңгылык кириңди.
Каршы турса кармап бер
Казы менен бийинди.
Азаттыкка чыгарган
Арбагы жаткан Ленинди.

Казы менен бий, манап
Абалда сенден семирди.
Казы менен манаптан
Алгын, кедей, кегинди.
Абалын көр бегинди

Ажыраткын чегинди.
Абалкыдай жейм десе,
Алмуруттай кошоктоп,
Алдына кой энинди.

Өзгөрүштүн амалын
Алып өткүн, кедейлер,
Өзү берген кашыгын
Салып өткүн кедейлер!

Төңкөрүштүн амалын
Алып өткүн, кедейлер.
Топко берген кашыгын
Салып өткүн кедейлер!

Калкка шайлоо келгенде
Казы менен манапка
Каршы тургун, кедейлер!
Калчаганда чик түшпөй
Алчы түшкүн кедейлер!

Элге шайлоо келгенде
Элди жеген манапка
Каршы тургун, кедейлер!
Экчегенде чик түшпөй,
Алчы тургун, кедейлер.
Эл ичинде эзилген.
Малчы болгон, кедейлер.
Эси кетип жазы-кыш
Жалчы болгон кедейлер.
Бештен бирге сен айдап
Данчы болгон кедейлер.
Көтөрмөнү көп ичип
Көк жон болдуң кедейлер.
Көп жаштардын дайны жок
Чөп, жем болдук кедейлер.

Байламтада сен жүрүп,
Байкуш болдун, кедейлер.
Баатыр менен бий, манап
Бар тапканын жеп коюп,
Кем күч болдун, кедейлер.
Мээнет менен кызматка
Сер күч болдун кедейлер.

Айран ичпей, суу ичип,
Арык болдун, кедейлер.
Алты ай иштеп тапканын
Аткаминер жеп коюп,
Карып болдун, кедейлер.

Кымыз ичпей, суу ичип,
Кылкурт болдун, кедейлер.
Кышын-жайын сен иштеп,
Кырып алар этин жок
Бир пут болдун, кедейлер.

Өзгөрүштүн маалында
Дөөлөтүнө шүкүр кыл.
Ала барчын, сарала
Жүргөн болдун кедейлер.

Абайласам, кедейлер,
Алабарчын бүркүттөй
Ала турган кезегин.
Аткаминер манапты
Алып барып түрмөгө
Сала турган кезегин.
Күкүрттөй күч алып,
Жана турган кезегин.

Чанкоодо элен, сен чыктын,
Чар дайрадан суу берип,
Кана турган кезегин.

Казы менен манаптан
Кызмат менен акынды
Ала турган кезегин.
Кабарындан чыгарба.
Кайра катта кечээгин!
Аткаминер бай, манап
Болгон эле эшениң.

Байлар менен кармашып,
Жан барынча кармашып,
Ынтымакты бир кылып,
Өзүң алгын, кедейлер,
Өзгөрүштүн чарбасын.
Теңдик берген, кедейлер,
Өкүматти жалгасын.
Абал өткөн заманда
Кедей менен жетем деп,
Кеңеш менен өтөм деп,
Көп кедейчил азамат
Башы кетти нечениң.

Байкап жүргүн, кедейлер,
Баатыр менен бий, манап
Баштагыдай пеш күтүп,
Батыракты дем тутуп,
Карматпайсың кесилип.
Бай, манапка иш келсе
Билбейсинби, кедейлер,
Байыркыдай эзилip,
Кой терисин жамынып
Кокустан келип калбасын.
Колундагы өкүмөт
Бай тараптан албасын.
Баатыр менен бий, манап
Баштагыдай чеңгелин
Батыракка салбасын.
Баш-башыңча, кедейлер,

Бай, манапка дүм болуп,
Байрагын колдон алдырып,
Кийин калкка калбасын.

Өзүң кылган ишине
Өзгөрүштүн убактында
Таба албайсың айласын.
Жабыр көргөн башында
Жаамы кедей, кайдасың?
Казы менен бий, манап
Жан жакана барбасын.

Атка минер бий, манап
Ал ангыча, кедейлер,
Арпа менен меке жеп,
Аткаминер жекелеп,
Аш, маараке, той болсо
Алыс турдук чекелеп.
Кадимки өткөн замана
Кара буудай, меке жеп,
Калкта жыйын, той болсо
Карап турдуң чекелеп.
Казы менен бий, манап
Казы, чучук жеке жеп.

Казы, чучук ордуна,
Карматып койдун колуна,
Топко койгон торпоктой
Тойсун манап кекейип.
Казы менен бий, манап
Карыштарды жечи элең,
Калдың го журтту сыйпалап.

Бөдөнөдөй бөлтөйүп,
Басуучу элең уйпалап.
Жемекейлер жам болуп,
Жетим менен жесирди

Жеңүүчү элең куйкалап.
Жеймин десе бий, манап
Берсе, кедей, кош алма
Белиңе кет кыстарып.
Карып алма бербесе
Кадимкидей алам деп
Карап турба бий, манап.

АК ТОТОЙ

Актотой женем келчү эле,
Акча теңге дечү эле.
Акча теңге бербесен
Акысыз кылам дечү эле.

Кубулжуп Тотой келчү эле,
Куржунга теңге дечү эле.
Куржунга теңге бербесен.
Кулак кылам дечү эле.

Ойноктоп Тотой келчү эле,
Ордуна козу дечү эле.
Ордуна козу бербесен,
Оргуга кубам дечү эле.

Парага алдың туурдукту,
Ким берди сага буйрукту.
Айдатам деп алыска,
Көп жедиң жеңе куйрукту.

Актотой келет дегенде,
Айланып балдар качышат.
Аткып алган жерлерин,
Алты күн жеңе, ачышат.
Болгону женем наликти,
Көп алат эмгек айлыкты.

Кембагал-кедей байкуштар,
Зыркырап сенден айбыкты.

Керилесин манаптай,
Келесин элге таң атпай.
Коргосонуз болбойбу,
Кокуй күн элди талатпай.

Өкүмдар чыкты катындан,
Коркушат жеңе атындан,
Актотой келет дегенде.
Ыйлаган бала басылган.

Алчактап атты минесин,
Жене,
Кыйкырып үйгө киресин.
Таппай калсаң эч нерсе,
Туурдукка чейин түрөсүн.

Эшмырзадан сен алдың
Элүү сомдук туурдукту.
Туурдук алып жесин деп
Ким берген сага буйрукту.

Токтогондон дагы алдың
Токсон сомдук туурдукту.
Туурдук жыйнап жей бер деп
Ким берди экен буйрукту?

Кулак кылам сени деп
Үшүн алдың элиндин,
Гезитке берсем сурабайт
Келини белең Лениндин?

Бай болбосом башынан,
Бий болбосом жашыман,
Женеден угуп жемени,
Агадан көрүп азапты,
Жетимдик өткөн башымдан

МОЛДО БАГЫШ КАЛАМЫ

(Кысса)

Бисмылла сөздүн абалы
Байгамбарга жиберген
Каламулла кабары.
Үммөтүм десе Мукаммат
Дозокто пенде калабы?
Топуракка кара баш
Аш, маараке, той болсо
Атактуу күлүк чабары,
Адамда жакшы болгон жок
Акындар катка салары.
Ар жорукта сөз сүйлөр
Акындардын каламы.

Айткан менен бейпайда
Адамдын карик жаманы.
Жакшыларга жанашып,
Барып тийсин саламы.
Байкасаңыз, агайын,
Бакыр Молдо жамагы.

Балшабектин заманы,
Баш-башынча сүйлөйүн
Байкул калпа балдары
Баатыр Шабдан тагамы,
Тойгондугун жазайын,
Дубана, Шабдан агамы

Туйгун менен тулпарга
Туура барсын саламы.

Абайласаң агайын,
Ага-иниңдин казалы.
Айта турган бар алы.
Ага-инини жар кылып,
Айтып катка салалы.
Ар жакшыдан кем эмес
Ага-ининин амалы.
Алла Таала жар болуп,
Эзелден болгон назары.
Ага-инини пир кылып,
Айтып катка жазалы.
Абайласаң, агайын,
Айткан сөзүм мазалуу.
Ала турган сөз келди
Акундун жүрдү базары.
Ага-инини ыр кылып
Айтып черин жазалы.
Арзын айтат тагам деп
Жээниндин начары.

Жыйып айтат бир баштан
Кадимки өткөн атанды.
Кадимки атаң Казыбек
Көп жакшыны кылдың кек.
Күтүп сөзүң ойгоно
Келип турат кенешке
Арыстанаалы, Асанбек.

Ат берер деп ойлоймун
Жээним болгон начар деп.
Даңкым менен баркымды
Калайыкка айтар деп.
Калың айдап мал берди
Алыбектин Мырзабек.

Сүйкөлүшүп мал берди,
Султандын уулу Муратбек.
Бергенинен көп бердин,
Бербей жеген уят деп.
Бел байладың душманга
Бейбечара сынат деп.
Бектик кылсаң бээ бер,
Бечара болгон жээним
Бектигим жар кылат деп.

Аалымдыгың жар кылдым
Айтпай койгон уят деп.
Амма сырым айттым бир баштан
Ага-иниң сынайт деп.
Арзымды айттым тагама,
Айткан сөзүм сыят деп.

Экинчи атаң Чоң Жолдош
Кылган ишиң жергелүү
Кылганыңа бата албас
Кырда жаткан чоң жолборс.
Карадан сиздей чоң болбос.
Каракендин Дубана
Ал карачаар чоң жолборс.
Аман болсоң Дубана,
Калкы-журтуң кор болбос.

Кайтпай жазчы каламым,
Катсаң сага жол болбос.
Айта бергин жакшылап,
Кадырман тагаң куру койбос.

Үчүнчү атаң Элконду
Бек уулундай Дубана
Бечарага бел болду.
Бечараны жечи эле
Бектердин жолу торголду.

Үстүнөн өкүм кылчы эле
Үйдө жаткан зор болду-
Үлкөндөр жолу торголду.

Айтпай өкүм кылчы эле
Азыркылар кор болду.
Азуун ташка бүлөгөн
Ата уулдары торголду.

Алла Таала жар болду.
Өткөзүп келген өз атаң
Ыңкыган Талас жеринде,
Баанайыңда Күркүрөө,
Ажыкен уулу Ормонду.
Барча абара оңдолду.
Баш -башына жечи эле
Баатырлар жолу торголду.

Байкул калпа чоң атаң,
Чоң атаңды мен айтам,
Башка атаңа жол арткан
Мекетилла, Медина
Арапатка жол тарткан.
Ажы кетип барарда
Жар-агайын чакыртып,
Бир насипат сөз айткан.
Бул дүнүйө эмес деп
Бир Кудай деп дос тарткан.

Кожогелди өз атаң
Көрүнөө макал сөз айткам.
Көңүлгө алба, тагалар,
Бир чобурга көз артам.
Арка кылып агам деп,
Ар бирине сөз айтам.

Адалаттуу Дубана,
Азыр сага арзы айтам.

Арзымды айтам жакшы деп,
Адалатчы, наркчы деп.
Айтып турам бир катар
Агайындан баркты деп.
Жакшы болсо жаркымак
Жакшылардын наркы деп.
Агайынды жар кылып,
Айта турган бапты деп.

Капа болбо, тагалар,
Карыптыктан жээнинер
Ат тиленип айтты деп.
Казал менен макалын
Кайрап бизге сатты деп.
Кааласаңыз берерсиз
Кадимки өткөн заманда
Кадырымды айтты деп.
Кадырман калпа атана
Жан жолдош деп уктасын
Жанболоттун басти деп
Өнкөй саруу баласы
Айтамга саруу жети уруу
Үлкөн журттун маанаси
Кожогелди атаңдын
Чоң Ормон эле тагасы.

Чондугу келген Чоюбек
Чоң Шакенин баласы .
Өтүп кетти дүнүйөдөн
Чоң Алымкул агасы.
Аман болсо адамзат
Акыры журтун табады.
Кожогелди өз атаң
Чоң Ормонду өткөзүп,
Ормонду Шыбыр кеткизип,
Капыстан Талас жеринен
Жанболоттун балдары

Жар агайын элинен
Итагар, Мукур жерим деп
Көп күркүрөө элим деп
Балапан куштай айланып
Кайтып келди карачы
Капа болбо, тагалар,
Калкында акун алады
Кадыр менен наркынды.
Казал кылып салады.

Ыйлабаса баласы
Эмчек бербес энеси.
Адалатың жар кылып
Азыр берсең бир чобур
Адалат менен наркыңа
Айтып акын алады.
Агайынды байкасам
Айтамга саруу манабы
Ар нускадан болады,
Акындардын талабы.

Акылман Шабдан болушум,
Итагар, Мукур коңушун.
Аискул, Яков орусун
Аракетин Кенешке
Бечараны корудун.
Бергенине шүгүр бил
Кудуреттин зорунун
Куттуу болсун орунун!

Кара кыргыз жергеден
Куп келишкен порумуң.
Тыңдасаңыз тазамын
Түрдүү-түрдүү сонунун.
Байкап турсам бант кылдың
Падышанын чоңдугун.
Бейпилде жаткан калың журт

Баанайында корудуң.
Калың журтка кадырман.
Казы болдуң, Дубана.
Калп айтпастан, туура айтып
Жакшы болдуң Дубана.
Кайсы бир жылкы убада
Кайда кетти, Дубана?
Кадыр Алла озуптур
Калктан артык субала
Бектик кылсаң бээ бер
Беш колумду жазайын.
Беш убаккы дубада
Бегим казы болду деп,
Бей-бечара кубана
Туура адам казы болду деп,
Душмандарың убара.
Туйгунум казы болду деп
Туугандарың жубана,
Карыпка кылдың пайдасын
Кадимки өткөн Манастай.
Касташканды айдадың
Кадыр Алла кудайга
Кайсы жерде арманын.
Кадыр менен баркынды
Калктан артык наркынды
Казал кылып салганым.
Каалап берсең бир чобур
Калкыңда акун алганым.
Беш-алты ооз сөз сүйлөп
Бектигиң жар кылганым.
Беш убакта дуба кыл
Бей-бечара жыргадың.

Абайласам агайын,
Аксакалы Төлөшү
Карысынып сүйлөсө
Жолуңду жарып бүлөдү.

Эзелден бери буларды
Ата арбагы жөлөдү.
Арка кылып каралар
Ашыкча дөөлөт көрөдү.

Ата арбагы жар болуп
Арыстанаалы, Асанбек
Ар мажилиста сөз болсо
Айтканыңа көнөдү.
Алла Таала бак берип
Абийириниз жөнөдү.
Бакты болсо бендеси
Бешенеден көрөдү.
Байкап турсам Дубана,
Бечаранын жөлөгү.
Канат болор силерге
Калы Молдонун балдары
Карап турсам Дубана
Калкы-журтуң жайбалы
Кан уулдары торголуп,
Калкың болду жайдары.
Паанайында байкуштар
Кара кемсел саймалуу
Байкап турсам калайык
Баары болду малдары
Баатыр Шабдан, Дубана
Калкы-журтка пайдалуу.
Кай жерде бар агайын
Каралардын арманы .

Айтып жазсам агайын,
Эң кенжеси Чортоңу
Эли калың бай болду
Этеккиси, ортоңу.
Каракчыдан куру калды
Калкы саруу кутманы
Эки бирдей агайын
Эли-калкың көргөнү.

Эриккенде эрмек кыл
Эшенкул, Жакып, Бөйтөнү.
Калкы саруу кургурун,
Кара курттай толгону.
Калкында кун жээнин
Кадырыңды айтып койгону.

Аксакалың алдында
Иманберди, Мырсакул
Асыл тууган таганды
Айтып акын кысса кыл.
Ат берер деп ойлойсун
Айткан сөзүң кысса кыл.
Ала турган жерин айт,
Ар кимден тама кылбагын.
Адалаттуу агайын
Акыретте жыргагын.
Ат бербестен тон берип
Ар кимге шылдың кылбагын.
Акун болсоң жайыда
Айткан сөзүм ырдагын.
Аш аксакал болду эми
Аман болсун Мырзагүл.
Акыретке иштеди
Абылкасым калпаңыз.
Асылдыгын айтабыз
Азаматым тагам деп
Арка кылып жатабыз.
Байкабастан сөз сүйлөп
Тилде бардыр катабыз.
Байтак саруу калын журт
Баанайыңда жатабыз.
Бектер менен тектерди
Бекке кошуп айтабыз.
Арка кылып агайын
Кылчайбастан сөз сүйлөп
Кыдыраалы молдоңуз

Чортон, Шабдан, Дубана
Колдосоң бул жыл колдонуз.
Ат тилеген акунду
Ара жолдо койбонуз!

Байтак жаткан калың журт
Басмачыны жок кылар,
Кол баштоочу болгонсуз.
Атретке жол берип,
Албай мынтык койбонуз.
Ага-ининиз шай болор
Абдираим, Абдылда
Айлыңда бар агалар,
Асан молдо дамбылда.

Кебиң тийди, Дубана,
Келдей, Мачак, Чангылга
Пайдан тийди, Дубана,
Жакыр менен жардыга.
Жарыгын тийди, Дубана,
Жалпы саруу, кандыга.
Келди сөздүн үлкөнү,
Казал кылдың түрлүүнү.
Жакшы ооз тозону
Берип калар бир чобур.
Бербейби деп кам кылба
Бектик кылса беришер,
Бербей койсо ар кылба.
Бешенеге бербесе
Бир чобурду алам деп
Кайта-кайта зар кылба.

Алганыңыз, таеке
Алымбүбү алтын чач
Ат берерге акунга,
Эшенкулун дагы баш.
Айтып жазсам эрдигин,

Алты жылда арылбас.
Алты жылы мен жазсам
Жана айтсам жана аз.
Жаамы тууган калкыңа
Жайсыздан болор наз.

Мамыралы, Дубана,
Тамыр болду көңүл саз.
Мыкты болду баласы,
Кадыралы молдондун
Атасы эле Качыке таш
Кармап атын берерге
Молдо Жакып жана баш.
Таамайлап сөз сүйлөп,
Тамыр болду Молдо Айдар.

Айтпады деп жүрбөсүн
Ага-иниңиз, туугандар.
Төмөн кеткен бел байлап
Төрөбегин дагы бар.
Теричи Төлө баласы
Былтыр берген бир эчки,
Ала турган жээнин
Дөө карадан багы бар.

Катат болор силерге
Кали Молдонун балдарын
Качырбай жакшы багып ал.
Дубананын көрөркөз,
Байбичеси – Байысы
Мейман келсе "Кош!" деген,
Мейманкана бош деген.

1920–1923-жылдар аралыгында.

КАБАЕВ АСАНБЕККЕ

Азырою эзелде
Арбагы терең болгон эр.
Адаалатынды айтамын,
Асанбек менен Алишер.
Калбалада – жазууда
Кадырың терең болгон эр.

Кадырыңды айтамын
Кан Асанбек алты шер.
Алгандарың эки нур
Чоң Ажы датка кызыдур.

Асманда пери болбосо
Алар жаннатта үрдүн кызыдур.
Кайненеңиз Канышбек
Кан Субандын кызыдур.
Ашыкпа башка адамдан
Кудай деп турсаң бектерим,
Кадырың менен баркыңды
Калктан ашык даңкталды.

Калкыңда карып Молдокең
Айта турган кезидур.
Алты күбүр жериндин
Арыстаны болдуң элиндин.
Алы-жайын жазамын
Элимден чыккан бегимдин.

Жети күбүр жериндин
Жетекчи болдуң элиндин.
Жетилтип катты жазамын
Жергемден чыккан бегимдин.

Алтын чырай эр жигит
Арыстаны элең Асанбек,

Жай, барына караган
Алла Таала жар болуп,
Ашыкча туулду энеден.

Акшумкардай бөлүндүн,
Эсенбайдан тараган.
Эсен болсун бегим деп,
Эли-журтун санаган.

1923-жыл, 10-октябрь.

МАКАЛА

1920-жылдан баштап Авлетим айылдык Итагар кыштагында туруучу Нарамет уулу Токтор деген кедей адам Тегирмен-Сай кыштагынын Бурул Адаралы кызын аялдыкка алат. Аны ушул эле айылдын тиги Арыстанбек бийдин иниси Мурзабек узун деген өкүл кыз күтүнүп жүрүп сүйүп калат да, аялдыкка алып алат.

Аны Молдо Багыш Сарыбай уулу 1926-жылы 12-майда газетага макала кылып жазат.

Берилет ушул макала башкармага,
Отурат башкармада Колдош ага.
Кадимки эски жолдо болгон ишти
Жибердим макала менен эми сага.

Абийирдүү адам экен Арыстанбек бий
Ошого ини болгон Мурзабекдир.
Бир кедейдин катынын тартып алып,
Бир канча дүнүйө менен алам дептир.

Катын менен биргелешип убада кылган,
Мурзабек бул катынга бузук салган.

Бузуктукту бай-манап кылар экен,
Өтпөй турган адам жок бу жалгандан.

Арыстанбектин үкөсү Дооронбекдир
Кыз чыгарып, акча жеш олжом дептир.
Катынындын акчасын алгын десе,
Кедей байкуш катыным койбойм дептир.

Бай-манаптар баштагы жолго түштү,
Минтсе байлар Кеңешти жолго койбойт.
Мурзабектин үйүндө катыны бар,
«Койдум» деген жалган сөз айтымы бар.

Үч балалуу катынды коер беле ,
Катын менен кеңешкен тартиби бар.
Мурзабектин Чынаалы агасы бар,
Далдал болгон Турдалы кудасы бар.

Айыл-кыштак исполкомду алып келип,
Акча жолдоп алышкан кагазы бар.
Арадагы далдалы Таштанбеков
Бай-манаптар кедейди алды женип.

Башкармада жолдошу жар болбосо,
Алы жетпей кедейдин калды кеңгип.
Беш чырван пул далдалга акча берген,
Акча жалдап, бөлүп жеп азаматтар
Кедейлерди сыртынан сата берген.

Калк ичинде болгон ишти макал жаздым,
Бир аз сөзүн билмекке аралаштым.
Каршы болуп капталда убада кылды
Каптап келди бай-манап бир аз шаштым.

Батырактан байлардын куйругу бар,
Бай-манаптар дүнүйө үчүн болду ынтызар.
Дүнүйө жалдап, кедейден тартып алып
Калкы-журттан, капырай, кылбады ар.

Тартып алган катыны – өкүл кызы.
Бай-манаптын, жолдопгор, мындай иши.
Башында бала кылып, кыз тутунуп,
Өкүл кызын алабы урган киши.

Башында бала кылып алып жүргөн,
Бет болбосо ар-намыс кылбас экен.
Бетин алып көтүнө койгон экен,
Токойдогу бөкөндөй толгон экен.

Барган экен шол катын энесине,
Жаккан экен бай-манап денесине,
Байкасаңыз, шол жерде жана бир сөз,
Көрсөнүздөр бай-манаптын кеңешине.

Шол катынды бир кедей алмак болгон,
Бурул катын кедейге тиймек болгон.
Өтүрүк айтып «Мен сага тиём» десе,
Баатыр болуп тоюна торпок сойгон.

Жана алдырган шол катын шайы көйнөк,
Жана алдырган көтүнө күмүш бөргөк.
Бай-манапка кошулуп качып кетти,
Батырактан бепбекер болду эмгек.

Кийип алды кедейдин жибек тонун,
Бай-манаптын иштери болду сонун.
Бар тапканын кедейдин кийип алып,
Бай-манапка ал барып алды орун.

Жана алдырган кедейге кепич, мааси
Өкүл кызын алганча өлгөн жакшы.
Калк ичинде калкайып жүргөнүнчө
Ага-тууганы өкүрүп көмгөн жакшы.

Жана алдырган кедейге араксамын,
Угуп тургун, жолдоштор, мунун заңын.

Кант, мейиз, атырын жыйнап алып,
Качып кетти бай-манаптын кылып камын.

Көрүнүздөр кыянатын биздин элдин,
Бай-манаптар кучактап бураң белин,
Калк ичинде кайбаана сөз болбосо
Калктын изин бай-манап кайдан билсин.

Биздин да турмуш болсо элдикиндей
Кагыраган как жерде калды кедей.
Батырактын катынын байлар алып,
Байламтада калды го каңгып кедей.

Кейип калды бул катын ортогуна
Биз айттык ага-инисин «Токтогула!»
Алам деген кедейдин акчасы бар
Акча берсин кедейдин торпогуна.

Бурул кетти өзү ээрчип ортогуна,
Бай-манаптын кызыгып.....
Чамабыз жеткенинче кармашалы,
Бай-манаптан, кедейлер, коркпогула!

«Биз бардык «Ариетсиз» дегенсин деп,
«Бир кедейдин акысын жегенсиң» деп.
Багыш, саруу болушуп барпылдашты,
Бул арада бир канча өттү көп кеп.

Биз барсак ариетсиз дебесин деп,
Айыл – кыштак исполком кашында экен.
Ойлосом, беш чырван пул жеген окшойт
Бай тарапта исполком болду бекем.

Биз айттык «кедей акын бергин, байлар!»
Катын алган азамат баарын жайлар.
Эсептесек элүү сомчо акча болду,
Отузун берип, он бешин алды байлар .

Кедей акын кемирээк эсептеди,
Отуз сомчо акчаны бизге берди.
Он беш сомун журттугум деп байлар алды
Эсеп-чот кылган жери мына келди.

Отуз сом акчаны алып кайта келдик,
Кылган ишин байлардын айта келдик.
Бул сөздөрүм жар-жолдош, жалганы жок
Жаат курган байлардын жардамы жок.

1926-жыл 12-май.

СУЛАЙМАНГА КАТ

Сагынычтуу салам кат,
Падарке кеткен элинден.
Барсыңбы, курдаш, саламат?
Бар болсоң, иним, саламат
Барлык ага – ининден
Барып тийсин жазган кат.

Кайгылыктуу салам кат.
Кабарың келет алыстан
Барсыңбы, балдар, саламат?
Бар болсоң, иним, саламат
Калган калкы-журтундан
Капылет калып умсунган
Калкыңдан тийсин жазган кат.

Өкүнүчтүү салам кат
Өкүмгө кеткен азамат,
Бар бекен деп ойлоймун
Баарың бирдей саламат.

Бар болсоң, иним, саламат
Капа болсо, чырактар,

Каалаганы кудайдын
Кадимден жазган салам кат.

Эсен-аман бармысыз,
Эшматов Сулайман?
Эртели-кеч, чырактар,
Эсендигиң суралар.
Элге кайтып келмекти
Эртеек сура кудайдан,
Элден кеткен бурадар.

Капилет кеткен чырактар,
Кабарың барын сураймын.
Калкка кайтып келмекти
Катуурак сура кудайдан.
«Кайда кетти кайран» деп,
Калкы-журтун муңайган.

Саламатың сураймын
Салам айтып турамын,
Барбы жолдош колунда
Баштагыдай сурагың?

Капилет кеткен жолдоштор,
Кабарың келет алыстан.
Кайгылыктуу салам кат
Калкыңда Молдо Багыштан.

Элден кеткен курдаштар,
Кебиң келет алыстан.
Кейиштүү жазган салам кат
Элинде Молдо Багыштан.
Барлыгында, Сулайман,
Бадандаган кисабириң
Баштагыдай ойлотуп
Айтат бекен арманың.

Бендеси көрөт жалганда
Бар кудайдын салганын.

Балшабектин сурагын
Барлыгында карманың!
Байтак жаткан калың журт
Баарын бирдей жалгадың.
Туткан менен түгөнбөс
Дүнүйөнүн арманын.

Түпкүлүгүн ойлонуп,
Түпкү ойго барбадың.
Айткан менен түгөнбөс
Адамзаттын арманын.

Абалы артын ойлонуп,
Аз жорукка барбадың.
Аман болгун, Сулайман,
Алда Таала кылганы.
Алтымыш аша жашаган
Апаң өттү дүйнөдөн.
Алда Таала жар болуп,
Ажырагын күнөөдөн.

Эсен болгун, Сулайман,
Айып көрбө кудайдан!
Элүү артык жашаган
Энең өттү дүйнөдөн.
Эгем Таала жар болуп,
Эртерээк кутул күнөөдөн.

Карга өлсө кайгы жок,
Кайгысыздын карды ток.
Кайгысыз пенде калган жок.
Капа болбо, Сулайман,
Алтымыш артык жашаган
Ал пендеде арман жок.

Азыркы ушул заманда
Армандуу пенде калган жок.

Кол ушташкан курдаш деп,
Колума алдым каламды.
Коңур жаткан журтуңдан
Айтып турам саламды.
Ага, ини, тууганың
Артында Субан бууданың
Абийириң жакшы кылды го
Ак сүттүн берген энендин
«Сүт акымды кечтим деп,
Алыска кеткен баламдын»
Акырет кеткен эненден
Айтып турам саламды.

Куран окуп, дуба кыл
Акырет кеткен энеңе.
Бйлаба курдаш, кубангын
Калгандарга канымет.
Качан иним келет деп
Карап турат Субаның.
Капа болбо, Сулайман,
Каалаганы кудайдын.
Кас кылганга убалың.

Калктан кеткен балдарды
Бир бирден сизден сураймын.
Кайда кеткен Качыке жок
Кабары жок тегеле.
Кайран Молдо Сейталы
Катуу шашма эр эле.
Кедей – байдын Доозалы
Кемүнисмин дечи эле.
Төрөгелдиев өмүрбек
Кенседен айлык жээр эле.
Кыздан болгон жээндер:

Кыдыраалы, Жоробай
Булар кимден кем эле?
Калк ичинде тууганым
Карабаштын баласы
Кудай момун неме эле.
Аман-эсен барсызбы
Жапаркулдун Турматы?
Кайыр кош салам жиберип
Калкы-журттун урматы.
Калкында барча карыбын,
Кагаз менен сурады.

Абдираим, Төрөбек,
Ата-энең турат көрөм деп.
Айта берсем арманды
Артынан тубат далай кеп.

Сопунун уулу Жумабай,
Жазбай кантип коёюн,
Жар-агайын сурабай.
Сабыралы, Текебай
Калкымдан ыраак болмокту
Кадимден эгем жазган ай.

Эсен-аман бар бекен
Артыкбайдын баласы?
Аман-эсен көрөм деп,
Артынан ыйлайт энеси.

Көчкөнбай менен Итибай
Көп дуба дейт тагасы.
Бөдөнөдөй Бөдөнов
Элден кетишип чырак ай.
Салганын кудай көтөрүп,
Өксөп турат Бөдөнүн.

Өйдө-ылдыйда жөтөлүп.
Асыранкул, Акматтын,

Кабары жок тегеле,
Кайсы жакка камады?
Амал болгон кайрандар.
Калкка кайтып келмекти
Катуурак сура кудайдан.

Айтып турам бир катар
Акылга келген курдашты.
Калкы-журтта курдаштар
Кара менен жалгызды.
Кайда болсо сурап кой
Калктан кеткен Ормушту.
Менден салам деп айтат
Мамайардын Чардагы.
Колдочу болсо колдочуу
Калкы, журттун арбагы.

Баштагыдай Кеңештин
Барбы Жолдош жардамы?
Айта берсем арманды
Артынан тубар далай кеп.
Сагынычтуу саламды
"Сагындым кеткен агамды
Батыраак агам келсе экен
Баштаса тынчтыкка заманды.
Бир күнү издеп барам" – деп,
Артында иниң, Сулайман,
Айтып турат Алымбек.

Арман менен кайгысын
Айта берсем, Сулайман,
Артынан тубар далай кеп.
Качан атам келет деп,
Карап турат балдарың,
Карып менен бакырга
Кайрат эле Айбарың.
Калың кыргыз журтуна

Казат эле Салбарын.
Калктан кеткен балдардын
Бир бирден сизден сураймын.
Айтып бергин бар-барын?

Ойлонсом булар калыптыр:
Ормон менен Айтмырза.
Ормону башка сөз болот
Он болуш эле Кызыл-Жар.
Жалгыз уулун Абдылда
Жаштыгында Сулайман,
Мектепке бердиң тарбия.
Тарбиясы билинбей
Тамтандап уулун калды йа.
Капа болбо, Сулайман,
Канча күндүк насипти
Авлетим артык жеринден,
Айрыды кудай элинден.
Аман болсоң келерсин
Айныба, курдаш, пейлинден!
Кат жибер курдаш кемиңден.
Калган журтка кайыр кош
Кат жибердим элинден.

АЛИШЕРДИН ТОЮНДА

Бул ырдын жаралуу таржымалын Кайкы аксакал минтип айтчу экен: «1916 -жыл болсо керек, төңкөрүшкө жакын эле деп айтылат. Сулайманкул болуштун Пайызкан деген сулуу кызы болгон. Ашкан сулуу, келбеттүү, эскиче (анысы арабча) кат билген неме экен. Пайызканды жеңелери Акбары деп эркелетчү. Сынылык Молдоке деген атактуу адам Сулайманкулдун кызына куда түшүп, уулу Алишерге Пайызканды алып берет. Авлетимдик Бөрүкул Алымкул уулу Барчайым деген ашкан су-

луу кыз бар эле кийин Таласка турмушка чыгып кетти, ошол, анан Кишимжанды кошуп Сулайманкул Өтөгө, кадимки Женижок акынга окуткан. Ошондон кат таанып калганбыз. Пайызкан зирек кыз болчу. Окуганды жазганды бизден алда канча мурда эле үйрөнүп алган. Ошол тойдо Авлетимдик Молдо Багыш деген чоң төкмө акын бар эле. Ал киши өтө сабаттуу, билимдүү адам болчу, анан төгүп ырдачу. Женижок экөөсү тойдо эки күн ырдап жарчы болгон. Тойго тогуз акын келген. Арасында Токтогул, Эшмамбет болду. Эстеп калыш кыйын экен, мага караганда бул ырды Бөрүкул авам абдан жакшы билчү. Ал кишинин көзү өтүп кетти. Эми билгенимче айтып берейин:»

М о л д о Б а г ы ш:

Сулайманкул болушум,
Туугансызга туугансың.
Түнөгүм болуп турасың.
Алсыздарга күн болуп,
Адамдан чыккан буудансың,

Ж е н и ж о к:

Сулайманкул болушум,
Кутка толсун коңушун.
Жалаң семиз тай болду,
Бул тоюна союшун.

М о л д о Б а г ы ш:

Болушту кырк чилтен, кут даарыган,
Таң чолпон чыккан айылынан.
Ачты токко тeneген,
Айкөлдүгү кеңдиги,
Абыдан мыкты баарынан.

Ж е н и ж о к:

Кан Манастын айылынан
Алты дубан тааныган.

Керней-сурнай тарттырып,
Акындарга айттырып,
Көңүлдөрүн шат кылып,
Таякең келди бат жүрүп.

М о л д о Б а г ы ш:

Сулайманкул болушум,
Нүсүпкан сенин өз атаң.
Данкы кетип далайга,
Эл башкарган жети атаң.

Ж е н и ж о к:

Сан жетпеген санжырган,
Кырк уруу жыйып калк кылган.
Кытайдан тилин так билип,
Чоң атаң кадырын элге арттырган.

М о л д о Б а г ы ш:

Кокондон бери эл келди,
Көрмөккө кызын бергенди.
Жамбы атып алды Алишер,
Көзгө атар экен мергенчи.

Ж е н и ж о к:

Самаркан менен Бухара,
Орногон шаар кут ага.
Калбай келди тоюна,
Кадырын ушул журт ага.

М о л д о Б а г ы ш:

Кара кылды как жарган,
Эл намысын колго алган,
Саруу элдин туйгуну,
Жолборс жүрөк жаралган.

Ж е н и ж о к:

Датканын уулу болушум,
Кытайдан бери эл келди,

Жемиш дүйүм жайнаган,
"Бейиш" дешип жергенди.

М о л д о Б а г ы ш:
Болуштун кызы Акбаары,
Мунун асылзаадалыгын айталы.
Кырк күнү куруп кыз оюн,
Той берип жатат атайын,
Өргөсүн жасап көтөрдү,
Ичи кымкап менен башайы.

Ж е ñ и ж о к:
Чын аты мунун Пайызкан,
Даамы таттуу майиздан.
Күнчүлүк ишти биле алган,
Бул кыздан чыккан даанышман,
Даңкы кетти далайга,
Сулууга жуучулар келип алыстан.

М о л д о Б а г ы ш:
Кырк кызы бар жанында,
Булбул сайрап багында.
Алча, алма, жаңгагы,
Ийилип бышкан шагында.

Ж е ñ и ж о к:
Саябандуу жерде өскөн.
Сака калчап эрке өскөн.
Секелек кыз кезинен,
Кырк өрүмдөн чач өргөн.

М о л д о Б а г ы ш:
Өзү күндөй, бети айдай,
Бектин кызы Акбаары.
Акак бермет, ак сулуу,
Жездебиздин тапканы.

Ж е н и ж о к:

Алишер менен Акбаары,
Уйкашып турат аттары.
Бактылуу жашап өтүшсүн,
Төп келип бардык жактары.

М о л д о Б а г ы ш:

Акбаарынын кырк өрүм чачы буралган,
Ак булактан суу алган.
Ак булуттай жүзүнөн,
Айбыгып ай да уялган.

Ж е н и ж о к:

Акбаары ааламга нурун чачкандай,
Қараңгы түндө ак шамдай.
Маралдай болуп келбети,
Акак тиштүү ак маңдай.

М о л д о Б а г ы ш:

Молдо акенин баласы,
Ак ниеттин тазасы.
Хан тукумунан тараган,
Адамдын асыл заадасы,

Ж е н и ж о к:

Минген аты тулпардай,
Алгырлығы шумкардай.
Қалкына тийген пайдасы.
Саябандуу чынардай.

М о л д о Б а г ы ш:

Қарагер жорго мингени,
Қан Манастай жүргөнү,
Жездебизди карачы,
Өтө аке, ай чыккандай күлгөнү.

Жеңижок:

Чайпалбас жорго мингени,
Айдай сулуу сүйгөнү.
Урматтап келди бул тойго,
Багыш жездебизди билгени.

Молдо Багыш:

Балбандыгы ашкан шер,
Жездебиз көзү ачык кеменгер,
Ар тарабы келишкен,
Адамдан артык Алишер.

Жеңижок:

Далысында жалы бар,
Артыкча шер жагы бар.
Ушундай уулга ээ болгон,
Саруу элдин багы бар.

Молдо Багыш:

Аксынын даңкын чыгарган,
Айлансаң болот кыраандан.
Алишер адам экен карачы,
Алгыр куш бүткөн тынардан.

Жеңижок:

Алишер адамдан артык жаралган,
Алыска даңкы таралган.
Сулайманкул болушум,
Көптү күт күйөө балаңдан.

Молдо Багыш:

Жерде асый аттын куйругун,
Жетиайчык бурайт Алишер.
Жети пуд жүктү көтөргөн,
Жетик чыккан балбан шер.

Жеңижок:

Алишер өгүздү алган атына,
Карабай чапкан артына,
Кереги тийип келатат,
Саруу, багыш калкына.

Молдо Багыш:

Бала балбан Алишер,
Аксынын данкын көтөргөн.
Карачы мунун эрдигин,
Кара өгүздү өнөргөн.

Жеңижок:

Алишер ат мингенде Манастай,
Кең пейилдиги Таластай.
Байгени берген көп балбан,
Аны көргөндө эле талашпай.

Молдо Багыш:

Карагер байгеде мыкты жүгүрдү
Эли толкундап абдан сүйүндү.
Саяпкер күлүк ээлери
Көргөндө эле түнүлдү.

Жеңижок:

Алишер айылга мечит курдурган,
Кумганга суусун куйдурган.
Билим алсын балдар деп,
Китебин берген куржундан.

Молдо Багыш:

Жездебиз Сыныга арык чаптырган
Асылдап жылкы бактырган.
Элине кылган кызматын,
Көргөндөр мактап жактырган.

Жеңижок:

Жанында турат бир жигит,
Көзүнөн жалын чачырап.
Турпаты толуп сыныма,
Көркөмү көздү талдырат.

Молдо Багыш:

Жанында турган ал жигит,
Өтө аке, ал Кабайдын уулу Асанбек.
Кан Манастай сүрү бар,
Торала минген аземдеп.

Жеңижок:

Асанбектин эрдиги,
Алишер менен тең экен.
Кулачың жетпейт карачы,
Далысы дагы кең экен.
Элине тийет кереги,
Бул шер тууган неме экен.

Молдо Багыш:

Өтө аке, тойго тогуз акын келиптир
Келгенин көзүң көрүп тур.
Ырыңызды токтотуп.
Кезегин элге берип тур.

Жеңижок:

Туура айтасың Багышым,
Токтогул болсо таанышым,
Жанында турган баласы
Жаңыдан таштап арышын.

Молдо Багыш:

Анда токтотуп ырды туралы,
Мейманга көңүл буралы.
Сайрасын тили элине,
Токтогул,
Булбулдун бири бул дагы.

АСАНБЕКТИН КҮЛҮГҮ

Ж е н и ж о к:

Кабайдын уулу Асанбек,
Атанын уулу турбайбы?

М о л д о Б а г ы ш:

Кайраты турат Манастай,
Өтө аке, эрдигин мактап ырдайлы.

Ж е н и ж о к:

Жалыны турат көзүндө,
Бул жалтанбас эр турбайбы?

М о л д о Б а г ы ш:

Жазбай тарткан атасын,
Өтө аке, мунун шердигин мактап
ырдайлы.

Ж е н и ж о к:

Каары турат жүзүндө,
Бул кабылан адам турбайбы?

М о л д о Б а г ы ш:

Төрт тарабы төп келген,
Өтө аке, камбылдыгың ырдайлы.

Ж е н и ж о к:

Бешенеси ачык жайылган,
Асанбек берешен адам турбайбы?

М о л д о Б а г ы ш:

Маалимге бала окуткан,
Мунун көсөмдүгүн ырдайлы.

Ж е н и ж о к:

Астындагы мингени,
Асыл жылкы турбайбы?

М о л д о Б а г ы ш:

Күнчүлүк келип байге алган,
Өтө аке, күлүгүн мактап ырдайлы.

Ж е ñ и ж о к:

Багышым, мактаса мактап ырдайлы,
Бул асыл жылкы турбайбы?

М о л д о Б а г ы ш:

Күлүктүн кулагынан от күйүп,
Жанып турган шамы бар.

Ж е ñ и ж о к:

Аккуладай жүргөнү,
Тулпарлыгы дагы бар.

М о л д о Б а г ы ш:

Күнчүлүк ишти сезе алган,
Мал асылы жаныбар.

Ж е ñ и ж о к:

Мындай атка ээ болгон,
Асанбектин багы бар.

М о л д о Б а г ы ш:

Күлүккө мейизден жем илдирген.
Далайга данкын билдирген.

Ж е ñ и ж о к:

Күлүктүн башына пар жаздык коюп
жаткырган
Оуля-Атадан казактар көрүп жактырган.

М о л д о Б а г ы ш:

Күлүктүн алдына килем салдырган,
Асылдап тукум алдырган.

Жеңижок:

Күлүктү салкын жерде бактырган,
Муну түркмөндөр көрүп жактырган,

Молдо Багыш:

Күнүгө жал куйругун тараган,
Күлүктү он ат багар караган.

Жеңижок:

Саяпкери Садыркул,
Күлүктү артык көрөт баладан.

Молдо Багыш:

Күлүктүн түп тукуму дулдулдан,
Атайын аппак сарай курдурган.

Жеңижок:

Көкүлүн түйгөн шайылап,
Үйүрү миңжылкыда жайылат.

Молдо Багыш:

Туландуу жерди таптырган,
Күлүктү азем менен бактырган.

Жеңижок:

Бул күлүк алты күн чапса арыбас,
Алтымыш асый болгончо,
Арымын жазып карыбас.

Молдо Багыш:

Бул күлүк жети күн чапса арыбас,
Жетимиш асый болгончо,
Жаза басып карыбас.

Жеңижок:

Туяктан жалын чачырап,
Элирип октой атылат.

М о л д о Б а г ы ш:
Шумкардай учкан жаныбар,
Кош канаты барчылап.

Ж е н и ж о к:
Туягы тийген жеринен,
Топурак учат асманга.

М о л д о Б а г ы ш:
Такасы тийген жеринен,
Чок чачырайт басканда.

Ж е н и ж о к:
Турушу мунун маралдай,
Жылкыдан мындай жаралбайт.

М о л д о Б а г ы ш:
Сымбатын кара аркардай,
Байгеге чуркайт ар кандай.

Ж е н и ж о к:
Күлүктү чөлгө чапса жараган,
Данкы Ооганга чейин тараган.

М о л д о Б а г ы ш:
Тоого чапса бөлүнгөн,
Тулпарлыгы көрүнгөн.

Ж е н и ж о к:
Казактын жайыгында байге алган,
Ошондо эле тулпарлыгы байкалган.

М о л д о Б а г ы ш:
Апгууга чапса ашкан дейт.
Куландай тайбай баскан дейт.

Ж е ц и ж о к:

Сыр дайрадан өтүптүр.
Данкы Турпанга чейин кетиптир.

М о л д о Б а г ы ш:

Күлүккө өзгөчө көңүл бөлүнгөн,
Күмүштөн жүгөн өрүлгөн.

Ж е н и ж о к:

Ооздуругу алтындан,
Жабууга каухар тактырган.

М о л д о Б а г ы ш:

Үзөнгүсү болоттон,
Чаткалдан казып алдырган.

Ж е н и ж о к:

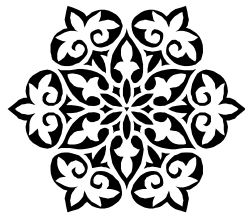
Самаркандык устага,
Ээрин жаңгактан тандап чаптырган.

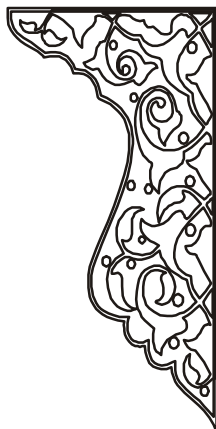
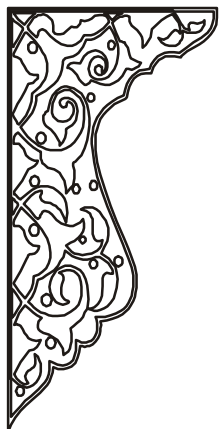
М о л д о Б а г ы ш:

Көрпөчөсү шайыдан
Келтирген экен абыдан

«Тим койсом бул эки акын ырдай берип атты
көзүктүрүп жибербесин» деп Асанбек экөөсүнө эки
тай берип ырын токтоттурган экен.

**СҮРГҮНДӨН
КЕЛГЕНДЕН КИЙИНКИ
ЫРЛАР**

КАБАРНАЙ

Кабар-нама жазайын,
Кайыр кош, эрке жыргалым.
Кадимки жорук жоголуп,
Кармандым закон сыйганын.

Эми кабар жазамын,
Эсен бол, эрке жыргалым.
Эсине салып турганым,
Эгемден көргүн бир жагын.
Эсине алгын, Эркетай,
Эмдиги закон сыйганын!

Аман бол, эрке, жыргалым,
Аныгын айтып турганым.
Жанындагы Эркетай,
Жан Дүйшөбай тууганың.
Жат болуп узак кетбарат
Жанжолдош эрке бууданын.

Аман болгун Эркетай,
Арманым айтам бир далай.
Ажыраш акыр болбосун
Азилкеч эрке жаргыл ай.
Өзгө журтка бармакка,

Уголовный ГПУдан
Укум кагаз мен алдым.

Өкү-дөкү замана
Өз журтума сыйбадым.
Киндик кесип кир төккөн
Кете турган окшодум
Күлүстөн журтум жыргалдан.

Аман бол, эрке Айымгүл,
Аныгын уксаң дайын шол.
Баш алып кеттим алыска,
Жол буруу болду барышка.

Жол алганым ушундай –
Жолукпай кеттим Канышка.
Айымгүл, берген кабарым,
Айтып турган саламым.
Ооматым болду ошондой
Олтурбагын Эркетай.
Оокаттын жайын карагын,
Оң айлансам барармын.

Замананы ойлонуп,
Сага берген белегим.
Саргазак болуп сандалып,
Сарамжалың жей бергин.
Сарт ичинде, Эркетай,
Сабирге барат дебегин.
Салтынан узак кетбарат
Сарыбай уулу эрмегин.
Кыйындыкты ойлонуп,
Кыйла бир берген белегим.
Калкынан издеп табам деп
Капаланба. Келбегин.

Кыялында, Эркетай,
Карабак барат дебегин.

Калкынан узак кетбарат
Кадырман Эрке, эрмегин.
Аман бол, эрке Канышым,
Аллага жетсин наалышың.
Артта калды барышым.
Абалкыдай изденбе,
Алыска кетти Багышың.
Эсен бол, эрке Канышым,
Эгеме жетсин наалышың.
Эми күмөн барышым.

«Сен!» – дегениң укпадым,
Себебин айтып куткардым.
Ажытым болду ушундай,
Эшитсең Эрке, укканың.

Аман бол, иним Дүйшөбай,
Айтпасам күдөр үзөбү ай.
Ооматым болду ушундай.
Оодарылып замана
Оордумдан которду ай.
Ойлонсоң эжең бошонду ай.
Эркетай сөзүм ошондой,
Эр кылбайсың бошонбой.
Эркин өскөн журтумдан
Эгем мени которду ай.

Эңсебегин Эркетай
Эр кыла бер кооп албай.
Мунайба да, бурулба
Мааматкул уулуна.
Мойнунду жай ошондой
Келечекке бир макал:
Келки кыргыз урууга
Сабирге окшоп, сартка окшоп
Тийбегин тили бурууга!

Кайыркош, Эрке, кайыр кош,
Кай жерге барсаң башың бош.
Болбогур сөзүм ошондой,
Болбодум сага көп жолдош.
Эсен бол, Эрке жыргалым,
Эл ичине сыйбадым.
Эпсиз жерге сен барып
Эркени капа кылбагын.

Эртегидей – макалдай,
Дүйшөбай, эл ичинде ырдагын.
Эстеп айтам бир салам
Эженди жакшы сыйлагын!
Эми барган жеринде
Эркетай, жакшы жырдагын.
Айтып турган саламым
Акыр жагын карагын,
Акыры бир барармын.

1934-жыл, 16-октябрь.

САЛАМ КАТ

Сураймын саламатың, Молдо Момун,
Калкыма кайра келип мен конгонмун.
Айдалып алты айчылык кеткен элем,
Келтирген кезегинде кудай оңун.

Сураймын көп акчубак1 агайынды,
Кудай оңдоп калкыма келдим эми.
Амандыгың, агайын, угуп турмун,
Айдалган Молдокөңиз эми келди.

Кошулдум аман-эсен калкыбызга,
Сурашмак жакшы сөздү салтыбызда,

Көп аңгеме, көп сөздү не кылайын,
Жетербиз аман болсок баркыбызга.

Биринчиден, сурадым амандыгын,
Көргөнүм жок агайын жамандыгын.
Дос санаган агайын барчаң бизге
Бир аз гана сабал-сөз салам дегем.

Бар имиш элиңизде бир аялча
Кудай кылса, агайын, айла канча.
Бешенеде тагдырын бенде билбес,
Кеңеш кылың, агайын, кагаз барса!

Шул аялча колунда каты кандай?
Кыргызбы же кыпчакпы, заты кандай?
Эри өлгөнбү же жуван эр тандаган
Эркинен айрылууга дади кандай?

Тагдырдын не экенин билип болбос,
Болоду аял деген өмүр жолдош.
Казакбы же өзбекби шул аялча
Адамдын не экенин билип болбос.

Кетиптир биздин аял эр изденип,
Амандык сурашпадык биз кез келип.
Алты айчылык айдалып, Сибир кетип,
Калыпбыз карарынан биз кеч келип.

Көтөрүлсө көңүлдөн алып болбос,
«Кайра кел!» – деп кашына барып болбос.
Аялсыз калганымдын себеби шул,
Кааласа шул аялча болсун жолдош.

Эшитиң, Молдо Момун, аңгемени,
Сөздөшкөн шол аялдын барбы эри?
Шылдыр күнчөк болбосун же шылдыңчы
Байкаңыз шул аялдын кандай пейли.

Жакшы болсо калкынан ким келгиси,
Болодугой жакшынын бир белгиси.
Ата-теги аялдын кандай экен?
"Энесин көр, кызын ал" – жөрөлгөсү.

Жибердим салам-наама, Молдо Момун,
Аңгеме жазар элем далай сонун.
Алыстан азып-тозуп энди келдим,
Келбесе кат жазууга менин колум.

Көп айтарга көңүлүм жарым болгон,
Карыптыкта айдалып канча жүрдүм.
Кайгы-капа дарт менен көңүлүм толгон.

Жибердим салам-наама эми сизге,
Тууру келсе шул аялды бериң бизге!
Ыктыяры аялдын өзүндөдүр
Биз тараптан кеп кылып, салың сөзгө!

Жашыбыз жарым жашка келген чагы,
Болбосу эри-катын ынтымагы,
Алганың абалкыдай болбогон соң,
Көтөрүлбөс көңүлдөн күйгөн дагы.

Баштагыдай көңүлүм кушнут эмес,
Баази селки – ургаачы тууру келбес.
«Сен койбосон, мен койдум!» заманасы
Акчубак журт, агайын, кылың кеңеш!

АЙДАЛЫП БАРЫП МЕН КЕЛСЕМ

Айдалып Байкал барыпмын,
Мусапыр болуп карыпмын.
Карып болуп кайрылып,
Кайтып келсем элиме,

Караан болоор туугандан,
Калыптырмын айрылып.

Мор каналын казыпмын,
Алыстан кат жазыпмын.
Өнүмдөн абдан азыпмын.
Өнүмдөн азып мен келсем,
Ак өргө турмак конуш жок,
Оорду турат казыктын.

Кыдырып алыс барыпмын,
Кыпчактан катын алыпмын.
Кыпчактан катын мен алып,
Кыдырып элим мен келсем,
Керегеге жабылган,
Бир кызыл төшөк калыптыр.

Кыдырып Казак барыпмын,
Казактан катын алыпмын.
Казактан катын мен алып,
Айланып элге мен келсем,
Ар жеринен жыртылган.
Бир ала таар калыптыр.

Колумду артка байлады,
Шиберди көздөй айдады.
Айнектей көзүм жайнады.
Айдалып барып мен келсем,
Ар жеринен жыртылган,
Аюу талпак калыптыр.

Айланып азап жеп келдим,
Ала-Тоо кыргыз деп келдим.
Ала-Тоо кыргыз деп келсем,
Чечип берди тууганым,
Ар жеринен жыртылган,
Тамтыгы чыккан кемселин.

Айдалып четке барыпмын,
Колума кетмен алыпмын.
Колума алып кетменди,
Канал казып мен келсем.
Ар жеринен жыртылган,
Беришти жыртык чепкенди.

Бу да заман тардыгы,
Ичи тар чоңдун жардыгы.
Жардыгын өтөп мен келип,
Таппай калдым карачы,
Берекеси төгүлгөн,
Берешен кыргыз калкымы.

Отуз эки дарбаза,
Кол байланып киргенмин.
Отуз айлык жолумда,
Мен азап тартып жүргөнмүн.

Отуз үйдү сүйрөгөн,
От араба мингенмин.
Бир сындырым нан бер деп.
Далай үйгө киргенмин.

Жолду таппай адашып,
Дагы далай түнөрдүм.
«Молодес!» десе кубанып,
Кошоматка күлгөнмүн.
«Пошел» десе үндөбөй,
Өз жолумда жүргөнмүн
Дини кайыр орустун,
Ошентип тилин билгенмин.

Мына ошентип балдарым,
Балтийский мореге,
Барып келди бу Молдо.

Болыпевиктин сөзүнө,
Канып келди бу Молдо.

Казалдарын жол-жолго,
Жазып келди бу Молдо.
Жат орустун үйүнө,
Жатып келди бу Молдо.
Жашырып атын айтпастан,
Качып келди бу Молдо.

Жарагы жок каналын,
Казып келди бу Молдо.
Жармасы жок ичерге,
Азып келди бу Молдо.

Жарык күндү жашырып,
Басып келди бу Молдо.
Эки жылы жол жүрүп,
Азып келди бу Молдо.
Казалдарын көтөрүп,
Ташып келди бу Молдо.

Эчен дайра суулардан,
Өтүп келди бу Молдо.
Казактарга кошулуп,
Көчүп келди бу Молдо.

Агын сууну жыңайлак,
Кечип келди бу Молдо.
Качкын болуп көп жерде,
Безип келди бу Молдо.

Кашык суусун таппастан,
Катып келди бу Молдо.
Карышкырдан жашынып,
Атып келди бу Молдо,
Как талааны жазданып,

Жатып келди бу Молдо,
Көр азабын ошентип,
Тартып келди бу Молдо,
Ана ошентип жол жүрүп,
Аман келдим Ак-Жолго.

МЕНИН ҮЙҮМ АК-ЖОЛДО

Аз аңгеме жазамын,
Азгана арзым айтамын.
Аман болгун, Алмырза,
Атаңдын аты Сартмырза.
Артыкча үлкөн болупсун
Алты арыш багыш, кыргызда.
Тантыр-мунтур аңгеме
Таштап кетем бир нуска.

Аман болгун чырагым,
Арзымды айтып турамын.
Сан түтүн саруу урааным
Санап айтам бир катар:
Сейит уулу Турдалы
Жээниңер го Жоробек
Бу да менин тууганым.
Жанында бар Каратай
Жиният урук бу дагын.

Заманабыз ошондой
Сарт, кыргыздын жолу экен.
Сарказак кылып бизге окшоп
Сандалтпагын, чырагым!
Сандалган саруу дебегин
Байкап алгын быягын:

Менин үйүм Ак-Жолдо,
Барсаң, иним, как жолдо.

Балтийский морго
Барып келген бу Молдо.
Болшобиктин сөзүнө
Канып келген бу Молдо.
Казал менен макалым
Калкта жүрөт он, солдо.

Келген жерим Он-Ачар,
Калың кыргыз эл эле.
Кадимки өткөн чоң атам
Жердеп өткөн жер эле.
Каршы келип жолумдан
Кармап алдың тим эле.

Ашып келдим, чырагым,
Ак-Сай, Ак-Суу, Кара-Кыр
Арзым уксаң ушундай.
Агайым болгон Алымбай,
Арт жагында Салимбай

Исманкул палван иним бар.
Калп айтпаган, чырагым,
Кайни болот Зулпукар.
Болжол кылган кишим бар.
Сага окшогон акитип
Болот менен Ашым бар.
Ырасын айтсам, чырагым,
Ажыратар туткам бар.
Бир жагында Бекмурза

.....
Айтканым, иним, көп болор
Азыркы заман -турмушка.
Азыркы заман ушундай
Айта сал кеп болбосун
Алмырзанын тушундай.

Келечегин ойлогун
Кезегин таап, чырагым,

Кыйнаштын жолун колдонгон
Кеп мааниси ушундай
Кылат экен аңгеме
Кейип капа болбогун.

Ага-ини бир катар
Айтып өттүм катарын.
Кийин-сон, иним кылчайсаң
Абалкыдан айтамын
Кыргыз журтгун балдары
Кыйлага барды чандары.
Алоокан төрө, Абаскан
Агайын тынч жатпастан
Пашайыктын колунда
Барып кайтты Капказдан

.....

БАЛДАРГА МЕНИН НАСААТЫМ

А балдар, башында болсо акылың,
Анда, өзүңдө калат алтының.
Колунда болсо акылың.
Бактына бүттүң калкыңын.

Туунду бирге көтөрүп,
Тууган болот жакының.
А колунда жок болсо,
«Жаман» болот катының.
«Катындын тилин алды», – деп,
Сөз кылып элдин баарына,
Берип турат катыгың.

Акылы жок жан болсоң,
Алачык болор жатагың.
Алты тыйын арзыбайт,
Адамга кылган марттыгың.

Ар кимдин кийип эскисин,
Жамачылап жыртыгын,
Таап турат сөкүлөп,
Сен кылган иштин кынтыгын.

Бир жаныңды кейиткен,
Жокчулук деген дарт болот.
Ачкалык сендей адамга,
Айттырбай келип март болот.

Жаман уул чыкты деп,
Ата-энең да карып болот.
Жаман сөзгө уугуп,
Өлбөй тирүү тарп болот

Жүрөгүнө түбөлүк,
Кетпей турган муз тоңот.
Айталбастан эч кимге,
Армандуу өңүң суз болот.
Өмүрлүккө алганың
Кем акыл бир кыз болот.
Теңи болчу ушул деп,
Эл ичинде сөз болот.
А үстүңө кийгениң,
Арзыбаган бөз болот.

Эртенки күнүң аманат,
Ээрчип алат жаман ат.
Эси жоктук кылганың
Эки ооз сөздө бааланат.
Эл ичинде байкуш деп,
Элге атың таркалат.
Эшигинде бирөөнүн,
Эңгирейсин сагалап.

Болбо кемпай кеп жебес,
Андайды эл кел дебес.

Акыл менен иш кылсан,
Ардакташып сен дебес.
Өмүрүнө бир арман,
Болсоң эгер кеңкелес.

Көң дөбөдө жүрбөгүн
Орунсуз билек түрбөгүн.
Өлүк чыккан жер болсо,
Обу жок болуп күлбөгүн.

Кошоматка кой сойбо,
Бөтөн ишке кол койбо.
Өз колуңдан келбесе,
Мен кылдым деп койкойбо.
Ачылып калып айыбың,
Эл алдында мостойбо.

Кирип сорбо тишиндин,
Үзүрүн көр ишиндин.
Элиң көрсүн пайдасын,
Билектеги күчүңдүн.
Тапканың чачпай талаага,
Келечек үчүн күтүңгүн.

Билбейсиң өмүр өлчөмүн,
Жамандаба өткөнүн.
Заадиси сага пайдасыз
Көз карайып көпкөнүн,
Душман болот андабай,
Бейкүнөнү сөккөнүн.

Адал болот тапканың,
Адал териң төккөнүн.
Батасын алсаң элиндин,
Өсөт дайым өркөнүн.

Наадан адам белгиси,
Тилегени жамандык.

Акылмандын белгиси,
Жалпыга тилейт амандык.

Болуп өскүн сезимтал,
Улуулардын тилин ал.
Кенчи болот акылдын,
Кулак төшөп, билип кал.
Нускалуу ар бир сөз болсо,
Көнүлүнө түйүп ал.

Нускалуу сөз сүйлөнсө,
Бөлөккө кулак түрбөгүн.
Наша менен шарапка,
Артыкча көңүл бөлбөгүн.
Бул насаатты балдарым,
Парзым дегин билмегин.

Жүгөнү жок болот тил,
Көкүрөктө калат зил.
Эмгек кылса башкалар,
Жакшыны жакшы деп айтып,
Өзүндө болсун таза дил.

Огу бар көздөн сактангын,
Ойлонуп дайым мактангын.
Майда ишке берилбей,
Максаттуу ишке аттангын.
Өз калкыңа иш кылып,
Урмат менен барк алгын.

Мээримин чач балага,
Үрөнүн чач талаага.
Дайым турсун көгөрүп,
Дарак тиккин калаага.
Өз досунду душман деп,
Түшпөй жүргүн санаага,
Улуктарды ушактап.
Калып кетпе балаага,

АЛА-ТООНУН БҮРКҮТТӨРҮ

Ала-Тоонун бүркүтүн,
Айткандар көп макташып.
Узун сабак кеп козгойт,
Улам бири такташып.

Сексендей түргө бөлүшөт,
Саймедиреп жаакташып.
Ойлондурбай койбогон,
Ошолордун накта шык.

Мүнүшкөрдүн мыктысы,
Бүркүтүн туура таптаган.
Кыштын күнү сонордо,
Кыйшайып бекер жатпаган.

Бар оокатын жегизип,
Баласындай барктаган.
Асылган менен бүркүтүн,
Ар кимдерге сатпаган.

Мүнүшкөрдүн, билемин,
Мүшкүл салган түнкү ишин.
Кайтарып берген эселеп,
Кырандын алса түлкүсүн.

Мээнети кайтса ишинин,
Мүнүшкөр кантип чүнчүсүн.
Куш кырааны бүркүттүр,
Кыраандын канча түрү бар.
Бактысына жараша,
Баркталган жогдор жүнү бар.
Падышасы асмандын,
Шаңшыган бийик үнү бар.
Качырып көктөн сайылса,
Канчалык кайрат сүрү бар.

Бет алса артка кайтпаган
Беттешкенин жаздаган,
Кырааны кыйык буудайык,
Көрүнбөйт көзгө кылайып.

Алп кара куш кийинки,
Ачуусу келсе бээ алган,
Тартынып койбой тай алган.
Теңир тоодон жай алган.

Индустандын көк аяк
Ириги ушул бүркүттүн.
Алачыктай карааны,
Аркар, кийик үркүткөн,
Кыраандан кыраан ушудур,
Көп мүнүшкөр таппаган,
Колго тийбес кушудур.
Термелеп айтсаң жарашат,
Тескейден алган бөрүсүн,
Томогосун тартканда,
Токтобой аңды көрүшүн.
Таманга кагып алганда,
Так унутат өлүшүн.
Токтобой чаап жөнөйсүн,
Тоотпой жердин дөң-түзүн.
Кеп козгошуп жүргөн бар,
Качырса каман алат деп,
Кайраттуусу кыраандын,
Кармашса кардын жарат деп.
Кызыгы кыйын бүркүттүн,
Кызыса бир топ салат кеп.

Ормогой кыраан деп коет,
Ошол да жайлайт Аксыны.
Бозбу Атанын бүркүтү,
Боору ак келет деп.
Кыраандыгын карматса,

Кыядан теке терет деп.
Кезигип калса карышкыр,
Куп сазайын берет деп.
Көп макташып жүргөн бар,
Кылыгы кыйын кыраанын,
Кыштаган бу да Аксыны.

Капчыгайдын башында,
Карагай зоока ташында.
Кыраандардын кичиги,
Кызыктырган кишини,
Кызмат кылып талыбай,
Кымылдаткан ичини.
Калбан кыраан деп коет,
Кыйын чыккан түзүгү.
Кыштаган бу да Аксыны.

Тоскоол Ата көлүнүн,
Түндүк жагын жердеген.
Муз мурут деп коюшат,
Мындай аз намыс бербеген.
Каарданып алганда,
Каманды койбой сермеген,
Орошон кыраан бири ошол.
Оңой тапка келбеген,
Шукшурулуп асманда,
Шуулдап учкан жел менен.
Канатынын күүсүнө,
Кайындар боюн термеген.
Көбүртүп айткан кеп эмес.
Көп чыкпайт мындай жергеден.

Азыркы келген кезекте,
Авлетим аска кырааны.
Айтылган нечен эсепте,
Кышы жайын жайлаган,
Кожожаштын аскасын.

Адырдын алат аркарын,
Атпасаң деле башкасын.
Кыраандын балбан тунугу,
Баатыр чагыр деп коет,
Басташкан шору куруду.
Бу да жайлайт Аксыны.

Байкашкан билер мунуму.
Балтыркандын тоосунда,
Балатылуу коосунда,
Таш түлөк кыраан деген бар,
Таамай чыккан берен бар.
Тектирден терген текени,
Буйдалбай алган бугуну.
Мүнүшкөрү келишсе,
Бүгүндөй баккан урууну.
Кыраан деп билем ушуну,
Конуштайт Аксы туругу.

Миң жашардын тоосунда,
Миң жылкынын коосунда.
Бакыт деген куш болот,
Конуп калат кармасаң.
Кондура албай учурсан,
Башың чыкпайт армандан.
Адамга бакыт бир келет,
Ушул жашоо жалгандан.
Ошол бакыт өмүргө,
Ак шайы менен байланган.
Абайласан, андасан.
Ооматына айланган,
Ооматыңды сезбесең.
Оолак качат андайдан.
Оорубас дартка чалдыгып,
Болосуң адам салпайган.

Ошондуктан балдарым,
Насаатымды айтамын.

Өмүрүнө керектир,
Маани берип байкагын.
Сабырдуу бол ар дайым,
Турса да кыстап шайтаның.
Асыл сапат турбайбы,
Бир ачуудан кайтмагың.
Ээринчек, жалкоо болбогун,
Арам тамак татпагын.
Пайда чыккан жер болсо,
Түнөк кылып жатпагын.
Жолдош кыла көрбөгүн,
Баркынды билбес акмагын.
Абийириңди ар жерде,
Акыл менен сактагын.
Билгениңди бирөөдөн,
Жашырып эч катпагын.
Эмгек менен жан багып.
Көнүлүңдү шаттагын.
Соо жаныңды оору деп,
Жашынып эч жатпагын.
Молдо авандын насаатын,
Көнүлүнө жаттагын.

ТҮШҮНДҮРМӨЛӨР

Бул китеп Молдо Багыштан Алибек, Жоробек аттуу бир туугандар (шакирттери) акындын кол жазмаларынан көчүрүп же өз оозунан жазып алып, ар түрдүү жылдарда, Кыргыз Улуттук Илимдер Академиясынын Кол жазмалар фондусуна өткөргөн материалдардын негизинде түзүлдү. Ага жазуучу, белгилүү фольклор жыйноочу Абдымомун Калбаев эл оозунан жыйнап, «Абак дептери» (Бишкек, «Акыл» басмасы, 1998-ж.) аттуу Молдо Багыштын биринчи жолу жарык көргөн китебине жайгашты-

рылган ырлары да пайдаланылды. Акындын ырларындагы саптар баштан-аяк ажыратылбастан туташ жазылгандыктан жана алгачкы китебине да туташ басылгандыктан окуп түшүнүү будоо болгондуктан, бул китепте түрмөктөргө бөлүнүп жарыяланды. Ошондой эле, Молдо Багыш өз колу менен жазган, кийин анын көчүрмөсүн Алибек, Жоробек Турдалиевдер Кыргыз Улуттук Илимдер Академиясынын Кол жазмалар фондусуна өткргөн (Инв. № 483), биз маани-мазмунуна карап «Абак дептери» деп атама берген дептердеги ырларды китептин баш жагына коюп, биринчи бөлүк катары, «Түрмөдө жана сүргүндө жүргөндөгү ырлар» деп атап койдук. Калган ырларды шарттуу түрдө «Түрмөгө түшкөнгө чейинки ырлар», «Сүргүндөн келгенден кийинки ырлар» деп, экинчи, үчүнчү бап катары жайгаштырдык.

Молдо Багыштын түрмөдө жана сүргүндө жүргөндөгү ырлары өз кол тамгасында жазылгандыктан, өз кол тамгасындагы жазамалары бар акындардын бири катара саналгандыктан, ошону менен бирге, «өткөн күндөр» деген ырын акын өз өмүр баянын айтуу менен баштагандыктан «Биринчи бап» катары баш жагына берилди. Акындын өз кол тамгасындагы нускасы «Абак дептери» (1998-ж.) китебине демөөрчү болгон жээни Малабек Токтоболотовдун колунда. Ал кол жазманы Абдымомун Калбаевден алып кеткен экен, кайра кайтардыбы, жокпу белгисиз. Кол жазманы араб арибинен азыркы кыргыз арибине көчүргөн мегилде өз архивиме каттап койгон экемин (Арх № 391, Арх.№ 392), андан Малабек алып кеткени белгиленип турат. Ошону Улуттук Илимдер академиясынын Кол жазмалар фондусуна өткөрүп койгондо Молдо Багыштын чыгармаларын иликтөөгө кызыккандарга жакшы болмок, бирок М.Токтоболотов анткен жок. Биз бул китепти басмага даярдап атканда айрым сөздөрдүн

окулушун тактаганга түп нуска турса жакшы болмок, тилекке каршы... Ошондой эле, түп нуска менен кошо алып келген материалдардын ичинде Жоробек Турдалиев тарабынан араб арибинде жазылган өзүнүн ырлары, Аксыга тиешелүү санжыралар ж.б. жазмалар да бар болчу, ошолор эстелбей калды.

Молдо Багыштын кол жазмаларынын жыйналышында жана сакталышында эки бир тууган Алибек, Жоробек Турдалиевдердин эмгектери аябагандай зор экенин баш сөздөрдө айтымыш болгонубуз менен нагыз эмгектери элге жетпей калды, анткени жазмалары Малабектин сандыгында жатат. Анын үстүнө араб арибинде болгондуктан, ал жазмаларга булар жарыяланган деген таризде көңүл бурган адам да болбосо керек.

Эми сөздү китепке кирген ар бир чыгарманын жазылып алынышына жана жарыяланышына бурабыз.

ТҮРМӨДӨ ЖАНА СҮРГҮНДӨ ЖҮРГӨНДӨГҮ ЫРЛАР

АБАК ДЕПТЕРИ. Бул жалпыланган аталышты биз бергенбиз. Анын ичине «Өткөн күндөрдө» деген ыр менен башталган 12 ыр, «Молдо Багыш Наманганга айдалаарда» деген жалпы аттын астындагы 7 ыр кирет. Булардын бардыгы бир дептерге араб арибинде автордун өз колу менен жазылган. Дагы эле араб арибиндеги Алибек, Жоробек Турдалиевдер ишке ашырган көчүрмөсү КУИАнын Кол жазмалар фондусунда сакталып турат. Бул ырлар биринчи жолу Молдо Багыштын «Абак дептери» (Б., «Акыл», 1998-ж.) аттуу китебинин 128-207-беттерине жарыяланган.

ТҮРМӨГӨ ТҮШКӨНГӨ ЧЕЙИНКИ ЫРЛАР

БАЛАЛЫКТАГЫ ЫР. Абдымомун Калбаев та-
рабынан 1981-жылы өз атасы Ашыралы Калбай
уулунан жазылып алынган. Ыр туурасында Абды-
момун: «Бул ыр жөнүндө атам мынтип эскерет эле:
«Жүгөрү орок мезгили эле, Молдо Багыш Ак-Жол-
дон келе жатыптыр, атына деп жем берсек, бизге
эрмек болуп, «Силердей кезимде ырдаганым» -деп
ырдап бергенде эсимде калганы»-деп туруп айтып
берчү.»-деп жазган.

ЖЕНИЖОКТУ ЖОКТОО. Бул ырды 1986-жы-
лы Аксы районундагы Авлетим айлында жашаган
Сүйөркул Сманалиевден А.Калбаев жазып алган.

МОЛДО БАГЫШ САНАТЫ. 1988-жылы Кожо-
Ата деген айылдын тургуну Тоголок деген карыя-
нын жардамы менен Сатканкулоа Айтикенин бай-
бичеси Имаркул эжеде сакталган 11 барака тыгыз
жазылган бул ырды Молдо Багыштын небереси
Ш.Токтоболотов менен Абдымомун Калбаев көчүрүп
жазып алышкан.

АРМАНДА КЕТТИҢ КАЙРАН ЭР. Абдымомун
калбаев Аксы районундагы Эралы молдодон 1995-
жылы жазып алган. Эралы Молдо: «Авлетимде
Жоробек деген палбан киши кайтыш болгондо,
аялы Мөөркан Алыкул кызы жаш экен, кошок кошо
албай, Молдо Багыш кошок жазып берген экен.»-
деп айтып, ырдап бериптир.

БУЗУЛДУГОЙ ЗАМАНЫН. Бул ырды Жоробек
Турдалиев Молдо Багыштан араб арибинде көчүрүп
алган экен, аны Омор Сооронов азыркы кыргыз
арибине көчүрүп, акындын «Абак дептери» аттуу
китебине жарыялаган. Бул китепке ошондон алып
басылды.

КАЛКЫҢДАН КЕТТИ АДААЛАТ. Бул ырды
Жоробек Турдалиев араб арибинде көчүрүп алган.
Кол китебинин 27–31-беттеринде кырмызы сыя ме-

нен жазылып турат. Аны азыркы кыргыз арибине О.Сооронов көчүрүп, ушундайча аталыш берген.

МОЛДОКЕНДИН АНГЕМЕСИ. Бул ырды Молдо Багыштан Жоробек Турдалиев жазып алган, аны О.Сооронов КУИАнын Кол жазмалар фондусундагы №483-инвентардын 6-10 беттеринен алып, азыркы кыргыз арибине көчүрүп, алгач акындын «Абак дептери» китебине жарыялаган. Текст ошондон алып басылды.

БУЛ ӨКҮМӨТ ЧЫККАНЫ. Бул ырды Абдымомун Калбаев 1984-жылы Авлетим айлындагы Мырзабек Абдыкеримовдон жазып алган. 1996-жылы 18-апрелде Кара-Жыгач айлындагы Осмонов Топчубектен дагы бир вариантын жазып алып, экөөнү бириктирип толуктаган. Текст Молдо Багыштын «Абак дептери» китебинен алынды.

КЕДЕЙЛЕРГЕ НАСИЯТ. Молдо Багыштан Алибек Турдалиев жазып алган бул ырды О.Сооронов КУИАнын Кол жазмалар фондусунан (Инв. № 483, 2-китеп, 13–21-беттерде) алып, азыркы кыргыз тамгасына көчүрүп, «Абак дептери» китебине жарыялаган. Бул китепке ошондон алып басылды.

АК ТОТОЙ. Ырды Абдымомун Калбаев Сыны айлындагы Момун деген карыядан 1995-жылы декабрь айында жазып алган. 86 жаштагы Момун карыя айылда Актотой деген налиқчи (налог чогултуучу) келин болгонун, Актотойдун атын уккан айылдыктар безилдеп турганын, аны Молдо Багыш «Тотой» деп ырга кошконун экерет. Ыр биринчи жолу «Абак дептерине» жарыяланган, ошондон алып басылды.

МОЛДО БАГЫШ КАЛАМЫ. Молдо Багыштан Жоробек Турдалиев көчүрүп алган, анын «Молдо Багыштын аңгемелери (Дастан, казал, кыссалары) деген кол китебинде араб арибинде, кырмызы сыя менен жазылган. Аны О.Сооронов азыркы кыргыз тамгасына көчүрүп, «Абак дептерине» жарыялаган. Бул китепке ошондон алып басылды.

КАБАЕВ АСАНБЕККЕ. Бул ыр Жоробек Турдалы уулунун Молдо Багыштан көчүрүп алган кол китебинин 108-109-беттеринде. Ыр араб арибинде кара көк сыя менен жазылган. Араб тамгасынын азыркы кыргыз тамгасына О.Сооронов көчүрүп, «Абак дептерине» жарыялаган, бул китепке ошондон алып басылды.

МАКАЛА. Бул ыр Жоробек Турдалыев Молдо Багыштан араб арибинде көчүрүп алган тексттен алынып, О.Соороновдун азыркы кыргыз арибине көчүргөнү боюнча «Абак дептери» китебине жарыяланган. Бул китепке ошондон алынып басылды.

СУЛАЙМАНГА КАТ. Ырды Жоробек Турдалиев араб арибинде жазып (көчүрүп) алган. КУИАнын Кол жазмалар фондусунда 483-инвентардын 2-китебинин 2-12-беттеринде «Молдо Багыш Сарыбай уулунун каты» деген наам менен сакталып турат. Аны азыркы кыргыз арибине О.Сооронов көчүрүп, «Сулайманга кат» деген ат менен «Абак дептерине» жарыялаган. Бул китепке ошондон алып басылды.

АИШЕРДИН ТОЮНДА. Ырды Абдымомун Калбаев 1979-жылы Итагар айылында жашаган 96 жаштагы Кайкы деген карыядан жазып алган. Бул китепке «Абак дептеринен» алып басылды.

АСАНБЕКТИН КҮЛҮГҮ. Бул ырды Абдымомун Калбаев Кара-Суулук Ырсалы деген аксакалдан жазып алганы көрсөтүлгөн. Бул китепк «Абак дептеринен» алып бсылды.

СҮРГҮНДӨН КЕЛГЕНДЕН КИЙИНКИ ЫРЛАР

КАБАРНАЙ. Бул ырды Молдо Багыштан Жоробек Турдалиев араб арибинде көчүрүп алган. Анын бир нускасы КУИАнын Кол жазмалар фон-

дусунда № 483-инвентардын 2-кол китебинин 57–64-беттеринде. Араб арибинен О.Сооронов азыркы кыргыз арибине көчүрүп «Абак дептерине» жарыялаган, бул китепке ошондон алып басылды.

САЛАМ КАТ. Ыр КУИАнын Кол жазмалар фондусунун № 483 инвентар номурлуу папкасында 2-китептин 54-58-беттеринде сакталып турат. Аны Молдо Багыштан Жоробек Турдалиев араб арибинде жазып алган. Аны азыркы кыргыз арибине О.Сооронов көчүрүп, «Абак дептери» китебине жарыялаган. Бул китепке ошондон алып басылды.

АЙДАЛЫП БАРЫП МЕН КЕЛСЕМ... ырды Абдымомун Калбаев 1986-жылы 27-апрелде Жылгын айлынан Турумтай деген кишиден жазып алган. Бул китепке «Абак дептеринен» алып басылды.

МЕНИН ҮЙҮМ АК-ЖОЛДО. Ыр КУИАнын Кол жазмалар фондусунда (Инв. № 483, 3-китеп, 1-5-беттер) араб арибинде «Молдокенин аңгемеси» деген ат менен сакталып турат. Аны О. Сооронов араб арибинен азыркы кыргыз тамгасына көчүрүп, жогоркудай ат берип, «Абак дептери» китебине жарыялаган. Ошондон алып басылды.

БАЛДАРГА МЕНИН НАСИЯТЫМ. Бул ырды 1998-жылы 15-мартта Наманган шаарындагы Жийде-Кепе деген жердеги Жакып деген карыядан Абдымомун Калбаев жазып алган. Бул китепке «Абак дептеринен» алып басылды.

АЛА-ТООНУН БҮРКҮТТӨРҮ. Бул ырды Кетмен-Төбөлүк акын, комузчу Алтымыш Мундузбаевден 1976-жылы Абдымомун Калбаев жазып алган. Бул китепке «Абак дептеринен» алып басылды.

**НЫЯЗАЛЫ
МОЛДО**

ЧҮЙДӨН ЧЫККАН ЧОҢ АКЫН

Көрүнүктүү адамдардын ысымдары окшош болгондо, бирде бирин экинчиси коштоп, атагын алыска чыгарса, дагы бирде бири экинчисине салакасын тийгизген учурлар да болот. Биз сөзгө алганы жаткан Ныязалы Молдого бул экөөнүн тең тиешеси жок. Анткени Ныязалы Молдо Эсенгул уулу жазма акын катары да, дин илимин өздөштүрүп, сопучулукка (суфизмге) баш койгон адам катары да өз мезгилинде Түндүк Кыргызстанда белгилүү инсан болгонуна карабастан, бул күндө таптакыр эле унутулуп калганы байкалат. Ныязалы Молдонун туулуп өскөн айылы Сынташта жашаган жаштар түгүл орто жаштагылар да «Ал ким эле? – дешип, кайра өзүндөн сурашат. Ошентсе да «Жазууга түшкөндү балталап да жок кыла албайсың» деген накыл сөз бар эмеспи, анын 893 саптан турган санат, терме формасында жазылган, биз болжолдуу түрдө «Жигиттерге насыят» деген аталыш берген жана анын уулу Өмөр Молдонун «Санат ыр» деген 951 саптан турган диний багыттагы насыят ырлары Академиянын Кол жазмалар фондусунда сакталып калган. Андан башка дагы сатиралык багыттагы чыгармалары болгондугу туурасында да кабарлар бар.

Сөзүбүздүн башында аты окшош атактуу адамдар туурасында кеп кыстара кетпедик беле, анын айтылып кеткени мындай: Кочкорлук жазма акын Молдо Кылычтын чыгармаларын араб арибинен көчүрүп, «Казалдар» (Фрунзе, «Адабият», 1991-ж.) китебин даярдап атканымда кадамжайлык жазма

акын Молдо Нияздын кол жазмалары менен да алектенип жүргөн учурум болчу. Ошондо бир ырдын аягына белгилүү фольклор жыйноочу Кайым Мифтаковдун «Мунун жыйналуу тарыхы (Сөз «Жаныбарым өсүмдүк» деген ыр туурасында баратат) Кылычтын өзү тууралуу ырдаган ыры менен бир. Экөөсү бир дептерге бир калем менен жазылган. Бирок бул ырды Шарип Көкөн уулу: «1916-жылда өлгөн, бала окутуп жүргөн чүйлүк «Ныяз Молдонун ыры» – дейт (Кол жазмалар фондусу. Инв. №41, 39-б.) – деп жазган эскертүүсүн окуп калып, «Молдо Нияз Кадамжайдан кайдан келмек эле? Ал кантип эле Чүйдө бала окутуп калсын?!» – деп таң калып койгом. Кийин билсем, ушул Чүйдөгү Сынташтык Ныязалы Молдо Эсенгул уулу экен. Ал Ныяз Молдо, Молдо Нияз деп да атала берет экен. Анын ырларын Академиянын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун улук илимий кызматкери Соноркүл Егембердиева Кол жазмалар фондусунан таап, латын арибинен кириллицага көчүрүп келгенден кийин окуп көрүп, кадамжайлык Молдо Нияздан башка да Ныязалы Молдо деген зор жазгыч акын болгондугуна күбө болдум.

Баса! Бул акын 1990-жылы Мелис Курманалы уулу Абдылдаев түзгөн «Мурас» китебине 20 акындын катарында Ныязалы Молдо Эсенгул уулу деген темада кийирилген. Бирок, тилекке каршы, андагы «Ныязалы Молдо Эсенгул уулу» деген аталыштагы (темадагы) ысым биз сөз кылып келаткан чүйлүк акын катары кийирилгени менен анда келтирилген өмүр баян, чыгармачылыгына арналган сөздөр кадамжайлык акын Молдо Нияз Эрназар уулуна тиешелүү болуп, б.а., калпагы чүйлүк акындыкы, калган жагы кадамжайлык акындын тулку бою катары чалды-куйду берилип калган. Мурастарга мындай сабатсыз мамиле жасоо окурмандардын түшүнүгүн ылайлап, чыгармалардын

ээлеринин беделин түшүргөнгө гана кызмат кылат. Философия илимдеринин кандидаты Мелис Абдылдаев акынды окурмандарга – элге алып чыгайын деген жакшы ниети болгонуна карабастан, мурасы иликтеп жарыялоодо Тоголок Молдонун атактуу поэмасындагы:

*«Нандын атын унутуп,
Кемчонтой айтат жалпак деп.
Калпагын айтат байпак деп.
Байпагын айтат талпак деп.»*

(Китепте: Тоголок Молдо. Чыгармалар. Ф. Кыргыз Мамлекеттик басмасы, 1960,151-б.) – дегендей мамиле кылып, акындын өмүр-чыгармачылыгына шек келтирип, көлөкөсү жок кишиге окшотуп койгон.

Эми Ныязалы Молдонун өзүнө келсек, атактуу тарыхчы Осмоналы Сыдыковдун «Тарых кыргыз Шадмания» (Ф.,»Кыргызстан»,1990-ж.) санжыра китебине таянсак, Ныязалы Молдо Эсенгул уулу, Эсенгул Капсалаңдын уулу, Капсалаң Тугулчу уулу, Тугулчу Мырза уулу, Мырза Кутумбет уулу, Кутумбет Байсеит уулу, Байсеит Каракчы уулу, Каракчы Бөлөкбай уулу. Ошентип түбү барып солтого биригет экен. Ушул жерде О.Сыдыков санжырачы катары солто уруусунун бөлүнүштөрүн айтып келип, «Кутумбет балдары» деген жерде «Кутумбеттен: Карга, Төпө, Мырза, Басыл – төрт уул. Каргадан Калыбек, Төпөдөн Абышка, Мырзадан: Тукулчу, Адучу... Тукулчудан: Капсалаң, Өтөгөн, Боромбай, Топук, Чекир... Капсалаңдан: Эсенкул, (андан) Молдо Нияз (Ныязалы Молдо) тагабыз. Экөөнө бу дүйнөдө сопулук берген сыяктуу, Алла акыретте жаннат (бейишин) берсин!»– деп жазган. Буга караганда Ныязалы Молдо атактуу тарыхчынын жакын таекелеринен болуп чыгат.

Ныязалы Молдодон берки санжыраны Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун улук илимий кызматкери Соноркул Егембердиева акындын небереси 82 жаш курагындагы Гүлжан (Гүкү эже деп да коюшат экен) Өмөр кызынан 2003-жылы 21-февралда жазып келген жазмасында (О.Соороновдун өздүк архивинде №583, 1-2-беттер) мындайча көрүнөт: Ныязалы Молдодон: Өмөр, Шакир. Өмөрдөн: Гүлжан – 1923-жылы туулган, Бапа (Оморов – Өмүрүнүн аягына чейин Кыргыз Мамлекеттик университетинде окумуштуу-тарыхчы катары дарс окуган) – 1925-жылы туулган; Шакирден: Камчыбек, Каныбек, Медетбек, Болотбек, Жениш жана Анаркүл менен Чынара деген кыздар. Андан берки чөбөрө кыбыралары да жазылган, аларды атаган жокпуз.

Ныязалы Молдонун туулган, өлгөн жылдары так белгиленген эмес. Соноркул Егембердиевага Гүлжан эненин айтып бергенине караганда чоң атасы Ныязалы Молдо 1916-жылкы Үркүндө (Кыргыз улуттук көтөрүлүшүндө) Нарындагы Акималы, Оруналы деген жээндерине уулу Өмөрдү кошо алып көчүп кетип, 50 жаштар курагында көз жумуп, сөөгү ошол жакка – Ат-Башыга коюлган экен. Ныязалы Молдонун жердеши (Сынташтык), атактуу «Эркин-Тоо» гезитинин үч жолку редактору (Ал 1925-жылы 16-июндан 2-августка чейин биринчи жолу, 16-сентябрдан 1926-жылдын 26-февралына чейин экинчи жолу, 1927-жылдын 26-сентябрынан 30-октябрына чейин үчүнчү жолу редакторлук кылган), айтылуу «Академия кечелери» пьесасынын авторлорунун бири, акын, жазуучу, драматург жана коомдук ишмер Шарип Көкөновдун: «1916-жылда өлгөн чүйлүк бала окутуп жүргөн Ныяз молдонун ыры»-деп көрсөткөнүнө караганда (О.Сооронов. Түшүндүрмөлөр. Китепте: Молдо Кылыч. Казалдар. Ф., «Адабият», 1991-ж.,252-б.) ошол 1916-жылкы Кыргыз

көтөрүлүшү мезгилинде Нарын тарапка баргандан кийин эле көз жумса керек.

Демек, Ныязалы Молдонун өлгөн жылын 1916-жыл десек, ал 50 жаштарында көз жумса (1916-50) 1866-жылдын айланасында туулган болот экен. Ошондо, азыркыча айтканда, Ныязалы Молдо Эсенгул уулу 1866-жылы Чүй областына караштуу Сын-таш айылында туулуп, 1916-жылы Нарын областынын Ат-Башы районунда (Мүмкүн башка райондорунун бириндедир?) дүйнөдөн кайткан, сөөгү ошол жакка коюлган болот.

Ныязалы Молдонун диний илими бир топ терең болгонун жогоруда учкай айта кетпедик беле, ага акын жөнүнөн уккан, билген жердештеринин сөздөрү жана Осмоналы Сыдыковдун «...Капсалаңдан Эсенгул, Молдо Нияз тагабыз. Экөөнө бу дүйнөдө сопулук берген сыяктуу, Алла акыретте жаннат (бейиш) берсин.» – дегени далил болуп турат. Сопучулукка баш койду деген – Ислам илиминин негизги төрт баскычынын бири болгон Тарихатка кирди дегенди түшүндүрөт. Демек, XX кылымдын башында, 1913, 1914-жылдары Уфа шаарынан эки китеп чыгарган белгилүү тарыхчы Осмоналы Сыдык уулу ызат, урмат менен эскерип, бу дүйнөдө сопулукту берген, а дүйнөдө жайы жаннати болсун деп атканынын өзү Ныязалы Молдонун диний билиминин жана илиминин терең экенин билдирип атат.

Жогоруда аталган «Жигиттерге насыят» деген 893 саптан турган ырын:

Оо жигиттер,
Билгин Алла бирлигин.
Канимет албай тирлигин,
Такаат кылып агарткын
Карайган көңүл кирлигин!» –

деп баштап, аягына чейинки ой-корутундуларынын баарын Алланын кудуреттүүлүгүнө жана коргоочу,

колдоочулугуна байланыштуу өнүктүрүп отурганы да акындын бүткүл акыл-сезиминде исламдык окуулар жаткандыгын түшүндүрөт.

Эми биз «Жигиттерге насыят» деп атап койгон (түп нускасында ат коюлбаган) чыгарма туурасында окурмандарга азыноолак түшүнүк бере кетебиз. Бир жогоруда белгиленгендей, 893 сапты түзөт. Ал бир чыгарма катары үзбөй, кеспей, бөлбөй бир бүтүндүктө турганына, насыят мүнөзүндө жазылганына карабастан санат, терме ыкмасында болуп, бир нече майда темачалардын биримдигинен турат. Жогоруда шилтеме берилгендей, араб-ислам поэзиясынын салтындагыдай алгач Алланын бирлиги – түгөйү, шериги, баласы жоктугун айра көрсөтүү менен башталып, анан Чыгыш поэзиясында, айрыкча кыргыз менен казакта көп колдонулуучу адамдын балалыгынан карыганга чейинки жаш курактарын өз-өзүнчө бөлүп айтып, ал аркылуу ички философиясын түшүндүрүү менен акыл-насаатын жеткирүүнү максаттайт. Аны Ныязалы Молдо: 18 жашка чейинки (балалыкты) биринчи фасыл, 18ден 33 жашка чейинки жашты (жигиттикти) экинчи фасыл, андан кийинки 33 менен 50 жаштын ортосун (орто жашты) үчүнчү фасыл деп, андан кийинкилерин: 60, 70, 80, 90 жаш деп бөлүштүрөт.

Маселен,

«Абалкы фасыл ичинде
Адамда болот балалык.
Балалык анда бар болсо,
Ичинде болот чалалык.» –

деп, алгачкы фасыл балалык экенин белгилеп туруп,

«Уламалар өлчөгөн
Мунусун билип аалык.» –

деп, муну жок жерден таап айтпагандыгынын, уламалар өлчөп, санап, далилдеп чыкканын кошо кетет. Ал балалык доор 18де бүтөөрүн:

«Абалкы фасыл өткөн соң,
Жыйырмага келебиз.
Мурунку өткөн балалык
Он сегиде бүткөн соң.» – дейт.

Андан кийин:

«Үчүнчү фасыл болоду,
Жаздагы бахар өткөн соң.
Орто жашка келебиз
Жигиттик бизден бүткөн соң.» –

деп, балалык менен орто жаштын аралыгын жигиттик деп, аны жазга салыштырат. Акын:

«Орто жаш дебей не дейбиз,
Отуз менен элүүнү.» –

дегенине карабастан андан ары:

«Орто жашың өткөн соң,
Отуз үч менен элүү
Ойрон болуп кеткен соң.» –

деп, жигиттик 33 жашка чейин болорун, андан 50гө чейинкиси орто жашка жүрөрүн тактап берет.

Ошентип, адам баласынын жаш курагын:

«Балалык – 1ден 18 жашка чейин,
Жигиттик – 18ден 33 жашка чейин,
Орто жаш – 33төн 50 жашка чейин,

Улгаюу, карылык – 50 жаштан нары карай» –
деп бөлүштүрө айтып бүткөндөн кийин, ошол өмүрдү бекер өткөрбөө керектиги туурасындагы акыл-насыятка кирет:

«Ойлоп көргүн, жигиттер,
Орундуу иштен козголбо.
Жинди дебей не дейбиз
Жетпеске колун созгонго.» –

деп колдон келе турганды гана жасоо керектигин, акыл, күч жетпегенге курулай далбасадан эч нерсе чыкпасын айтат, андан ары:

«Көнүлүндү калыс кыл,
Көзүң көргөн болжолго.
Караңгыда жүрүүгө
Чырак керек колдорго.
Караңгы деген – дүнүйө,
Чырак деген – илимин,
Кудай салсын бул жолго.» –

деп, алдыңа койгон максаттарыңдын баарына илим,
билим жеткирээрин, ал өмүр менен турмуштун
чырагы экенин, дүнүйөпарастык караңгылыкка
алып барарын түшүндүрөт,

«Капилет менен өткөзбө
Кыш менен жазы, күзүңдү!» –

деп өмүрдү сая кетирбөөгө чакырат. Бул насыят
көпкө уланып, анын ичинде айлана-тегерек, асман,
жер туурасындагы акындын философиясы камты-
лып, «зоону көр», «тоону көр», андан ылдыйкы
«коону көр» деп келип, сайга жетет да,

«Калкка пайда бербеген
Какыраган сайды көр.
Аларды алып ибарат
Акылдуу бала боло көр!» –

деген каалоосун билдирет. Акындын насыйкатынын
чордонунда «дүнүйөпарастыкка берилбей, Ислам-
ды тутуп, ыймандуу бол!» – деген идея жатат. Аны
төмөнкү саптар далилдеп турат:

«Ар не болсо, жигиттер,
Дүнүйө шумга алданба!
Үзүр, зекет бербестен,
Арамдан таап малданба.
Азгыруучу дүнүйөгө
Малай болуп жалданба.
Ыйман-ысман үйрөнбөй,
Дүнүйө деп сандалба.

Кимдин күчү келчи эле,
Дүйнөдөн өлбөй калганга.
Акылың болсо ишенбе
Бу тирилик – жалганга.
Кудай кылса, нелер жок
Сонунду көрсөң таң калба.
Дүнүйө үчүн кирбегин
Уруш-талаш, жаңжалга.» ж.б.

Ырдын мындан кийинки жагында аалам, ага келгендер, андан кеткендер жана кете (өтө) тургандар жөнүндө айтылат. Ошолордун ар биринен бири эки түрмөктөн окуй кетсек ашыкча болбойт.

«Миңден, жүздөн жашаган,
Карт да келген дүнүйө.
Мал сураса, жан берген
Атамтайлар шекилдүү
Март да келген дүнүйө.» ж.б.

Мунусу бул дүйнөгө келгендерге мисал болсо, эми кеткендер туурасында:

«Бир вилает сураган,
Шаа да кеткен дүнүйө.
Бир билгенин бербеген,
Наадан кеткен дүнүйө.
Аплатундун* сыңары
Акыл кеткен дүнүйө.
Пендеге пайда кылбаган,
Бакыл кеткен дүнүйө.
Көптөн жалгыз коркпогон,
Баатыр кеткен дүнүйө.
Көңүлүндө ыйман жок,
Каапыр кеткен дүнүйө.» ж.б.

Эми бул дүйнөдөн өтө тургандарга мисал:

Абайласаң, жигиттер,
Ажалы жетсе, бала өтөр.

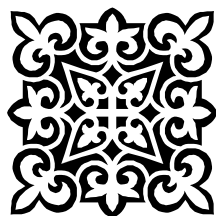
Ажал кимди сыйласын
Ак сакалдуу чал өтөр.
Бул жалганда ким калсын
Такты үстүнөн хан өтөр.

.....
Жазда жамгыр көп болсо
Жазы жерден сай өтөр.
Жан алуучу келгенде,
Жамбысы калып, бай өтөр.» ж.б. ж.б.

Мындай кооз жана сыйкырдуу саптарды кубалап кете берсек, 893 ыр сабынын баарын кайтадан жазып чыгууга туура келет. Ошондуктан чубап келаткан сөзүбүздү жана мисалга тарткан ыр саптарын ушерден токтотуп, чыгарманын өзүн башынан баштап таанышып чыкканга окурмандарга жол берели.

Анда 1866-жылы Сары-өзөн-Чүйдүн Сынташ айылында туулуп, бир кылым мурда (болжолдуу түрдө 1916-жылы) Нарын тарапта көз жумган, өз мезгилинин белгилүү жазма акыны болгон жана бизге калтырып кеткен поэзия саптары бүгүн да көөнөрбөй, окурмандардын көңүлүн бураарлык көркөм сөз боюнча калган Ныязалы Молдо Эсенгул уулуна жээни, белгилүү тарыхчы жана акын Осмоналы Сыдыковдун 1914-жылы жарык көргөн «Тарых кыргыз Шадмания» аттуу белгилүү китебинен жазып кеткенин кайталап: «Жайың жаннатта болсун! Топурагың торко болсун!» – деп бата тилеп, азыр адамдык касиетин жоготуп, «Акча!», «Акча!» деп жутунуп бараткан айрым улутташтарыбызга кайрылып, акындын «Жан алуучу келгенде, Жамбысы калып, бай өткөн» деген эки сап ырын кайталап туруп, «Жигиттерге насыят» деген чыгармасын сунуш кылабыз.

*О. СООРОНОВ,
КУУнун ардактуу профессору*

**НЫЯЗАЛЫ
МОЛДО**

ЖИГИТТЕРГЕ НАСИЯТ

(узун ыр)

I

Оо, жигиттер!
Билгин Алла бирлигин.
Канимет өлбөй тирлигин,
Такат кылып агарткын
Карайган көңүл кирлигин.
Кудуретин Кудайдын
Аввал-акыр барлыгын
Бандасина* буйруган
Парсы* ажып* жарлыгын.
Чаба көрбө ар жерде,
Шариаттин* карлыгын.
Ойлоп жүргүн ар жерде,
Караңгы гөрдүн тарлыгын.
Кадыр Мавлан Эгемдин*
Кудайлыгы шериксиз,
Падышадур ол Кудай-а
Эч бир нерсе керексиз.
Кадырлыгын мындан бил,
Үстүбүзгө токтотту,
Бул асманды тээксиз.

II

Эй, окпошу жок падыша
Ойдо жокту бар кылды.
Кыш сымстан* болгондо,

Ой менен тоону кар кылды.
Алмач өркөч ингендин
Бир ботосун нар кылды.
Бирөөнө дөөлөт жар кылды.
Бирди бирге зар кылды.
Бирдин ырысын тар кылды.
Кадыр Мавлан падыша
Ар не кылса, ол кылды.
Кудуретин мол кылды.
Пендеге мындай жол кылды:
Асман, жерди ажайып
Ал кылбаса, ким кылды?
Көрбөйсүнбү, жаранлар,
Көктү койду көмөрүп,
Амал* кирип, кыш чыкса,
Жерден кия* көгөрүп,
Адамдар коюп аларбы
Атан төөнү чөгөрүп.
Булар Актын зыйнаты,
Мындайларды ойлосун,
Мукамматтин үммати*

III

Кадыр Мавлан бир Кудай
Ооз, жаак, тил берип,
Бизди кылды сөзгө бай.
Кадырлыгын мындан бил
Эчки, теке, кылды жай.

Эчки менен текени
Эл кылыпсың аскага,
Эки канат жоруну
Айлантипсың асманга.
Аюуларга ал бердин,
Корумдан суур казганга.

Эптүү кылдың адамды,
Эки бут менен басканга.
Акын адам эринбейт,
Андай адис сөздөрдү
Ак кагазга жазганга.
Эптүү кылса туягын
Эчки, теке куларбы.
Эч ким түздөн көргөн жок,
Зоодо жүргөн уларды.
Эништи көздөй келген жок,
Кудайым багат буларды.
Колсуз, бутсуз, канатсыз
Жылдырып койду жыланды.
Кадырлыгын мындан бил
Күнгө жакын болсо да,
Кетирбеди Кудайым
Мөнгүдөгү карларды.

Бу замана бул болду,
Жандын баары куу болду.
Карыз берүүчү бусулман
Акысына жетпей суу болду.
Акыр заман болот деп,
Айтуучу эле илгери.
Авлия өткөн адамга
Алла өзү билдирди.
Көрүп келет көзүбүз,
Нече бузук элдерди.
Манабыга бакырлар*
Балапанча жем берди.
Актан коркпос залымге
Шайтан малгун дем берди.
Кара жолдон көрөбүз,
Катар-катар келгенди.

Касаба таштан чыкпаган,
Добушун кийик укпаган,
Кандай дейсиң мергенди?
Айтпай койчу жан эмес,
Алтын, күмүш бетине
Накш* салган зергерди.
Бакырларга уй берип,
Падышаларга пил берди.
Торгойлордой сайратып,
Бизге кызыл тил берди.
Бергенинин баарысын
Акысын албай, тим берди.
Ойлосоңуз, жарандар,
Ушул айткан нерсени
Кудайым бербей, ким берди?

IV

Кадыр Мавлан падыша
Жолду текши түз кылды.
Бирге берсе береке
Бир аз жылда жүз кылды.

Бир жыл болду төрт фасыл
Экиси өтсө, күз болду.
Төртүнчү дагы кыш болду.
Карылар отко корголоп,
Ак сакалы ыш болду.
Кудай тагдыр кылган сон,
Ушундай сонун иш болду.
Оой, жигиттер!
Бир өмүрүң бир жылдай.
Билбей турган адамга
Түз сүйлөсөң, кылжырдай.
Кылжырыңды сен түзөт,
Кылжыр кылма, бар Кудай!

Абалкы пасыл ичинде
Адамда болот балалык.
Балалык анда бар болсо,
Ичинде болот чалалык.
Уламалар өлчөгөн,
Мунусун билип алалык.

Абалкы пасыл өткөн соң,
Жыйырмага келебиз.
Мурунку айткан балалык
Он сегизде бүткөн соң,
Үчүнчү пасыл болоду.
Жаздагы бахар* өткөн соң,
Орто жашка келебиз
Жигиттик бизден бүткөн соң.
Орто жаш дебей, не дейбиз
Отуз үч менен элүүнү.
Насип кылгын бизлерге
Ошол жашка келүүнү.

Орто жашың өткөн соң,
Отуз үч менен элүүн
Ойрон болуп кеткен соң,
Оозу илептен* айттырбай
Кышты көздөй желүүнү
Орто жашың өткөн соң,
Алтымышка жаш жетер.
Сенин көзүңдү Кудай кыш этер.
Алтымыштан ашкан соң,
Акылың айнып, иш бүтөр...

Алтымыштан өткөндө,
Алдыңан чыгар жетимиш.
Азап болуп көрүнөр
Жашчылыгындагы арзан иш.
Колуна кесел келбестен,
Көзү сокур болбостон,

Жетимишке жеткен жан
Кылбаса керек эч жумуш.
Жетимишке жеткен соң,
Жергеден тиши кеткен соң,
Аны кылсын ким теңтуш.
Акылдуу бала болбосон,
Алжып алып оңбосон,
Башына акыр тиер мыш.
Андай алга келген соң,
Ак жай күнү болду кыш.

Жетимиштен ашкан соң,
Сексенге келер жашыңыз.
Агарбай калбас ал кезде
Кирпик менен кашыңыз.
Алдадан амир болгон соң,
Ар нерсе көрөр башыңыз.

V

Ойлоп кара, жигиттер,
Орундуу иштен козголбо,
Жинди дебей не дейбиз
Жетпеске колун созгонго.
Талап кылгын, жигиттер,
Таалайың баштан озгонго.
Өмүр берсе Кудайым
Жашың жетер токсонго.
Токсонго жашың жеткен соң
Эсеп болор жоксонго.

Кыш зымстан болгондо
Тоо менен түздөр тонбойбу.
Карылар кайтып жаш болсо,
Токсонго чыккан оңбойбу.

Башынан мээси кеткен сон,
Жүрбөй жаткан шордуу чал
Бала акиминде болбойбу.

Миңден бирөө жетпесе,
Жигиттер,
Токсонго чыкмак онойбу.
Байкап көргүн, жигиттер,
Али бала турат башыңар.
Бактылуу болуп дүйнөдө
Токсонго жете жашанар.
Батыраак сиңип кете албайт,
Ичкен, жеген ашыңар.
Көшөгө тартып койгондой,
Көзүнөр түзүк көрө албайт.
Көнүш керек пендеге
Көнүлүң ойлоп бере албайт.
Андай жашка жеткендер
Акырын айтса уга албайт.
Табарсыгы толгондо
Ажатка* басып чыга албайт.
Эмгектеген баладай
Эми болду билиңиз,
Андай жашка тийбесин,
Эсиңиз болсо, тилиңиз.
Бешиктен чыккан балада
Белгилүү, күнөө болобу?
Ошондой жанга тил тийсе,
Ошондой пенде оңобу?!
Алты жашар балада
Ашкере күнөө болобу?
Алжыган жанды ооруткан
Жигиттер акыретте оңобу.
Кармап алсам экен деп,
Качкан атты кубасың.
Кайратың болсо алагөр
Карыган жандын дубасың!

Азыр кармап алсам деп,
Аргымак атты кубасың.
Акылың болсо бат алгын
Алжыган чалдын дубасын!

Карагайдын башында
Карчыга куштун уясы.
Картайганда алжыткан
Кадыр Мавлан Кудаасы.
Кайта кетпейт алардын
Каргышы менен дубасы.

Кызыл арча башында
Кыргыек куштун уясы.
Кыйындык менен күн өтсө
Кыйнаган Кадыр Кудаасы.
Кыйыктанбай бата алгын
Кыйшык кетпейт жарандар
Кыйналган жандын дубасы.

Аска таштын боорунда
Ала барчын уясы.
Аркар жетчү жерде жок,
Ага барчу кыясы.
Ат аралап жүргүсүз
Адырдуу жердин мыясы.
Азапка өзүн ким салсын
Алжыткан аны Кудаасы.
Акылың болсо бата алгын
Алыс бир тийбес дубасы.

VI

Карайганга каратпа,
Карагаттай көзүңдү.
Карабас жерге көз салып,
Кара кылба жүзүңдү.

Каадасыз жол жүрүп,
Кадырсыз кылба өзүңдү.
Ойлонбостон иш кылып,
Калпычы кылба сөзүңдү.
Түнүлбөй кылдым насыйкат
Али түгөтпөдүм өзүмдү.
Капилет менен өткөзбө
Кыш менен жазы, күзүңдү.
Кыюусуз жерге бозортпо
Кызыл-чийкил түсүңдү.
Карамагың тийиштүү
Шарийкат кошкон орунга.
Кадырыңды кетирип,
Карайган жанга сорунба.
Кадыр тапчу ишине
Карап туруп корунба.
Качпастан өзүң кошулба
Каапырлар түшкөн порумга.
Акышпанда* түшкөн жок,
Жамандын бузук торуна.
Биздер да кирдик ушундай
Кандай кылса чара жок,
Панданин
Маңдайга бүткөн шоруна.
Ибарат үчүн караңыз
Асман, жерде болгонго.
Кыянатсыз көз салгын
Байманасы толгонго.
Көнүлүңдү калыс кыл,
Көзүң көргөн болжолго.
Караңгыда жүрүүгө
Чырак керек колдорго.
Караңгы деген – дүнүйө,
Чырак деген – илимин
Кудай салсын бул жолго.

Көптүгүн көр жылдыздын,
Көккө көзүң салганда.

Караңгыда Ай тийсе,
Жаханда* жарык алганча.
Не сүйлөйсүң, жигиттер,
Көк менен жерди көтөргөн
Көк өгүздөй балбанга.
Көктөн жерге Ай батты
Көп жылдыз кетип, таң атты.
Акылың болсо ишенбе
Бу тириглик – жалганга.
Туура жолдон чыкпагын,
Сен таратут* кылбагын
Жаханда* тирүү калганга.

VII

Жер бетине карасаң,
Авал аска, зоону көр.
Андан төмөн карасаң,
Ашуусу бийик тоону көр.
Пасты* көздөй карасаң,
Чукуру бийик коону көр.
Ойду көр да, тоону көр,
Эгинди көр да, боону көр.
Көптү көр да, азды көр,
Көнүлүндө нерсе жок,
Көзүн жумган масты көр.
Кош канатын сабалап,
Көкөлөп учкан казды көр.
Көп машакат кышта бар.
Көктөм күнү болгондо,
Көк-ала майдан жазды көр.
Жабагылар кыш чыгып,
Жалын кырккан тайды көр.
Жашыл, кызыл гүл өнүп,
Жан жыргаткан жайды көр.
Кандуу эттен сүт чыккан
Каймак аттуу майды көр.

Катуу суусап келгенде,
Кандырып койгон чайды көр.
Калкка пайда бербеген,
Какыраган сайды көр.
Алардан алып ибарат,
Акылдуу бала боло көр!

Жер бетинде болгондун
Көзүң көрдү барчасын.
Жылкы ичинде тайларын,
Төө ичинде нарчасын.
Талаа менен тегизин,
Тоо менен таш, жарчасын.
Көргөнүбүз санаксыз
Киши билбес канчасын.
Сандан эки, миңден бир
Жаза салдым анчасын.

VIII

Ар не болсо, жигиттер,
Дүнүйө-шумга алданба!
Үшүр, зекет бербестен,
Арамдан таап малданба.
Азгыруучу дүнүйөгө
Малай болуп жалданба.
Быйман, ислам үйрөнбөй,
Дүнүйө деп сандалба.
Кимдин күчү келчи эле
Дүйнөдөн өтпөй калганга.
Акылың болсо ишенбе,
Бу тирилик-жалганга.
Кудай кылса нелер жок,
Сонунду көрсөң таң калба.
Дүнүйө үчүн кирбегин,
Уруш, талаш, жаңжалга.
Туура жолдон чыкпагын,

Сен тараберт* этпегин
Жаханга тирүү калганга.
Жанга кылып жабырды,
Желмогуздай жалманба.
Жаның болсо ойлогун
Тең бар бекен дүйнөдө
Кудай шери аталган
Азирет Аалы сындуу балбанга?

IX

Ахалы* жаның аз эмес,
Көптөн калган дүнүйө.
Адам ата, Ава эне
Көктөн келген дүнүйө.
Айгырынан адашып,
Байтал келген дүнүйө.
Асман жактан сүрүлүп,
Шайтан келген дүнүйө.
Шиш пайгамбар азирет
Мурда келген дүнүйө.
Даргөйүнөн* сүрүлгөн
Куу да келген дүнүйө.
Давид асыл пайгамбар –
Баары келген дүнүйө.
Көп жашаган Улукмандай
Кары келген дүнүйө.
Мартабалуу олуя
Азиз келген дүнүйө.
Битин сыгып жалаган
Арсыз келген дүнүйө.
Элет эмес, кожо эмес
Сарт да келген дүнүйө.
Миңден-жүздөн жашаган
Карт да келген дүнүйө.
Мал сураса жан берген
Атантайлар шекилдүү

Март да келген дүнүйө.
Тапканын таза кийишкен
Сал* да келген дүнүйө.
Санына санат жеткисиз
Мал да келген дүнүйө.
Этеги эптеп жетпеген,
От башынан кетпеген,
Жан да келген дүнүйө.
Жалган туруп чынмын деп,
Жан бүткөндүн көкүсүн
Ал да келген дүнүйө.
Алдоо этип, алдантып,
Жандуулардан түк койбой
Жалмай келген дүнүйө.
Теги-жайы тетири
Ондой келген дүнүйө.
Тири адамдын баарысын
Табыт атты тактайга
Комдой келген дүнүйө.
Оң болгонду терс жакка
Толгой келген дүнүйө.
Акыйкатты кичине
Алдоо менен бул көзгө
Чандай келген дүнүйө.
Карчылдаган кыш күнкү
Тандай келген дүнүйө.
Келген адам калбаган,
Ондой келген дүнүйө.
Кең көрүнүп, тарып жер,
Кеткендерден бир катар
Калбай келген дүнүйө.
Акылыбыз жетпейт ай!
Кудайымдын экмети ай!
Кандай келген дүнүйө?

Кимге опаа кылчы эле
Бу жалганчы дүнүйө.

Акыл, эстин уурусу
Куу жалганчы дүнүйө.

Бир вилайт сураган
Шаа да кеткен дүнүйө.
Бир билгенин бербеген
Наадан кеткен дүнүйө.
Аплатундун сыңары
Асыл кеткен дүнүйө.
Бендеге пайда кылбаган
Бакыл кеткен дүнүйө.
Жалганда жаны жай алабай
Жакыр кеткен дүнүйө.
Мал таба албай, көп адам
Такыр кеткен дүнүйө.
Көптөн жалгыз коркпогон
Баатыр кеткен дүнүйө.
Көнүлүндө ыйман жок,
Каапыр кеткен дүнүйө.
Таз болгондун төбөсү
Такыр кеткен дүнүйө.
Көп жашаган карылар
Акыр кеткен дүнүйө.

Эки энени тең эмген
Тай да кеткен дүнүйө.
Элге кайыры тийүүчү
Бай да кеткен дүнүйө.
Жаркыраган көк-жашыл
Жай да кеткен дүнүйө.
Жан алуучу келгенде,
Айла кеткен дүнүйө.
Мал тапкандын колунан
Пайда кеткен дүнүйө.
Акыр жагын билбейбиз,
Бу кайда кеткен дүнүйө?

Кызыл, жашыл, сары, ала,
Көк да кеткен дүнүйө.
Кыз, келиндин бүлөсү -
Көп да кеткен дүнүйө.
Коко тамак, кыл куйрук
Нар да кеткен дүнүйө.
Колунда көп дөөлөтү
Бар да кеткен дүнүйө.

Муундарын муң алган
Зарлуу кеткен дүнүйө.
Бурчак талкан таппаган
Жарды кеткен дүнүйө.

Акун адам ар жерде
Ырдап кеткен дүнүйө.
Анда-мында бир киши
Жыргап кеткен дүнүйө.
Ботосу өлгөн боз инген
Боздоп кеткен дүнүйө.
Акун адам ар сөздөн
Козгоп кеткен дүнүйө.

Алтын, күмүш чогулткан
Жыйнап кеткен дүнүйө.
Арманы көп бенделер
Ыйлап кеткен дүнүйө.

Төрт атасы төө күткөн
Нардуу кеткен дүнүйө.
Төккөн жашы кургабай,
Зардуу кеткен дүнүйө.
Башта келген адамдын
Баары кеткен дүнүйө.
Башы куудай ак сакал
Кары кеткен дүнүйө.

Кай бирисин айтабыз?
Кууган сайын жеткизбей,
Нары кеткен дүнүйө.

ӨТӨР

Жыла-жыла жыл өтөр,
Жылдын кадыры бир өтөр.
Напси, Шайтан – экөөлөп,
Жылды бекер түгөтөр.
өмүр мынтип өтпөсө,
Бу дүнүйөдөн ким өтөр?

Аста-аста* ат өтөр.
Аялга* менен жай өтөр.
Мал деп жүрүп бай өтөр.
Пакырга* малдын айы* өтөр.
Кумда куурап сай өтөр.
Акыр заман болгондо,
Кунандардан тай өтөр.
Кудай берген айрандан,
Таруу көжө, жармадан,
Куу самоордо чай өтөр.
Кадыр Мавлан бар Кудай,
Напси, шайтан каарынан
Өзүн паана* берегөр!
Күндө-күндө күн өтөр.
Күүгүмдөнүп түн өтөр.
Бул дүйнөдөн гапылтер*
Таат* кылбай тим өтөр.
Эси, түсүн эч билбей,
Азиз өмүрүн түгөтөр.
Абайлатпай ар кимди
Алдамчы дүнүйө мына өтөр.
Ажал келип ал сунса
Ар адамга жай болбос,
Мынау капшыт, мынау төр.

Арбагы алыс кетсе да,
Миңге жашы жетсе да,
Акыры орну болор гөр.

Рахмат жаап үстүнөн,
Амал* кирип астынан,
Жашылданып жаз өтөр.
Жаз болгондун белгиси –
Кош канатын сабалап,
Конор жерин чамалап,
Каркылдашып каз өтөр.
Ажызлыктын* айынан,
Жаракаттын жайынан,
Теңтушунун ичинде
Тебетей албай таз өтөр.
Эл ичинде нелер жок,
Бу жалганчы дүнүйөдөн
Теңирисин тааныбай,
Темтендешип мас өтөр.
Дүнүйөнүн шумдугу ай!
Бизге кылган куулугу ай!
Ага-тууган, жар-жоро
Бир-бирине кас өтөр.
Азаматтар, жигиттер,
Айта салган сөзүмдөн
Азыраак бахар* ала көр!

Абайласаң, жигиттер,
Ажалы жетип бала өтөр.
Ажал кимди сыйласын
Ак сакалдуу чал өтөр.
Бул жалгандан ким калсын,
Тахты үстүнөн хан өтөр.
Айласы жок адамбыз,
Абайласаң нааданбыз,
Ата да өтөр, апа өтөр.
Өлүм кимди тергесин,

Наадан да өтөр, даана өтөр.
Көп жашаган улуудан,
Көрөсөндүү сулуудан
Ар бир түрдүү жан өтөр.
Ажал жетип бир күнү
Күн менен түндүн ичинде
Түлөөлүүдөй кары өтөр.
Бу жалганчы дүйнөдөн
Толуп жаткан сара* өтөр.
Кетпеске кимде чаара бар
Кең да өтөр, тар өтөр.
Тартынарга чара жок
Тайлак да өтөр, нар өтөр.
Айласы барбы кулунун
Асман, жерде болгондун
Бири калбай, баары өтөр.

Өзү банда* чаарасыз
Журт бийлеген баш өтөр.
Ажал жетсе, турмак жок,
Карысы да, жашы өтөр.
Чындап ажал келгенде,
Чыныгы үйгө киргенде,
Азиз баштын астынан
Топурак менен таш өтөр.
Амал кирип, жаз болсо,
Алдынан эрип муз өтөр.
Агын сууга аш кылса,
Аппак сүттөн туз өтөр.
Аллам ышкы бербеген
Амал кылбай суз өтөр.
Асили бенде болгон соң,
Анасы калып, кыз өтөр.
Ажал жетсе Алладан
Атасы калып, уулу өтөр.
Башында тагдыр бар болсо,
Байы калып, кулу өтөр.

Бактысы жок ургаачы
Байга тийбей тул өтөр.
Байкасын деп баарыңыз,
Жашы менен карыңыз,
Же болбосо бул сөздү
Айтканым жок кур бекер.

Жазда жамгыр көп болсо,
Жазы жерден сай өтөр.
Жан алуучу келгенде,
Жамбысы калып, бай өтөр.

Ушул көхна* дүйнөдө
Кай бир бенде келбеген.
Өзү кемпир зехерчи*
Кетерин адам билбеген.
Зехерчисин мындан бил
Нече түрдүү адамды
Бул тузагына илбеген.
Алдарына келгенде
Бир бостон болор бүрдөгөн.
Жазгы күндөй жалтырап,
Жалбырагы түрлөнгөн.
Махеринин* шаанина
Көргөн адам сүрдөгөн.
Шондой кызык болсо да
Ажалы жеткен адамдар
Асти* бир мында жүрбөгөн.
Өмүрүн дүйнө билген соң,
Ошол азган бендени
Көкүрөккө бир тээп,
«Жогол! Нары жүр!» деген.

Өзү аяр бу кемпир
Нечени минтип эптеген.
Аярлыкка келгенде
Матендер* буга жетпеген.

Кай бир бенде алданса,
Кашынан карыш кетпеген.
Ар бир бенде өлөрдө,
Азирейил келерде
Алдап жүргөн куу кемпир
Айтканына жетпеген.
Жан чыгарга келгенде
Жаактан ары бир коюп,
Чиркин жан,
Жанымдан алыс кет деген.
Акылы жок адамбы
Акча бербей жалдаган.
Колуна чака бербестен,
Чөнтөккө тыйын кирбестен
Амалдап көңүлүн жамдаган.
Ушул акыр заманда
Жандын көбү жалманган.
Жанга жаман жагыштуу
Жан казандай кайнаган.
Алданарын билбеген,
Андан алып чайнаган.
Жемин чачып жегизип,
Дүнүйө жакшы дегизип,
Билгизбей колун байлаган.
Колун байлап алган соң,
Мойнуна зоолу салган соң,
Кокуйласа болбостон
Дозокту көздөй айдаган.

Бир азыраак сүйлөдүк
Дүнүйө деген мекерди*.
Жалганчыга алданып,
Чын деп жүрдүк бекерди.
Бир Кудайга сыйынсак,
Шарияттан туюнсак,
Дүнүйө бизди нетеди?
Шум дүнүйө, куу напси

Бизге кылат кекээрди.
Бу напсини сыйласак,
Дүнүйө көңүлүн кыйбасак,
Бу айтылган макирлер*
Бир күн түпкө жетерди.
Алдооно кирип алдырсан,
Ач бүркүттөй салбайбы
Алкымына текөөрдү.
Ар не болсо ойлой көр,
Акылы бар жигиттер,
Бу дүйнөдөн кетерди.
Ким калчы эле жалгандан.
Айткан сөздү тыңдабай
Ар жерине кошоюн
Аты улук Алланы ай.
Ар не болсо ойлогун
Дүнүйө шумдун жалганын.
Жалгандыгын чын кылып,
Адамдын көңүлүн алганын.
Алдыргандын белгиси –
Шарияттын ишине
Амал кылбай калганын.

Бул жалганчы дүйнөгө
Келдик, жана кетербиз.
Жалганчыга алданып,
Жайдан-кышка бекербиз.
Куу дүйнөдөн барганда,
Кудайым сурак кылганда
Эмне дээр экенбиз?

Кудайым кылган убада
Болбой койбос кыямат.
Авал өзүм жаныма,
Андан өтүп момунга
Кылар болдум кыянат.
Кызыл жаным өлгөндө,

Кыяматка барганда,
Кыла көрбө сен уят!
Адил падыша ал күнү
Жандын баарын сураган.
Түзүк жооп бере албай
Далайдын шору куураган.
Кудайы казап кылгандын
Кумдай өнү куураган.
Кудайым апу* кылганды
Кавсаринан* сугарган.
Керемиң* мен кетсе экен
Көнүлүбүздөн терс ниет.
Кыла албадык жаханда*
Дин ишине көп мээнет.
Ошол достун хөрмөтү*
Бизди кылба кара бет!?
Достум депсиң бенденди
Падышалыгың билдирип,
Пайгамбардын баарынан
Достунду кийин келтирип.
Алтымыш үч өмүрүн
Өткөзүпсүң желдирип.
Ай менен Күндү асмандан
Жүргүзүпсүң жылдырып.
Кай бир адис ишине
Башы калат кеңгиреп.

Кай бир жанды, ээ Кудай,
Душман кылдың өзүнө.
Таң, ажайып, каламын
Курандан чыккан сөзүнө.
Бейкат, шүкүр Кудайга
Кат көрсөттү көзүмө.
Ыразы болом амириң мен
Оролгон үч кат сөзүмө.
Гааныйдурсун ээ Кудай,
Достуңан сага пайда жок,

Саган керек бир нерсе
Билемин эч бир жайда жок.
Саган душман болорго
Эч бендеде айла жок.
Жоктон өзүн бар кылсаң
Хадийсалар* кайда жок.
Сен жөө кылсаң адамды
Эшек да жок, тай да жок.
Суу сатмакка буйрусан
Кара суу да сайда жок.
Берсе мүлкү түгөнбөс
Падыша деп билемин
Шонуң үчүн көңүлүм ток.

Жерде, көктө болгонго
Окшош эмес паашасын.
Сен кыскартсаң өмүрүн
Кимдер узун жашасын.
Сенсиз мылтык атылбас
Баскан менен машасын.
Сенден ырыскы болбосо
Аман, жерде бенделер
Кайдан таап ашасын*.

Бар болгондун баарысын
Өзүң кылдың жоктордон.
Халийлинди* сактадың
Тоодой кызыл оттордон.
Табарга талап көп кылдык
Дүйнө деген поктордон.
Ажыратпа биздерди
Ахли* сүннөт топтордон!
Кыла көргүн бар Кудай,
Бизге окшогон бенденди
Ыйманга көңүлү токтордон.
Сен кылбасаң ким кылды
Жер, асмандын баарысын –
Кызыл, ала, сарысын.

Ар кеселге эм кылдың
Улукман хаким дарысын.
Кадыр Мавлан падыша,
Кай кылганың айтайын.
Бул асманды токтоттун
Жок кылып устун, карысын.
Дүнүйөдөн кетебиз
Окшошуп көчкөн кербенге.
Ажал дуушар кылган соң,
Азирейил* атактуу
Мылтыгы жок мергенге.
Кыла көрбө, бар Кудай,
Биздей аажиз* кулуңду
Анда, мында шерменде.
Ажалдан качса адамзат
Асман, жерден таба албас
Бекине турган аралды.
Ала-Тоого бекинткен
Бугу менен маралды.
Жаннати* жарык күндүздөн
Дозоктун ичи карангы.
Казабыңдан коркомун
Кахар деген атын бар
Карангы жайга барамбы?
Бул дүйнөдөн жан калбас
Өлөргө амир болгондо
Ыйман керек бендеге
Ажалы жетип өлгөндө.
Кабарларга жаны жок,
Жулкунарга алы жок,
Карангы гөргө киргенде,
Казап кылбай кетет дейт
Сөзүнө жооп бергенде.
Сөзүнө жооп бербесе
Талкан кылар тар жерде.
Балаа* болбос бендеге
Сактаса Кудай ар жерде.
Жазыгы жок бендебиз

Өзүн сакта бар жерде.
Сактаарында эрктүүсүн
Кара жерде, кар жерде.
Кулатбашка кадырын
Куйлуу* жерде, жар жерде
Асыра бирдей кулунду
А жерде да, бу жерде!
Бу жерде өтөөр бир өмүр,
Сактай көргүн ти жерде!
Ырахматына ылайык
Ыбадат* жок биздерде.
Кудуреттик Кадырсын
Катуу дейт сенин казабын.
Айтууга тил чыдабас
Арбын дейт сенин азабын.
Кудай а, сенин ишиң көр
Кайсы бирин жазамын.
Насип кылгын биздерге
Имам Азам мазхабын.
Өмүрүмүз азайды
Мээнетибиз узайды.
Бара-бара жыл сайын
Биз кубабыз дүнүйөнү.
Шондо дагы орду жок
Тирликинде ибадат
Кылбаган жандан шордуу жок.
Дин исламда экенбиз
Шол себептен көңүлүм ток.
Карынбайдай мал күтсө да
Улукмандай жашка жетсе да,
Бир күнү калар дүйнө бок.

Жаның барда калбандар
Жакшылар жүргөн жолунан.
Жакшылык кылып өтө көр
Агер келсе колундан.
Ажал сага жеткенде,
Азиз өмүрүң бүткөндө,

Айрыларсың бир күнү
Үстүнө кийген тонундан.
Балалык менен жигиттик
Эки чыкты тишибиз.
Жылдан-жылга жыл бузук
Кантип барат ишибиз?
Байкаган жанга бир келет
Түндө көргөн түшүбүз.
Замананын бузугу ай,
Дүнүйөнүн кызыгы ай,
Душман чыгып келатат
Досум деген кишибиз.
Кадыр Мавлан Кудай ай,
Кантип барат заманлар.
Замананын чалкеши ай,
Башка чыкты таманлар
Ата уулунан хурматтуу
Арты бузук жаманлар.
Аалимлерден ызаттуу
Арип билбеген наданлар.
Айткан сөзүн чын кылды
Абийри жок жалганлар.
Ак, караны айрычу
Азамат эрлер түгөндү
Акмак болду калганлар.
Кадыр Мавлан кудай ай,
Жараттың асман, жерлерди.
Бизге койду көрсөтпөй
Бериште менен перлерди*.
Соргок кылды тойбогон
Ушу кара жерлерди.
Жер астына бекитти
Нече түрлүү эрлерди.
Жана да аяп коёбу
Сен менен мендей эрлерди.
Бу дүнүйөдөн кеткенде,
Чын дүнүйөгө жиберди.
Ойлой көргүн жалганда
А жер менен бу жерди.

Андыган ажал жетишип,
Абайлабай калабыз
Азиз жанга бир күнү
Ажал огу тиерди.
Ибадатын кылганды,
Ыкластуу болгонду,
Кадыр Кудай сүйөрди.
Билбейт экен наадандар
Бизге окшогон жамандар
Өлгөн болсо бейтообо
Тозокко жаны күзөрди.
Болжоп жаздым бир аз сөз
Болобу деп насыйкат.
Кудайыңды тааныйсың
Шариятты чын билсең,
Кыла көрбө маасият*.
Маасиятты көп кылсаң
Бул дүйнөдө сенде жок
Бир чымындай касиат.
Ар не болсо, жигиттер,
Жадыгер* болор жазган кат
Ар бандада* калбасын
Арт жагында жаман ат.
Өлбөймүн деп ким ойлор
Жан болгон соң аманат.
Пайда бербей жанына
Иш өткөн соң датвайрат*,
Качса дагы кутулбас
Ажал келсе адамзат.
Кыла албадык, ээ Кудай,
Кече— күндүз сени жат.

*Латын арибинен көчүрүп,
басмага даярдаган
Соноркүл ЕГЕМБЕРДИЕВА,
Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият
институтунун улук илимий кызматкери*

**ӨМӨР
МОЛДО**

АККАН АРЫКТАН СУУ АГАТ

Ныязаалы Молдонун уулу – Өмөр Молдо. Анын да туулган жылы белгисиз, атасынан 4-5 жаштар чамасында калган тун кызы Гүкү эже (Гүлжан эже) да анын өмүр баянын бүдөмүк билет экен, Гүлжан эженин (Гүкү эже) айтып бергендерин Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун улук илимий кызматкери Соноркүл Егембердиеванын 2003-жылы 21-февралда жазып алганы боюнча окусак, мындайча көрүнөт: «...Ныязаалынын баласы Өмөр 1926–1927-жылдар аралыгында каза болгон. Бир топ жылдар мугалим болуп иштеген. Алматы, Ташкен шаарларында да окуган. Чүйдүн Сынташ (Өмөр Молдо «Сың-Таш» деп жазат) айылындагы, азыркы мектептин ордундагы мурунку (алгачкы) мектепти да Өмөр Молдо салдырган. Ооруп келип Бишкек шаарында (анда Пишпек аталчу) каза болгон. Өмөр Молдонун кызы: «Мен, Гүлжан, 1923-жылы, уулу Бапа (Оморов), иним, 1925-жылы туулган. Өмөр Молдо Ат-Башы, Нарынга чейин бир жашык кол жазманы өзү менен кошо ташып жүргөн. Атабыз өлгөндө мен болгону 5 жашта, Бапа 2 жашта элек. Үйдө бир сандык турганы көз алдымда. Атам өлгөндөн кийин апам сандыктагыларды (кол жазмалар, китептер) «ала бергиле» деп, Шерип (Шарип Көкөнов), Абдылда (Дүйшөбаев), Жумалы дегендер сураганынан апам «мейли» деп койгон экен...

Чаар Молдокем (Абдылда Дүйшөбаев): «Динчил ырларды жазыптыр, чыгарбайбыз.»-деп койду

Аалы Токомбаев.» – дечү.» (Менин архивимде, №583, кошумча желимделген барактын 1,2-беттеринде). Гүлжан эженин ушул сөздөрүнүн арасында атасынын кол жазмалары жогоруда аталган үч адам (Шерип, Абдылда, Жумалы) колдуу болсо керек дегендей, аны Жумалиев Жанжигиттен сураса болот деген ойду да айтат. Мындай күмөн саноолор божомол түрүндө гана болушу мүмкүн, анткени аталган үч кишинин бирөө гана (Шарип Көкөнов) адабиятка, коомдук, мамлекеттик иштерге аралашып жүргөн. Калгандарынын ысмын эч жерден жолуктура алган жокмун.

Шарип Көкөновдон шек саноо таптакыр туура эмес болот. Ал өз заманындагы маданият, адабият майданындагы зор ишмерлердин бири болгон, аны «Эркин-Тоо» гезитине үч жолу редактор болушу, атактуу «Академия кечелери» спектаклинин бир автору болушу («Ак Мөөр» бөлүгүн жазган), анын программасын түзүшү, булардан башка да көптөгөн ырлар менен кара сөз чыгармаларды жазып, көптөгөн котормолор жасаганы далилдеп турат. Ал КПСС идеологиясынын багытында, советтик түзүлүш талаптаган чыгармаларды жараткан. Ал эми Ныязаалы Молдо менен анын уулу Өмөр Молдонун стилиндеги ырларды анын чыгармаларынын ичинен жолуктурган жокмун. Минтип ишеним менен кесе айтуума, биринчиден, аталган ата-бала молдолордун Академиянын Кол жазмалар фондусундагы «Санаттарын» китепке даярдоодогу тааныштыгым болсо, экинчиден, Шарип Көкөновдун жыйырма басма табактан ашык чыгармаларын жыйнап, китеп кылып чыгарууга даярдап койгон Сонор Егембердиевадагы тексттер менен толук тааныштыгым укук берип атат. Демөөрчү табылса, Ш.Көкөновдун С.Егембердиева даярдаган китеби алда качан, 2000-жылдардан мурда эле, жарык көрүп калмак, тилекке каршы академиянын чоңдору

да бет бурбай келатышат. Анын да өзүнчө себептери бар болсо керек?

Өмөр Молдонун «Санат ырынын» «кара ыр», «дин санат» деген, кийин башка сыя менен жазылган жанрдык аталыштары да бар. Тексттин өзүн окуганда санат менен кошо насыят, терме жанрындагы тексттер да аралаш жүргөнүн көрүүгө болот. Жогоруда Чаар Молдо кабарлагандай, Аалы Токомбаев: «Динчил ырларды жазыптыр, чыгарбайбыз.» – деп айткандай, Өмөр Молдонун «Санаты» баштан-аяк диний мазмунда жазылган, бул жагынан атасы Ныязаалы Молдодон да ашып түшөт десек жаңылышпайбыз. Совет доорунда мындай ырдын жарыяланышы чынында эле мүмкүн эмес болучу, ошондуктан А.Токомбаевдин жогоруда айткан сөзүнөн кыйшык кыр, өктөлүү өөн издеген туура болбойт.

Тексттин башында жана аягында бул «Санат ырды» Өмөр Молдо өз колу менен жазганын: «Жаздым Өмөр Ниязалиев. 1922-жыл, 15-август, Ак-Сай деген жер, Узун-Булакта, Жаңыбай уулунун үйүндө.» – дегени тастыктап турат. Текст араб арибинде болуп, араб, фарсы тилинен кирген сөздөр өтө көп кездешкендиктен, түшүнүктөр жазууга үлгүргөн жокпуз.

Өмөр Молдонун бул «Санат ырынын» тексти араб арибиндеги 612 беттен турган, Тоголок Молдого тиешелүү делген чоң көлөмдөгү кол китептин ичине тигилген. Тилекке каршы кол китепте Тоголок Молдонун «Жаман катын», «Санат ыр» деген эки эле ыры бар. Калганы атактуу акындар: Арстанбек, Молдо Кылыч, улуу манасчы Сагымбай Орозбак уулу, эпикалык чыгармалардын чебер айтуучуларынын бири, манасчы Молдобасан Мусулманкулов, төкмө акындар: Бекназар, Найманбай, Калмурза ж.б. белгилүү көркөм сөз ээлеринен тартып, макал, лакап, тамсил, ошондуу ырлардын тек-

сттерине, «Алаш маршына», атүгүл орто кылым-дагы атактуу Азиз Жаныбек хандын икаяларынан Совет доорунда пайда болгон дикломацияларга чейин камтылган да, Тоголок Молдого тиешелүү кол китеп катары анын текчесине катталып тура берген. Ошондон улам да Өмөр Молдо сыяктуулардын чыгармалары элге белгисиз бойдон калган. Мындай «белгисиз бойдон» Тоголок Молдонун текчесинде жаткан кол китептерден дагы төрт-бешөө бар. Алар дагы бир күнү иликтенет деңизчи, эн эле аттин жери: белгилүү фольклор жыйноочу Кайым Мифтаков жазып алып жүргөн мезгилдерде таланты ташкындап турган, көптөгөн чыгармаларын Мифтаковго айтып жаздырган Алтай Айдарбеков, Жумамүдүн Жакыпбек уулу, Иса Жапы уулу, Бектур Шералы уулу, Байсогур Кожошев (Мен 1013-инвентарда чыгармалары барлардын негизгилерин гана атап атам) сыяктуу санат айткан акындардын чыгармалары элге жетпей, Тоголок Молдонун текчесинде тура бергени кантип өкүндүрбөйт? Ошол кезде Тоголок Молдого күйарман болгон адабиятчылар, Кол жазма фондусун кармагандар башкалардын тагдырын ойлобой же адамдарда боло келген эринчээктикке салып, же кыргыз кайдыгерлигинин күүсү менен Тоголок Молдонун эки чыгармасын көчүрүп алгандын ордуна 612 беттен турган кол китепти бүт бойдон Тоголок Молдонун энчисиндеги тизмеге каттап, анын текчесине тыгып койгон. Ошондон улам санат ыр жаратканга жетишип калган, жогоруда аталган, Б.Кожошев, А.Айдарбеков, Ж.Жакыпбек уулу, И.Жапы уулу, Б.Шералы уулу (Булардын баары Ат-Башы, Нарындан болот. Адрестерин эскертип атканым – улутташтарым биринчи ысымды окуп-окубай, ойлонбой туруп эле, «жердештерин тизмелеп атат» дешээрин бөркүмдөй көрүп тургандыктан белгилеп атам. Биздин түбүзгө жетип аткан ушул – жерчилдик, уруучулдук.

Бул гүлдөп турганда экономикаң Ала-Тоодой, зобо-лоң асмандаган менен тез эле тыптыйпыл болоорун эл, мамлекет башчылары ойлонбой атышат) өндөнгөн акындардын ысымдары жана ырлары биздин эсибизде калбай, атүгүл санаттары башка бирөөлөрдүн авторлугуна ыйгарылып жүрөт. Мисалы, ушулардын көбүнүн санаттары Калыгул Бай уулунун китебине кирип кеткен, аны дастанчылар ырчылыкты өзүнүн акылмандык даражасына тең көрбөгөн Калыгулдуку катары жаңшап ырдап атышат (?). Калыгул андай жасалма, жабыштырылган зоболого муктаж эмес экенин билип турушса да, айрым боор тартымыш болгон адабиятчылар (дагы эле жерчилдик), укугун талашуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыраган, жогоруда аты аталган маркумдар турсун, атактуу Арстанбектин белгилүү «Тар заманынын» бир бөлүгүн да Калыгулдун менчигине каттап бергенине жол болсун!? Ушундай эле тагдырды Өмөр Молдонун «Санат ыры» да көрүп калышы ыктымал эле, ага санаттагы диний мотивдердин жыш болушу, ошондой эле араб арибинде, 1924-жылкы кыргыз Алиппесиндегиден мурдагы жазмада жазылып калганы, окуганга татаалыраак келгени себеп болгон окшойт. Мунусуна да шүгүр деп туралы. Ошентип, «Аккан арыктан суу агат» демекчи, Чүйдүн Сын-Ташынан чыккан Ныязаалы Молдодой зор жазма акындын уулу Өмөр Молдо да ыр жазуу жагынан атасынан ашып түшпөсө, кем калган эмес экен, ал ырларын окуганда байкалат.

ӨМӨР МОЛДО

САНАТ ЫР

(Шаркыратма болушунда, Биринчи райондо туруучу мугалим. Пишпек уези. Токмок участкасы, Урмамбет эли, Жылуу-Суу кыштагы, Өмөр Ныязаалы уулунун турмушка карап чыгарган санат ыры).

355-б.*

Бу замана бу болду,
Жандын баары куу болду.
Карыз берчү азамат
Акына жетпей суу болду.
Акыр заман болот деп,
Айтчу эди илгерки.
Олуя өткөн адамга
Алла өзү билдирди.

Көрүп жүрөт көзүбүз,
Нечен түркүн элдерди.
Манабына букара
Балапанча жем берди.
Актан коркпос залымге
Шайтан, малгун дем берди.

356-б.

Кара жолдон көрөбүз,
Катар-катар кербенди.
Кара баштан жукпаган,
Добушун кийик укпаган,
Карап турсан, жигиттер,
Кандай десек мергенди?

Баарыбызды жаратты,
Теңдеши жок бир Кудай.
Ооз, жаак, тил берип,
Бизди кылды сөзгө бай.
Оокатына бергени
Бирөөгө жарма, бирине чай.
Жылдын жарымын кыш кылып,
Жана кылды жармын жай.
Айгырга кошуп бээ тууса,
Жылкыга бүтөр кулун, тай.
Кудурет менен кылыптыр,
Бирди жарды, бирди бай.
Күнү келсе кызматчы,
Бир кишиге көп малай.
Жез кумганга азирдеп*,
Чайкап коёт ак калай.
Өзүм айткыч болгон соң,
Айта берем ар калай*.

Маарекеге бир зыйнат,
Тарткан болсо жез сурнай.
Сурнайды тилге келтирген
Камыштан болгон шырынай.*
Элеттин көрдү пайдасын,
Дунган, орус, сарт, ногай.
Элеттин эси жок экен,
Эч пайдасын биле албай,
Жайдан кышка кажаттуу*
Жан айласын кыла албай,
Шарихаттан* көп алыс,
Акырет ишин туя албай,
Акылынын жогунан
Шум напсисин тыя албай,
Акыл өтөт дүнүйөдөн
Акырет ишин туя албай.
Акылынын пасынан
Адал оокат жыя албай,

Жармачтары байына
Жармашып жүрөт уялбай.
Басып жүрөт жаштары,
Пайдасына карабай.
Күндүзгү оюн, кумары
Кечке калат тарабай.
Бекерге өтөт өмүрү,
Эл ишине жарабай.
Агачлардан* бою узун,
Мийвасыз* калды карагай.
Сөз узарып кетпесе,
Окуучулар зерикпесе,
Бул элеттин жайынан
Сүйлөйт элем бир далай.

Армандуу экен адамзат
Айтайын дүйнө жалганын.
Адамдарды сап кылып,
Артында өзү калганын.
Дүнүйө деп жүгүрүп,
Бенденин буту талганын.
Акыреттен жаңылтып,
Азаптуу жолго салганын.
Айтса ада* болорбу,
Дүнүйө-шумдун арманын.
Дүнүйө үчүн манапка
Динин күтпөй барганын.
Алын көрүп азар* кыл,
Бокко конгон карганын.
Жан алууга зар кылды
Азирейилдин* дарманын.
Көрбөйсүңбү замандын
Жылдан-жылга тарганын.
Үстүнөн чөбү суюлуп,
Кара жердин арганын.
Көрүп ибарат алган жок,
Калаалуу элдин чарбагын.

Пайдалуу ишти билбейсин,
Жашың түгүл карганың.
Сүйлөй берсе сөзү көп,
Дүнүйө деген галбаның*.
Жеңил билди манаптар
Дин Исламдын салмагын.
Палиттикке* качырдык
Кытайдын жаман калмагын.
Амалсыз дидар* көрөм деп,
Көңүлгө фикир салбагын. (пикир)
Ажал келип койбоду,
Байгамбардын чын досту,
Фатима кызын бир кошту,
Аалы сындуу палбанын.

Айтса сөзү түгөнгүс,
Арман экен дүнүйө.
Бардыгынын түбү жок,
Жалган экен дүнүйө.
Кас кылганын койбогон,
Балбан экен дүнүйө.
Алган менен сатканга
Далдал экен дүнүйө.
Ар кишини бир ишке
Салган экен дүнүйө.
Жандын баарын жок кылбай,
Калмайды* экен дүнүйө.
Жалган туруп, чынмын деп,
Алдайды экен дүнүйө.
Жандууларды тири койбой,
Жалмайды экен дүнүйө.
Акча бербей, пул бербей
Жалдайт экен дүнүйө.
Адашканды түз жолго
Салбайт экен дүнүйө.
«Жары-жорон менмин» деп,
Жандайт экен дүнүйө.

Жан бергенде жанында
Калбайт экен дүнүйө.

Он жүргөндү терс жолго
Толгойт экен дүнүйө.
Адаштырып кишини
Ондойт экен дүнүйө.
Караңгы гөрдүн жанында
Болбойт экен дүнүйө.

Барчаны* алдап түбүнө
Жетеди экен дүнүйө.
Муратына жеткизбей
Кетет экен дүнүйө.
Түптүү чынар теректей
Бүтөт экен дүнүйө.
Саясында адамды
Күтөт экен дүнүйө.
Көөнүн улап ар кимге
Түтөт экен дүнүйө.
Ангаф* кылып карасам,
Баарын бирдей санасам,
Көздү жуумп, ачканча
Кетет экен дүнүйө.

Кудайым өзү жаратты,
Он сегиз миң ааламды.
Бейиш, дозок, жети асман,
Лаухи менен каламды
Топурактан жаратты,
Азирети Адамды.
Кудуретин билдирип,
Калк кылды жакшы, жаманды.
Кырманга данын калтырып,
Желге учурду саманды.
Көрсөң ибарат аларсың,
Даана менен нааданды.

Жармачтарга жай бербей,
Жакшыларың жалманды.
Калкта залим көбөйүп,
Кетирди журттан амалды.
Жакшысы жаман болгон соң,
Бей-бечара камалды.
Чыгымынын көбүнөн
Кийбеди бүтүн дамбалды.
Аптада акча бергин деп,
Ыстарчын кылды жаңжалды.
Колунда жок фақырда*
Чыкпаган кызыл жан калды.
Алладан амир* болгон соң,
Азирейил жан алды.
Мурунку өткөн замандан
Көрдүнбү өлбөй калганды?
Жаның барда сүйлөбө,
Ушак, айың, жалганды.
Ажал аман койгон жок,
Кудайдын шери атанган,
Байгамбардан бата алган
Аалы сындуу балбанды.

Ушул жалган дүйнөгө
Кимдер келип, кетпеген.
Баяны жок жыл-өмүр
Кимдер жашын төкпөгөн.
Уй баласы төөгө окшоп,
Жүк артында чөкпөгөн.
Кандай азиз кул экен
Кожосу али сөкпөгөн?
Бактылуу болор азамат
Бала экенде көшпөгөн.
Азгын шайтан ар кимди
Азгырарда эптеген.
Шайтандын тилин алгандын
Маңдайдан шору кетпеген.

Шор кетпестин белгиси –
Күнөөлүү ишке беттеген.
Күнөкөр өлсө тобосуз
Адыл падыша кектеген.
Баатырлар өттү дүйнөдөн,
Жоону көрсө сезбеген.
Акылдар өттү дүйнөдөн
Бирди бирге септеген.
Ак базарда сарт өттү,
Атлес, шайы кездеген*.
Акылман адам тирүүдө
Акырет жолун эстеген.
Кыямат күндө пайда жок,
Тамыр-сөөк, жездеден.
Ажал келсе бир күнү,
Кимдин ырысын кеспеген.
Жаатынан* жан кетип,
Кимдер көзүн сүзбөгөн.
Ошондо да адамзат
Дүйнөдөн күдөр үзбөгөн.
Азамат өттү казатта,
Ак кылычын миздеген.
Ашыклар өттү дүйнөдөн,
Ак дидаарын* издеген.
Аалымдар өттү дүйнөдөн,
Жүргөн жолун түздөгөн.
Чарбадар өттү дүйнөдөн,
Жайбарлуу* жерди көздөгөн,
Паамдуу* өттү дүйнөдөн.
Пайдалуу ишин издеген,
Тындоочуга ыр кылып,
Молдо Өмөр акынын
Өткөн ырдын ичинде
Өлүмдүн жайын сүйлөгөн.

Сүйлөп жүрдүк ыр кылып,
Дүнүйө деген галбаны*.

Куру койбойт дечи эле,
Кудай деген бандани.

Эстеп жүргүн мени деп,
Өзү кылды амирди.
Айтканынча боло албай,
Атын йадн* кыла албай,
Жанга кылдык жабырды.
Тобокел кылбай өзүнө,
Кирбей айткан сөзүнө,
Кыдырдык сөөк-тамырды.
Шум напсинин табы экен,
Чаба турган этинде.
Акка кылса ибадат,
Жүгүрүк экен куу напси
Көнүлдүн бир четинде.
Напсинин көп үмүтү,
Жешке оңой экен деп,
Жесир менен жетимди.
Көнүлдө напси каларбы
Акыреттин дартында.
Напсинин тилин алган соң,
Шаригаттан калган соң,
Ак кашында ол жандын
Нур калар бекен бетинде?

Сүйлөр сөзүм алдында
Айтамын мен Ааламды.
Кимдер күтүп жүрчү эле
Дүнүйө деген жалганды.
Дүнүйө шумга тойгон жок,
Баатырлар менен балбанды.
Кудай а өзүң кече көр,
Көбүрөөк сүйлөп коюпмун,
Ушак, айың, жалганды.
Жана кечсең падшасың,
Өзүм туйбай калганды.

Ажаты жок падыша,
Улук билдим өзүндү.
Улап амал кылбадым,
Өзүндүн айткан сөзүндү.
Буйругунду кылбаган,
Айыптуу билдим өзүмдү.
Ушунча айып мойнумда,
Ачык дейт рахмат эшигин,
Тигемин аган көзүмдү.

Бийик экен мартабан,
Акылдар жетпес затыңа.
Сыйынамын, Кудайым,
Гапу Гафар атыңа.
Асман жерде бенденин
Сен жетесиң датына.
Бу дүйнөнүн ичинде
Бир жеринди тыйбапсың,
Өзүндөн качкан жатыңа.
Кудуреттүү Кудайым
Асман-Жерди жаратты.
Улар менен тынардан
Ар кайсы жанды жаратты,
Кадырлыгын билдирип,
Каашыр момун – баарысын
Бир адамдан таратты.
Неге шүгүр кылбайбыз?
Бизге эки көз берип,
Дүнүйө жүзүн каратты.
Эриктүү эгебиз
Суу чыгарып агызды.
Ширенкени билдирип,
Өчкөн отту тамызды.
Бу да актын өкүмү
Музоосу өлгөн сыйырга
Кой баласын жагызды*.
Телеграмды билдирип,

Жакын кылды алысты.
Арам кылды биздерге,
Дин ишинде тайызды.
Бизге уважип* кылыптыр,
Көөнүбүздө калысты.
Тууралыкка буйруду,
Кадыр Кудаа сиз, бизди.
Асманды карап көрөбүз
Айы менен жылдызды.
Мансур деген олуя
Жаратты Кудай бир кезде
Олуя болгон пендесин.
Отко салып күйгүздү,
Сууга түшкөн күлүнөн
Кызыл көбүк жүргүздү.

.....
Кай өкүматин айтабыз,
Жаратты Кудай асманды.
Кудурети менен өндүрдү,
Кара шыбак, бүргөндү.
Жер бетинде кыбырап,
Жөргөлөшүп жүргөндү.
Жүгүрүк кылды тайганды,
Жер, асмандын өнүндө
Ар бир түрдүү айбанды.
Күчтүүлүгүн билдирип,
Жазды жашыл түрлөнтүп,
Куу жыгачты бүрлөнтүп,
Жаз күндөрдү жайнатып,
Байчечекей, кызыл гүл –
Баарын бирдей байратып,
Барандени сайратып,
Жашыл чөптү өндүрүп,
Өкүмүнө көндүрүп,
Асмандан күндү ысытып,
Кара жерди кызытып,
Келгиндерди келтирип,

Кашаң кара буканы
Сайгак менен жылдырып,
Кадыр Кудай кудуретин
Калайыкка билдирип.

Камчыланса баспаган,
Кашаң бука желген соң,
Сайгак аттуу бир чымын
Кайратына келген соң,
Кашаң малдын эркиби,
Калкып учкан чымынга
Кудайым кубат берген соң,
Камчылантпай баспайбы.
Кашаң бука шашпайбы.
Бу өкүмөтү кылган соң,
Сиз менен бизди кайтадан
Тиргизбейби өлгөн соң.
Кадыр Мавлан Кудайдын
Кай кылганын айтабыз.
Ажал келсе бир күнү,
Бу дүйнөдөн кайтабыз.
Алымына көнөбүз,
Өлгөндү көргө көмөбүз.
Не көрсөтсө көрөбүз.
Башка табар чара жок,
Карабыз* тургай көнөбүз.
Не буйруса Эгеси
Көнсө керек бендеси.
Бенде неге көрбөсүн
Эч ишке күчү келбесин.
Чаарасы жок бендебиз,
Бу жалганчы дүйнөдөн
Кетсек кайтып келбейбиз.
Өзүбүз бенде болгон соң,
Өлүмгө жакын арабыз.
Кудай тагдыр кылган соң,
Биздерде жоктур чаарабыз.

Ажал келсе бир күнү,
Айласы жок барабыз.

Ойлой көргүн өлүмдү,
Ажал жеткен мусулман
Алдыбызда көмүлдү.
Жети атабыз калган жок,
Ошол өлүм төгүңбү?
Алла амир кылган соң,
Ар бендеси көмүлдү.
Өзүң сынап турасын,
Айтканым жок төгүңдү.

Азыраак айттым өлүмдү,
Падышасың, ээ Кудай,
Кара кылба көңүлдү!?
Таңда алым не болот?
Биле албадым жөнүмдү.
Бенделик менен билбеймин,
Өзүмдө болгон өөнүмдү.
Кебимде маани болбосо,
Бир кер сөзгө жолчубу?
Неге шүгүр кылбайбыз?
Бизге берди тирилик.
Тирүү болгон адамга
Нече нерсе кереклик?*

Кыштын күнү болгондо,
Кыштоо керек элетке.
Кыш камынан көңүлүн
Тынчтоо керек элетке.
Кара короо бар болсо,
Тоонун чөбүн жемекке
Азык үчүн кам кылат,
Карагай отун жакмакка,
Катын менен баланы
Калтыратпай бакмакка.
Кудай берген эс менен

Жүрөр жолун тапмакка.
Аюу аттуу бир айбан
Суукта кирет жапкакка.
Өзү адам болсо да,
Кыштоо, жайлоо не керек
Оокатын билбес акмакка.
Акыл керек, жигиттер,
Кудай берген мал-жандын
Эсебин таап бакмакка.

Жаздын күнү болгондо,
Жайлоо керек элетке.
Жылкысынан бээ тууса,
Байлоо керек элетке.
Жайлуу жерге малдарын
Айдоо керек элетке.
Малдан чыгат майлуу эт,
Чайноо керек элетте.
Эл ылдыйга түшөөрдө
Күздөө керек элетке.
Оокатынын өтөрүн
Издөө керек элетке.
Көнүлү сүйгөн пайдасын
Көздөө керек элетке.
Көргөн күн менен көңүлүн
Түздөө керек элетке.
Көп пайдадан күдөрүн
Үзбөө керек элетке.
Кези кирип келген соң,
Көп сүйлөө керек элетке.
Кебибиздин жемесин
Бек сүйлөдүк элетке.
Көп адамдын ичинде
Наадан калган экенбиз, -
Деп сүйлөдүк элетке.
Карылары кызыкпайт,
Дүйнө шумдан бөлөккө.

Жаш балдардын баарысы
Оюнкарак, жел өпкө,
Замананын бузугу ай.
Кийип жүрөт катын, кыз,
Май куйругун жаппаган,
Эр кишиге батпаган
Чолтондогон желетке.
Кантип мактап сүйлөймүн
Кыргыз менен казакты?
Билбестиктин айынан
Тартабыз далай азапты.
Ибадатка көндүргүн
Өзүң берген жасатты.
Тирилигимде кылбадым,
Шайтан менен газатты*.
Тутуп амал кыла албайт,
Шарихатта мазапты*.
Кыямат күн болгондо,
Кереми* кең падыша
Кылбаса экен азапты.
Мусулмандын баласы
Укса экен деп сүйлөдүм,
Ырымда болгон насаатты.

Адамзаттын ичинде
Бир галаты* биздин эл.
Биздин элден токтомдуу
Кыбладан соккон кызыл жел.
Желден жаман дегеним
Шарихаттын ишине
Ийилбес болду тоңгон бел

Жакшы деп болбос жаманды,
Жүргүзө бергин эринбей,
Темирден болгон каламды.
Байгамбарга айта көр,
Салабат менен саламды.

Кала көрбө намаздан,
Кудайга пенде болгон эр.
Оокатың адал табылар,
Чыгарган болсоң маңдай тер.
Маңдайдан тери чыкпаган,
Колуна кир жукпаган,
Падышанын оруну
Акыры болор кара жер.

Көктөм, жайлоо, күз, кышта
Өлгөндөрдү көрөбүз.
Кара жерден көр казып,
Көмгөндөрдү көрөбүз.
Кудайым башка салган соң,
Көргөндөрдү көрөбүз.
Китеп ачып карасак,
Көр ичинде көп азап.
Көргөндөрдү көрөбүз,
Ушу айткан өлүмдөн
Качып пенде кутулбайт.

Карыбыз тирүү турабыз,
Мусулмандын баласы
Ойлосо экен өлүмдү.
Кадыр Кудай, сен агарт,
Кара болгон көңүлдү.
Адалатка сен көндүр
Тирүү жүргөн күнүмдү.
Тыш кетирбе, туш келтир,
Түшүм менен өнүмдү.
Сакабатка сен көндүр
Салалатты* колумду.
Алнмулкайып атың бар,
Ача көргүн жолумду.
Ооз, жаак, тил берди,
Момундардын алдында
Айта берем сонунду.

Окшошу жок, теңдешсиз,
Шериксиз Кудай экенсин,
Адамзатты жаратып,
«Мага ибадат кыл!» дегенсин.
Буйругуң тутпай койсо да,
Ырыскысын бергенсин.
Тирүүгө дөөлөт берерде,
Капыр, момун дебейсин.
Пайда менен залалдын
Кереги жок Эгемсин.
Биздей арсыз кулунду
Өзүң бендем дегенсин.
Бу жалганчы дүйнөдө,
Душманыңды сыйлоодо
Бир бадалсыз* кененсин.
Бенде дайын көзүң жок,
Тил мен айткан сөзүң жок,
Бар нерсени көрөсүң.
Асмандан жамгыр ийдирип,
Жерге чөптү бересин.

Балант* падыша экенсин.
Затына акыл жетпеген,
Аз данага ысыңган
Намут* болуп кетпеген,
Береринде бенденин
Узак ишин эптеген,
Биресинде* шайтанды
Даргөйүндө кет деген,
Ланаткарде* болдуң деп,
Таш мен уруп кектеген,
Ар бенденин мойнуна
Айыбын Алла жүктөгөн.
Бул Сираттан өтпөсө,
Бенденин иши бүтпөгөн.

Адыл Кудай экенсин,
Акыл жетпес сүннөтүң
Күмөнүң жок чын экен,
Биздерде сенин милдетиң.
Бактылуу жан кылыпсың,
Мукамметтин үмөтүн.
Көзгө көркөм кылыпсың,
Дин Исламдын келбетин.
Эч жанга аман бербеген
Азирейил аттуу желдетин.
Көзсүз көрүп билесин,
Көөнүмдө болгон илдетим.
Кадыр Мавлан Кудайым,
Кара бекен, ак бекен
Билбеймин таңда бул ишим?

Теңдеши жок падыша,
Рахман сенин бир атың.
Кадыр момун барчага*
Ырыскы берчү сыпатың.
Ар орунда жок менин
Сенден башка миятым*.
Бенде элем деп жүрүп,
Бергениңди жеп жүрүп,
Жумла* акыр күнүндө
Не болор экен уятым?

Рахман атың соңунан
Райым деген атың бар.
Балант* болгон, бак болгон,
Жана улук затың бар.
Биздей аза* кулунда
Качан кимел* акыл бар?
Адамзаттын ичинде
Акыл да бар, капыл* бар.
Бенде ажиз* болгон соң,
Майуп* да бар, бакыл бар.

Эл ичинде нелер жок,
Эрден артык катын бар.
Акылсыз жандын белгиси –
Бекерге сүйлөп лакылдар.
Журт ичинде нелер жок,
Бир сөзүнөн миң маани
Чыга турган акын бар.
Сыпатымды тааны деп,
Амир кылдың бендеге.
Бенделердин ичинде
Жолдон чыккан мындайга
Капыр сага жалынбай,
Мойнуна курун салынбай
Жүргөн кулмун бендене.
Окшогон жан экемин,
Акылдан азган делбеге.
Шүкүр Алла, тилимди
Келтиргейсиң келмеге.
Сенден башка Кудайым,
Сыйынамын мен кимге?
Бүтүн амал кылбадым,
Амириңдин миңине.
Аламдүлилла бар Кудай,
Киргиздиң Ислам динине.
Калмаи шаадат* берипсиң
Бузук болгончүн тилиме.
Сансыз шүкүр мунума
Маил* кылдың көөнүмдү.
Шариат, шариф илмина*
Карыш кылдың бизлерге
Шаргм шариф илимин.
Адал, арам арасын
Ажыратып билемин.
Гакык* билдим, Кудайым,
Ырыскым сенден келимин.
Оокат кылдың жаш жанга
Анасынын желинин.

Өзүн өндүү Кудайым,
Ошо акыр заманда
Фейли* бузук көрөмүн.
Бу заманда бу элет
Бузулган журт экенбиз.
Сен ибадат кылбасаң,
Бузулган бойдон кетербиз.
Шарк-шарип иштерин
Кылбай жүргөн бекербиз.
Бузук кетсек дүйнөдөн
Жаннатка кантип жетebиз?
Алыбыз мындай болгон соң
Гапу Гапар атыңдан
Үмүт кылбай нетербиз.

Кудуреттүү Кудайым,
Бизди жоктон бар кылдың.
Шүкүр сенден Эгеме
Дин Исламга жар кылдың.
Сен кең кылган пейлимди
Өз пейлимден тар кылдым.
Шариатка амалсыз
Жүргөнүмө ар кылдым.
Газир* болгон башымды
Амал кылбай кар кылдым.
Өзүмдөн өзүм түңүлүп,
Рахматыңа өтүнүп,
Кадыр Мавлан Кудайым,
Бир өзүнө зар кылдым.

Өткөн экен билинбей,
Өз айыбым өзүмдөн.
Сенден коркуп жаш чыкпайт,
Эки кара көзүмдөн.
От чагылып кетпесин
Орогун үч кат өзүмдөн.
Байкап алса деп айттым,

Мусулмандын баласы
Ушу айткан сөзүмдөн.

Кадыр Мавлан Кудайым
Райым кылса деп айттым.
Эси, түсү бар болсо,
Эшиткен жанга бек айттым.
Арзым айтып Аллага
Момундар камын жеп айттым.
Сөзүмдө маани болбосо,
Бекерге алжып неге айттым?
Бай болгондун бактысын
Бакыр кылды Кудайым.
Чөптүү жердин кайсысын
Такыр кылды Кудайым?
Бирди минден коркпогон
Баатыр кылды Кудайым.
Кай кишини тойбогон
Жакыр кылды Кудайым?
Бизди момун, бирөөнү
Капыр кылды Кудайым.
Бу дүйнөнүн ишине
Адал эмес о дайым.
Кадыр, сенден үмүтүм
Кабыл болсун дугайым*.
Бенделиктин сөзүнөн
Анча-мынча сүйлөдүм.
Ичимдеги дартымдан*
Айта албадым жудайын.

Чын мусулман болобу
Актын амирин сүйбөсө,
Көнүлүндө тактык жок,
Тили түзүк сүйлөсө,
Шарыг шариф кар болсо,
Аңга* ичи күйбөсө
Адыл падыша алдында

Гафир* имиш ар нерсе.
Захиц* имиш Кудайга
Асман, жерде бар нерсе.
Бенделикке жарайбы
Аган көңүл бербесе?
Алыс болор Кудайдан
Коркунуч ичте жүрбөсө
Жакын болор жаа бою
Жараткан кудай буйругун
Ишлөөгө дайым тирлесе*.

Мажит кудаа жол ачып,
Арзан болду шарихат.
Карам* кылса Кудайым
Керектүү бир жол тарихат*.
Эки ача сөз сүйлөдүм,
Иштесе деп өз мен жат.
Арбир минбесе*, не билсин
Гажиз* эди адамзат.
Наадандыктын белгиси
Коркунучтан болор фрагат*
Сөзүбүзгө таасир бер,
Өзөк кылып гнаят*.
Агар таасир бербесек
Мындан журтка не пайда,
Кылган менен датвайрат*.
Насихаттан сүйлөдүм,
Бир азыраак гикаят*.
Улук дардин астында
Бандадан керек мунажат*.
Айткан менен укканды
Амирине бел байлат.
Сенден болуп бенденден
Анча-мынча далалат.
Гкаа* кылган Кудайым
Көнүлүбүзгө инабат*.
Момундарга болбосун

Асмандан болгон билият*.
Тилим дилге болбосун
Кифарда* болгон флалат*.
Тилдеги жакшы сөзлерин
Дилдерине жар кылып,
Барча момун бенденди
Кыла көрбө сен уят.

Чын бенделер дүйнөдө
Жолго кирди бел байлап.
Жалаң баштан арданбай,
Жай мен кышта жыңайлак
Эли-журттан түнүлүп,
Тоо мен ташта айгайлап,
Анда-мында бир түнөп,
Кийиктер менен тоо жайлап,
Жумшаар бекен көнүлүн
Мардафта* сөзларин
Уккандан соң абайлап.
Акыйкатка кирген эл
Мундай болуп жүрүштү,
Муракыба* кылганда
Ак дидаарин көрүштү.
Батын* колго күрсү алып,
Шайтан менен урушту.
Узун түндүн ичинде
Көзүн жумбай турушту.
Кур курчанбай, шым кийбей
Напси менен урушту.
Дүнүйөлүктөн тапканын
Бакырларга беришти.
Рахман дарыя ичинен
Дүрд, каухар теришти.
Жерге баскан кадамы
Гарсма* үстүндө ээришти.
Айгайынан чочушту

Асмандагы бериште.
Азла маил* кылбады,
Жаннатка* жалгыз киришти.
Машык эди ол бенде
Асман, жерде болбогон
Заты улук бир ишке.
Акыл керек, жигиттер,
Мындай улук сөздөрдү
Айткандан соң билишке.
Ашыктардын сөздөрүн
Акылдарга сүйлөдүк.
Анча-мынча жыйманы
Качылларга* сүйлөдүк.
Гафылдык мен жаман иш
Кылгандарын сүйбөдүк.
Дин карындаш болгон соң,
Жаман ишти көргөн соң,
Эмне үчүн күйбөдүк?
Зарар* көрсө ар момун
Жан ачымак фарсы* экен
Пайдалуу ишин билдирмек,
Пул бергендей карыз экен.
Бул айтылган гикаят
Молдо Өмөрдүн арызы экен.
Эч бир момун дүйнөдөн
Жолдон азбай барса экен.
Билдиргени жана айтам,
Жолдон азган адамдар
Жафор* менен тарса экен.

Барча момун бенденди
Туура жолдон аздырба!
Кдайтало* сен кылып,
Ийри жолго бастырба!
Ласип* кыл срат* мустакым*
Жана бизни жаздырба.
Шаргм шарип ишине

Галимимни аз кылба!
Табгым* кылып шайтанга
Бир өзүнө кас кылба.
Дүнүйө менен эсиртип,
Соо башыңды мас кылба.
Өзүм гайи* бей акыл,
Сөзүм болду мунажат*.
Илимди сен билесин
Йакаси* алмажат*.
Окшошу жок, теңдешсиз,
Жана болбос сендей зат.
Төрт бут бердин чарпайга*,
Парандага* кош канат
Эшитсе деп сүйлөдүм
Бул сөзүмдү өзүмө жат.
Уажип* экен билгенге,
Билбегенге насыят.
Парзылардын бири экен
Малы бар жанга сахаоат*.
Сахаоаттан бири экен
Тилден болгон далалат.
Сагоат кыла билбесе,
Тилинен пайда келбесе,
Бу да бир өлгөн далалат*.
Кол менен пул бергендей,
Тилден болгон кайрийат.
Колунан пул бербесе,
Тилинен пайда келбесе,
Бу да бир өлгөн жаманат.
Тируүндө кылгын жакшылык,
Азиз жаның аманат.
Тобо кылгын дүйнөдө,
Өлбөй калбайт адамзат.
Кара сыя, каламсыз
Кайдан бүтөр жазган кат?

Гкырар* бербейт Кудайга
Бендеден болгон магсиат*.
Пайда бербес теңирге
Ибадат менен насигат.
Жаным тенде барында
Кылсам экен ибадат.
Бендең гажыз* болгон соң,
Сенден имиш гынайат*.
Танда макшар* күнүндө
Йастаралгыоб*.
Кыла көрбө мени уят.
Өзүң дайым кылбасан,
Кечтим пендем дебесен,
Кайдан жетер дадфарйат*.
Падышасың о Кудай,
Буйругуң эки болбогон.
Олуя болгон кулдарың
Жүргөн жолун оңдогон.
Өзүң берген күч менен
Казыларды колдогон.
Аларга тил тийгизген
Бу жаханда оңбогон.
Карамын менен бирөөнү
Жакын кылдың өзүңө
Амал кылды ал киши
Сенин айткан сөзүңө.
Асман, жерди мусийан*
Көрсөтгүң анын көзүңө.
Ай менен Күндөй нур бердин
Алардын кызыл жүзүңө.
Акыйкат деп ат койгон
Киришти жолдун түзүңө.
Биздерди сал, Кудайым,
Алардын баскан изине.
Бу дүйнөнүн гшратын*

Раба* көрбөйт өзүнө.
Аларды да шум өлүм
Урады үч кат жүзүнө.
Андайларды ойлонбой,
Оң жолду көздөп толгонбой,
Өзүн кылды өзүнө
Насип кылса барамын
Өзүмдүн айткан сөзүмө.
Бу дүйнөдөн өтөрдө,
Бакма жайга жетерде,
Биба* дозок кайсысы
Көрүнөр экен көзүмө.
Ажал келсе бир күнү
Өлмөк керек бендеге.
Өкүмдү Кудай кылган соң,
Көрмөк керек бендеге.
Бу дүйнөдөн өтөрүн
Билмек керек бендеге.
Тунук, туура инсанга
Келмек керек бендеге.
Момун деген атакка
Конмок керек бендеге.
Шаригатка моафык*
Болмок керек бендеге.
Шариаттын буйругун
Кылмак керек бендеге.
Таслим* болуп көңүлү
Тынмак керек бендеге.
Дин жолунда ынтымак,
Бирлик керек бендеге.
Ыйман, Ислам жолу мен
Тирлик керек бендеге.
Тилек тилеп Кудайга
Зарлык керек бендеге.

Тарихаттын жолунда
Харлык* керек бендеге.
Көңүлүндө нур ыйман
Барлык керек бендеге.
Моасит* деген кеселден
Соолук керек бендеге.
Напси, шайтан экөөнөн
Жатлык керек бендеге.
Дин Исламга көңүлү
Жайлык керек бендеге.
Кайырлуу иш кыларга
Байлык керек бендеге.
Риагатти* кыларга
Дардык* керек бендеге.
Кайыр, сахабат кылууга
Мартлык керек бендеге.
Көңүлүнө мсмийат*
Тутмак керек бендеге.
Дин ишине бакыбат
Болмок керек бендеге.
Шарыг, шарип ишине
Кубат керек бендеге.
Мусулмандык жолунда
Уят керек бендеге.
Балааларга чыдоого
Такаат керек бендеге.
Адамдан тамым* кылбаска
Оокат керек бендеге.
Таза суу табылса,
Даарат керек бендеге.
Дени соолук кезинде
Кайрак керек бендеге.

Жаздык оокат табылса,
Кыштык керек бендеге.
Жанды кыйноо жакшы эмес,

Тынчтык керек бендеге.
Көздү Кудай берген сон,
Көрмөк керек бендеге.
Көргөндөрүн абайлап
Жүрмөк керек бендеге.
Шайырлардын сөздөрүн
Термек керек бендеге.
Карыларга сөз сүйлөп,
Бермек керек бендеге.
Бул айтылган сөздөрдө
Эрмек керек бендеге.

Танда* кесел бар болсо.
Дары керек бендеге.
Жары, жоро, жан күйөр
Баары керек бендеге.

Чапканда жанга жеткизбес,
Буудан керек бендеге.
Жаттан такыр пайда жок,
Тууган керек бендеге.
Азлык кимге жарасын
Айыл керек бендеге.
Абийирдүү бир элге
Кыйын керек бендеге.
Көптү көргөн бир көсөм
Кары керек бендеге.
Аркалуу жерден жийен, тай
Баары керек бендеге.
Лааилауха иллалла
Дин керектүү бендеге.
Динди көркөм кылууга
Тил керектүү бендеге.
Жараткан актын инсаны
Миң керектүү бендеге
Анын амирин тутпаса,

Ким керектүү бендеге?
Күчтүү, таза, кубаттуу
Бил керектүү бендеге.
Өз айылына караштуу
Эл керектүү бендеге.
Кайгысы жок, дени соо
Ал керектүү бендеге.
Кедейлик кимге жарасын
Мал керектүү бендеге.
Элине жай, малга жай
Жер керектүү бендеге.
Кенеш айтып, кеп сурап
Эр керектүү бендеге.
Майыбы жок саламат
Тан* керектүү бендеге.
Өлүмгө ким жүгүрсүн,
Жан керектүү бендеге.
Сакал, мурут, каш, кирпич,
Каш керектүү бендеге.
Бала-чака, уул, кыз
Баш керектүү бендеге.
Кыштык оокат, камкашек
Чөп керектүү бендеге.
Дүнүйөнүн зыйнаты
Көп керектүү бендеге.
Жан бар жерде, оору бар
Дары керек бендеге.
Көнүлү калыс дубакөй
Кары керек бендеге.
Тоодо тууган кыл куйрук
Нар керектүү бендеге.
Керексиз нерсе жок экен
Жанга пайда нерсенин
Баары керек бендеге.
Туура жолго жүрүүгө
Мазхап* керек бендеге.

Мазхабинан адашса
Азап керек бендеге.
Керектүү нерсе көп экен
Топук сура, жигиттер,
Ынсап керек бендеге.

*Жаздым Өмөр Ниязалиев. 1922-жыл, 15-август.
Ак-Сай деген жер. Узун-Булакта. Эки бактын... Жа-
ңыбайдын үйүндө жазылды.*

*Улуттук Илимдер Академиясынын Кол жазма-
лар фондусундагы 1013-инвентардын 355-382-бете-
ринен, араб арибинен азыркы кыргыз тамгасына
көчүргөн О.Сооронов.*

БАПА ОМОРОВ

(Өмөр Молдонун уулу, өмүрүнүн аягына чейин Кыргыз Улуттук университетинде тарыхтан сабак берген. Доцент Б.Оморов агай ардактуу дем алууда (пенсияда) жүргөн мезгилдеринин биринде Тил жана адабият институтуна, 416а-бөлмөсүнө келип, мага ушул новелласын таштап кеткен, эмне үчүн таштаганын айткан эмес. Ал кезде Бапа агайдын атасы Өмөр Молдо, чоң атасы Ныязаалы Молдо экенин, алар акын болгонун билчү эмесмин. Ошондон көп узабай каза болду окшойт. О.С.)

ЖОЛУГУШУУ

(Новелла)

Экөө ойлобогон жерден кезигишти. Кеч күздүн ак шооло-таңында капыстан жолугушкан булар бир секундка бир-бирин эркисиз тиктешип жалдырай калышты. Кыз, тунгуюк ичтен кайрылган онтоо сыяктуу үн чыгарып бир пас аялдай түшүп, токто-ор-токтомоксон болуп жүзүн бурду. Алар бир-бирин мурун эч бир көрбөгөн адамдардай болушуп өтүп кетишти. Ары-бери өткөн эл көп болучу. Кымкуут болушкан, ашыккан адамдар автобустун аялдамасын толтуруп жиберди. Кыздын көзүнө эч нерсе көрүнбөй, өзү түшө турган автобустун номерин дагы байкаган жок. Ооба, кыз катуу тынчсызданып, аны көргүсү келгендиктен эркисизден бурулду. Жигит көрмөксөн сымалданды. Бирок, «кыз кантер экен» деген ой аны бушайман кылып турду. Ушул жерде

кыз, кантсе да, бир чечкиндүүлүк кылды. Жолдошторуна бөлүнүп, арыкты тез аттап, жигитти көздөй кадамдады. Жигит да жалт бурулуп, аны утурлады.

– Кандай, чоңойдунбу? – үнү дирилдеп, колун кайдигер сунду. Жигит супсак, кунарысыз күлдү.

– Ооба! Кайдасың? Окуп жүрөсүңбү? – деп жигит өз кезегинде сурады. Кыз жооп берген жок. Бирок анын жүзүнө тике жана телмире карады. Бул көз караш жигиттин желкесинен көзөп өтүп, аны тетири бурулууга аргасыз кылды. Ортодо азыраак созулган тынчтык өкүм сүрдү.

– Алган жарың кут болсун! – деди кыз бир топтон кийин.

– Түшүнбөй жатам. – деп жигит ийинин куушурду.

Кыздын оюна «чын эле үйлөнгөн эмеспи?» деген ой-сезими бир секунд кылт дей түштү.

– Үйлөнүптүр деп уккам – деп, баамдай карады да, ойлуу жооп күттү.

– Жок... жөн эле жүрөм. – ал угулар, укмаксан күңкүлдөп, жер тиктеди. Алар дагы унчукпай калышты, экөөнүн тең ою бир жерге токтобой удургуп жатты.

– Сен баарын унуттунбу? – деди кыз буулугуп.

– А что же, – жигиттин күлгөнү да, үнү да, сүйлөгөнү да кайдыгер эле

– Мен күнөөлүү белем? Эмне унчукпайсың? – Кыз чыйрала түштү, көөдөнү ызага уугуп, эки көзүнүн кычыгына жаш толуп, муунуп баратты. Жигиттин кайдыгер сөзү, табалагансыган күлкүсү анын жүрөгүн ууланган мокок бычак менен барча-барча тилип жаткансыды.

– Жок, Күнөөлүү эмесмин... андай ойлобо...

– Анда ...

– Жаштык...мастык... кыздын сөзүн айттырбай түшүнүп...

– Чөнтөгүнөн папирос алды.

– Жашсынбы? – кыз кекээрдүү сурады.

– Жашмын... жашмын. Мен элүүгө чыкканча жашмын... А что же... Кыз анын митайымдана жылмайган жүзүнө тигиле, элесин карегине түбөлүккө чөгөрүп жаткансып, терең ойго кетти: «Күткөндүрсүн, келет, жалынат, бутума жыгылат дегендирсиң? Неге мынча кайдыгер өңдөнөсүн? Неге өз оюңду жашырасың? Түшүнөм, мен бардыгына түшүнөм. Жаңылганымды, кечирилгис жаңылганымды да түшүнөм. Алдангам, сенин бал тилине ээригем... өмүрүмдө биринчи жолу сени тунгуч махаббатым дегем... бирок сен менин ынак сүйүүмдү актабадың. Кош эми!.. Сага жалынбаймын. Аргасыз жашоодон көрө жалгыздык дурус эмеспи?..» деп жатты кыздын көз карашы.

– Сага айтууга көп эле сөз бар... бирок... «Айтып не, айтпай не, айткан күндө да сен туура түшүнмөк белең.» – дегендей кыз өкүнүчтүү башын чайкады.

– Айт, эң эле сонун болот, пожалуйста...

Жигит кыздын адресин кирбелбей жатка айтып:

– Баягүңү барсам жок экенсиң, – деди акырында актангансып. Ал жигиттин көз көрүнөө калпына мыскылдай күлдү.

– Эмне, бир жылдан кийин түшүнө кирдимби? Баягы эле Мыктыбекмин дечи... Кош!..

Экөө эки бөлүнүштү. Кыздын жүрөгү ачышып, жолдошторун унута, туш келди, өзү билбеген автобуска олтурду да, эч нерсени сезбей, тунгуюкта баратты... Анын көз алдына узун бойлуу, шумкар көз, карасур жигит тартылып, ошону кубалап келаткансыды.

– Унуттуңбу?

– А что же? Жаштык... Мастык...

Мен сени көрөм деп ойлогон эмесмин.

Кыз бир остановка өтүп барып түштү. Жатаканага кайтып келип, чүмкөнүп жатып калды. Анын солкулдаганынан улам айланадагыларга ыйлаганы билинип турду.

* * *

Түн... Кыздар тынч уйкуда, Айжаркын гана жаздыгын кучактай ой толкунуна термелет. Түн... кыз сырдашуучу, бүгүн жүрөктөгү черин жазуучу түн... Бүгүнкү беттешүүдөн кийин Мыктыбекке болгон тунук сүйүүсү, ал экөө араздашкан күндөн кийинки жек көрүүнү огобетер күчөттү. Бир кездеги алоолонгон ысык сезим заматта өзгөрүлгөнүнө таң калды. «Ырас, – деди кыз, – мен аны сүйөм. Шаршенбектен да ысык сүйөм. Ал кезде Шаршенбекти көзүмө илбестен, Мыктыбек менен колтукташып басып кетчү элем. Шаршенбек болсо узата карап кала бере турган. Шаардын жылдыз төккөн кышкы түнү, өрттөй кызыл «Москвичтин» шоферине катар отурган ойлуу жигит, созолонгон обондор, бий эсине түштү. Айжаркын ошондо биринчи ирет жигит менен катар отуруп, анын күчтүү кучагында термеле бийлеп, өмүрүндө биринчи жолу ушул Мыктыбекти жактырган. А дагы анын жанына улам жакындап, өрүм чачына колун тийгизген. Балдарды кагып, нокто катыла элек азоо тайдай азоолонгон кыз, негедир, Мыктыбектин орундуу сөздөрүнө, жеке эле эмес, назик жүрөгүндөгү айланган таза алгачкы сезимге баш ийген.

Мыктыбек токтоо, акылдуу жигиттей көрүнгөн. Көрсө, анын жүрөгү туруксуз, мүнөзүнүн баары жа-салма тура.

Кече көңүлдүү өттү, эртең менен узатып жатып: – Жолугушуп туралы ээ? – деди Мыктыбек. Айжаркын менен Мыктыбек Айжаркындын жолдош кызынын күйөөсү аркылуу ушинтип таанышып калган.

Айжаркын Мыктыбекти чыдамсыздык менен күттү, анын келишин самады. Анын элеси көз алдынан кетпеди. Күндөрдүн биринде: – Айжаркын деген кыз барбы? Эшикте бирөө чакырып жатат. – деди бир кыз. Ошондогу Айжаркындан толкунданганын ай... өзүнөн өзү буйдалып, сүрдөп жатып көчөгө чыкты.

– Бүгүн эч жакка барбай эле койчу! – деди Мыктыбек.

– Сабакчы? – деп, Айжаркын таңдана сурады.

– Барбай эле койсоң!..

– Барам, сени менен башка убакта деле жолугушууга болот да.

Алар киного киришти. Көчөдө көпкө жүрүштү.

– Болуптур. – деди Мыктыбек кайтып келе жатып. – Баса, Айжаркын, канча бир туугансыз?

– Үч бир тууганбыз, экөө уул деди Айжаркын.

– Уул жакшыбы же кыз жакшыбы? – деп калды Мыктыбек.

– Албетте кыз жакшы, кыз боорукер болот.

– Кыз эмне уул болуп бермек беле? «Кызы бардын изи бар, уулу бардын өзү бар» дейт.

Айжаркын Мыктыбекти чолуй бир карап алды да, таарына түштү. Карабай эле жатаканага чуркап кирип кетти.

Акыркы жолу алар кечеден кокусунан жолугушту. Айжаркын көрмөксөнгө салып өтө бергенде, Мыктыбек алдын тосо колдон алды.

– Азыр эле сага барып таппай келатам, бүгүн саат алтыда жолугушалы, эч кайда кетпе! – деди ал.

Айжаркын Мыктыбектин калп айтканын билген жок, чынында ал Айжаркынды ойлогон да эмес. Ошол кечте Айжаркын Мыктыбектин ким экенине түшүндү. «Сен меникисин, Жаркын, сени эч кимге бербейм.» – деген Мыктыбек, экинчи басып келген жок. Ал күнү Айжаркын Султандын үйүндө Мык-

тыбек менен таарынышып, чыгып кеткен. Артынан эч ким келбеди, ал жөн кеткен эмес, Мыктыбектин ыплас жүрүш-турушунан качып, өзүнүн аппак сүйүүсүн коргоп кетти. Мыктыбекти оңолор, анын сырына түшүнөр деп көп күттү. Бирок ал ою ордуна чыкпады. Айжаркын үчүн аны ойлоо да, көрүү да оор эле. Бирок Мыктыбектин эч качан, ошол тунгуч сүйүүсүнөн алган оор соккудан кийин, тээ алыска, Мыктыбек жок жакка кеткиси келди.

Бирок кең максат... алдыга койгон тунук максат жипсиз тушады. Ал эми ынак сүйүүсүн окууга, илимге арнады. Күндөн күнгө жаңырган турмуш Айжаркынды эркелетип, алаксытты.

«Мен сага кандай тунук болсом, ошол бойдон кала берем. Бир гана суранарым, сүйгөнүңдү жер каратпа, мен сени сыйлап женем.» – деди Айжаркын, Мыктыбектин элесине, анын чолпон көзүнөн туптунук тамчы жаздыгына кулады. «Унутулат, кайта жаңырат. Жаштыкта боло берет» – деди ээрчиген элес. «Негедир сен Хосровго окшойсун, Мыктыбек. Бүттү... баары бүттү. Бирок максат... максат бүтпөйт, түгөнбөйт, өлбөйт. Менин максатым, таалайым эртенки күндө». Элес жоголду, Айжаркын түшүнөн чочугандай башын көтөрүп, айланага кулагын түрдү. Кыздардын гана бир калыпта дем алганы угулат.

* * *

Терезе тырс этти. Айжаркын чочуп ойгонуп, тыншай калды. Дагы тырс этти. Кечеги жолугушууну эстеп кабагы бүркөлө түштү. Дагы кимдир... кар менен урду, Айжаркын ордуна жеңил туруп, халатын жамынган бойдон терезеге келди.

«Кар жааган экен го! – деди ал өзүнө. Ак жумал, шыңга бойлуу, кара каш жигит эки жолдошу менен карап турган экен, ал жылаң баш, жакасын тик көтөрүп алыптыр.

– Жаркын, түш бери, түшүп келчи!» – деп жигит тишин кашкайта күлдү. «Эх, Султан... Султан! Сени неге бир кезде жер каратып, өзүмдү сенден неге өйдө койдум экен! Сен баарын кечирдин, менин алдыма турмушту жаңыча ачып, мени чөгүүдөн, санаадан куткарып калдың. Сен болбосоң ошондо... ата-энемди таштап тээ алыска кетүүгө даяр эмес белем. Сен жана менин бала кездеги жүрөккө уюган максатым ал ишке жол бербеди. Ырахмат сага!» – деди Айжаркын өз оюнда.

Ал аппак болгон бак-даракты тиктеп ойлоно түштү. Кыштын биринчи кары ага кооз да, ысык да эле. Ар дайым чыдамсыздык менен күтө турган. Ал кышты сүйчү, анткени анын биринчи сүйүүсү кышта башталган...

– Жаркын ай! Уйкуң канбай калган окшобойбу? – деди үн кыздын оюн бузуп. Айжаркын жалт бурулду. Анын кечээги жолугушуудан кийинки оор сезимин Султандын тунук күлкүсү жууп кетти.

– Жок, тескерисинче жакшы уктадым. Силер мынча эрте келдинер? Сырт суук го. – деди ал.

– Кой-Ташка барабыз, тезирээк чык. Кышты то-собуз. Сен кышты сүйчү эмес белең? – деди Султан жадырап-жайнап.

Бир аз убактан кийин, алар түшкөн кар түспөлдүүң жеңил машина жаштарды Кой-Ташка алып жөнөдү.

6-июль 1983-жыл. Ысык-Ата.

М А З М У Н У

Молдо Нияз. Санаттар
Омор Сооронов. Улуу акын, унутулгус мурас 3

БИРИНЧИ КОЛ КИТЕП

Жан Эгем өзү жараткан	24
1. Бейнасип кылба, Кудайым!	24
2. Жаратты	27
3. Берип коюптур	29
4. Көп көрдүм	32
5. Миң башы	32
Ыр мааниси немене?	35
Эгем жалгасын!	37
1. Кетет	37
2. Жайыны кылсын жаннатта	39
Бул аманат дүнүйада	39
1. Деген	39
2. Кыяматкайым блгуча	43
Замана чапка айланды	47
Жакшы катын, жаман катын	49
1. Жаман катын	49
2. Жакшы катын	52
Беш күн өтөр дүйнөдө	54
Болот	58
Китеп кылдым ырымды	61
Катка салдым санатты	62
1. Доору экен	62
2. Көп айттым	65
Албарс каапыр заманы	67
Алымкул	72

Адамзат өлөт бир күнү	83
1. Өмүрзак	83
2. Бу дүнүйа, о дүнүйа	85
3. Эртеги эрлер эскирди	87
4. Армандын дагын көрбөсүн	89
Аширбек чыкты казатка	90

ЭКИНЧИ КОЛКИТЕП

Жан Эгем өзү жараткан	92
1. Бейнасип кылба, Кудайым	92
2. Жаратты	96
3. Берип коюптур	99
4. Көп көрдүм	102
Кудай пендем дебесе	106
Жакшы катын, жаман катын	111
1. Жаман катын	111
2. Жакшы катын	114
Көрдүм жүрүп далайды	116
Күйөмүн	118
1. Көргөмүн	118
2. Орус келип зор болду.....	120
Замана чапка айланды	124

ҮЧҮНЧҮ КОЛКИТЕП

Курманжан датка	128
Дыйканбай	135
Адамзат өлөт бир күнү	142
1. Бу дүнүйа, о дүнүйа	142
2. Эртеги эрлер эскирди	143
3. Мырзабай	145
Кыяматкайым болгуча	149
1. Деген	149
2. Койдун кани кочкордо	152
Кымчабел	156
1. Бул арманым дагы бар	156
2. Кымчабел	157
Аршка карап жан кетет	162

Даткайым	163
Апандим	169

ТӨРТҮНЧҮ КОЛ ЖАЗМА– БАРАК

Мадина	178
--------------	-----

БЕШИНЧИ КОЛ ЖАЗМАЛАР

(Эл оозунан жыйналган)

1974-жылы Ноокат менен Кадамжай райондорунан жыйналган материалдар	184
Айдар Молдо айтып берген Молдо Нияздын санаттары	184
Кадыров Эшбайдын айтып бергендеринен Тайтөрө Батыркулов жазып алган материалдардан	187
Сатыбалды Сайпидин уулу жарыялаган «Молдо Нияз – жазгыч акын» деген макаладан алынгандар	189
Молдо Нияздын «Төкмөйдөгү» (Шернедеги) жоруктарынан	190
Профессор Раимжан Эгембердиев жазып алган материалдардан	193

ТҮШҮНДҮРМӨЛӨР

Чыгармалар туурасында түшүндүрмөлөр	196
Айрым сөздөргө түшүндүрмөлөр	205

Молдо Багыш. Абак дептери О.Сооронов. Адалат күткөн акын	218
---	-----

ТҮРМӨДӨ ЖАНА СУРГУҢДӨ ЖҮРГӨНДӨ

ЖАЗЫЛГАН ЫРЛАР

Абак дептери	230
1. Өткөн күндөр	230
2. Молдокендин зарлаганы	236

3. Жарынын келиши	239
4. Сабиркан сурайт	240
5. Молдо Багыштын Сабиркан айымга берген жообу	243
6. Сабиркан айымдын суроосу	247
7. Молдо Багыштын жообу	252
8. Молдо Багыш түрмөдөгү жаткан жолдоштору менен коштошкону	263
9. Молдокең зарланат	267
10. Жаңы-Коргон түрмөсүндө	270
11. Молдокеңдин гайбана дуба деп салам айтканы	280
12. Түрмөдөгү арман-казал	286

Молдо Багыш Наманганга айдаларда 303

1. Молдо Багыштын айтканы	303
2. Сабиркан айым ГПУнун адамдарына айтып турган жери	304
3. Сабиркан саллаттарды токтоткон жери	
4. Молдо Багыштын Сабирканга жооп берген жери	312
5. Сабиркан акесине айтып турган жери	315
6. Молдо Багыштын саллаттарга «Жүгүбүздү атыңарга артып алгыла!» деп зарлап суранганы	320
7. Молдо Багыштын насыяты	326

ТҮРМӨГӨ ТҮШКӨНГӨ ЧЕЙИНКИ ЫРЛАРЫ

1. Балалыктагы ыр	329
2. Женижокту жоктоо	332
3. Молдо Багыш санаты	335
4. Арманда кеттиң кайран эр	340
5. Бузулдугой заманың	341
6. Калкындан кетти адалат	353
7. Молдокеңдин ангемеси	359
8. Бул өкүмөт чыкканы	362
9. Кандай болот бу заман?	364

10. Кедейлерге насыят	365
11. Ак Тотой	370
12. Молдо Багыш каламы (<i>Кысса</i>)	372
13. Кабаев Асанбекке	383
14. Макала	384
15. Сулайманга кат	388
16. Алишердин тоюнда	394
17. Асанбектин күлүгү	402

СҮРГҮНДӨН КЕЛГЕНДЕН КИЙИНКИ ЫРЛАР

1. Кабарнай	410
2. Салам кат	412
3. Айдалып барып мен келсем	414
4. Менин үйүм – Ак-Жолдо	418
5. Балдарга менин насыятым	420
6. Ала-Тоонун бүркүттөрү	424
Түшүндүрмөлөр	428
Түрмөдө жана сүргүндө жүргөндөгү ырлар	430
Түрмөгө түшкөнгө чейинки ырлар	432
Сүргүндөн келгенден кийинки ырлар	434

НЫЯЗААЛЫ МОЛДО

<i>О.Сооронов. Чүйдөн чыккан чоң акын</i>	438
<i>Ныязаалы Молдо. Жигиттерге насыят</i>	450

ӨМӨР МОЛДО

<i>О.Сооронов. Аккан арыктан суу агат</i>	478
<i>Өмөр Молдо. Санат ыр</i>	482
<i>Бапа Оморов. Жолугушуу (Новелла)</i>	512

Адабий-көркөм басылма

«Залкар акындар» сериясы

**МОЛДО НИЯЗ
МОЛДО БАГЫШ
НИЯЗААЛЫ МОЛДО
ӨМӨР МОЛДО**

10-том

Т ү з г ө н: *Омор Сооронов*

Техн. редактору *Жусупбекова А.*

Корректору *О. Сооронов*

Компьютерде терген *С.А.Егембердиева*

Компьютердик калыпка салган *Абдыкалыкова А.*

Терүүгө 04.05.16. берилди. Басууга 27.06.16 кол коюлду.
Форматы 84x108¹/₃₂. Көлөмү 32,75 басма табак.
Нускасы 600. Заказ 03.

«Басма-полиграфиялык комплекс «Принт Экспресс» ЖЧК
басмаканасында басылды
Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Профсоюз к. 49.